TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

SELDEN ETKİLENEN TOPLULUKLARA YÖNELİK PSİKOSOSYAL DESTEK HİZMETLERİNİN İNCELENMESİ: BOZKURT İLÇESİ ÖRNEĞİ

Esra SOĞANCI

SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. Veli DUYAN

ANKARA

2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

SELDEN ETKİLENEN TOPLULUKLARA YÖNELİK PSİKOSOSYAL DESTEK HİZMETLERİNİN İNCELENMESİ: BOZKURT İLÇESİ ÖRNEĞİ

Esra SOĞANCI

SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Veli DUYAN

ANKARA
2024

ETİK BEYAN

Ankara Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Doktora tezi olarak hazırlayıp sunduğum "Selden etkilenen topluluklara yönelik psikososyal destek hizmetlerinin incelenmesi: Bozkurt İlçesi Örneği" başlıklı tez; bilimsel ahlak ve değerlere uygun olarak tarafımdan yazılmıştır. Tezimin fikir/hipotezi tümüyle tez danışmanım ve bana aittir. Tezde yer alan deneysel çalışma / araştırma tarafımdan yapılmış olup, tüm cümleler, yorumlar bana aittir.

Yukarıda belirtilen hususların doğruluğunu beyan ederim.

Öğrencinin Adı Soyadı: Esra SOĞANCI
Tarih:
İmza:

KABUL VE ONAY

Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Sosyal Hizmet Anabilim Dalında

ESRA SOĞANCI tarafından hazırlanan

"SELDEN ETKİLENEN TOPLULUKLARA YÖNELİK PSİKOSOSYAL DESTEK HİZMETLERİNİN İNCELENMESİ: BOZKURT İLÇESİ ÖRNEĞİ" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından DOKTORA TEZİ olarak OY BİRLİĞİ ile kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi: 11/06/2024

Doç. Dr. Merve Deniz PAK GÜRE
Başkent Üniversitesi
Jüri Başkanı

Prof. Dr. Veli DUYAN
Ankara Üniversitesi
Danışman

Doç. Dr. Gonca POLAT
Ankara Üniversitesi
Üye

Doç. Dr. Fulya AKGÜL GÖK
Ankara Üniversitesi
Üye

Doç. Dr. Zilan UĞURLU
Başkent Üniversitesi
Raportör

Tez hakkında alınan jüri kararı, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından onaylanmıştır.

Prof. Dr. Fügen AKTAN
Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ÖZET

Selden Etkilenen Topluluklara Yönelik Psikososyal Destek Hizmetlerinin İncelenmesi: Bozkurt İlçesi Örneği

Bir örnek olay incelemesi olarak tasarlanan bu çalışmada sel felaketinin ardından gerçekleştirilen psikososyal destek hizmetlerinin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda; sel afetinin selden etkilenen topluluklar üzerindeki fiziksel, sosyal, duygusal, bilişsel ve manevi etkilerinin neler olduğu, gerçekleştirilen psikososyal destek hizmetlerinin selden etkilenen toplulukların deneyimlediği bu değişimlerle baş etmeye katkısının nasıl olduğu, psikososyal destek hizmetlerinin daha etkili ve ihtiyaçlara yanıt veren bir niteliğe ulaşması için daha başka hangi özelliklere sahip olması gerektiği araştırılmaktadır. Çalışmada ayrıca selden etkilenen toplulukların kriz durumu sonrasında sosyal işlevsellik kazanımları incelenmektedir. Nitel yöntemle yorumsamacı geleneğe bağlı olarak tasarlanan bu araştırmada, 2021 Batı Karadeniz Sel Felaketinden en fazla etkilenen bölge olması nedeniyle Bozkurt İlçesi örnek olay olarak seçilmiştir. Saha araştırması kapsamında, sel felaketinden yaklaşık iki yıl sonra 18 yaşından büyük 24 yetişkin katılımcıyla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Katılımcıların yaş, cinsiyet ve sosyoekonomik düzey açısından karşılaştırmaya imkan tanıyacak şekilde farklılaşması sağlanmıştır. Veri üretme sürecinde ayrıca gözlem ve diğer görüşme notlarından, doküman incelemelerinden yararlanılmıştır. Elde edilen veriler Maxqda-2024 programı aracılığıyla tematik analize tabi tutulmuştur. Araştırma sonucunda elde edilen bilgiler; yaşantılar, psikososyal destek hizmetleri, eleştiriler ve kazanımlar ana temaları altında araştırma sonuçlarını yanıtlayacak şekilde alt temalarla sunulmuştur. Araştırma sonucunda; afetin insan gelişiminin beş boyutu olan fiziksel, sosyal, duygusal, bilişsel ve manevi alanlarda önemli etkileri olduğu bulunmuştur. Tüm topluluk çeşitli kayıplar yaşamış, sosyal ve kültürel faaliyetler zarar görmüş, fobi, üzüntü, kontrolcülük gibi duygusal ve davranışsal tepkiler ortaya çıkmış, bilişsel kapasitelerde azalma yaşanmış ve kadercilik anlayışı artmıştır. Afetin birey ve topluluk üzerindeki etkilerine psikososyal destek hizmetleri aracılığıyla müdahale edilmiştir. Müdahaleler, yaşanan korku ve endişenin giderilmesine yardım ederek ve güven duygusunu oluşturarak pratik yarar sağlamanın ötesine geçmiş ve psikososyal iyiliği artırmıştır. Afetten etkilenenlerin müdahalelere yönelik eleştirileri; koordinasyon, yerel katılım, esnek karar alma mekanizmaları, uzun vadeli psikososyal destek hizmetleri, standart olmayan uygulamalar gibi konularda yoğunlaşmaktadır. İhtiyaç ve beklentilere daha uygun yanıtların verilebilmesi bu alanlarda hizmetlerin geliştirilmesini gerektirmektedir. Diğer yandan sel afeti, birey ve topluluk düzeyinde çeşitli kazanımları doğurmuştur. Doğaya uygun olmayan insan eylemliliğinin sorgulanması ve ekolojik dengeye önem verme afet dirençliliğinin artırılması noktasında önemli bir kazanımdır. Bunun yanı sıra sosyal sorumluluk duygusunun artması, kendine değer verme gibi bireysel kazanımlar ile afet sonrası yeniden yapılanmaya bağlı olarak kalkınma potansiyelinin artması kazanımlar kapsamındadır. Birey ve topluluğun elde ettiği kazanımların desteklenmesi ve sürekli hale getirilmesi ve psikososyal destek hizmetinin geliştirilmesi için yeşil sosyal hizmet uygulamalarına ihtiyaç bulunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Afetlerde sosyal hizmet, Psikososyal destek hizmetleri, Sel, Afetler, Sosyal hizmetler

SUMMARY

Examining the Psychosocial Support Services in Flood Affected Communities: The Case of Bozkurt District

This case study aims to evaluate the psychosocial support services provided in the aftermath of a flood disaster. The study focuses on understanding the physical, social, emotional, cognitive, and spiritual impacts of the flood on affected communities and assessing the contributions of the support services in coping with the experiences of the community members, as well as identifying additional features that could make these services more effective and responsive. Additionally, the study examines the social functionality the communities gained following the crisis. Designed within the interpretative tradition using qualitative methods, this research focuses on the Bozkurt District since it was the most affected area by the 2021 Western Black Sea Flood. In-depth interviews were conducted with 24 adult participants over 18 years old, approximately two years after the disaster. The samples reflected the demograpgic diversity of the population in terms of age, gender and socio-economic status. The data collection process benefitted from observations, other interview notes, and document reviews. The data was subjected to thematic analysis using the Maxqda-2024 software. The findings are presented under the main themes of experiences, psychosocial support services, criticisms, and gains, with sub-themes addressing the research questions. The study found that the disaster significantly impacted all of the five dimensions of human development: physical, social, emotional, cognitive, and spiritual. The entire community experienced various losses, social and cultural activities were disrupted, emotional and behavioral responses such as phobias, sadness, and control issues emerged, cognitive capacities decreased, and a fatalistic outlook increased. Psychosocial support services intervened to address the various impact of the disaster on individuals and communities. These interventions went beyond practical benefits by helping to alleviate fear and anxiety and fostering a sense of security, thereby enhancing psychosocial well-being. Criticisms to the psychosocial services vocied by those affected by the disaster, focused on lack of coordination, bottom-up participation, flexible decision-making mechanisms, long-term psychosocial support services, and non-standardised practices. To better meet the needs and expectations, services need to be improved in these areas. On the other hand, the flood disaster brought various gains at both the individual and community levels. Questioning human activities that are not in harmony with nature and emphasizing ecological balance is a significant gain in enhancing disaster resilience. Additionally, individual gains such as increased social responsibility, self-worth, and the potential for economic development linked to post-disaster reconstruction are noted. There remains a need for green social work practices to support and sustain the gains achieved by individuals and communities and to enhance the psychosocial support services.

Keywords: Social work in disasters, Psychosocial support services, Flood, Disasters, Social services

İÇİNDEKİLER

Etik Beyan ii
Kabul ve Onay……iii
Özet…… …….iv
Summary …….... …… v
İçindekiler……...vi
Önsöz … viii
Kısaltmalar…… ..…ix
Şekiller…….....x
Çizelgeler……..…….....xi
1. GİRİŞ 1
1.1. Çalışmanın Problemi 2
1.2. Çalışmanın Önemi 3
1.3. Afetler 5
1.3.1. Afet Türleri 8
1.3.1.1. Seller 9
1.4. Afetin Etkileri 12
1.4.1. Afetlerin Fiziksel Boyutta Etkileri 14
1.4.2. Afetlerin Sosyal Boyutta Etkileri 16
1.4.3. Afetlerin Duygusal Boyutta Etkileri 19
1.4.4. Afetlerin Bilişsel Boyutta Etkileri 21
1.4.5. Afetlerin Manevi Boyutta Etkileri 22
1.5. Afetlere Yanıt Verme 23
1.5.1. Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler 23
1.5.2. Afet Yönetimi 26
1.5.2.1. Çok Boyutlu / Çok Özneli Müdahale 30
1.6. Afetlerde Sosyal Hizmet 35
1.6.1. Psikososyal Destek Hizmetleri 41
1.6.1.1. Psikolojik İlk Yardım 46
1.6.1.2. Krize Müdahale 48
1.7. Ekolojik Sosyal Hizmet ve Ekolojik Düşünce 50
1.7.1. Doğa Korumacılık Anlayışı 53
1.7.1.1. Derin Ekoloji 53
1.7.1.2. Toplumsal Ekoloji 54
1.7.2. Kaynak Korumacılık Anlayışı ve Çevreci Hareket 57
1.7.3. Çevresel Adalet Anlayışı ve Yeşil Sosyal Hizmet 59
1.7.3.1. Çevresel Adalet Anlayışı 60
1.7.3.2. Yeşil Sosyal Hizmet 61
2. GEREÇ VE YÖNTEM 68
2.1. Araştırmanın Soruları 68
2.2. Araştırmanın Yöntemi 69
2.3. Çalışmanın Evreni ve Katılımcı Grubu 70
2.4. Veri Üretme ve Analiz Teknikleri 76
2.5. Sınırlılıklar 82
2.6. Geçerlilik ve Güvenirliğin Sağlanması 82
2.7. Araştırma Saha Süreci 83
2.8. Araştırmacı Rolü 88
2.9. Örnek Olay Hakkında Tanıtıcı Bilgiler 90
2.9.1. Bozkurt İlçesi Hakkında Tanıtıcı Bilgiler 90
2.9.2. 11 Ağustos 2021 Sel Afeti Hakkında Tanıtıcı Bilgiler 92
3. BULGULAR 98
3.1. Tema 1: Yaşantılar 100
3.1.1. Tema 1.1 Fiziksel Etkiler: En Çok Kırılgan Gruplar Zarara Uğrar 100

3.1.2. Tema 1.2. Sosyal Etkiler: Yardımlaşmanın Bencillikle Yarışması Ve Bencilleşmenin Kazanması 108
3.1.3. Tema 1.3. Duygusal Etkiler: Bugün, Dünden Daha İyiyim 116
3.1.4. Tema 1.4. Bilişsel Etkiler: Kötü Şeyleri Unuttum 127
3.1.5. Tema 1.5. Manevi Etkiler: İnşallah Bu Sınavı Geçmişizdir 132
3.2. Tema 2: Psikososyal Destek Hizmetleri 146
3.2.1. Tema 2.1. Müdahaleler: Devletin Şefkatli Elinin Bu Kadar Uzanacağını Bilseydik Bu Kadar Dert Etmezdik 146
3.2.2. Tema 2.2. Psikososyal Destek Hizmetleri Hakkında Görüşler: Şimdi Olsa Yararlanırım, Herkes Yararlanır 151
3.2.3. Tema 2.3. En Etkili Yardım ve Destek: Sahipsiz Olmadığımızı Hissettik 157
3.3. Tema 3: Eleştiriler: Her Şey Vardı Ama Koordinasyon Yoktu 164
3.4. Tema 4: Kazanımlar 177
3.4.1. Tema 4.1. Ekoloji: Bu Afet Biz İstediğimiz İçin Yaşandı 178
3.4.2. Tema 4.2. Kapasite / Kaynak Gelişimi: Madem Afeti Yaşayacaktım Keşke Daha Önce Yaşasaymışım 183
3.4.3. Tema 4.3. Tavsiye: Ben Yapabildiysem Sen De Yapabilirsin 193
4. TARTIŞMA 197
5. SONUÇ VE ÖNERİLER 225
6. KAYNAKLAR 248
7. EKLER 266
7.1. Etik Kurul Kararı 266
7.2. Bilgilendirilmiş Onam Formu 267
7.3. Araştırma İzni 268
7.4. Görüşme Yönergesi 269

ÖNSÖZ

İçinde yaşadığımız dünyada ve Türkiye'de afetler giderek daha fazla hayatımızı etkileyen bir nitelik kazanmaktadır. Yaşananlardan ders almak ve dirençliliğimizi artırmaya çalışmak karşı karşıya olduğumuz yaşam gerçekliği karşısında hem bireysel hem de toplumsal düzeyde sahip olduğumuz bir sorumluluğumuzdur. Kendimiz ve içinde yaşadığımız topluluğun refahı için hiçbir kişi ya da kurumun bu sorumluluktan kendisini muaf tutamayacağı düşünüldüğünde sosyal hizmet alanında çalışan bir öğrenci ve akademisyen olarak afete ilişkin deneyimleri ortaya koyma ve gerçekleştirilen hizmetlerin daha iyi olması için neler yapılabileceğini araştırma suretiyle sorumluluğumu yerine getirmiş olmayı umuyorum. Bu süreçte bana ve araştırmama desteği olan herkese ama özellikle belirttiğim isimlere teşekkürü borç biliyorum:

Sosyal hizmet disipliniyle tanıştığım ilk günden itibaren bilgi ve deneyimleriyle bana yol gösteren Sayın Danışmanım Prof. Dr. Veli Duyan'a doktora eğitimimin her aşamasına ama özellikle tez çalışmama sunduğu eşsiz katkısı ve destekleyici tavrı için teşekkür ediyorum. Bana olan güveni, sevgi ve desteği olmasaydı, yeterince hissedemeseydim, vazgeçeceğimden eminim.

Tez izleme komitemde bulunan sayın hocalarım Doç. Dr. Merve Deniz Pak Güre ve Doç. Dr. Fulya Akgül Gök'e çalışmamın daha iyi hale gelmesi için verdikleri özveri ve bana yönelik destekleri için teşekkür ediyorum.

Afet yaşamış bir topluluğa zorlu koşullar altında en iyi hizmeti sağlamaya çalışan, akademiye ve akademik bilgiye duyduğu saygıyı süreç içindeki destek ve kolaylaştırıcılığı ile ortaya koyan Sayın Kaymakam Murat Atıcı'ya teşekkür ediyorum.

Saha ile temas kurmamı ve saha tarafından kabul edilmemi sağlayan Bozkurt Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıf Müdürü Kerem Taş'a özverili çalışması nedeniyle teşekkür ediyorum. Ayrıca Bozkurt Belediye Başkanlığı'nda çalışan Burak Karakaş'a ihtiyaç duyduğum tüm görsel ve yazılı materyalleri benimle paylaştığı için teşekkür ediyorum.

Son olarak katılımcılarıma zorlu yaşam deneyimlerini samimiyetle benimle paylaştıkları, bilgi üretimine katkı sağladıkları ve kendi yaşadıkları olumsuz deneyimleri başkalarının yaşamaması için kaygı duydukları için teşekkür ediyorum. Yaşadıklarını unutmaya çalıştıkları bir dönemde bir yabancının sorularıyla tekrar hatırlamak zorunda kalmanın zor olduğunu biliyorum. Onların yaşantılarından sadece araştırmam için değil kendi hayatım için de sonuçlar çıkardığımı bilmelerini istiyorum.

KISALTMALAR

AA	Anadolu Ajansı
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
APHB	Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliği
ASHB	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
ASPB	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
BM	Birleşmiş Milletler
CRED	Afetlerin Epidemiyolojisi Araştırma Merkezi
EM-DAT	Emergency Event Database
IASC	Kurumlararası Daimi Komite
IASSW	Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları
ICSW	Uluslararası Sosyal Refah Konseyi
IDNR	International Decade for Natural Disaster Reduction
IFSW	Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu
INFORM	Küresel Risk Yönetim Endeksi
ISDR	Afetlerin Azaltılması Uluslararası Stratejisi
JAK	Jandarma Arama Kurtarma Tabur Komutanlığı
PDR	Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği
RIPL	İnsan Yaşamlarının Yeniden Oluşturulması Ağı
SHÇEK	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
SYDV	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
TAMP	Türkiye Afet Müdahale Planı
TENTS	Avrupa Travmatik Stres Ağı
TUİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TYP	Toplum Yararına Program
UNDR	Birleşmiş Milletler Afet Riskini Azaltma Ofisi
UNICEF	Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Acil Yardım Fonu

ŞEKİLLER

Şekil 1.1. Katmanlı ve tamamlayıcı psikososyal destek hizmet piramidi…… ..... ……43
Şekil 2.1. En az 15 kez tekrar eden kod bulutu… ..... ….81
Şekil 2.2. Araştırmanın örneklem haritası…… 85
Şekil 2.3. Bozkurt ilçe merkezi…… 91
Şekil 2.4. Sel felaketi sırasında ilçe merkezi…. ..... …..93
Şekil 2.5. Sel felaketinde yıkılan bir apartman… ..... …….94
Şekil 2.6. Bina girişi kullanılamaz hale gelen bir apartman…. 94
Şekil 2.7. Sel felaketi sonrası Bozkurt Kaymakamlığı ……. ..... …….95
Şekil 2.8. Helikopterle gerçekleşen kurtarma çalışmaları…. ..... …….95
Şekil 2.9. Botla gerçekleşen kurtarma çalışmaları …… ..... ….95
Şekil 3.1. Fiziksel etkiler hiyerarşik kod-alt kod modeli 100
Şekil 3.2. 9 Eylül 2021 tarihli ilçe merkezi fotoğrafı 102
Şekil 3.3. 13 Ağustos 2021 tarihli ilçe meydanı fotoğrafı 103
Şekil 3.4. Sosyal etkiler hiyerarşik kod-alt kod modeli 108
Şekil 3.5. Bencilleşme kod trend grafiği 109
Şekil 3.6. Yardımlaşma kod trend grafiği 110
Şekil 3.7. Duygusal etkiler hiyerarşik kod-alt kod modeli 116
Şekil 3.8. Afet öncesi ilçe meydanı 118
Şekil 3.9. Yeniden yapılanma sonrası ilçe meydanı 118
Şekil 3.10. Bilişsel etkiler hiyerarşik kod-alt kod modeli 127
Şekil 3.11. Manevi etkiler hiyerarşik kod-alt kod modeli 132
Şekil 3.12. Güçlü olmak kod birlikte oluşum modeli 138
Şekil 3. 13. Güçlü olmak ve akışına bırakmak kod trend grafikleri 138
Şekil 3.14. Düşük sosyoekonomik düzey tek vaka modeli 145
Şekil 3.15. Orta sosyoekonomik düzey tek vaka modeli 145
Şekil 3.16. Yüksek sosyoekonomik düzey tek vaka modeli 145
Şekil 3.17. Müdahaleler hiyerarşik kod-alt kod modeli 147
Şekil 3.18. Psikososyal destek hizmetleri hakkında görüşler hiyerarşik kod-alt kod modeli 151
Şekil 3.19. Psikososyal destek hizmetlerinden yararlanmak ve psikososyal destek hizmetlerinin etkili olmaması kod trend grafikleri 152
Şekil 3.20. Psikososyal destek hizmetleri hiyerarşik kod-alt kod modeli 157
Şekil 3.21. Tarif defterine bırakılan not 161
Şekil 3. 22. Fiziksel yardımların psikolojik etkisi kod birlikte oluşum modeli 164
Şekil 3.23. Eleştiriler hiyerarşik kod-alt kod modeli 165
Şekil 3.24. Yeniden yapılanma sonrası Bozkurt Meydanı 177
Şekil 3.25. Yeniden yapılanma sonrası yerleşim alanı 177
Şekil 3.26. Ekoloji hiyerarşik kod-alt kod modeli 178
Şekil 3.27. Kapasite/ kaynak gelişimi hiyerarşik kod-alt kod modeli 183
Şekil 3.28. Tavsiye hiyerarşik kod-alt kod modeli 194

ÇİZELGELER

Çizelge 2.1. Katılımcılar hakkında tanıtıcı bilgiler 43
Çizelge 2.2. Katılımcı dağılım tablosu……...75
Çizelge 2.3. Örneklem oluşum tablosu…… 77
Çizelge 2.4. Kategori, kod ve kodlu bölüm listesi ……80
Çizelge 3.1. Çalışmanın soru – tema – kategori ilişkisi 98
Çizelge 3.2. Sosyoekonomik düzeylere göre fiziksel etkiler kod frekans matris tarayıcısı..... 104
Çizelge 3.3. Yaş gruplarına göre fiziksel etkiler kod frekans matris tarayıcısı 106
Çizelge 3.4. Sosyoekonomik düzeylere göre sosyal etkiler kod frekans matris tarayıcısı..... 112
Çizelge 3.5. Yaş gruplarına göre sosyal etkiler kod frekans matris tarayıcısı 114
Çizelge 3.6. Sosyoekonomik düzeylere göre duygusal etkiler kod frekans matris tarayıcısı 121
Çizelge 3.7. Yaş gruplarına göre duygusal etkiler kod frekans matris tarayıcısı..... 124
Çizelge 3.8. Duygusal etkilerin ekonomik kayıplarla ilişki matrisi 126
Çizelge 3.9. Sosyoekonomik düzeylere göre bilişsel etkiler kod frekans matris tarayıcısı 130
Çizelge 3.10. Yaş gruplarına göre bilişsel etkiler kod frekans matris tarayıcısı 130
Çizelge 3.11. Bilişsel etkilerin duygusal etkilerle ilişkisi 131
Çizelge 3.12. Sosyoekonomik düzeylere göre sosyal etkiler kod frekans matris tarayıcısı..... 135
Çizelge 3.13. Yaş gruplarına göre manevi etkiler kod frekans matris tarayıcısı..... 140
Çizelge 3.14. Manevi etkilerin yakın kaybı ile ilişki matrisi 142
Çizelge 3.15. Sosyoekonomik düzeylere göre müdahaleler kod frekans matris tarayıcısı 148
Çizelge 3.16. Yaş gruplarına göre müdahaleler kod frekans matris tarayıcısı..... 150
Çizelge 3.17. Sosyoekonomik düzeylere göre müdahaleler kod frekans matris tarayıcısı 153
Çizelge 3.18. Yaş gruplarına göre psikososyal destek hizmetleri kod frekans matris tarayıcısı 156
Çizelge 3.19. Sosyoekonomik düzeylere göre en etkili yardım-destek kod frekans matris tarayıcısı 160
Çizelge 3.20. Yaş gruplarına göre en etkili yardım- destek kod frekans matris tarayıcısı..... 163
Çizelge 3.21. Sosyoekonomik düzeylere göre eleştiriler kod frekans matris tarayıcısı..... 167
Çizelge 3. 22. Yaş gruplarına göre eleştiriler kod frekans matris tarayıcısı 175
Çizelge 3.23. Sosyoekonomik düzeylere göre ekoloji kod frekans matris tarayıcısı..... 179
Çizelge 3.24. Yaş gruplarına göre ekoloji kod frekans matris tarayıcısı 180
Çizelge 3.25. Sosyoekonomik düzeylere göre afetin kazanımları kod frekans matris tarayıcısı..... 185
Çizelge 3.26. Yaş gruplarına göre afetin kazanımları kod frekans matris tarayıcısı..... 189
Çizelge 3.27. Müdahalede görev alma – siyasi kimliğe sahip olma kod ilişkileri matrisi..... 191
Çizelge 3.28. Sosyoekonomik düzeylere göre afetin kazanımları kod frekans matris tarayıcısı..... 194
Çizelge 3.29. Yaş gruplarına göre tavsiye kod frekans matris tarayıcısı 195
Çizelge 3.30. Başetme becerileri – tavsiye kod ilişkileri matrisi 196

1. GİRİŞ

Birleşmiş Milletler Afet Riskini Azaltma Ofisi (United Nations Office Disaster Risk Reduction) (UNDRR) (2022A) tarafından belirtildiği üzere afet; "bir topluluk veya toplumun işleyişinde yaygın insan kayıpları, maddi kayıplar, ekonomik veya çevresel kayıplar ve bunların karşılıklı etkilerini içeren, ciddi bir bozulma" olarak tanımlanmaktadır. Afetin etkisi yerel kalabilir ancak sıklıkla yayılma eğilimi göstermekte ve uzunca bir süre devam etmektedir. Afetin etkileri, bir topluluk ya da toplumun kendi yerel kaynakları ile kontrol altına alabileceği ya da baş edebileceği düzeyi aşarak sıklıkla ulusal veya uluslararası düzeyde dış kaynakların yardımına ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır. Bu aşkınlık durumu, afet ve acil durumu birbirinden ayıran temel noktadır. Acil durum, afetten farklı olarak, bir topluluk ya da toplumun işleyişinde radikal bir değişiklik ya da dağılmaya neden olmayan tehlikeli durumlarla ilgilidir.

Afetler tanımı itibari ile olayın kendisi değil ortaya çıkardığı yıkıcı sonuçlardır. Bu demektir ki afetlerin yaşanmasında tetikleyici olaylar kadar; bu olaylar karşısında bireysel ve toplumsal düzeyde yeterince hazır olamama hali etkili olmaktadır. Yeterince hazır olma ise; kuşkusuz önceki afet deneyimlerinden ders almayı, daha fazla bilgi üretmeyi ve bu bilgiler doğrultusunda tedbir almayı ve müdahaleleri iyileştirmeyi gerektirmektedir. Afetlerin topluluklar üzerinde nasıl etkiler meydana getirdiği, bu etkilerle mücadele için gerçekleştirilen hangi eylem ve müdahalelerin işlevsel olduğu, hangilerinin daha fazla geliştirilmesi gerektiği, hangi ihtiyaçların karşılanabildiği, bunun yanı sıra hangilerine yanıt üretilemediği afetler karşısında yeterince hazır olabilmek için bilinmelidir. Çünkü afetler bugün hala üzerinde daha fazla bilimsel çalışma yapılma gerekliliğini sürdüren güncel ve önemli bir meseledir.

Sosyal hizmet açısından afetler, toplulukta var olan dezavantajlılıkları şiddetlendirmekte ve yeni dezavantajlı nüfus grupları yaratmaktadır. Ayrıca bireylerin duygusal ve sosyal dengesi üzerinde bozucu etkisi bulunmaktadır (Tomanbay, 2000: 125). Afetlerin sadece bireyler üzerinde değil aile, grup ve topluluklar üzerinde birçok olumsuz etkisi vardır (Dominelli, 2024; Walker-Springett, Cutler ve Adger, 2017; Harms ve ark., 2020; Pak, 2023). Konuyla ilgili literatür incelendiğinde afet ve acil durumların etkilerine odaklanan birçok çalışmanın olduğu görülmektedir. Yanay ve Benjamin'e göre (2015: 263) sosyal hizmet tarihsel olarak afetlere müdahalede yer alan ve afetin birey, çift, aile, grup, topluluk ve toplumlar üzerindeki etkileri ile mücadele eden temel müdahale alanlarından biridir. Psikososyal destek hizmetleri ise afet sonrası sosyal hizmet müdahalelerinde başvurulan temel araçlardan biri olarak; hızlı,

güvenilir ve etkili şekilde toplulukların duygusal ve sosyal alandaki ihtiyaçlarının karşılanmasına ve sosyal işlevselliğin korunmasına katkı sağlamaktadır

Afet sonrası yürütülen psikososyal destek hizmetlerinin nasıl bir deneyim olarak yaşandığı, yürütülen müdahale ve hizmetlerin afetten etkilenenler tarafından nasıl değerlendirildiği anlaşılmalıdır. Çünkü var olan hizmetlerin geliştirilebilmesi önceki hizmetlerin değerlendirilmesine bağlıdır. Bu kapsamda afetin, insan gelişiminin beş boyutunda yani fiziksel, sosyal, duygusal, bilişsel, manevi boyutlardaki etkilerinin neler olduğu, mevcut psikososyal destek hizmetlerinin bu etkilere nasıl yanıtlar ürettiği, hangi noktalarda güçlü olduğu hangi noktalarda ise geliştirilmesi gerektiği anlaşılmalıdır. Tüm bu kapsamlı değerlendirmelerin ışığında psikososyal destek hizmetlerinin daha iyi bir deneyim olarak yaşanmasının daha başka ne gibi özelliklere sahip olmasına ve hangi noktalarda geliştirilmesine bağlı olduğu anlaşılabilir.

Psikososyal destek hizmetlerinin geliştirilmesi gereken yönleri anlamak ve bu doğrultuda müdahale planlarını geliştirmek içinde yaşadığımız Türkiye coğrafyası için önemlidir. Türkiye, jeolojik ve meteorolojik özellikleri nedeniyle tarih boyunca çeşitli doğal afetler ile karşı karşıya kalmış fiziksel ve sosyal zarar görebilirliği işaret eden kırılganlık düzeyi yüksek bir ülkedir (Ergünay, 2007: 2). Bu coğrafyada sıklıkla meydana gelen afetlerden biri de sellerdir. Suların bulunduğu yerden yükselerek veya başka bir yerden gelerek kuru yüzeyleri kaplaması şeklinde yaşanan seller; çarpık ve plansız kentleşme nedeniyle sıklıkla yaşanmakta ve önemli kayıplara neden olmaktadır. Karşı karşıya olduğumuz tehlike ve riskleri fark etmek ve bunlar karşısında hazırlık kapasitemizi geliştirmek için diğer tüm bilimlerin olduğu gibi sosyal hizmetin de sorumluluğu bulunmaktadır.

Tüm bu hassasiyetlerin ışığında ve Bozkurt örnek olayı üzerinden sel afetinden etkilenen topluluklarda afet sonrası psikososyal destek hizmetlerinin incelenmesi ve yaralanıcı eleştirilerinden hareketle hizmetlerin daha iyi bir deneyim olarak yaşanmasında yol gösterecek unsurların belirlenmesi bu araştırmada konu edinilmektedir.

1.1. Çalışmanın Problemi

Bu çalışmanın temel problemi; afet etkilerinin anlamak ve bu etkilere yönelik daha etkili bir müdahalenin planlanıp uygulanması için bilgi üretimine katkı sağlamaktadır. Bu kapsamda çalışmada Bozkurt sel afeti ardından gerçekleştirilen psikososyal destek hizmetlerinin afetten

etkilenenler açısından incelenmesi ve gerçekleştirilen psikososyal destek hizmetlerinin daha iyi ve etkili bir müdahale deneyimi olarak yaşanabilmesi için daha başka ne gibi özelliklere sahip olması gerektiği incelenmektedir.

Daha açık bir ifadeyle çalışmada, insan gelişiminin beş boyutunu oluşturan fiziksel, sosyal, duygusal, bilişsel, manevi boyutlarda sel afetinin yarattığı etkiler incelenmektedir. Ayrıca bu etkilerle mücadele sürecinde psikososyal destek hizmetleri aracılığıyla nasıl müdahalelerde bulunulduğu ve bu müdahalelerin katılımcıların ihtiyaçlarına nasıl yanıtlar ürettiği anlaşılmaya çalışılmaktadır. İncelemenin sonucunda sel afeti sonrasında yürütülen psikososyal destek hizmetlerinin hangi noktalarda etkin olduğu ve hangi noktalarda daha fazla geliştirilmeye ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır. Çalışmada ayrıca selden etkilenen topluluğun kriz sonrası sosyal işlevsellik kazanımları değerlendirilmektedir.

Örnek olay üzerinden araştırma problemine yanıt aranan bu çalışmanın amaçları aşağıda ifade edilmektedir:

i) Bozkurt sel felaketinin; selden etkilenen topluluklar üzerindeki fiziksel, sosyal, duygusal, bilişsel, manevi etki/sonuçlarının anlaşılması,
ii) Gerçekleştirilen psikososyal destek hizmetlerinin selden etkilenen toplulukların deneyimlediği fiziksel, sosyal, duygusal, bilişsel, manevi etkilerle baş etmeye katkısının anlaşılması,
iii) Selden etkilenen toplulukların psikososyal destek hizmetleriyle karşılanamayan ihtiyaç ve sorunları ile bu ihtiyaç ve sorunların ortadan kaldırılmasına yönelik beklentilerinin anlaşılması,
iv) Selden etkilenen topluluklara yönelik gerçekleştirilen psikososyal destek hizmetlerinin nasıl daha iyi bir deneyim haline getirilebileceğinin anlaşılması,
v) Selden etkilenen toplulukların yaşadıkları kriz durumu sonrası sosyal işlevsellik düzeylerindeki değişimin anlaşılması hedeflenmektedir.

1.2. Çalışmanın Önemi

Afetler, Türkiye coğrafyasında sıklıkla meydana gelen ve bireylerin can ve mal güvenliğine zarar veren bir olgudur. Bu nedenle üzerinde daha fazla bilimsel çalışma yapılma gerekliliğini sürdüren güncel ve önemli bir meseledir. Tüm bilimsel ve mesleki alanlar kendi bilgi ve becerileri dahilinde toplumların dirençliliğini artırmak ve insanların daha güvenli bir çevrede

yaşamalarını sağlamak üzere çalışmalarını yürütmelidir. Bu çalışmanın en temel önemi sosyal hizmet alanında bu gerekliliğin karşılanmasına yönelik olmasından ileri gelmektedir.

Çalışmanın bir diğer önemi, literatürdeki özgün konumu ile ilgilidir. Konuyla ilgili ulusal literatüre odaklanıldığında Yaman ve Erten'in (2015: 39) "Türkiye Sosyal Hizmet Birikiminde Doğal Afetler: Bibliyografik bir değerlendirme (1950-2013) isimli çalışmalarında ifade ettikleri gibi; afetlerin ulusal literatür içinde sosyal ve beşerî bilimler alanlarında çalışılması 1990'lı yıllardan itibaren artış göstermiş ve özellikle 1999 yılında yaşanan depremlerin etkisiyle büyük bir ivme kazanmıştır. Ancak afete müdahale noktasında, sosyal hizmet alanında yapılan çalışma sayısı (psikoloji, sosyoloji, psikiyatri gibi alanlarla karşılaştırıldığında) oldukça sınırlı kalmıştır. Aynı çalışmaya göre; literatürdeki çalışmalar konularına göre incelendiğinde afetlerin çocuk, genç, ergen gibi nüfus grupları üzerindeki etkileri, afetlerle baş etme becerileri, afetlerin ortaya çıkardığı maddi hasarların giderilmesi ve psikolojik ya da sosyolojik anlamda afetin sonuçları hakkında çalışmalar yoğunluk göstermektedir. Bu çalışmada ise afetin etkilerinin yanı sıra psikososyal destek hizmetleri değerlendirilmekte ve geliştirilmesi için bilgi üretimi gerçekleştirilmektedir.

Afetlerde psikososyal destek hizmetlerine ilişkin literatür değerlendirildiğinde uygulama rehberlerinin yoğunlukta olduğu görülmektedir. Doğrudan bu çalışmanın konusu ile bağlantı olarak psikososyal destek hizmetlerinin değerlendirilmesi ile ilgili yazında Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Acil Yardım Fonu'nun (UNICEF) 2009 yılında yayımladığı "Acil Durumlarda Psikososyal Programların Değerlendirilmesi Rehberi" (Guide to the Evaluation of Psychodocial Programming in Emergencies) dikkat çekmektedir. Bu rehber doğrultusunda hazırlanan "Van- Erciş Depremleri Sonrası Yürütülen Psikososyal Destek Programlarının Değerlendirilmesi" isimli değerlendirme raporu, 2015 yılında UNICEF ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) işbirliği ile yayımlanmıştır. Ancak literatürdeki bu çalışmada, afetten etkilenenlerin afet nedeni ile ortaya çıkan ihtiyaç ve beklentileri ve psikososyal destek hizmetlerinin tesiri niteliksel bir incelemeye tabi tutulmamıştır.

Bu çalışmada ise, literatürdeki diğer çalışmalardan farklı olarak, afetten etkilenen birey ve topluluğa yönelik psikososyal destek hizmetlerinin insan gelişiminin tüm boyutlarını içerecek şekilde çok boyutlu (fiziksel, sosyal, duygusal, bilişsel, manevi) niteliksel bir incelemeye tabi tutulması söz konusudur. Bu anlamaya yönelik çaba, çalışmanın literatürdeki özgünlüğünü ortaya koymaktadır.

Çalışmanın bir diğer önemi ise örnek olayın kendisi ile ilgilidir. Kastamonu İline bağlı Bozkurt İlçesi, iklim ve topografya özellikleri itibariyle tarihsel olarak çeşitli sel olayları yaşamış bir

bölgedir. Bu durum bölgenin sel konusunda tehlikeli ve riskli bir bölge olduğunu göstermektedir. Haliyle bölge için güncelliği ve önemini koruyan bu tehlikelerin, birer afete dönüşmemesi, dönüştüğü takdirde daha etkili bir müdahalenin gerçekleştirilebilmesi için bilgi üretilmesi gerekliliği çalışmayı önemli kılmaktadır. Ek olarak bahsedilen tehlike sadece Bozkurt için değil Türkiye coğrafyasında yer alan daha birçok bölge için güncel ve geçerlidir. Bu nedenle örnek olay üzerinden elde edilen bilgiler psikososyal destek hizmetlerinin geliştirilmesine katkı sağlamak suretiyle daha geniş kapsamlı bir faydayı doğurabilir.

Çalışmanın özgünlüğünü ortaya koyan bir diğer nokta ise, örnek olay olarak belirlenen Bozkurt sel felaketinin yaşanmasından yaklaşık iki yıl sonra saha araştırmasının yapılmasıdır. Henüz bölgedeki fiziksel ve psikososyal koşulların tam olarak normale dönmediği ancak yerel halkın artık afet konusunda konuşabilecek kadar güçlendiği bir dönemde saha araştırmasının gerçekleşmiş olması bu süreyi önemli kılmaktadır. Etkisi incelenen psikososyal destek hizmetleri ise; bölgede fiziksel iyileştirme çalışmalarının henüz tamamlanmadığı ve hayatın normale dönmediği bir dönemde, afetin yaklaşık altı ay sonrasında sonlandırılmıştır. Bu durum fiziksel çevre bağlamında henüz yeni yeni normale dönen afet bölgesinde, çok daha erkenden tamamlanan psikososyal destek hizmetlerinin topluluk ihtiyacını tam olarak karşılanıp karşılanmadığı konusunda merak uyandırmaktadır.

1.3. Afetler

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nın (AFAD, 2018: 60) tanımına göre, acil durum, büyük fakat yerel imkanlarla baş edilen, ivedilikle müdahale gerektiren tüm durum ve haller iken afetler; toplumun tamamı ya da belirli bir kısmında fiziksel, ekonomik, sosyal kayıp doğuran gündelik yaşamı ve faaliyetleri kesintiye uğratan yahut topyekûn durduran mevcut baş etme kapasitelerini yetersiz bırakan doğa, teknoloji ya da insan kaynaklı olaylardır.

Afetlerin Epidemiyolojisi Araştırma Merkezi (Centre for Research on the Epidemiology of Disasters) (CRED) ve UNDRR işbirliği ile 2020 yılında yayımlanan "2000-2019 "Afetlerin İnsani Maliyetleri" (Human Cost of Disasters) Raporu'nda, Emergency Event Database (EM-DAT) verileri; dünya çapında 7348 afet olayının kaydedildiğini ortaya konmaktadır. 2000-2019 yılları arasında afetler, yılda ortalama 60.000 olmak üzere yaklaşık 1,23 milyon can kaybına neden olmuştur. Bu afetlerden dört milyardan fazla insan etkilenmiş ve yaklaşık 2,97 trilyon ABD Doları tutarında ekonomik kayıp oluşmuştur (CRED ve UNDRR, 2020: 6).

Bu 20 yıllık süreçte meydana gelen afetlerin istatistiki dağılımına bakıldığında, en sıklıkla yaşanan afet türünün sel felaketleri olduğu görülmektedir. 2000-2010 yılları arasında dünya çapında 3254 adet sel afeti kaydedilmiştir. Selleri, 2043 vaka ile tayfun ve kasırgalar takip etmektedir (CRED ve UNDRR, 2020: 7). Bu veriler, 20 yıllık süreçte yaşanan afetlerin %72'sinin iklim değişikliği kaynaklı olduğunu göstermektedir. Sanayi öncesi döneme kıyasla, küresel ortalama sıcaklığın 2019 yılında 1,1˚C artması; sıcak hava dalgaları, kuraklıklar, sel, kış fırtınaları, kasırga ve orman yangınları gibi aşırı hava olaylarını ve bu olaylardan kaynaklanan afetleri tetiklemektedir (CRED ve UNDRR, 2020: 7).

2020 yılı verileri incelendiğinde yine durum farklı değildir. "2020 Küresel Doğal Afet Değerlendirme Raporu" (2020 Global Natural Disaster Assessment Report (2021: 3) 2020 yılı boyunca dünyada 123 ülkeyi etkileyen toplam 323 büyük doğal afetin meydana geldiğini bildirmektedir. Bu afetlerin %61,66'sını (193 vaka) sel felaketleri oluşturmaktadır. Yine ikinci sırada %22,04 ile (19 vaka) büyük fırtınaların sebep olduğu afetler gelmektedir.

2021 yılında dünyada meydana gelen afetler incelendiğinde dramatik bir yükseliş dikkat çekmektedir. Son 20 yıllık süreçte meydana gelen yıllık ortalama 357 afete karşı, 2021 yılında toplam 432 afet yaşanmıştır. Bu afetler nedeniyle 10492 birey yaşamını yitirmiş ve 100 milyondan fazla kişi etkilenmiştir. 2021 yılında yaşanan afetlerin toplam ekonomik maliyeti ise 252 milyar ABD Doları olarak hesaplanmıştır (Cred Crunch, 2022: 1).

2021 yılında yaşanan afetler içinde seller yine ilk sırada gelmektedir. EM-DAT verilerine göre 2021 yılına kadarki son 20 yıllık süreçte, her yıl ortalama 163 sel olayı kayıtlara geçerken bu sayı 2021 yılında 223 vakaya yükselmiştir. Fırtınalar yine selleri takip eden en sık ikinci afet türü olarak karşımıza çıkmaktadır. İki rapor üzerinden sıklıklar karşılaştırıldığında yine benzer şekilde bir artışın yaşandığı görülmektedir. Buna göre önceki 20 yıllık süreçte ortalama 101 fırtına vakası gözlenirken 2021 yılında bu sayı 121'e yükselmiştir (Cred Crunch, 2022: 2).

Sonuç olarak istatistiki verilerin gösterdiği üzere afetler ve özellikle meteoroloji kaynaklı afetler dünya çapında artmaktadır. Haliyle afetlere etkin müdahale giderek daha önemli bir mesele olmaktadır. Afetler hakkında bilgi, beceri ve deneyim konusunda giderek daha fazla bilgi ve materyale ihtiyaç duyulmaktadır.

Diğer yandan afetler dünyayla benzer şekilde Türkiye için de kritik bir meseledir. Türkiye coğrafyasında afetler sıklıkla meydana gelerek bireylerin can ve mal güvenliğine zarar vermektedir. Bu durumda afetlerin oluşmasına neden olan yapısal faktörler kadar, insanların

yeterli düzeyde hazır olmayışları gibi sosyal faktörler ve kurumların tam bir hazır oluş sergileyememesi gibi organizasyonel faktörler de etkilidir.

2012 yılından bu yana ülkelerin risk yönetim endekslerini ölçen ve sıralayan kısaca INFORM olarak ifade edilen Küresel Risk Yönetimi Endeksi (Index for Risk Management) hesaplamalarına göre; Türkiye 4,9 ölçek puanı ile 191 ülke arasında orta risk grubunda yer almaktadır (INFORM, 2022A: 9). Türkiye'nin kavram düzeyinde risk puanları tehlike ve maruz kalma için 7,9, zarar görebilirlik için 4,8 ve baş etme kapasitesi için 3,1 olarak belirlenmiştir. Bu ölçek puanları Türkiye'yi tehlike ve maruz kalma açısından çok riskli konuma yerleştirirken zarar görebilirlik ve baş etme kapasitesi açısından sırasıyla orta ve düşük risk grubuna yerleştirmektedir (INFORM, 2022B).

AFAD verilerine göre Türkiye'de 2020 yılında doğa kaynaklı 905 olay yaşanmıştır. Bu olayların 321 tanesi büyüklüğü 4,0'ın üzerinde olan deprem, 107'si heyelan ve 177 tanesi sel/su baskını olarak bildirilmiştir. Bu sayı, doğa olayları arasında sellerin %19,56'lık bir dilime sahip olduğunu göstermektedir. Olaylardan 270 tanesi ise diğer kategorisi altında toplanmaktadır (AFAD, 2021, 29 Haziran).

Türkiye afet yönetiminde, meydana gelmiş ya da meydana gelmesi muhtemel afetlerin doğurduğu maddi kayıpların tazmininde "Afetlerin Genel Hayata Etkililiğine İlişkin Temel Kurallar Hakkında Yönetmelik[1]" belirleyici olmaktadır. Yönetmelikte belirlenen esas ve usullere göre yaşanılan afetin genel hayata etkili olup olmadığına Iskan Bakanlığı (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı) karar vermektedir (Resmi Gazete, 21 Eylül 1968). 2019 yılı verilerine göre Türkiye'de 27 ilde toplam 61 genel hayata etkililik kararı alınmıştır (AFAD, 2020: 77).

Bir diğer endeks olarak 2018 yılından bu yana ülkelerin afet risklerini hesaplayan ve sıralayan Dünya Risk Endeksi (World Risk Report) 2021 verilerine göre ise Türkiye, 5,11 endeks puanı ile düşük risk grubunda yer almakta ve dünya nüfusunun %99'unu kapsayan 181 ülke arasında en riskli 113. ülke olmaktadır. Afet riskinin belirlenmesinde maruz kalma ile zarar görebilirlik birlikte ele alınmaktadır. Türkiye'nin sırasıyla maruz kalma bakımından 12,57 ve zarar görebilirlik bakımından 40,65 puanı olduğu endeste paylaşılmaktadır (World Risk Report, 2021: 56).

[1] 21 Eylül 1968 tarihli 13007 sayılı gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir

1.1.1. Afet Türleri

Doğa, teknoloji ya da insan kaynaklı olması fark etmeksizin bireylerin baş etme mekanizmalarını yetersiz bırakan ve gündelik yaşamı kesintiye uğratan ya da topyekûn durduran; fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıpları meydana getiren olaylar afet olarak tanımlanır (AFAD, 2022A). Afet ile ilgili literatür incelendiğinde afetlerin çoğunlukla meydana geliş hızlarına ve daha çok kökenlerine bağlı olarak farklı sınıflandırmalar içine yerleştirildiği görülmektedir. Kuşkusuz bu sınıflandırmalar karşı karşıya kalınan afetin anlaşılması için önemli bir bilgi çerçevesi sağlarlar.

Kökenlerine bağlı afetler; doğal veya insan kaynaklı olaylar -kimi zaman ayrıca teknoloji kaynaklı- olarak sınıflandırılır. Doğal afetler, hava olaylarını (tropik fırtınalar, aşırı soğuk veya sıcaklıklar, şiddetli rüzgarlar, kuraklık gibi), sel, çığ, deprem, tsunami, orman yangını, toprak kayması ve volkanik patlamaları içermektedir. İnsan kaynaklı afetler arasında ise; ulaşım olayları, endüstriyel kazalar, tehlikeli madde salınımı, bina çökmesi, kıtlık, siyasi çatışma gibi istenmeyen beşeri kaynaklı olaylar sayılabilir. Bununla birlikte bir olayın afet halini alması -ya da almaması- sıklıkla yoksulluk gibi insani faktörlere bağlı olduğundan bu ayrım aslında göründüğünden çok daha belirsizdir (Cronin ve Jones, 2015: 753).

Afetin kendi tanımından da anlaşıldığı üzere afeti meydana getiren husus olayın kendisi değil onun birey, topluluk ya da toplum üzerindeki bozucu etkisidir. Bu bakış açısı, afetlerin sınıflandırılmasında köken olayın sınıflandırılmasından çok daha fazlasına odaklanılması gerektiğini ima eder. Buz'un (2002: 56) ifade ettiği gibi doğa, teknoloji ya da insan kaynaklı olması fark etmeksizin olayların yeterli tedbir ve hazırlık çalışmaları yapılmadığı takdirde ya da standartlara uygun olmayan yapılar nedeniyle afet teşkil etmesi söz konusudur. Bu bağlamda düşünüldüğünde afetlere neden olan köken olayların sınıflandırılmasından ziyade yeterli tedbir ve hazırlık çalışmalarının sınıflandırılması daha elzem görünmektedir.

Benzer şekilde, sosyal bilim alanında afetler konusunda en önemli teorisyenlerden biri olarak Dominelli (2012: 212); bugün afetlerin köken olay bağlamında sınıflandırılmasının çok da doğru olmadığından bahsetmektedir. Dominelli'ye göre doğal afet ve insan/teknoloji kaynaklı afet ayrımını yapmak ve afetleri bu dikotomi üzerinden kavramsallaştırmak sorunludur. Çünkü, bugün doğal olarak ifade edilen afetler her zamankinden çok daha fazla insan faaliyetlerinin ya da faaliyetsizliğinin bir sonucudur. Belki de doğal olan afetin kendisi değil, sadece afete sebep olan olaylardır. Ekolojiye ve içinde yaşadığı çevreye saygı duymayan insan eylemleri ile doğa olayları zarar verici bir niteliğe bürünmekte ya da etkisi şiddetlenerek afet halini alabilmektedir. Ancak yoksulluk ve sosyal dışlanmanın engellenmesi, güvenlik

önlemleri gibi beşeri faaliyetlerle bu doğal olayın bir afet haline gelmesi pek tabii engellenebilir. Bu bağlamda düşünüldüğünde gün geçtikçe doğal ve beşeri afetler arasındaki geçirgen sınırlar daha da belirsizleşmektedir. Bu çalışmanın odaklandığı sel afeti de kuşkusuz doğal ve beşeri ayrımının en çok silikleştiği afetlerden biridir.

1.1.1.1. Seller

Doğa kaynaklı afetlerin önemli bir kısmı meteorolojik afetlerden oluşmaktadır (Çevre, Şehircilik ve İklim Bakanlığı, 2022: 5). Sellerin de içinde bulunduğu meteoroloji kaynaklı afetler; diğer doğa kaynaklı afetlerle karşılaştırıldığında çok daha fazla önceden tahmin edilebilir ve önlenebilirdir (Kızılay Akademi, 2022). Seller; genellikle bir nehir ya da göl, su taşıma kapasitesini aşacak kadar su biriktirip normal su taşıma alanının dışında su akışı meydana getirdiğinde ortaya çıkmakta ve tıpkı diğer afetlerde olduğu gibi insan yaşamına, yaşam alanına ya da mallarına zarar verdiği noktada bir afet halini almaktadır. Dünyanın hemen her yerinde farklı yoğunluk ve etkilerde olsa da seller meydana gelmektedir (Glago, 2021:1- 2).

Küresel düzlemde felaketlerde yaşanan artış sürdürülemez kalkınmanın bir işareti olarak görülmektedir. Genellikle insan eylemliliği ile ilişkilendirilen sellerin meydana gelmesinde, nehir kenarlarındaki tehlikeli bölgelerin yerleşime açılması temel etkendir (Saikumar, Pandey ve Dikshit, 2023: 13). Ekonomik faaliyetlerin devamlılığı su kaynaklarının yakınında olmayı gerektirdiği için tarihsel süreçte insanoğlu, sel riski taşıyan taşkın yataklarına yerleşmek zorunda kalmıştır. Ancak böylesine riskli bölgelerde yaşamanın kendine has zorlukları zamanla daha az risk muhteva eden yüksek yerlere doğru insan hareketliliğini beraberinde getirmiş ve taşkın yatağında yaşayan insanların oranı azalmıştır. Öte yandan insanoğlu geliştirdiği yapısal ve teknolojik araçlarla sel baskınlarını kontrol etme yeteneği kazandıkça tekrar su kaynaklarının yakınına dönme eğilimi göstermiştir (Arnold, 1975: 257). Bu durumda taşkın ovalarının barındırdığı tüm tehlikelere rağmen genellikle insani gelişme açısından cazip alanlar olması temel nedendir (World Meteorological Organization, 2023A).

Bugün küresel düzeyde yaşanan iklim değişiklikleri, arazinin uygun olmayan kullanımı, aşırı kentleşme gibi nedenler; selle ilgili tehlike ve kayıpların giderek artmasına neden olmaktadır (Saikumar, Pandey ve Dikshit, 2023: 13). Bu durum küresel raporlarda yansımasını bulmaktadır. 2022 Küresel Doğal Afet Değerlendirme Raporu'na (2022 Global Natural Disaster Assessmet Report) (2023: 2-7) göre, günümüzde en fazla karşı karşıya kalınan afet

türü sellerdir. 2022 yılında dünya genelinde yaşanan afetlerin yarısından fazlasını seller oluşturmaktadır. Afetler nedeniyle yaşamını kaybedenlerin yaklaşık %26'sını sel felaketlerinin kurbanları oluşturmaktadır. Selden etkilenenlerin sayısı ise bir önceki yılla karşılaştırıldığında neredeyse iki katına çıkmakta ve sellerin neden olduğu ekonomik kayıplar dörtte bir oranında artmaktadır. Benzer şekilde EM-DAT (2023: 2-6) verileri 2022 yılında yaşanan 387 doğal afetin 176'sını sel felaketlerinin oluşturduğunu ve bu sayının son 20 yıl ortalaması olan 168 sel vakasıyla karşılaştırıldığında tehlikenin giderek arttığını göstermektedir.

Seller oluşum hızları ve oluşum yerlerine göre sınıflandırılmaktadır. Oluşum hızlarına göre seller; yavaş sel, hızlı sel ve ani sel olarak tanımlanır. Bir hafta ya da daha uzun sürede gelişen seller yavaş sel; bir ya da iki gün içinde oluşan seller ise hızlı sel olarak kabul edilmektedir. Ani seller ise birkaç saat içinde ortaya çıkan selleri tanımlamaktadır (AFAD, 2018: 52). Ani seller, önceden tahmin edilmesi güç miktardaki su kütlesinin bölgeyi hızla süpürmesi şeklinde yaşanmaktadır (Glago, 2021: 2). Sel vakalarının yaklaşık %85'ini oluşturan ani seller, her yıl 5000'den fazla kişinin hayatını kaybetmesine neden olmaktadır (Worl Meteorological Organization, 2023A). Oluşum yerlerine göre seller ise; kıyı seli, şehir seli, kuru dere seli, baraj gölet seli ve akarsu (dere-nehir) seli olarak sınıflandırılmaktadır (AFAD, 2018: 52).

Sellerin insan yaşamı ve doğal denge üzerinde; ekolojik sistemden kültürel mirasa, üretim süreçlerinden ekonomiye uzanan çok çeşitli zararlı etkileri bulunmaktadır. Bu zararlardan bazıları parasal değerlerle bazıları ise kaybedilen can sayısı ya da kirlilikten etkilenen ekosistemlerin metrekaresi gibi parasal olmayan ölçümlerle kaydedilmektedir. Sel hasarları ise doğrudan olabildiği gibi dolaylı şekilde de ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda selin doğrudan etkileri; insan, mal ya da çevreye doğrudan fiziksel temasla ortaya çıkan zararlar olarak kabul edilir. İnsan yaşam ve sağlığının, fiziki mal ve yapıların, ekonomik değeri olan unsurların kaybı ve ekolojik sistemlerin kirlenmesi selin doğrudan etkileri arasındadır. Dolaylı etkiler ise; sel nedeniyle yaşanan kayıplar dolayısıyla ortaya çıkan ilave olumsuz sonuçları tanımlamaktadır. Bu kapsamda sosyal yaşam faaliyetlerinin aksaması, ekonomik faaliyetlerin azalması sayılabilir (Messner ve Meyer, 2004: 150). Selin doğrudan ve dolaylı etkileri birlikte düşünüldüğünde; ölüm ve yaralanmalardan, derin duygusal ıstıraplara, bina ve fiziksel yapıların zarar görmesinden, salgın hastalıklara, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin zarar görmesinden, sosyal yaşamda bozulmalara, insanların yerlerinden edilmesinden, tarihi ve kültürel değerlerin yok olmasına uzanan çok çeşitli sonuçlar yaşanmaktadır. Bu nedenle seller insanların gündelik rutinlerini, kültür ve siyasi sistemlerini, sağlık ve refahlarını, korku ve

isteklerini etkileyerek topyekün yaşam tarzlarını değiştirme kapasitesine sahiplerdir (Glago, 2021: 1-5).

Yaşanan seller, alınan dersler ve çok sayıda sel önleme girişimlerine rağmen bugün sellerin neden olduğu felaketlerden korunma henüz istenen seviyelerde değildir. Etkili bir müdahale, yapısal ve yapısal olmayan önlemlerin birlikte alınarak hazırlıklı olmayı gerektirmektedir. Ancak yapısal önlemlerin fizibilite sorunları gibi nedenlerle yeterince uygulanamıyor olması sellerin önlenmesinde erken tahmin ve uyarı sistemleri gibi yapısal olmayan önlemlerin daha fazla tercih edilmesine neden olmaktadır (Saikumar, Pandey ve Dikshit, 2023: 13). Öte yandan erken uyarı sistemleriyle can kayıpları azaltılsa bile aşırı ekonomik büyüme ve sele duyarlı arazi planlamalarının yokluğu gibi nedenlerle selin fiziksel ve ekonomik zararları azaltılamamaktadır (Worl Meteorological Organization, 2023B). Dere yataklarına yerleşim yapılmaması, yerleşim yerlerinden geçen dere yataklarının ıslah edilmesi, sel tehlikesi bulunan eğimli yamaçlarda teraslamaların yapılması, yağış yoğunluklarının belirlenmesi için radar ve erken uyarı sistemlerinin oluşturulması, erken uyarı sistem ve işaretlerinin öğrenilmesi, konutların sigortalanması sel felaketleri karşısında alınabilecek yapısal ve beşeri önlemler kapsamındadır (AFAD Afet ve Acil Durum Eğitim Merkezi, 2024).

Doğal olayların birer afete dönüştükten sonra gündeme alınması afetlerin neden ortaya çıktığından ziyade sonuçlarıyla uğraşma eğiliminden kaynaklanır. Oysa hasarın asıl nedenleri olarak arazinin uygun olmayan kullanımı ve rasyonel olmayan programlara odaklanılmalıdır. Nehir bölgelerinde akılcı planlamaların yapılamaması ya da suyu kontrol etmek için yapılara gereğinden fazla güvenme sel felaketlerini beraberinde getirmektedir (Arnold, 1975: 257). Sellerin önlenebilmesi için set inşası, nehir civarında yan barajların oluşturulması, su havzasında ağaçlandırma çalışmaları gibi yapısal önlemlerin yanı sıra bilimsel arazi kullanım planlamalarına uyulması, tehlike bölgesinde yerleşimin önlenmesi, sosyal politikalar oluşturulması gibi yapısal olmayan önlemler takip edilmelidir. Bir diğer ifadeyle etkisi giderek artan sellerle mücadele edebilmek için çok boyutlu ve bütünleşik önleme çalışmaları izlenmelidir (Saikumar, Pandey ve Dikshit, 2023: 13). Aksi halde sellerin yarattığı etki ve sonuçlarla ilgilenilmeye devam edilmek zorunda kalınacaktır.

Küresel düzeyde şiddet ve sıklığı sürekli artış gösteren seller önlenemediği takdirde birey ve toplulukları etkilemeye devam edecektir. Bu noktada özel olarak selin ve genel olarak afetlerin birey ve topluluklar üzerindeki etkilerinden bahsetmek gerekmektedir.

1.4. Afetin Etkileri

Afetin etkileri denildiğinde ilk olarak akla afetin neden olduğu olumsuz sonuçlar ve hasar gelmektedir. Afet hasarı; afetin bölgesinde fiziksel varlıkların zarar görmesini, temel hizmet ve faaliyetlerin aksamasını ifade eden ve genellikle fiziksel birimler ile ölçülen zararı tanımlar. Afetin etkileri arasında hasarın yanı sıra; birey ve toplulukların fiziksel, zihinsel ve sosyal iyilik hallerinde bozulmaların yaşanması yer almaktadır. Afetle birlikte ayrıca ekonomik ve çevresel sorunlar ortaya çıkmaktadır. Öte yandan afetlerin etkileri denildiğinde sadece bölgede meydana gelen hasar ve olumsuz sonuçlardan bahsedilemez. Çünkü afetlerin uzun vadeli etkileri arasında olumlu sonuçlar da bulunmaktadır. Tüm bu olumsuz ve olumlu sonuçların bileşkesi afetin toplam etkisi olarak ifade edilmektedir (UNDRR, 2022A). Afetin toplumsal yapı ve sosyal ilişkilerdeki tahribatı ekonomik ya da mali değişkenliklere indirgenemeyecek kadar büyüktür. Bir afetten sonra çöken, bozulan, tahrip olan toplumsal yapı ve ilişkilerin adil ve insanca bir temelde yeniden oluşturulması için afetin çok yönlü, kapsamlı ve süreklilik arz eden şekilde değerlendirilmesi gereklidir (Kasapoğlu ve Ecevit, 2001: 90).

Afetlerin olumsuz etkileri düşünüldüğünde daha önce de ifade edildiği gibi her yıl binlerce insan afetler nedeniyle yaşamını kaybetmekte ve milyonlarcası zarara uğramaktadır. Afetlerin birey, aile, topluluk ve toplum üzerinde fiziksel, sosyal, psikolojik ve ekonomik bilançosu oldukça ağırdır. Ancak her ne kadar bazı doğa olaylarını durdurmak ya da geri çevirmek mümkün olmasa da afetlerin olumsuz sonuçlarından korunmak mümkündür. UNDRR Başkanı Mami Mizutori'nin ifadesi ile afet riskini azaltmak için harcanan her 1 ABD Doları; yeniden yapılanmada 4 ABD Doları ve afet sonrası kurtarmada harcanacak 15 ABD Doları kadar tasarruf sağlamaktadır (UNDRR, 2022B).

Her halükârda bir afet meydana geldiğinde kuşkusuz birçok olumsuz ve daha nadir olumlu sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Afetle birlikte insanlar yaygın şekilde sevdikleri insanları, akrabalarını ve varlıklarını kaybederler. Hepsinden öte hayatın anlamı ve istikrara sahip olduğu duygusunu yitirirler. Gündelik düzen yerini ölüm ve hayatta kalma mücadelesine terk eder ve huzur yitirilir (Duyan ve Karataş, 2005: 609). Barınma, eğitim, sağlık hizmetleri, sosyal hizmetler, toplumsal yapı ve gelir durumu gibi sosyal hayatın tüm alanlarında yeni sorunlar ortaya çıkar ve var olanlar şiddetlenir (Karataş, Şeker, Erdoğan, 2001: 150-153). Sosyal hizmet açısından afetin etkileri değerlendirildiğinde hemen iki temel sonuç akıllara gelmektedir. İlk olarak, afet nedeni ile yeni ihtiyaç grupları oluşur ve mevcut dezavantajlılıklar artar. İkincisi ise, afetler bireyin içsel ve sosyal dengesini sarsar (Tomanbay, 2000: 125). Tomanbay'ın da ifade ettiği gibi afetler yeni dezavantaj grupları oluşturduğu gibi halihazırda

var olan dezavantajlılıkların daha da şiddetlenmesine neden olmaktadır. Bu durum insan hayatında sorun çözmeyi ve sosyal adaleti sağlamayı kendine temel alan sosyal hizmet açısından oldukça hassas bir konudur. Dominelli (2012: 56) bu durumu çevresel felaketler ile yoksulluk arasındaki süreğen ilişkiye dikkat çekerek özetlemektedir. Dominelli'ye göre çevresel felaketler ile yoksulluk arasındaki bağlantı hep olmasına rağmen bu ilişkiye dikkat gösterilmesi nispeten yeni gelişen bir hassasiyettir. Yoksulluğun kendisi bir sosyal felaket olarak afetin olumsuz etkilerini artırmakta ve baş etmeyi daha da zorlaştırmaktadır. Sosyoekonomik anlamda daha güvencesiz olan marjinal gruplar, afetin kişi ve gruplar üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak için oluşturulan sosyal güvenlik sistemlerinin ve güvenli yerleşim yerlerinin dışında kaldıkları için afetlerin olumsuz etkilerine karşı daha savunmasızdırlar.

Bu nedenle afet, sınırları belirli bir alanda bazı yaygın olumsuz sonuçlar ortaya çıkarsa da insanlar bunlardan farklı düzey ve şekillerde etkilenirler. Bireylerin; statü ve rolleri, sosyoekonomik ve kültürel sermayeleri, afet öncesi kaynak ve ihtiyaçları, geleceğe ilişkin beklenti ve tasarımları, sosyal destek ağları, coğrafi engeller, afet ve acil durumlar karşısındaki hazırlık düzeyleri, yaş, cinsiyet, engellilik gibi demografik özellikleri ve daha birçok unsur etkilenme düzeylerinde çeşitlilik yaratabilmektedir. Olumsuz sonuçların insan hayatında yarattığı etki kırılganlık ve dirençlilik kavramları üzerinden literatürde tartışılmaktadır.

Bir afetin yarattığı etki ve sonuçlar sadece bireysel düzeyde değil aynı zamanda toplumsaldır. Bu demektir ki afetlerin topluluk düzeyinde yaygın sonuçları bulunmaktadır. Bir afet sonrasında toplumsal yapıda meydana gelen değişim genellikle birbirini takip eden dört evreyi içermektedir. Afetin hemen ardından başlayan ilk üç güne kadar devam eden kahramanlık evresi, afetten etkilenenlerin doğrudan ve koordinasyonsuz şekilde arama kurtarma, yerleştirme, ilk yardım gibi süreçlere katılım gösterdiği ve çevresindeki diğerleri için eyleme kendiliğinden geçtiği dönemdir. Bu evreyi balayı evresi adı verilen dönem izler. Afetin sonrasında yürütülen yardım kampanyaları, devlet yetkililerinin etkin müdahalesi, medyanın konuya hassasiyeti, sivil toplum kuruluşlarının (STK) desteği gibi iç ve dış kaynaklarla afete yoğun müdahalenin bulunduğu bu dönemde afetten etkilenenler yoğun bir rahatlama ve memnuniyet hissederler. Ancak yaklaşık üç haftalık sürecin sonrasında ilgi ve desteğin azalmasıyla balayı dönemi sona ermektedir. Bu süreçten sonra hayal kırıklığı evresi gelir. Yardım ve desteklerin azalmaya başladığı bu dönemde afetten etkilenenler yaşamlarını yeniden inşa etmek için daha fazlasına ihtiyaç duyduklarını hissederler. Barınma gibi temel ihtiyaçlara yönelik ihtiyaçlar daha fazla görünür olur ve afetin sonrasındaki yaklaşık üç ayı kapsar. Ardından, düzene dönme evresi yaşanmaktadır. Bu dönem barınma ve istihdam gibi

sorunların çözüme kavuştuğu, yeni yaşam biçimi ve gündelik rutinlere uyumun gerçekleştiği ve yaşananlardan sonra deneyim ve dirençliliğin kazanıldığı son süreçtir (AFAD İstanbul İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü, 2009: 7-8).

Afetleri konu alan ilgili sosyal hizmet literatürü incelendiğinde birçok çalışma görülmektedir. Harms ve ark.'nın (2020: 15) sınıflandırmasına göre sosyal hizmet literatüründeki bu çalışmalar, afetin bireyler üzerindeki psikolojik, sosyal ve fiziksel etkilerine odaklanmaktadır. Her ne kadar afetin fiziksel, sosyal ve psikolojik etkileri birbirinden çok da ayrık sonuçlar olarak değerlendirilemese de yine de etkilerin birey ve topluluklar üzerindeki etkisini anlamak bakımından işlevsel görülmektedir. Bunun yanı sıra sosyal hizmet müdahalesinde daha kapsamlı bir değerlendirmeye imkan tanıyan ekolojik değerlendirme yoluyla afetin birey, grup ve topluluklar üzerindeki etkileri daha net ve bütüncül şekilde anlaşılabilir. Derezotes'a (1999:3) göre ekolojik değerlendirme yoluyla müracaatçı sistemi ve çevresinde sadece kırılganlıklar değil aynı zamanda güçlü yönler de fark edilebilimektedir. Ayrıca birey, çift, aile, ya da grup düzeyindeki problem ve zorlukların daha geniş sosyal çevre ile bağlantısı fark edilebilmektedir (Derezotes, 1999: 4).

Tüm bu nedenlerle çalışma kapsamında yaygın olumsuz sonuçlar ile yaşanan afetlerin etkileri; insan gelişimini etkileyen beş ekolojik boyutta değerlendirilmekte ve bu şekilde afetin bireyler üzerindeki etkileri anlaşılmaya çalışılmaktadır. Ancak bu noktada bu beş boyutun birbiri ile yoğun etkileşimde olduğunun altı çizilmelidir. Bu boyutlar:

i) Fiziksel boyut
ii) Sosyal boyut
iii) Duygusal boyut
iv) Bilişsel boyut
v) Manevi boyuttur.

Müracaatçı sisteminin duygu, düşünce, sorun ve ihtiyaçlarını bütüncül şekilde görebilmek fiziksel, sosyal, duygusal, bilişsel ve manevi alanları kapsamlı şekilde değerlendirmekle mümkün olmaktadır (Özmete, Akgül Gök ve Pak, 2022: 1).

1.4.1. Afetlerin Fiziksel Boyutta Etkileri

Fiziksel gelişim boyutu; bireylerin özbakım ve kendini ifade etme konularında giderek artan düzeyde sağlıklı pratikler geliştirme yeteneğini ifade etmektedir. Bireyin fiziksel gelişim

boyutunda kendini ifade etme kapasitesi ise; egzersiz, beslenme ve diyet, uyku, rahatlama, ilaç kullanımı gibi çeşitli davranış kalıpları aracılığıyla gözlenmektedir (Derezotes, 1999: 213).

Literatürde afetin fiziksel etkileri incelendiğinde afet nedeniyle ortaya çıkan kişi ya da nesne ile ilgili fiziksel sonuçlarının bütüncül olarak afetin fiziksel etkileri altında ele alındığı sıklıkla görülmektedir (Chae, Won Kim, Rhee ve Henderson 2005; Huang ve Wong, 2013; Kasapoğlu ve Ecevit, 2001; Drolet ve ark, 2018; Dominelli, 2014). Bu nedenle yoğun kayıplar ile karakterize olan afetlerin fiziksel etkileri çok farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir.

Aile üyesi ya da arkadaş gibi sevilen bir kişinin kaybı (Huang ve Wong, 2013: 333) afetin fiziksel etkileri arasında sayılır. Ayrıca organ ya da uzuv kaybı /hasarı, yaşanılan kayıp ve yas duygularıyla insan bedeninin işleyişinde meydana gelen uyku bozuklukları, baş ağrısı, sindirim bozuklukları, kalp çarpıntısı (Chae, Won Kim, Rhee ve Henderson 2005: 638), cinsel istekte azalma, bağışıklık sisteminde bozulma (AFAD İstanbul İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü, 2009) gibi fizyolojik/psikosomatik rahatsızlıklar afetin fiziksel etkileri arasındadır.

Afetin en görünür sonuçları fiziksel alanda yaşanmaktadır. Afetin ardından bireyler dramatik olarak ekonomik güç kaybı yaşamakta; yaşamlarını yeniden kurabilmek için daha fazla borçlanmaktadır. Ayrıca uyku problemleri, kalp sıkışması gibi bedene ilişkin yakınmalar artmaktadır (Kasapoğlu ve Ecevit, 2001: 46-47). Bunun yanı sıra tarla/arazi gibi maddi değeri olan alanların kaybı ya da kullanılamaz hale gelmesi, altyapı zararları (Drolet ve ark, 2018: 69) mal ve para gibi ekonomik kayıplar afetin doğrudan fark edilen fiziksel etkileri arasında sayılabilir. Yine, yaşanılan fiziksel mekanın (evin) kaybı (Huang ve Wong, 2013: 333), mekanda hasar meydana gelmesi nedeniyle yer değiştirme/ taşınmaya bağlı bilindik çevrenin bozulması (Kreuger ve Stretch 2003, Bell, 2008) fiziksel etkiler arasındadır.

Ulaşımın sağlanması ve ihtiyaç duyulan mal ve hizmetlerin bölgeye getirilebilmesi için altyapının kullanılabilir olmasına ihtiyaç olduğundan altyapı hasarlarının inşası müdahle edilmesi gereken öncelikli fiziksel etkiler arasındadır (Drolet ve ark, 2018: 69). Benzer şekilde Dominelli (2014: 339) altyapı ve çevrenin tahrip olmasıyla sağlığı tehdit eden oluşumların ortaya çıktığını (su birikintilerinin sivrisinek yaparak hastalığa neden olması, kanalizasyon sistemlerinin tahrip olmasıyla çevresel güvenliğin bozulması gibi) yaşanan arazi kaybı ve mevcut arazilerin kullanılmaz hale gelmesi ile normal yaşama dönüşün zorlaştığını ifade ederek bu etkilere hızlıca müdahale edilmesi gerektiğini bildirmektedir.

Afetin fiziksel boyuttaki etkileri, sadece bir durum ya da sorunun varlığı ya da yokluğu şeklinde ele alınmamalıdır. Tam bir iyilik halinin ve bütünsel sağlığın korunmasında bedenin etkisi düşünülmeli ve sosyal işlevsellik üzerindeki etkisi değerlendirilmelidir (Derezotes, 1999: 214).

Bunun yanı sıra afetin olumlu fiziksel etkileri de ortaya çıkarabileceğinden bahsetmek gerekmektedir. Sendai Çerçevesinde ifade edildiği üzere; eğer afet sonrası uzun vadeli iyileştirme (recovery), yeniden inşa (reconstruction) ve rehabilitasyon (rehabilitation) çalışmaları gerektiği şekilde sağlanırsa afet daha iyisinin inşa edilmesi için kritik bir görev üstlenebilmektedir. Bu nedenle her ne kadar afetin fiziksel boyutta etkileri, ilk aşamada kayıp ve zararlarla ilişkilendirilse de uzun vadede olumlu fiziksel etkilerin ortaya çıkması ihtimal dahilindedir (UN, 2015, 23 Haziran: 16). Bu iddiayı destekleyecek şekilde Giddens, geleceğini doğanın azizliklerine bırakmak yerine kendi belirlemeyi tercih eden değişime eğilimli toplumlarda, tehlike ve risklerin harekete geçirici mekanizmalar olarak işlev gösterdiğinden bahsetmektedir (akt. Kasapoğlu ve Ecevit, 2001: 3). Bu bağlamda bir bölgede potansiyel tehlike ve risklerin bulunması her zaman afetin fiziksel etkilerini ortaya çıkarmayacaktır. İnsanı ve insanın yaşam alanını tehdit eden bu unsurlar karşısında dirençliliği artıracak önlemler alındığında, afetin fiziksel etkilerinin de ortadan kalkacağı ya da azalacağı düşünülmektedir.

1.4.2. Afetlerin Sosyal Boyutta Etkileri

İnsan gelişiminin diğer boyutlarıyla etkileşim halinde olan sosyal gelişim, bireyin diğer insanlarla etkileşim süreçlerindeki olgunlaşmadır. Bireyin sosyal gelişimine konu olan insanlar ise; aile üyeleri, arkadaşları, iş arkadaşları, amirleri ile toplumdaki diğerlerini kapsamaktadır (Derezotes, 1999: 226). Etkili iletişim kurabilme, bireysel ve toplumsal çıkarlar arasında dengeyi yakalama, diğerlerine saygı duyma ve onlardan saygı görme, makul düzeyde sosyal güce sahip olma ve sosyal ortamda bulunan kaynaklardan yararlanabilme sosyal gelişim sürecinin temel hedefleri arasında sayılmaktadır (Derezotes, 1999: 227).

Afetin sosyal etkileri, afet nedeniyle yaşanan kişilerarası ve etkileşimsel sonuçları işaret etmektedir. Alipour ve ark. (2015: 693) afetin sosyal etkilerini üç ana başlık altında toplar. Bunlar; i) sosyal kırılganlık ii) sosyal belirsizlik ve karmaşa iii) yerel insan sermayesinin ihmalidir. Sosyal kırılganlığın artmasında sosyoekonomik koşullar oldukça etkilidir. Afet öncesinde yaşanan sosyal sorunlar, ihmal edilen sosyal gruplar, yeniden inşaya odaklanarak

rehabilitasyonu ikinci plana atan iyileştirme çalışmaları sosyal kırılganlığı artıran faktörlerdir. Sosyal belirsizlik ve karmaşanın yaşanmasında; toplumsal rol ve görevlerin bozulması, istihdam konusundaki belirsizlikler, göç, kültürel bağlama uygun olmayan hizmetler etkili olmaktadır. Yerel insan sermayesinin ihmali ise; tepeden gerçekleştirilen paternalist hizmetler, toplumsal güvenin örselenmesi, sosyal ağların tahrip edilerek bencilliğin teşvik edilmesi, devlet dışı organizasyonların yetersiz müdahaleleri, sosyal bölünme ve bütünleşme süreçleri ile ilgilidir (Alipour ve ark., 2015: 693-699).

Kasapoğlu ve Ecevit (2001:42) depremden sonra yaşanan sosyokültürel değişmeleri inceledikleri çalışmalarında; insanların hiçbir şeyi düşünemeyecek hale gelmeleri nedeniyle sosyal destek mekanizmalarının önemli ölçüde zayıfladığını, aile içi ilişkiler, akraba ve hemşeriler dahil olmak üzere hemen hemen tüm sosyal bağların zarar gördüğünü bulmuşlardır. Öte yandan aynı çalışmada, yaşanan olumsuz deneyimlerin insanları daha fazla kolektif ilişkilere yönelttiği bulunmuştur. Bu kapsamda kamusal ve özel alan kararlarına katılımların arttığı ve sivil toplum konusunda daha bilinçli hale gelindiği görülmektedir. Bu bulgular afetin önemli sosyal etkileri olduğunu ve bu etkilerin hem olumlu hem de olumsuz olabileceğini göstermektedir.

Rock, Joseph ve Harper'in (2018: 150) çalışmaları, bir afet sonrasında topluluk içinde sosyal ilişki ve kültürel kimliklerde çözülmeler yaşanabileceğini göstermektedir. Ayrıca, yaşanılan olumsuz deneyimlerin etkisiyle insanların birbirine ve devlete karşı güvenleri zarar görebilmektedir. Hizmet ve müdahalelerde aksaklıkların yaşanması sonucunda kamu kurumlarına ve hükümet yetkililerine karşı öfke ve düşmanlıklar ortaya çıkabilmektedir. Bu gibi sosyal değişimlerden etkilenme ise algılanan sosyal destekle ilişkilidir. İnsanların algıladıkları sosyal destek; sosyal yapıda gerçekten var olan destekten çok daha fazla belirleyicidir.

Benzer şekilde 1995 yılında Afyon-Dinar depreminin ardından nicel ve nitel yöntemlerle gerçekleştirdiği çalışmasında Balta (1995); afet nedeni ile bireylerin sosyokültürel yaşam ve alışkanlıklarında değişimlerin yaşandığını belirtmektedir. Bu değişiklikler bireylerin dini duygu ve davranışlarından sosyal faaliyetlerine, arkadaşlık kompozisyonlarından, cinsiyet rollerine kadar uzanmaktadır (akt; Yoldaş, 2014: 116).

Sosyal düzende yaşanan bozulmaların yanı sıra afet öncesindeki sosyal sorun ve eşitsizlikler afetler nedeniyle daha şiddetli bir hal alabilmektedir. Bunun bir örneği 2004 yılında Hint Okyanusunda, yaşanan tsunaminin ardından gerçekleşmiştir. Halkın insani yardım deneyimleri ve yeniden yapılanma süreçlerini inceleyen araştırma; afet nedeniyle geleneksel

kadın ve erkek arasındaki güç eşitsizliğinin şiddetlendiğini ve yerel sosyal düzenin bozulduğunu bulgulamıştır. Afet sonrasında geçim kaynaklarının yok olmasıyla birlikte; erkeğin geleneksel ekmek getiren rolü kaybolmuş ve yaşanılan rol ve statü kaybına bağlı olarak aile içi şiddet vakalarında ve bağımlılık yapıcı madde kullanımlarında yükselme yaşanmıştır (Dominelli, 2014: 342). Ayrıca, ekonomik anlamda yeterli müdahalenin olmaması sosyal düzeni etkilemiştir. Çalışmak için bölgeyi terk etmek zorunda kalanlar ve bölge dışından edindikleri kişisel maddi destekler sayesinde yaşamını tüketime dayalı yeni bir düzen benimseyerek devam ettirenler sosyodemografik yapıyı değiştirmiştir (Dominelli, 2014: 344). Bu bulgular, afetin sosyal etkileriyle ekonomik etkilerinin birbiri içine geçtiğini göstermesi açısından önemlidir. Bu nedenle afetin sosyal etkileri incelenirken fiziksel ve ekonomik kayıpların dikkate alınması ve birbiriyle bağlantılı düşünülmesi gerekmektedir.

Afetin önemli sosyal sonuçlarından bir diğeri; göç hareketliliğine neden olması ve buna bağlı olarak demografik yapıyı değiştirmesidir. Özellikle yoksul bölgelerde afetler ve iklim değişikliği gibi diğer çevresel nedenler kitlesel göçleri tetiklemektedir. Bu göç hareketliliği sonucunda yer değiştirmek zorunda kalanlar, 1990'lardan bu yana, çevresel mülteci kavramıyla tanımlanmaktadır. Çevresel nedenlerle yaşadığı bölgeyi terk etmek zorunda kalan kişiler; uzun süreli stres yaşamakta, psikososyal desteğe ihtiyaç duymakta, köklerinden ayrılmak zorunda kalarak kültür ve kimlik kaybı yaşamakta, yeni yerleşim yerlerinde kamusal kaynaklardan yeterli düzeyde yararlanamamakta, toplumsal bağ ve sosyal ağları zayıflamaktadır (Demirbilek, 2016: 908).

Yaşanılan mekan ve bu mekanda kurulan sosyal bağlar, bireyin iyilik halinde etkili unsurlardır. Drolet ve ark.'nın (2018: 70) Florida'da 2004 yılında yaşanan afet sonrası gerçekleştirdikleri odak grup çalışmaları; sosyal destek mekanizmalarının önemini ortaya koyan sonuçlar içermektedir. Çalışmaya göre dil bilmeme, yasal statü engeli gibi sosyal bütünleşmeyi zorlaştıran unsurlar, insanların gündelik yaşama dönüş sürecini uzatmaktadır. Öte yandan aile bağları, güvenlik sistemleri ve hizmet sunanlara güven duyma bu süreci olumlu yönde etkileyen mekanizmalardır.

Tüm bunların yanı sıra afetlerin sosyal dayanışmayı ve topluluk içi bağları artırma gibi pozitif bir etkisi de olabilmektedir. Afet her ne kadar strese neden olup insanları olumsuz şekilde etkilese de böylesine büyük stres anlarında dahi topluluk içinde dayanışma pratikleri ortaya çıkabilmektedir. Topluluk bağlarıyla, bireysel esenlikten ziyade kolektif esenliğin ön plana alınarak topluluğun birlikte hareket etmesi mümkündür. Bu gibi olumlu pratiklere rağmen afetin etkisini gözler önüne seren birçok haber ve görsel; insanların yalnız, muhtaç, güçsüz ve

yoksun bir temsilini paylaşmaktadır. Oysa afetin sırası ve sonrasında çok güçlü davranan çevresinin kurtulması ya da iyileşmesinde destek mekanizması haline gelen çok fazla insan vardır. Bu demektir ki sosyal bağların kuvvetli olduğu durumlarda insanlar daha elcil bir tutum sergileyebilir ve olumlu sosyal etkileri birlikte yaratabilirler (Barbera, 2018: 99).

1.4.3. Afetlerin Duygusal Boyutta Etkileri

Duygusal gelişim; öz farkındalık, öz kabul, duygusal derinliği içeren çok boyutlu bir olgunlaşma sürecidir. Öz farkındalığın gelişmesi sayesinde bireyin çevresindekilere empatik yanıtlar üretebilmesi mümkün olmaktadır (Derezotes, 1999: 201). Öz kabul; öz farkındalığın varlığına bağlı gelişmektedir. Eğer bir kişi kendisi hakkında yeteri kadar farkındalık sahibi değilse bu durumda kendisini tam ve olduğu haliyle kabul edemez. Kendisini olduğu gibi kabul edemediği durumda, çevresindekileri kabul etme konusunda da zorluk yaşar. Haliyle öz kabul de öz farkındalık kadar empatik tepkiler üretebilmek için gereklidir (Derezotes, 1999: 205). Duygusal derinlik kavramı ise; olumlu ve olumsuz duyguları hissedebilme kapasitesi ile ilgilidir. Üzüntü ve neşeyi hissedebilmek muteber insan gelişimi için vazgeçilmezdir (Derezotes, 1999: 209).

Bu bağlamda afetin bireyin duygu, öz farkındalık ve öz kabul süreçlerindeki etkisi afetin duygusal etkileri olarak ifade edilebilir. Sosyal hizmet literatüründe afetin duygusal etkilerine sıklıkla yer verilmektedir. Bu kapsamda, travma sonrası stres bozukluğu, depresyon, anksiyete (Chae, Won Kim, Rhee ve Henderson 2005: 641-642), stres (Huang ve Wong, 2013: 333), reddedilmiş hissetme, aşırı yargılayıcı/suçlayıcı davranma, aşırı kontrolcü olma, çevrede olan bitene karşı ilgi kaybı (Tomanbay, 2000: 132), hüzün ve kederli olma, yas, diğerleri hakkında endişeli olma (Doostgharin, 2009: 101-102) afetin duygusal etkileri arasındadır. Yas tepkisi, kayıplar sonrasında verilen normal ve aynı zamanda gerekli bir tepkidir. Bireylerin yaşamlarına yeniden uyum sağlayabilmesi için yas sürecini yaşaması ve sağlıklı şekilde tamamlaması gerekmektedir. Ancak afetin ardından bireylerin yası yaşama ve tamamlama süreçleri farklılık gösterebilmektedir (Akgül Gök, 2023A: 179).

Afetin ardından bireyler kendilerini tehlikede hisseder ve acil ihtiyaçları deneyimlerler. Bunun yanı sıra sevdiklerinin güvenliği; kişisel mal ve mülkleri; okul, işyeri gibi değer verdikleri mekanların akıbeti gibi konularda ciddi endişe hissederler. Bu endişe hali afetin yaygın duygusal etkileri arasındadır (James ve Gilliland, 2013: akt Rock, Joseph ve Harper, 2018: 147). Örneğin, 1999 Marmara Depremi sonrasında geçici yerleşim alanında ikamet eden

ailelerle yapılan bir araştırma; ailelerin neredeyse tamamında ruhsal sorunlar yaşayan üyelerin bulunduğunu ayrıca korku, ölüm korkusu ve güvensizlik duygularının bireyler tarafından sıklıkla hissedildiğini göstermiştir (Karataş, Şeker ve Erdoğan, 2001: 159).

Rock, Joseph ve Harper'ın (2018: 149) çalışmaları; daha önce yoksunluğu hissedilmeyen yiyecek, temiz kıyafet, hijyen malzemeleri gibi afet öncesinde kolaylıkla ulaşılabilen maddelerle ilgili yardım ve bağış almanın insanların utanç geliştirmesine neden olduğunu bulgulamıştır. Ayrıca travmatik deneyimlerle birlikte afeti tetikleyen olaylarla ilgili fobiler geliştirilebilmektedir. Örneğin bir sel felaketi yaşayan insanlar, felaketin ardından yağmur yağmasından korkmaya başlayabilir. Ek olarak yaşanılan bir doğal afet olsa dahi bu felaketin yaşanmasında insanlar kendilerini sorumlu hissedip suçluluk duyabilirler. Örneğin yağmurun yağması için dua etmiş bir kişi yaşanan felakette kendisini sorumlu hissedebilir.

Kuşkusuz afetin duygusal sonuçları çok önemlidir. Ancak, fiziksel ihtiyaçlara odaklanılarak duygusal değişimlerin göz ardı edilmesi ve bu konuda yardım ve destek ihtiyacının görmezden gelinmesi ya da hiç fark edilmemesi söz konusu olabilir. Örneğin Kasapoğlu ve Ecevit (2001: 81) çalışmalarında, deprem afetinden etkilenen vatandaşların ekonomik destek (%44,2) konusunda ısrarcı olurken psikolojik destek ihtiyacından neredeyse hiç (%6,7) bahsetmediklerini bulmuşlardır. Bu çalışmaya göre duygusal ihtiyaçların görmezden gelinme nedeni geleneksel toplum özellikleri ve gerçek gereksinimleri farkına varamamayla ilgilidir.

Tüm insanlar yaşamlarında zorluklarla karşılaşır; ancak bu güçlükler karşısında verilen tepkiler standart değildir. Bireyin kişilik ve kültürel özelliklerine, değer ve inanç sistemlerine, sosyal çevre mekanizmaları ve bilişsel süreçlerine göre; zorluklarla mücadele kapasitesi, yaşadığı zorluğu anlamlandırma şekli ve buna bağlı tepkiler farklılaşmaktadır. Bu bağlamda bir afetin birey üzerindeki duygusal etkileri bireye özel olmaktadır (Akgül Gök, 2023A: 178). Ancak yine de afetlerin neden olduğu duygusal etkiler, zamanında ve etkin şekilde ele alınamazsa bağımlılık geliştirme gibi pasif / sağlıksız baş etme becerilerini benimseme riski artmaktadır. Ayrıca, hayatları üzerinde kontrol sahibi olmama hissi ve anomi hali ortaya çıkabilmektedir. Bu tarz durumlar, afetten etkilenen insanların gündelik yaşamlarına geri dönmelerini yani hayatın normalleşmesini daha da zorlaştıran unsurlardır. Bu nedenle afetin ortaya çıkardığı fiziksel etkiler kadar psikolojik etkilerine yönelik müdahaleler de önemlidir.

Bireylerin tüm olumsuz deneyimlerine rağmen yine de afetler birçok kahramanlığa şahitlik etmektedir. Afet sırası ve sonrasında çok güçlü davranan, kendisinin ve aynı zamanda etrafındaki insanların kurtulmasında rol oynayan ya da iyileşmelerine destek olan çok fazla insan vardır (Barbera, 2018: 99).

1.4.4. Afetlerin Bilişsel Boyutta Etkileri

Bilgiyi algılama, değerlendirme ve anlama için bireylerin ihtiyaç duyduğu entelektüel kapasitenin kazanılma süreci bilişsel gelişim olarak tanımlanmaktadır (Barker, 1995: 58). Bilişsel gelişim; benlik, diğerleri ve evren hakkında düşünce ve kabullerin kademeli olarak yükselme sürecidir. Etkili problem çözme, etkin karar verme, çatışma yönetme ve zekanın çeşitli biçimlerini tam kullanmakla karakterize olur. Bilişsel gelişim, sistemlerin karmaşıklığını anlamayı, çok yönlü bir bakışa sahip olmayı, insanların basit genellemelere indirgenemeyecek derecede benzersiz ve karmaşık olduğunu fark etmeyi gerektirmektedir. Bunun yanı sıra alçakgönüllülük, mizah ve esneklik bilişsel gelişimin göstergeleridir (Derezotes, 1999: 223).

Afetin bilişsel etkilerine bakıldığında yaşanılan büyük sarsıntı nedeniyle insanların şaşkın, sersemlemiş ve şok olmuş hissettiği sıklıkla görülmektedir (Barbera, 2018: 99). Bu gibi durumlar bireylerin etkili şekilde algılamasını, değerlendirmesini ve anlamasını güçleştirebilir. Felaketin mağdurları; umut eksikliği, günlük rutini kaybetme ve işleyen düzenin bozulması gibi etkilere maruz kalmaktadırlar (Hacbarth, Pavkov, Wetchler ve Flannery, 2011: 2). Buna ek olarak kalıcı keder, uyumsuzluk ve korku hali gibi durumların afetlerden sonra sıklıkla ortaya çıktığı gözlemlenmektedir (Jenkins ve Meltzer, 2012: 11). Duygusal etkiler kapsamında ele alınan travma sonrası stres bozukluğu, depresyon, anksiyete yine bilişsel süreçleri etkilemektedir (Chae, Won Kim, Rhee ve Henderson 2005: 641-642),

Afetin bir diğer bilişsel etkisi yabancılaşmadır. Afetlerin sonrasında insanların anlamsızlık, eylemsizlik, mücadeleden vazgeçme ya da kural tanımama şeklinde yabancılaşma deneyimi yaşamaları ihtimal dahilindedir. Örneğin, insanların etrafında olup biten olaylara anlam yükleme ve bu olayları yorumlama becerilerinde kayıp meydana geldiğinde bu anlamsızlık şeklinde yaşanan bir yabancılaşma şeklidir. Ya da insanlar, ellerinden gelen bir şey olmayacağını düşünerek her şeyi başkalarından bekleyebilir ve eylemsizleşebilir. Bir başka durum, takdiri ilahi anlayışıyla insanların mücadeleden vazgeçtiği durumda yaşanan yabancılaşmadır. Ek olarak güçsüzlüğü hisseden ve yaşadıklarını anlamakta zorlanan insanlar kural tanımaz olabilir yani anomi haline de girebilirler (Kasapoğlu ve Ecevit, 2001: 10). Her ne şekilde ortaya çıkarsa çıksın afetler; insanların kendi güç ve kapasitelerine, içinde bulundukları durumun gerekliliklerine, bireysel ve toplumsal değerlerine, geleceğe yönelik inançlarına zarar verdiğinde bilişsel düzeyde yabancılaşmaya neden olmaktadır.

1.4.5. Afetlerin Manevi Boyutta Etkileri

Derezotes'e (1999: 215) göre tinsellik ya da maneviyat sıklıkla din ile karıştırılan ve insan gelişiminde en sık ihmal edilen boyuttur. Dini inançtan farklı olarak her insanın manevi boyutu vardır. Ancak kişiler arası farklılık gösteren bu boyutun ne kadar gelişmiş ya da baskın olduğu bireye göre değişmektedir. Çünkü maneviyat kelimenin tam anlamıyla insan gelişiminin temel bir sürecidir ve daha üst bir esenlik- iyilik haline ilerlemeyi ifade eder. Ancak bunun yanı sıra maneviyat; insanın gizli kalmış yönlerini keşfetmesi, bireyin ruhunda yer alan karanlıkları ve sosyal olarak daha az kabul edilebilir yanlarını görmesi ile de ilgilidir. Bireyin maneviyatını keşfetmesiyle kendi benliğini daha iyi tanıması mümkün olmaktadır (Akgül Gök, 2020: 687).

Bireyin iç dünyasında yaşaması ve kendisini sorgulaması olarak tanımlanabilecek tinsellik; insanların bağlı oldukları şey sayesinde yaşadıkları zorluklarla mücadele edebilme kapasitesini artırmaktadır (Akgül Gök, 2020: 687). Maneviyat, bir kişinin insanlığının ifadesi olarak o kişiyi şekillendirir ve kriz anında destek aldığı içsel gücün merkezidir. İnsan olarak kim olduğumuzu tanımlar ve diğer insanlardan benzersiz kılan şey olarak ruha vurgu yapar. Aynı zamanda maneviyat bir güç, ilham ve dürtü kaynağıdır. İnsanı hayatta ileriye taşıyan ve zorlukların üstesinden gelmesini sağlayan şeydir (Mathews, 2009: 5).

Manevi inanç ve uygulamalar; zorluklara dayanma ve zorlukları aşma yeteneğini güçlendirmektedir. İnanç, kontrolün ötesinde olanı kabul edebilmek için üstesinden gelme çabalarını destekler. En önemli şey, istikrarsız bir duruma anlam verebilmek, her şeyin ötesinde daha büyük bir amaç veya güç olduğuna inanmak, afet sonrası için teselli ve güç bulmaktır (Walsh, 2003: 42).

Afetlerden kurtulanların yorumlarına bakıldığında manevi ve dini anlamları baş etme mekanizmalarına kolayca dahil ettikleri görülmektedir. Afetlerin Tanrı eylemi olduğunu düşünmek bunun en bilindik örneğidir (Aten, O,Grady, Milstein, Boan ve Schruba, 2014: 20). Bu nedenle maneviyat başa çıkma becerilerini yükselterek, destek sağlayarak ve olumlu inançlar kazandırarak insanların refahını yükselten bir gelişim boyutudur. Daha kaliteli bir yaşamın sağlanması; depresyon, kaygı ve intihar engellenmesinde etkilidir. Maneviyat ruh sağlığını besleyen kaynaklardan biri olarak insanlarda bilinci yükseltmekte ve içsel huzuru sağlamaktadır. Meditasyon, günlük tutma, dini kitaplar okuma, dua etme, bağışlama, yoga gibi pratikler insanların maneviyatını güçlendiren unsurlar arasındadır (Özmete, Akgül Gök ve Pak, 2022: 9).

Maneviyat ve din, felaketin bireylerin iyi olma hali üzerindeki olumsuz etkisini hafifletmektedir. Araştırmalar, maneviyat ve dinin felaketin potansiyel zararlı etkilerine karşı bir tampon işlevi gördüğünü ve felaketlerin ardından psikolojik problemlerin aşılmasına olumlu katkıda bulunduğunu göstermektedir. Örneğin, Haitili depremzedeler üzerine yapılan bir araştırma, anlam yaratmak ve başa çıkmak için maneviyatlarına güvenenlerin, bunu yapmayanlara göre, afet sırasında ve sonrasında yaşanan olaylara karşı daha fazla dirençli olduklarını ortaya koymaktadır (Aten, O,Grady, Milstein, Boan and Schruba, 2014: 22).

Maneviyat her ne kadar din ile ayrı anlamlar taşısa da pratikte bu ikisini birebirinden ayırmak oldukça zordur. Çünkü din ve maneviyat inançlı insanlarda çoğu zaman birbiri içine geçmiş olgular olarak karşımıza çıkmaktadır. Büyük afetlerin ardından insanların olayları anlamlandırma çabalarında, kabullenmelerinde ve hayatlarını afetler sonrasında sürdürebilmelerinde maneviyat olgusunun oldukça etkili olduğu görülmektedir.

1.5. Afetlere Yanıt Verme

1.5.1. Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler

Her ne kadar doğa olaylarını engellemek mümkün olmasa da bu olayların birey, topluluk ya da toplum için bir afet haline gelmesi engellenebilir. Bu kapsamda, başlangıçta, bireysel, bölgesel ya da ulusal nitelikte önlem ve hazırlık çalışmaları gerçekleştirilirken günümüzde afete hazırlıklı olmak uluslararası bir gündem ve gereklilik halini almıştır. Çok uluslu çalışma, anlaşma ve eylem planlarıyla afetlere yanıtlar üretilmektedir.

Yapısal düzenlemeler ilk olarak 1989 yılında "Doğal Afet Etkilerini Azalatma Onyılı" (International Decade for Natural Desaster Reduction) (IDNR)'ın oluşturulması ile başlamaktadır. Bu program ilk oluşturulduğu andan itibaren kaynak yetersizliğiyle mücadele eden ve marjinalleştirilmiş grupların refahını yükseltmeyi amaçlamaktadır. Program kapsamında; afetlerin özellikle sağlık sistemi, gıda, barınma ve diğer sosyal ve ekonomik yapılar üzerinde yıkıcı etkilerinin azaltılması hedeflenmektedir (Murray, Clarke ve Maini, 2018: 36).

Bu gelişme ile başlayan uluslararası yapısal düzenlemeler, beş yıl sonra Japonya Yokohama'da "Dünya Doğal Afetleri Azaltma Konferansı" (First Global Platform for Disaster Risk Reduction) ile devam etmiştir (Murray, Clarke ve Maini, 2018: 36). 23-27 Mayıs 1994 tarihleri arasında gerçekleştirilen bu konferansın ardından "Dünya Doğal Afetleri Azaltma

Konferans Raporu yayınlanmıştır. Bu raporda "Daha Güvenli Bir Dünya için Yokohama Stratejisi" başlığı altında "Doğal Afetleri Önleme, Hazırlık ve Zarar Azaltma Kılavuzu" hazırlamıştır (UN, 1994: 4).

1999 yılına gelindiğinde Birleşmiş Milletler (BM), "Afetlerin Azaltılması Uluslararası Stratejisi" (International Strategy for Disaster Reduction) (ISDR) oluşturulmuştur. Bu organın kuruluşunda -özellikle gelişmekte olan ülkelerde olmak üzere- dünya çapında savunmasız grupların karşılaştığı yaşam kayıpları ve uzun vadeli olumsuz sosyal, ekonomik ve çevresel sonuçlar nedeniyle duyulan endişe itici güç oluşturmaktadır (Murray, Clarke ve Maini, 2018: 37). Bugün bu organizasyon "Birleşmiş Milletler Afet Riskini Azaltma Ofisi" kısaca UNDRR adı ile anılmaktadır. Afetlerle mücadele denildiğinde ilk akla gelen uluslararası organizasyonlardan biri olan UNDRR, afetle mücadele konusunda ülkeleri destekleme, yönlendirme ve denetleme görevlerini üstlenmektedir (UNDRR, 2022C). Temel hedefi, mevcut risk ve bu risklerin etkilerini anlamak yoluyla, afetlerin insan refahını ve gezegenin geleceğini tehdit etmediği bir dünya için çalışmalar yürütmektir. Bu yolla afet risklerini azaltmak ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine yönelik kazanımları korumak için BM sisteminde yer almaktadır (UNDRR, 2022B).

Afetlere etkin yanıt konusunda atılan uluslararası eylemlerden bir diğeri 18-22 Ocak 2005 tarihli "Hyogo Eylem Çerçevesi"dir. Bu çerçeve; afetler nedeni ile yaşanan endişelere bir yanıt olarak 2005-2015 yılları arasında sosyal, ekonomik ve çevresel varlıklarda yaşanan kayıpların önemli ölçüde azaltılması için bir çabayı yansıtmaktadır (UNISDR, 2007: iii). Eylem planında devletlere, yerel ve uluslararası organizasyonlara çeşitli görev ve sorumluluklar tahsis edilerek afetlerin birey, topluluk ve kalkınma süreçlerindeki olumsuz etkileriyle mücadele hedeflenmektedir. Bu doğrultuda eylem planında aşağıda sıralanan beş öncelik alanı yer almaktadır:

i) Afet riskinin azaltılmasının öncelik haline getirilmesi
ii) Risk bilgilerinin ve erken uyarı sistemlerinin geliştirilmesi
iii) Güvenlik ve dirençlilik kültürünün oluşturulması
iv) Kilit alanlardaki risklerin azaltılması
v) Afete müdahale için hazırlığın güçlendirilmesi (UNISDR, 2007: 1).

2005-2015 yılları arasındaki on yıllık süreci kapsayan Hyogo Eylem Çerçevesi'nin sonuna gelinmesiyle birlikte, UNDRR tarafından desteklenen hükümetler arası müzakerelerin bir sonucu olarak, 2015-2030 yılları arasını kapsayan "Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi"

kabul edilmiştir (UN, 2015, 23 Haziran: 1). Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi 2030 yılına kadar yedi küresel hedefin yerine getirilmesini amaçlamaktadır. Bu hedefler:

i) Afet nedeniyle hayatını kaybeden insanların küresel düzeyde azaltılması
ii) Afetten etkilenen insan sayısının küresel düzeyde azaltılması
iii) Afet nedeniyle yaşanan ekonomik kayıpların azaltılması
iv) Afetlerin temel hizmet ve altyapılarda oluşturduğu hasarların azaltılması
v) Kendi risk azaltma stratejilerini oluşturmuş ülkelerin artırılması
vi) Gelişmekte olan ülkelerle işbirliğinin sürdürülebilir şekilde artırılması
vii) Tehlike erken uyarı sistemleri ile risk değerlendirmelerinin varlık ve ulaşılabilirliğinin artırılmasıdır (UN, 2015, 23 Haziran: 6-7).

2015-2030 yılları arasında afet riskini ve afet nedeni ile yaşanan kayıpları azaltmaya yönelik BM himayesi altında yürürlüğe giren bu çerçevede hedeflere ulaşılmak için 4 öncelik alanı belirlenmiştir. Bu alanlar:

i) Afet risklerinin anlaşılması,
ii) Afet risk yönetiminin güçlendirilmesi
iii) Dirençliliğin artırılmasına yönelik yatırımlar
iv) Kurtarma, rehabilitasyon ve yeniden yapılanmada etkin müdahale için hazırlığın geliştirilmesidir (UN, 2015, 23 Haziran: 8).

Devletlerin, Sendai Afet Riski Azaltma Çerçevesi uygulamaları UNDRR tarafından desteklenmekte ve denetlenmektedir (UNDRR, 2022C).

Hyogo Çerçevesi Eylem Planının devamı niteliğindeki Sendai Bildirgesi bugün ulusal kalkınma plan ve programları için temel referanslardan biridir. Ayrıca, 2015 yılında BM nezdinde kabul edilen Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile birlikte, başta iklim değişikliklerinden kaynaklanan afetler olmak üzere, afetlere hazırlık ve risk azaltma konularında devletlere önemli rol ve sorumluluklar vermektedir. Türkiye'de bu hedeflere yönelik faaliyetler düşünüldüğünde ilk akla gelen mekanizma İçişleri Bakanlığına bağlı AFAD'dır (AFAD, 2020: 29).

Sonuç olarak bugün afete hazırlıklı olma ve müdahale etme meselesinin küresel bir dünyada yaşadığımız gerçeği ile uyumlu şekilde uluslararası bir boyuta sahip olduğu görülmekte ve bunu bahsedilen çalışma ve eylem stratejileri desteklemektedir. Gerek çerçeve sözleşmeler

gerek bu sözleşmelerle uyumlu yerel kapasiteler afetlere verilen yanıtların sistematik ve kurumsal şekilde üretildiğini göstermektedir.

1.5.2. Afet Yönetimi

Afete müdahale sürecinde bütüncül bir perspektif gözeterek sosyal, ekonomik ve çevresel boyutları birlikte ele alma, sosyal koruma ve dayanıklılığın artırılmasına odaklanma Sendai Çerçevesi ile bir zorunluluk haline gelmektedir. Öte yandan kimi zaman yerel, ulusal ve uluslararası boyutta karşılaşılan ekonomik engeller; afete müdahalenin bir afet yaşandıktan sonra gerçekleştirilen yardım ve hizmetlerle sınırlandırılmasına diğer bir deyişle birincil koruma çalışmalarının yeterince dikkate alınmamasına neden olmaktadır. Oysa, afet sonrasında gerçekleştirilen hizmetlerden daha önemlisi afetin ortaya çıkmasının engellenmesidir. Benzer şekilde, afet sonrasında daha öncelikli görülen kısa süreli, acil ve fiziksel ihtiyaçlara yönelik müdahaleler gerçekleştirilirken uzun vadeli müdahale gerektiren afetin ortaya çıkardığı sosyal ve psikolojik etkiler ikinci plana atılabilmektedir. Oysa, afetlerin yıkıcı etkisi tüm ekolojik çevrede insan yaşamının tüm alanlarını etkileyen korkunç sonuçlar doğurmaktadır. Bu nedenle afetin fiziksel etkileri kadar psikososyal etkilerini de dikkate alan kapsayıcı bir müdahaleye ihtiyaç vardır. Bu türden kapsayıcı ve çok amaçlı bir müdahale; afetin öncesi, sırası ve sonrasında farklı iş ve işlemlere öncelik verilmesini gerektiren ancak birbirini tamamlayan ve başarısını etkileyen döngüsel bir süreçle şematize edilir.

Türkiye'de afet yönetimi ve koordinasyonu incelendiğinde 2009 yılına kadar, afet teşkil eden olayların sonrasında o olaya ilişkin özel bir yasa çıkarılarak yaraların sarılmaya çalışıldığı görülmektedir (AFAD, 2018: 16). Böyle bir müdahale bugün anladığımız şekliyle risk değil, kriz yönetimini işaret etmektedir.

Hem kriz yönetimi hem de risk yönetimi, bir topluluğun afet gündeminin önemli ve birbiri ile ilişkili parçalarıdır. Ancak bu ikisi arasında yöntem ve personel açısından önemli farklılıklar vardır. Kriz yönetimi bir afetin hemen ardından kayıpları en aza indirmek için başlayan ve iletişim, emir – komuta ve kontrol gibi taktiksel stratejiler ile gerçekleştirilen kısa süreli müdahalelerdir (Godschalk ve Brower, 1985: 64). Modern öncesi afet yönetim sistemlerinde temel olarak, herhangi bir afet yaşandıktan sonra neler yapılması gerektiğine odaklanılmaktadır. Afetin akabinde ortaya çıkan krizin etkin yönetimi hedeflenmekte ve bu doğrultuda bilgi ve stratejiler üretilmektedir. Ancak böyle bir müdahale modern afet yönetimi anlayışıyla uyumlu değildir. Çünkü modern afet yönetimlerinde afet risklerinin belirlenmesi

ve bu risklerin birer afete dönüşmemesi için planlama faaliyetlerine odaklanılması gerekmektedir (Macit, 2019: 177).

Risk yönetiminde genel, kapsayıcı ve uzun vadeli afet gündemleri yer almaktadır. Odak nokta birey ve toplulukların gelecekteki felaketlere dayanma kapasitelerini artırmaya yönelik yeteneklerini geliştirmektir. Bu nedenle risk yönetiminde; planlama, politika tasarımı ve uygulaması gibi daha gelişmiş stratejilere başvurulur (Godschalk ve Brower, 1985: 64).

Türkiye afet yönetim sisteminin gelişmesi aslında olumsuz bir afet deneyiminden çıkarılan sonuçlara denk gelmektedir. Marmara Depremi toplumun tüm kesim ve gruplarına çok önemli dersler vermiştir. Başta sivil toplumun vazgeçilmezliği olmak üzere devlet ve özel kurumlar arasında uyum ve destek ihtiyacı fark edilmiştir. Ayrıca dayanışmanın korunurken bireysel ve toplumsal sorumlulukların üstlenilmesi gibi geleneksel değer ve anlayışlarda revizyon ihtiyacını görünür kılmıştır (Kasapoğlu ve Ecevit, 2001: 89). Farklı kişilerin sorumluluk aldığı ama hizmetlerin bütünlük içinde kaldığı bir model olarak arama-kurtarma, güvenlik, alt yapı çalışmaları, sağlık hizmetleri, sosyal hizmet ve sosyal yardımların yönetim ve eşgüdümünden sorumlu kriz merkezlerinin oluşturulma gerekliliği anlaşılmıştır. Ayrıca sağlık, eğitim, sosyal hizmetler ve yardımların halka ulaştırılmasında bütünlükçü modellere duyulan ihtiyaç afetin ardından çok daha görünür olmuştur (Karataş, 1999: 6). Bu doğrultuda 17 Ağustos Marmara Depremi ile afet konusunda yetki ve sorumlulukların tek bir elde toplanarak afetlerin önlenmesi, zararların azaltılması, müdahale edilmesi ve sonrasında iyileştirme çalışmalarının gerçekleştirilmesi amacıyla tüm kurum ve kuruluşlar arasında işbirliğini sağlayan dinamik ve esnek bir kurumun gerekliliği anlaşılmıştır. Sonuç olarak 2009 yılında 5902 sayılı kanun ile Başbakanlık'a bağlı "Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı" kurularak afet konusunda tüm yetki ve sorumluluklar tek bir elde toplanmıştır (AFAD, 2018: 28).

AFAD'ın kuruluşuyla birlikte, kriz yönetiminden risk yönetimine evrilen "Bütünleşik Afet Yönetim Sistemi" benimsenerek tehlike ve risklerin önceden tespit edilip, gereken önlemlerin alınması, etkin müdahale ve koordinasyon ile afet sonrası iyileştirme çalışmalarının bütünlük içinde yürütülmesi mümkün olmuştur (AFAD, 2022B). Bütünleşik Afet Yönetim Sistemi; Sendai Çerçeve Eylem Planına göre düzenlenerek afet öncesi, sırası ve sonrasında yapılması gereken tüm işlemlerin planlanması, uygulanması, koordine edilmesi, bütünleştirilmesi, verilerin işlenmesi gibi süreçleri kapsamaktadır (Macit, 2019: 184).

Modern Afet yönetiminde yer alan döngüsel süreç; Cronin ve Jones'un (2015: 753) ifadesiyle birbirini kesintisiz şekilde takip edecek dört basamağı içermektedir. Bu basamaklar; zarar azaltma (mitigation) – hazırlık (preparedness) – müdahale (response) – iyileştirme (recovery)

olarak ifade edilmektedir. Bu modelin her basamağında devreye sokulması gereken farklı araç, strateji ve kaynaklar bulunmaktadır. Birey ve topluluk çalışmalarının yanı sıra politika oluşturma ve strateji geliştirme süreçlerine katılarak sosyal hizmet bu döngünün her basamağında yer almaktadır.

Afete müdahale döngüsünün her basamağını içeren bütüncül bir afet yönetim ve koordinasyon planına sahip olan AFAD (2018: 29) müdahale stratejisini; kriz yönetimi değil risk yönetimi olarak ifade etmektedir. AFAD'ın risk yönetim süreci risk ve kriz yönetim süreçlerini içeren bütünleşik afet yönetim süreci ismiyle tanımlanmakta ve dört basamaktan oluşmaktadır. Bu basamaklar döngüsel şekilde birbirini takip etmekte ve tamamlamaktadır:

i) Hazırlık
ii) Müdahale
iii) İyileştirme
iv) Risk ve zarar azaltmadır.

2013 yılında Türkiye Afet Müdahale Planı'nda (TAMP), AFAD liderliğinde her tür afet ve acil duruma müdahale edecek bakanlık, kurum, kuruluş, STK ve gerçek kişileri kapsayan 28 hizmet grubu tanımlanmış ve gruplar arası koordinasyon sağlanmıştır (AFAD, 2018: 34-36). TAMP kapsamında, "Ayni Bağış ve Depo Yönetimi ve Dağıtım" ile "Psikososyal Destek" hizmet gruplarında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) ana çözüm ortağı ve sorumlu birimdir. Bu nedenle Türkiye'de herhangi bir afet yaşandığında afetten etkilenenlerin sosyal yardım ve hizmetlerle desteklenmesinde ve psikososyal desteğin sağlanmasında asli sorumlu ASHB dir. (AFAD, 2018: 39). Bu hizmet grubunun görevleri:

i) Afette çalışacak personellere psikososyal destek eğitimleri vermek,
ii) Afet halinde ihtiyaç tespitini yapmak,
iii) Tespit edilen ihtiyaçların ilgili hizmet grubuna bildirilmesini sağlamak,
iv) Afetten etkilenenlere ve afet alanında çalışan personele psikososyal destek vermek,
v) İncinebilir gruplara yönelik özel güçlendirme çalışmaları yapmak,
vi) Korunma ihtiyacında olanları kurum bakımına almak,
vii) Normal hayata uyum için sosyokültürel etkinlikler planlamak ve uygulamaktır (AFAD, 2013 Aralık: 20).

Ana çözüm ortağı ve sorumlu birim olan ASHB'ye ek olarak Diyanet İşleri Başkanlığı, Kızılay, Özel Sektör, Üniversiteler, Gençlik ve Spor Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Kültür ve

Turizm Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve STK ve medya destek birimleri olarak TAMP'ta görev almaktadır (AFAD, 2013 Aralık: 36).

Türkiye'de afetlere yanıt vermek için hazırlanan bir diğer önemli gelişme yine AFAD'ın 2017 yılında oluşturduğu "Afet Risk Azaltma Sistemi'dir. Önceki afet verilerinin kaydedilerek kurumlararası bilgi alışverişini sağlayan ve afet tehlike haritalarının gerçeğe en yakın şekilde hazırlanabilmesine olanak tanıyan bu sistem, bilgi iletişim teknolojileri aracılığıyla daha etkin yanıtlar üretebilmeyi mümkün kılmaktadır (AFAD, 2020: 53).

Daha önce de belirtildiği gibi Sendai Çerçevesinde şart koşulduğu üzere, afet sonrası uzun vadeli iyileştirme, yeniden yapılanma ve risk ve zarar azaltma çalışmaları gerektiği şekilde sağlandığında afetler daha iyi bir yapılanma ve dirençli bir toplum oluşturmada kritik bir görev üstlenmektedir (UN, 2015, 23 Haziran: 16). Ancak uygulamalara bakıldığında ilk 6 -12 ayı kapsayan kısa vadeli iyileştirme çalışmaları genellikle acil hizmetlerle sınırlı kalmaktadır. Uzun vadeli iyileştirme müdahalelerinde daha ayrıntılı bir planlamayla afetin kalıcı etkilerinin ele alınması gereklidir. Yeni ortaklıkların kurulması ve yeni kaynaklara ulaşılması ve ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi yoluyla uzun vadeli iyileşme mümkün olabilir (Cronin ve Jones, 2015: 754).

İyileştirme çalışmaları geçmişi restore ederken topluluk içinde ve örgütler arasında sosyal etkileşimi güçlendirmeli ve aynı zamanda yeni ilişkiler geliştirmelidir. Bu nedenle iyileştirme çalışmaları yok olanın yerine konması ve afetten etkilenenlerin rehabilitasyonundan daha fazlasını içeren uzun vadeli ve çok katmanlı bir süreci gerektirmektedir. Afetin, yaşam seyri üzerindeki etkilerinin çözülmeye çalışıldığı bu karmaşık süreç doğal ve yapılı çevreyi, sosyal mekanizmaları, ekonomileri geliştirerek önceki koşulların ötesine geçilmesi amacıyla yürütülen faaliyetlerdir (Australian Institue for Disaster Resilience, 2018: 4). Uzun vadeli iyileştirme çalışmaları ekolojik ve çevresel adaleti gözeten sürdürülebilir nitelikte olmalıdır (Huang ve ark, 2018: 141). Tüm bunların yanı sıra halkın eğitim ve bilincini yükseltecek müdahaleler içermelidir (UN, 2015: 14).

Böyle kapsamlı bir çalışma tek bir birim, meslek ya da kurumun tek başına üstesinden gelebileceği boyutun çok ötesindedir. Bu nedenle afet yönetimi çok boyutlu ve çok özneli bir çalışmayı işaret etmektedir. Diğer bir ifadeyle modern afet yönetimi bahsedilen tüm süreçlerde multidisipliner, interdisipliner ve transdipliner bir çalışmayı gerektirmektedir.

1.5.2.1. Çok Boyutlu / Çok Özneli Müdahale

Afetler fiziksel, psikososyal ve ekonomik yönden bireysel ve toplumsal düzeyde yarattığı kayıplarla insanların gündelik rutinlerini olumsuz yönde etkilemekte ve önemli düzeyde strese neden olmaktadır. Afet öncesi, sırası ve sonrasında koruyucu önleyici, iyileştirici geliştirici ve rehabilite edici çalışmalarla afete müdahale çalışanları müdahalelerini gerçekleştirirler. Bu süreçte arama kurtarma ekipleri, ilk ve acil yardım personeli, kolluk güçleri, medya mensupları ve psikososyal destek çalışanları önemli işlevleri yerine getirmektedirler (Pak Güre, 2022: 63).

İçinde yaşadığımız dünyanın önemli bir gerçeği olarak afetler; üzerinde daha fazla bilimsel çalışma yapılma gerekliliğini sürdüren güncel ve önemli bir meseledir. Afetin ister fiziksel ister sosyal, duygusal, bilişsel ya da manevi sonuçlarıyla mücadele hedeflensin her koşulda multidisipliner, interdisipliner ve transdisipliner bilgi ve becerilere ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü, afetin ortaya çıkardığı olumsuz sonuçlar çoğu halde farklı bilimlerin uğraş alanlarına girecek şekilde birbiri içine geçmiş ve birbirini tetikler vaziyettedir. Tek bir boyutta mücadele fayda etmemekte ve çok boyutlu ve çok özneli bir müdahale gerektirmektedir.

Afetler, ortaya çıkardıkları sonuçlar itibariyle tek bir bilim ya da mesleğin bilgi ve becerileri ile baş edebileceğinin ötesinde etkiler doğurmaktadır. Bu genişlik, afetler karşısında çeşitli bilim alanlarını birlikte çalışmaya davet eder. Sim ve Dominelli'ye (2016: 2) göre bu gereklilik karşısında fizik bilimciler daha güvenli ortamlar yaratmaya, sosyal bilimciler daha dirençli topluluklar inşa etmeye, insani yardım çalışanları ise oluşan istikrarsız çevrede mağdurların güvende olması ve hayata tutulabilmesi için bilgi üretmeye yönelirler. Bu birliktelikler mutidisipliner çalışma olarak ifade edilmektedir.

Multidisipliner bir çalışma, aynı konu etrafında çalışan ancak her bilim ya da meslek grubunun kendi alanıyla ilgili çalışmalarını yürütmeye devam ettiği ancak etkileşim ya da birbirinden öğrenme sonucunda yeni bir takım etiği geliştirme konusunda girişimin olmadığı bir çalışmayı ifade etmektedir (Dominelli, 2016: 7). Diğer bir ifadeyle belirli bir konunun farklı alanlarıyla ilgili, farklı bilimler tarafından bilgi üretilmesidir.

Afete müdahalede multidisipliner yaklaşım elzemdir ancak yeterli olmayabilir. Brewer'in ifadesiyle (1999: 328) dünyanın sorunları, üniversitelerin ise bölümleri vardır. Bu bakış açısından insan refahı ile ilgili yanıt bekleyen her soru ve sorun, interdisipliner bir çalışmayı gerektirmektedir. İnterdisipliner çalışma, bir soruna yeni bir ışık tutmak için farklı uzmanlıklardan gelen bilginin uyumlu bir kombinasyonunu ifade eder. Farklı disiplinlerin bir sorun için birlikte ve uyum içinde çalışması genellikle daha etkin ve ilgi çekici sonuçları

doğurmaktadır. Çünkü her daim bütün, parçaların toplamından ve toplam katkı, bireysel katkılardan daha fazlasını içermektedir.

İnterdisipliner çalışma, belirli bir konu etrafında, farklı disiplinlerin ortak bir yaklaşım sergileyerek tek bir ekip oluşturacak şekilde çalışmasıdır (Dominelli, 2016: 7). Sosyal hizmet uzmanları; insan davranışı, çevrenin insan eylemliliği üzerindeki etkisi gibi konularda sahip olduğu bilgiler ve topluluk çalışması yapma, savunuculuk ve sosyal adaletin sağlanması gibi konulardaki deneyimleriyle interdisipliner afet çalışması için gerekli donanıma sahiptir (Cronin ve Jones, 2015: 753). Benzer şekilde afete müdahalede bütüncül bir yaklaşımı tavsiye eden yeşil sosyal hizmet, etkin bir müdahalenin gerçekleştirilebilmesinde fiziksel ve manevi alanların birlikte ele alınmasını kolaylaştıracak eklektik bir bilgi temelini tavsiye etmektedir. Bu bilgilerin önemli bir kısmı diğer bilim dallarına başvurarak elde edilebilir. Örneğin evlerin uygun olmayan yerlere inşa edilmesinin önüne geçilmesi ve bu yolla insan yaşamının korunması için yeşil sosyal hizmet alanında çalışan uzmanlar, toprak kaymaları hakkında fizik bilimcilerin sahip olduğu bilgi ve becerilere ihtiyaç duyarlar (Dominelli, 2012: 52).

Rock, Joseph ve Harper'in (2018:148) çalışması sel afeti sonrasında sağlanan interdisipliner psikososyal desteği örneklemektedir. Afetten hemen sonra sosyal hizmet uzmanlarının da dahil olduğu psikososyal müdahale ekipleriyle birlikte doktor ve hemşirelerden oluşan sağlık ekipleri birlikte hareket ederek hayatta kalanlara psikolojik ilk yardım hizmeti sunmuşlardır. Tüm ekip üyelerinin kendi uzmanlık alanlarında destek verdiği bu çalışma grubuyla mevcut durum ve ihtiyaçlar tespit edilmiştir.

Her ne kadar interdisipliner çalışmalar eklektik bilgi üretimiyle bütüncül bir hizmet modelini teşvik etse de her zaman yeterli olamamaktadır. Çünkü çoğu halde uzman ya da disiplinlerin bilmediği yerel bilgi ve hassasiyetler sürecin içinde bulunmaktadır.

Gündelik yaşantıda refahı tehdit eden tüm sorunlarla baş edebilmek için bilgiye ihtiyaç duyulmaktadır. Yaşam dünyasına, bilimsel bilginin dahil edilmesiyle gündelik sorunlarda hayatımızı kolaylaştıracak önemli yanıtlar üretilmektedir. Bu harika bir sonuçtur ancak aynı zamanda bilginin sadece bilimsel yollarla üretilebileceği şeklinde bir yanılsamayı çoğu zaman beraberinde getirmektedir (Hoffmann-Riem ve ark, 2008: 4). Eğer bilginin sadece üniversitelerde üretildiği ve uzmanlardan kullanıcılara doğru tek yönlü aktarıldığı düşünülürse; bilgiden yararlananların bildikleri ihmal edilir. Bu da bağlamsal koşulları yeteri kadar dikkate alan bilginin üretilmesini engeller. Bu soruna yanıt olarak 1970'li yıllardan itibaren transdisipliner çalışmalar önem kazanmaktadır (Pohl ve Hirsch Hadorn, 2007 akt; Hoffmann-Riem ve ark, 2008: 4).

Transdisipliner yaklaşım; "disiplinlerötesi" bir yönelimle sosyal sorunların çözümü için uzman bilgisinin yanı sıra yerel bağlam ve sorunun muhataplarından elde edilen bilgiler arasında uyumu aramaktadır. Böylece sorunun nasıl çözülebileceğine ilişkin düşünce, politika ve uygulamalarda değişimi sağlayan yeni ve kapsamlı bir yaklaşım geliştirilebilmektedir (Dominelli, 2016: 7). Transdisipliner bir çalışmayla; sorunun karmaşıklığını kavrama, çeşitliliği ve bilimsel ayrışmaları dikkate alma, kuramsal ve uygulamaya ilişkin bilgileri sentezleme ve ortak yararı destekleyen bilgi ve uygulamaları çoğaltma mümkün olmaktadır (Pohl ve Hirsch Hadorn, 2007 akt; Hoffmann-Riem ve ark, 2008: 4).

Transdisipliner bir hassasiyetle, 1995 yılında yaşanan Afyon-Dinar depreminin ardından inşa edilen konut ve yaşam alanlarını mimari perspektifle inceledikleri çalışmalarında Enginöz ve Ünlü (2006: 50); afetten etkilenenlerin zaman içinde değişen gereksinimlerine yanıt veren, bölgesel koşullarla uyumlu, kullanıcıların uyum sorunu yaşamadığı yaşam alanlarının tasarlanabilmesinin ancak doğru tasarım kararlarıyla mümkün olduğunu bulmuştur. Doğru tasarım kararları ise; sosyodemografik yapı, kültürel özellikler, deneyim ve kullanım alışkanlıklarını dikkate alan ayrıca kullanıcı katılımı ve kullanım sonrası değerlendirmelerini içeren bir anlayışla verilebilir. Böyle bir uygulamanın örneği, 2013 yılında Çin'de yaşanan Lushan depreminin ardından gerçekleştirilmiştir. İyileştirme sürecinde kamu yararına tasarım modeli benimsenen projede sosyal hizmet uzmanları; yerel halkın şehir ve konut planlaması ile ilgili beklentilerini mimar ve mühendislerle paylaşmalarını sağlamıştır. Bu yeşil sosyal hizmet müdahalesi; profesyoneller ve halk arasında köprüler kurarak kendileri için en uygun konutların oluşturulmasında halkın bilgi ve becerilerinden yararlanılmasını sağlamıştır (Wu, 2018: 94).

Transdisipliner bir çalışma ancak yerel katılımın varlığı ile mümkün olmaktadır. Katılım, transdisipliner bir yaklaşımda en önemli unsurlardan biridir; ancak bu katılımın kimleri nasıl içereceği konusuna ayrıca dikkat edilmesi gerekir. Elzinga (2008: 357); etkin katılım ile sembolik katılım arasında bir ayrım yapmanın öneminden bahseder. Elzinga'ya göre etkin katılım doğrudan üyelerin güçlendirilmesine hizmet eder. Sembolik katılım ise sonuçlar üzerinde bir tesir yaratmasına izin verilmeyecek şekilde konunun muhataplarına basitçe fikir sorulmasından ibarettir. Ayrıca, etkin bir katılım sürecine hangi topluluk üyelerinin dahil edileceği ve kimlerin bu grubun dışında bırakılarak marjinalleştirileceği dikkat edilmesi gereken bir diğer konudur.

İyileştirme çalışmalarında, fiziksel çevreye yönelik planlama, tasarım oluşturma ve uygulama süreçlerinde halk katılımının sağlanması ve taleplerinin dikkate alınması gerekmektedir. Yani

sembolik değil etkin bir katılım sağlanmalıdır. Sosyal hizmet uzmanları; bina, altyapı, çevre planlamasında görev alan mimar, mühendis ve diğer meslek profesyonelleriyle birlikte yerel sakinlerin hak ve beklentilerini gözeten müdahaleler gerçekleştirmelidir. Böylece afetin fiziksel etkileriyle mücadele ederken sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmenin de yükseltilmesi mümkün olabilmektedir (Wu, 2018: 88).

Dominelli (2012: 203-204) sosyal hizmet uzmanlarının insanları harekete geçirerek toplumsal gelişim sürecine katılım göstermeye teşvik edebileceğinden bahsetmektedir. Afetten etkilenenlerin katılımını mümkün kılan böyle bir çalışma; yerel halkın bilgilendirilmesini, etkili yerel organizasyonların oluşturulmasını, yerel liderliğin teşvik edilmesini, topluluğun güçlü ve zayıf yönlerinin belirlenmesini, gruplar arasındaki ilişkilerin doğasının keşfedilmesini, tüm üyelere ve onların katkılarına değer verilmesini, mevcut fiziksel, ekonomik, kurumsal, kültürel ve kişisel kaynakların belirlenmesini, girişimlerin planlanma ve önceliklendirilmesini, birlikte çalışmanın gerçekleştirilmesini, diğer topluluklarla bağlantılar kurulmasını, diğer disiplinlerle bilgi alışverişi yapılmasını, eylem için birlikte bilgi üretilmesini gerektirmektedir.

Yeşil sosyal hizmet alanında çalışan uzmanlar, özellikle afet sonrası yeniden yapılanmayı sağlayan planlamacı, mühendis ve mimarlarla iş birliği yaparak onların yerel halkın ihtiyaç ve beklentilerini daha iyi tanımalarına yardımcı olmaktadır. Sosyal taleplerin fiziksel tasarımlarda kullanılmasını sağlamak, tüm yerel halkın yeni inşa edilen hizmetlerden avantaj sağlamasını mümkün kılar ve halkın normal yaşama dönüş süreçlerini hızlandırır (Wu, 2018: 89).

Afete müdahalede yerel bağlama duyarlı kalabilmek için bölgeye yabancı olan sosyal hizmet uzmanlarının yerel halkla tanışması, yürütülen çalışmaların açıklanması ve halk için önemli konuların çalışmaya dahil edilmesi gerekmektedir. Böyle bir çalışmanın örneği Powers ve ark. (2018: 76-77) tarafından Kenya'da iklim değişikliklerine yeşil sosyal hizmet bağlamında yanıt vermek için yürütülen çalışmada gerçekleşmiştir. Yerel katılımı sağlamak için bir danışma kurulu oluşturularak kuruldan rehberlik etmeleri istenmiştir. Danışma kurulu, bölgede yaşanan iklim değişikliğinden etkilenerek bölgeyi terk etmek zorunda kalan kişilerden oluşturulmuştur. Başarılı bir ortaklığın sağlanması amacıyla uzmanlar ve kurul üyeleri arasında çalışma yeri ve saatleri, ödeme gibi konularda anlaşma sağlanmıştır. Danışma kurulu; sosyal hizmet uzmanlarının halk ile tanıştırılmasına, çalışmanın içerik ve amacının anlatılmasına ve yerel halk için gerçekten hangi konuların öncelikli olduğunun anlaşılmasına yardım etmiştir. Bu çalışmayla, yerel halkın beklenti ve ihtiyaçlarıyla sosyal hizmet uzmanlarının öngörülerinin

tamamıyla uyumlu olmadığı anlaşılmıştır. Bu farklılığın önceden görülmesi, yerel bağlama duyarlı ve güvenilir bilgi ve müdahalenin üretilmesine katkı sağlamıştır. Aynı zamanda, bu birlikteliğin kendisi halkın güçlenmesi gibi ek bir katkıyı doğurmuştur. Danışma kurulunda yer alan üyeler; proje sürecinde ücretli bir iş deneyimi elde etmiş, yeni beceriler kazanmış ve bazıları bu deneyim sayesinde kendilerine yeni iş imkanları yaratmıştır.

Araştırmalar, sadece bireylerin değil aynı zamanda afet öncesinde toplumda var olan yerel sosyal ağların ve kuruluşların afete müdahale sürecinde devreye sokulması gerektiğini göstermektedir. Yapılan çalışmalar afet öncesinde toplumu güçlendirme ve katılım konusunda deneyimli toplum örgütlerinin afet sonrası faaliyetlerini uzun süre devam ettirdiğini ancak sadece afete müdahale için kurulan örgütlerin genellikle kısa bir süreliğine aktif kalarak fonlar kesildiğinde faaliyetlerini durdurduğunu göstermektedir (Huang ve ark, 2018: 140). Bu bulgular daha verimli müdahalelerin hali hazırda var olan topluluk kaynaklarının kullanılmasıyla ortaya çıktığını örneklemektedir.

Bunun yanı sıra bir afet, daha önce de ifade edildiği gibi, tanımı itibariyle yerel kapasitenin baş edebileceğinden daha fazla kaynak gerektiren zorluk içermektedir. Afetin yaşanması topluluk ya da toplumun kendi yerel kaynakları ile kontrol altına alabileceği düzeyin aşıldığını göstermektedir. Bu durum afete müdahalede çok özneli bir yaklaşımı gerekli kılar. Yerel, ulusal ve uluslararası kamusal ve sivil kaynaklar, disiplin ve meslekler, kişi ve gruplar, uzmanlar ve halk, gönüllü ve çalışanların birlikte mücadelesi ile çok boyutlu ve çok özneli koordine bir çalışma afetlere müdahalede tercih edilmektedir. Yoldaş'ın (2014: 95) belirttiği gibi merkezi olarak planlanmış ve yönlendirilmiş afet yönetimi çok önemli olmakla birlikte özü itibariyle olasılıkları azaltan planlar içermektedir. Bu nedenle sistemin kör noktaları olabilir ve bu kör noktalar ancak yerel örgütler, dernekler, kendi kendine örgütlenen çabalar tarafından kapatılabilir. Tuncay (2022, 01 Mart) ise, özellikle devlet otoritelerinin bütün sorumluluğu üstlendiği devlet bürokrasilerinde, vatandaşların bireysel ve ailesel düzeyde sorumluluktan kendisini azat tuttuğunu ancak böyle bir lüksün konu afet olduğunda kabul edilemez olduğunu bildirmektedir. Bu nedenle yerel yönetimden sivil topluma ve sivil toplumdan ana akım topluma afetler karşısında önlem alma, hazırlanma, harekete geçme kapasitesi yükseltilmelidir.

Gündelik yaşamın yeniden organize edilmesi için çeşitlilikleri dikkate alan bir müdahale; yapısı itibari ile işlevsel farklılaşmayı gerektirmektedir. Üniter ve tek elden yürütülen müdahale genel bir çerçeveyi sağlasa da tam bir yanıt üretilebilmesi işlevsel açıdan farklılaşmış kişi ve kurumların bir amaç doğrultusunda çalışabilme becerisine bağlıdır. Afetle

ilgili kuruluşların birbirini tanıdığı, işbirliği yaptığı yani birleştiği ancak aynı zamanda faaliyetler açısından farklılaştığı bir afet müdahalesi elzemdir. Yoldaş (2014: 96), dernekler düzeyinde bu tartışmaya şöyle bir noktayı dahil etmektedir. Aynı bölgede faaliyet göstermek, aynı yasal statüye sahip olmak ya da aynı afete yanıt üretmek birleştirici faktörler arasında sayılmaz. Çünkü modern toplumlar benzerlikler değil işlevsel açıdan farklılıklar yoluyla hizmetlerini bütünleştirmektedirler. Powers ve ark.'nın (2018: 82) farklı çalışmalardan elde ettiği bulgulardan yola çıkarak ifade ettikleri gibi, çok boyutlu bir müdahalenin hazırlanması ve sunulması gerçekten zordur. Çevresel konularda, yerel ve yerel olmayan aktörler başta olmak üzere çok düzeyli bir ilişki; içeriden ve dışarıdan unsurları içeren işbirlikleri öyle hızlıca oluşturulacak bir yapı değildir. Ancak yine de sosyal hizmet uzmanları ilişki geliştirme konusunda azimli ve sabırlı olduğunda birçok başarı elde edilebilir.

Hoffmann-Riem ve ark,'nın (2008: 5) belirttiği gibi; transdisipliner bir yaklaşım izlendiğinde beşeri bilimler ile doğa bilimleri arasındaki akademik sınırları aşmak mümkün hale gelmektedir. Ayrıca kütüphane ve laboratuvarından çıkan farklı alanlarda çalışan bilim insanları; sorunu deneyimleyen yerel halkın dünyasına adım atarlar. Bu adım karşılıklı ve eşzamanlı olarak öğrenme ve öğretme sürecidir. Daha açık bir ifadeyle, bilim insanlarının sorunu birebir deneyimleyenlerden öğrenecekleri ihmal edilmemelidir. Barbera'nın (2018: 100) belirttiği gibi afetin yıkıcı etkisi şüphe götürmese afet sonrası tüm insanlar güçsüz, yardıma muhtaç ya da çaresiz değildir. Afetten etkilenen tüm insanların bu şekilde algılanması müdahale çalışmalarında topluluğun ya da toplulukta zaten var olan kaynakların yok sayılmasını beraberinde getirir. Oysa bu bir yanılsamadır. Çünkü insanların afetlerden etkilenmesi onların çevrelerindeki binalar gibi moloz yığınlarına dönüştüğü anlamına gelmemektedir.

1.6. Afetlerde Sosyal Hizmet

Afet yönetimi; acil durum ve hizmetleri içeren karmaşık bir görevdir. Bir afetin sosyal sonuçları ile ilgilenmek ise çoğu zaman fiziksel sonuçları ile ilgilenmekten daha uzun süreli ve önceden tanımlanamamış bir çalışmayı gerektirmektedir. Bu kapsamda yerine getirilmesi gereken görevlerin bir kısmı tarihsel olarak sosyal hizmet mesleğinin önemli bir parçasıdır (Yanay ve Benjamin, 2015: 263). Sosyal hizmetin geleneksel müdahale alanlarıyla kıyaslandığında afetler, nispeten yeni bir ilgi alanı gibi görünse de uzmanlaşmış bilgi ve becerilere duyulan ihtiyaç sosyal hizmetin küresel ölçekte yanıt verme kapasitesini sürekli olarak genişlemektedir (Dominelli, 2012: 41-42). Afetler ve dünya genelinde insanların

refahını etkileyen -küreselleşme, iklim değişiklikleri, çatışmalar gibi- diğer ortak sorun ve zorluklar, sosyal hizmet eğitimini bu olayların yarattığı eşitsizliklere karşı daha aktif olmaya davet etmektedir (International Federation of Social Workers (IFSW), 2020, 1 Ağustos).

Afetin birey, topluluk ve toplum üzerindeki olumsuz sonuçları; yeni sorunların oluşması ve var olan sorunların şiddetlenmesine neden olduğundan sosyal hizmete duyulan ihtiyaç artmaktadır. Bu etkilerle mücadele; fiziksel çevre, hizmetlere erişim, eğitim ve istihdam konuları, sosyal politikalar, topluluk ve insan sermayesi gibi çeşitli alanların birbirine bağlılığını dikkate almayı gerektirmektedir (Harms ve ark. 2020: 16). Afetler, hali hazırda var olan sosyal sorunları belirginleştiren doğasıyla, toplumsal eşitsizliklerin çok daha net görülmesini sağlarlar. Ayrıca diğer nüfus grupları ile karşılaştırıldığında toplumun incinebilir nüfus grupları afetlerden daha fazla etkilenme tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bu bağlamda düşünüldüğünde afetlerle mücadele aslında bir bakıma sosyal eşitsizliklerle mücadeledir ve dezavantajlı nüfus gruplarına duyarlı hizmet politikalarının üretilmesini gerektirmektedir (Tuncay, 2020, 10 Mart).

Biyopsikososyal bir varlık olan insan için, sosyal ve fiziksel ortamın birbirinden ayrı düşünülemez olması bireye çevresi içinde müdahale eden sosyal hizmetin afetler karşısında kayıtsız kalmasını imkansız kılar. Haliyle, sosyal hizmet uzmanları çevresel tahribat, endüstriyel kirlilik, iklim değişiklikleri, doğal afetler ve bunlardan kaynaklanan göçler gibi çevresel sorunlar karşısında önemli roller üstlenmektedir (Dominelli, 2012: 24-25). Bu roller afetin öncesi, sırası ve sonrasını kapsamaktadır.

Afet öncesi çalışmalarda sosyal hizmet; afet konusunda insanların bilinçlendirilmesi ve bu yolla afetlere karşı hazır olmaya yani dirençliliğin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Afetlere karşı hazırlıklı olmaya yönelik koruyucu önleyici çalışmalar, hem bireylerin baş etme becerisini artırmakta hem de olası psikolojik sorunların yaşanma ihtimalini azaltmaktadır. Bu nedenle önlem alma afetlerle müdahalede en önemli noktadır. Afet zararlarını azaltma noktasında bireyler, önlem alınabileceğine inanmakta; ancak aynı zamanda bu konudaki sorumlulukları çoğu zaman dışsallaştırmaktadır. Yani bireyler afet öncesi çalışmaların kendileri dışında ve özellikle resmi kurumlarca gerçekleştirilmesi gerektiğini düşünmekte ve kendilerini hazır olma sorumluluğundan azade görmektedir (Karancı, 1997: 697). Kapsamlı bir müdahale ise; bu dışsallaştırılan sorumluluğun bireyler tarafından içselleştirilme yollarının bulunması ile mümkün olabilir. Bu noktada, afetler karşısında önlem almayı kolaylaştıran ve zorlaştıran faktörlerin incelenmesi ve buna uygun programların oluşturulması önemlidir.

Örneğin, Berkay ve arkadaşları 2003 yılında nicel yöntemle yaptıkları çalışmalarında afet karşısında önlem alma davranışının bireylerin eğitim ve gelir düzeyleri ile ilişkili olmadığını saptamışlardır. Bu bulgu afetler karşısında hazırlıklı olma ve kişisel önlemleri alma amacıyla yürütülecek programların tüm eğitim ve gelir düzeyinden vatandaşlara yönelik organize edilme gerekliliğini göstermektedir. Aynı çalışma, ayrıca, bireylerin kendi yaşamları üzerinde kontrol sahibi olma duyguları arttıkça önlem alma pratiklerinin de arttığını bulgulamıştır. Bu durum afetler karşısında yürütülecek koruyucu önleyici çalışmalara kontrol duygusunu geliştirmeye yönelik programların eklenmesi gerekliliğini göstermektedir (Berkay ve ark. 2003: 21-22). Benzer şekilde Rüstemli ve Karancı (1999: 100-101) yaptıkları araştırma sonucunda, afetler nedeniyle mağdur olan bir topluluğun biliş ve hazırlığının doğrudan kendi yaşamları üzerinde kontrol sahibi olma hissi ve korku duygusu tarafından belirlendiğini bulmuşlardır. Bu bulgu dirençliliğin artırılmasına yönelik afet öncesi çalışmalarda dikkate alındığı takdirde işlevsel sonuçlara dönüştürülebilir.

Afet sırasındaki sosyal hizmet müdahaleleri ise; afetten etkilenen insanların barınma gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasını ve bu aşamada yaşlı, çocuk, engelli gibi kırılgan nüfuslara özel önem gösterilmesini gerekmektedir. Ayrıca kriz durumuna müdahalede işbirliği ve koordinasyonun sağlanmasında sosyal hizmet uzmanları liderlik rolünü üstlenmektedirler. İhtiyaç ve kaynaklar arasında etkili bir bağlantı kurulamadığında ikinci bir afetin ortaya çıkması kaçınılmazdır (Tuncay, 2004: 28).

Afetin ardından yaşanan olumsuz sonuçlar kırılgan, savunmasız ve dezavantajlı durumda olan nüfus gruplarını daha fazla etkilediğinden yaşanan psikososyal sorunların en aza indirilmesi ve sosyal işlevselliğin yeniden kazanılabilmesi için bu nüfus gruplarına özel, sosyal hizmet yöntem ve tekniklerinin kullanıldığı mesleki müdahalelerden yararlanılmalıdır (Kapısız, 2023: 225). Sosyal yardımların ve organizasyonel müdahalelerin yanı sıra çalışmanın bir sonraki başlığında ele alınan psikososyal destek hizmetleri afet sırasında gerçekleştirilen müdahaleler arasındadır.

Afet sonrası akut, bunu takip eden subakut ve kronik dönemde sosyal hizmet uzmanları fiziksel, sosyal, duygusal, bilişsel ve tinsel boyutlarda değerlendirmeler yaparak ihtiyaç sahiplerinin gereksinimlerini çok boyutlu şekilde karşılamayı hedeflemektedir (Akgül Gök, 2023B: 37). Barınma, giyim, gıda, ısınma, ilaç gibi ihtiyaçların öncelikle karşılanması gereken akut dönemde psikolojik ilk yardım sağlanmalıdır. Farkındalığın geliştiği subakut süreçte ise olumsuz duygu ve düşüncelerle mücadele yaşanmaktadır. Yaşanan gerçeklikle tam olarak yüzleşildiği bu dönemde psikososyal destek hizmetleri aracılığıyla sorunlara çözüm

üretebilmek ve gereksinimleri etkin şekilde karşılayabilmek hedeflenmektedir (Akgül Gök, 2023B: 49).

Bu kapsamda sosyal hizmet uzmanları; kalkınmanın gerekliliğine uygun şekilde toplum örgütlenmesinin sağlanması, konut ve kentsel planlama süreçlerinin afet bölgesine uygunluğunu sağlamak için savunuculuk faaliyetlerinin yürütülmesi, yakınlarını kaybedenlerle mesleki görüşmeleri sürdürülmesi, aile ve diğer sosyal birlikteliklerin dağılmasının engellenmesi, gönüllü hizmetlerinin geliştirilmesi, afet sonrası sosyal birliktelikleri kuvvetlendirecek hizmetlerin geliştirilmesi ve bu hizmetlere katılım için afetten etkilenenlerin motive edilmesi gibi birçok rol ve sorumluluğu üstlenmektedirler (Artan ve Özkan, 2020: 5-6).

Karataş'ın (2023, 24 Mart) belirttiği gibi afet öncesi ve sonrasında yürütülen hizmetler aslında hiç de birbirinden ayrı düşünülemezler. Hatta afet sonrasında neler yapılması gerektiği doğrudan afetin öncesinde neler yapılmış olduğu ile ilgilidir. Bir toplulukta afet yaşanmadan önce, sağlıklı ve etkili işleyen sosyal refah hizmetleri mevcutsa afetin ardından bir şekilde bu hizmetlerin sürdürülmesi beklenir. Ancak aile ve toplum temelli hizmetler, psikososyal destek hizmet modelleri o bölgede hiç oluşmadıysa bu durumda tamamen yeni bir model geliştirme ihtiyacı, afetlerde sosyal hizmet müdahalelerini çok daha zorlu hale getirecektir.

Bir kriz durumu olarak afetlerde sosyal hizmet, genelci sosyal hizmetin bütün özelliklerini taşımaktadır (Mavili Aktaş, 2003: 38). Genelci sosyal hizmet yaklaşımıyla eğitilen sosyal hizmet uygulayıcıları, ihtiyaç sahibi bireyler, aileler, gruplar, kuruluşlar ve topluluklarla çalışmayı gerçekleştirmek için gereken temel süreç, beceri ve roller hakkında halihazırda çalışma bilgisine sahip olmaktadır (Rock ve Corbin, 2007: 392). Sosyal hizmetin rol ve işlevleri düşünüldüğünde genelci sosyal hizmet uygulamasının üç temel işlevini teşkil eden danışmanlık, kaynak yönetimi ve eğitim işlevleri afete müdahale sürecinde ön plana çıkar. Danışmanlık işlevi dahilinde muktedir kılıcı, kolaylaştırıcı ve planlayıcı rolleri; kaynak yönetimi işlevinde bağlantı kurucu, savunucu, uygun hale getirici, arabulucu ve harekete geçirici rolleri; eğitim işlevi dahilinde öğretici, eğitici, bilgilendirici rolleri sosyal hizmet uzmanları tarafından üstlenilmektedir (Duyan, 2002: 38-40).

Afet durumuna müdahale eden sosyal hizmet uzmanları; tüm müracaatçıların kendi güçleri olduğunu, travmatik yaşam durumlarının fırsat ve kaynakları etkilediğini, birey, grup ve toplulukların özellik ve kapasitelerine ilişkin bilinmeyen yönlerin bulunduğunu, müdahalelerin işbirliği ile yürütülmesi gerekliliğini ve tüm çevrenin kaynaklara sahip olduğunu ilke edinerek hizmetlerini gerçekleştirirler (Mavili Aktaş, 2003: 38). Afetlerde

sosyal hizmet müdahalesi; ulaşım, barınma, beslenme gibi pratik destekleri, sağlıklı kararların verilebileceği sosyal işlevsellik düzeyinin yakalanması için kişisel yakın desteği, afetten etkilenenlerin duygusal tepkilerini yansıtmalarına olanak tanıyan bireysel görüşmeleri ve bir grup ortamında psikolojik ve duygusal rahatlama amacıyla kendini ifade etmeye olanak tanıyan grup çalışmasını içermelidir (Newburn, 1993: 106-110 akt; Tuncay, 2004: 31).

Tüm bunlar birlikte düşünüldüğünde afetlerde sosyal hizmetlerin, sadece ihtiyaç ve kaynaklar arasında bağlantı kurmakla sınırlandırılamayacağı aşikardır. Her zaman toplumun ihtiyaçları ile var olan kaynaklar arasında uyum eksikliği olabilir. Kuşkusuz bu iki nokta arasında uyum ve dengenin yakalanması sosyal hizmetin önemli amaçlarından biridir. Ancak bunun yanı sıra insanların, toplulukların ve sistemlerin sorun çözme kapasitesini artırmak temel hedeftir. Sosyal hizmet afet çalışmalarında, toplumun sorun çözme kapasitesini artırmaya yönelik faaliyetler gerçekleştirir. Bu amacın gerçekleştirilmesinde ise yerel toplumun katılımını sağlamak esastır (Karataş, 2023, 24 Mart).

Afete müdahalede, yerel halkın katılımı ve kendi kaderini tayin hakkı gözetilmelidir. İmkanlar dahilinde müdahalelerin halkın istekleri ile uyumlu olması esastır. Örneğin yaşam alanları tamamen hasar gördüğü halde farklı bir bölgede yaşamayı reddeden bir toplulukla çalışılırken muhtemel en uygun müdahale; topluluğun daha iyi konutlar bulunan farklı bir bölgeye transferi değil o bölgede yeniden yapılanmayı gerçekleştirmek olacaktır. Ancak afetlerin sonuçları kimi zaman öyle büyüktür ki o bölgede bir daha afet öncesi duruma dönülmesi kısa vadede mümkün olamaz. Kimi zamansa afet öncesi düzenin içerdiği risk ve kısıtlılıklar farklı bir düzenin oluşturulmasını mecbur kılar. Böyle bir durumda yeni bir gündelik düzenin inşa edilmesi gerekebilir. Böyle gergin bir durumu yönetmek yine etkin bir sosyal hizmet müdahalesini gerektirmektedir.

Örneğin, Drolet ve ark.'nın (2018: 66-69) yayımladıkları "Afet sonrası hayatların yeniden inşası (Rebuilding lives post-disaster) isimli çalışmada; Avusturalya'da orman yangınlarının ardından çevresel tahribatın; yerel halkın refah ve kimlik duygularını etkilediği, toplum failliğini dikkate almayan müdahalelerin ise bireylerin özerliğine, uyum ve kapasiteleri ile ruhsal dengelerine zarar verdiği bulunmuştur. Aceleci müdahalelerin gerçekleştirilmesi birçok kişi için afetin olumsuz etkilerini artırmıştır. Ancak bölgenin eskisi gibi olmayacağını kabul ederek sosyal hizmet uzmanlarının yeni normale geçiş sürecini teşvik etmesi, yerel halk arasında yankı uyandırmış ve yöneticilere duyulan öfkeyi dizginlemiştir.

Afet sonrasında yeni bir düzenin inşası için yeni becerilerin geliştirilmesi, yeni iş ve uğraş alanlarının oluşturulması gerekmektedir. Bu konuda Huang ve ark.'nın 2009 yılında

Tayvan'da yaşanan tayfun felaketinin ardından gerçekleştirdikleri çalışmalar iyi bir örnektir. Huang ve ark.'nın çalışmaları, yerel halkın ana geçim kaynağının yaşanılan afet nedeniyle devam ettirilemez hale geldiği ve yeni becerilerle yeni normalin inşa edildiği bir müdahaleyi örneklemektedir. Bu örnek çalışmada sosyal hizmet uzmanları; bölgedeki yaşlı kadınların, genç kadın ve çocuklara geleneksel dokuma zanaatını öğretmelerini teşvik etmiştir. Bunun yanı sıra yıllardır coşkusunu yitiren kültürel festivalleri yeniden canlandırmak, bölgeye özgü tarım ürünlerinin yetiştirilmesi için yerel halkı teşvik etmek, çocuk ve gençlerin bölge tarihini öğrenmelerini sağlamak, organik ürün yetiştirme ve işlemeyi özendirmek, zihinsel bozukluğu olan çocuklar için uygulamalı bahçecilik aktiviteleri oluşturmak, bu alanlarda özellikle yoksulların çalışarak gelir elde etmesini sağlamak gibi birçok etkili faaliyet yürütülmüştür (Huang ve ark, 2018: 135).

Bunun yanı sıra afetlerde sosyal hizmet, sadece sosyal hizmet uzmanlarının afetten etkilenen topluluk için çalışması onlar için bir şeyler yapması gibi algılanmamalıdır. Özellikle kolektif kültürlerde afet gibi travmatik bir olayın ardından sosyal destek mekanizmalarının devreye sokulması kimi zaman mesleki müdahalelerden daha çok fayda sağlamaktadır. Genelde bir felaketten kurtulanlar, iyileşmek için yaşadıklarını diğer insanlarla paylaşmaya ihtiyaç duyarlar. İhtiyaç duydukları şey kimi zaman toplulukla yeniden bütünleşmek ve normalliğe dönebilmektir (Barbera, 2018: 106). Bu nedenle bir afetin ardından bölgeye gelen uzmanların sağladığı danışmanlık hizmetleri ya da terapilerden daha çok halkın kendi sosyal bağlamında kendini ifade etmesi daha fazla yarar sağlayabilir. Örneğin bir yaşlı için kendi deneyimlerini paylaşabileceği saygı gördüğü bir ortama sahip olma, geri kalan çoğu müdahaleden daha etkili olabilir. Ya da kadınlar için gelir getiren bir işte çalışmak, kendileri gibi olan diğer insanlarla birlikte bir amaç uğruna çaba göstermek iyileştirici bir etkiye sahip olabilir. Yapılan işle birlikte güçlü ve bilge hissetmek çoğu zaman terapiden daha fazla olumlu etkilemektedir (Huang ve ark, 2018: 136). Bu durum, uzmanlardan afetten etkilenenlere doğru tek yönlü bir müdahaleden ziyade sosyal destek mekanizmalarını teşvik eden sosyal hizmet müdahalesinin önemini ortaya koymaktadır.

Sosyal hizmet uzmanları diğer ruh sağlığı profesyonelleri ile birlikte psikososyal müdahale sürecinde yer almaktadır. Psikososyal destek hizmetleri; koruyucu önleyici müdahaleleri işaret eden birincil düzeyde olabileceği gibi aynı zamanda sorunların daha ciddi bir hal almasını önlemeye yönelik terapötik amaçlarla da gerçekleştirilebilir (Cronin ve Jones, 2015: 756). Bu nedenle afetlerde sosyal hizmet denildiğinde akla gelen ilk müdahalelerden biri psikososyal destek hizmetleridir. Psikososyal destek hizmetleri, afetin hemen sonrasında başlaması ve etkin şekilde sürdürülmesi gereken temel bir müdahale yöntemidir.

1.6.1. Psikososyal Destek Hizmetleri

Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliği'ne (APHB) (2020) göre "psikososyal destek; psikolojik bozukluk ve uyumsuzlukların önleme ve tedavisi, aile ve toplum düzeyinde ilişkilerin yeniden kurulma ve geliştirilmesi ile afetten etkilenenlerin afet öncesi yaşamlarına geri dönebilmesi için yeterlilik keşfi ile güçlendirme çalışmalarını kapsamaktadır." İnsani yardımları güçlendirmek için kurulmuş Kurumlar Arası Daimi Komite'nin (Inter-Agency Standing Comittee) [IASC] (2007: 16) tanımına göre ise psikososyal destek; psikososyal refahı koruma ve geliştirmeyi; zihinsel bozuklukları önlemeyi ya da tedavi etmeyi hedefleyen her türlü yerel ve yerel olmayan desteği tanımlamaktadır.

Psikososyal destek tanımlarından anlaşıldığı üzere, psikososyal destek hizmetleri deneyimlenen kriz ile mücadelenin yanı sıra gelecekte ortaya çıkabilecek olası krizlere karşı kapasite artımını hedefleyen bütüncül bir güçlendirme çalışmasını işaret etmektedir.

Afet ve acil durumlarda psikososyal müdahale; afetten etkilenenlerin normal yaşamlarına dönmelerinin hızlandırılması, gereksinimlerin belirlenmesi, olası afetlerle baş etme kapasitesinin yükseltilmesi ve iyileşme becerilerinin yükseltilmesi ile yardım çalışanlarına destek verilmesine yönelik bütün etkinlik ve hizmetleri içermektedir (Kızılay, 2008: 2).

1990'lardan bu yana dünya gündeminde yer almaya başlayan psikososyal destek hizmetlerinin Türkiye'deki gelişimi 1999 Marmara Depremi sonrasına denk gelmektedir. Bu afetin ardından Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü (SHÇEK) ve Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde çalışan meslek elemanları psikososyal destek hizmetlerinde görev almış ancak etkin ve koordineli bir çalışma bu dönemde yakalanamamıştır (Alakara Özcan, 2018: 61). Öte yandan 2006 yılı Mayıs ayında, afet ve kriz durumlarında psikososyal müdahalelerin etkili yürütülmesi amacıyla "Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliği" protokolü imzalanmış ve protokolün tarafları arasında Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği'nin yanı sıra Türk Kızılayı Derneği, Türk Psikologlar Derneği, Türkiye Psikiyatri Derneği, Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Derneği, Türkiye Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği yer almıştır (APHB, 2011: 7). Bu birliğin faaliyetleri bugün ASHB bünyesinde yürütülmektedir (Karataş, 2023, 24 Mart).

Bilindiği gibi afetler sadece insanların hayatlarını, yaşam alanlarını ve mallarını yok etmekle kalmaz aynı zamanda yoğun bir strese ve travmaya neden olurlar. Bir afetin ardından yapılması gerekenler düşünüldüğünde hayat kurtarma, geçici barınma ve gıda maddelerini temin etme afet yöneticileri tarafından daha öncelikli görülmektedir. Zaten bu ihtiyaçların hızlı ve etkili karşılanması fiziksel ve pratik yarar sağlamanın yanı sıra kişinin psikososyal iyilik haline de

katkıda bulunur. Bu nedenle bu ihtiyaçların öncelikli olarak karşılanması esastır. Ancak birey ve topluluklara yönelik destek bu acil fiziksel ihtiyaçlara yanıt vermekle sınırlandırılmamalıdır. Bu doğrultuda öncelik sıralamasında fiziksel ihtiyaçları takip eden psikolojik ve sosyal destek ihtiyacına yanıt verme gün geçtikçe daha fazla dikkat edilen, daha net planlanan ve takdir edilen bir hal almaktadır (Halpern, Nitza ve Vermeulen, 2019: 1).

Avrupa Travmatik Stres Ağı (The Europian Network for Traumatic Stress) (TENTS) proje bulgularına göre etkin bir psikososyal destek müdahalesi; i) planlama, ii) ilk yardım (ilk hafta) iii) erken müdahale (ilk ay) iv) insan kaynakları ve v) özelleştirilmiş hizmetleri içermelidir (Bisson ve ark, 2010: 69). Benzer şekilde Kızılay (2008: 8); psikososyal destek hizmetlerinin afet öncesi, sırası ve sonrasını kapsayan iç içe geçmiş dört etkinlik dönemini içermesi gerektiğinden bahsetmektedir. Bu etkinlik dönemleri sırasıyla:

i) Acil müdahale,
ii) İyileştirme,
iii) Geliştirme
iv) Zarar azaltma ve hazırlık çalışmalarını kapsamaktadır.

Acil müdahale dönemi (akut dönem) afetin hemen ardından başlamakta ve insanların normal yaşamlarına dönmeye başladıkları iyileşme döneminde kadar devam etmektedir. Bu süreç ilk bir hafta ile üç ay arasındaki dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde ihtiyaç ve kaynaklar hızlıca belirlenmekte, hizmetlerin kimlere, nerede, nasıl sunulacağı kararlaştırılmakta ve ihtiyaçların karşılanması için çalışmalar yürütülmektedir. İyileşme döneminde ise; afetten etkilenenlerin normal yaşamlarına dönmelerini kolaylaştıracak etkinlik ve psikoeğitimler gerçekleştirilmektedir (UNICEF Türkiye Temsilciliği, 2019: 51-52). Geliştirme döneminde afet nedeniyle bozulan sosyal, ekonomik ve duygusal durumun yeniden revize edilmesi amacıyla toplumu harekete geçirme ve kendi kendine yardım becerilerinin geliştirilmesi için uzun vadeli projeler yürütülmektedir. Zarar azaltma ve hazırlık döneminde, afeti yaşayanların tehlike ve riskler karşısında daha güçlü hale getirilmesi yani dirençliliğin artırılmasına yönelik uzun vadeli projeler gerçekleştirilmektedir (Kızılay, 2008: 16).

Afetle birlikte gündelik yaşamı kesintiye uğrayan kişiler, yoğun bir stres yaşar ve her zamankinden farklı şekilde hissedip davranabilirler. Böyle bir ortamda gerçekleştirilen psiksososyal destek müdahalesi insanların neden şu anki gibi hissettiğine ilişkin bilgi vermelidir. Diğer bir ifade ile psikososyal destekler "psikoeğitim" bağlamını içermelidir.

Psikoeğitim belirti, semptom, tanı, tedavi gibi süreçler hakkında sistematik olarak bilgi veren terapötik bir eğitim modelidir. Psikoeğitimde amaç, sadece bilginin artırılması değil işlevsel olmayan davranışların engellenmesi ya da işlevsiz davranışların işlevli hale getirilmesi için davranış değişikliğinin yaratılmasıdır. Psikoeğitimin etkililiği ise en temelde işbirlikçi bir iletişim tarzının izlenmesine bağlıdır (Duyan, 2023: 91). Temelde afet sırası ve sonrasında bireyin sahip olduğu his ve geliştirdiği tepkiler; anormal bir durum karşısında gelişen normal durumlardır. Bu duygu ve davranışların müracaatçı için normalleştirilmesi de psikososyal müdahalenin bir parçası olarak psikoeğitim aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bunun için Halpern, Nitza ve Vermeulen (2019: 5) şu konuların açıklanmasını önermektedir:

i) Duyguların, yaşananları anlamlı kılan tepkiler olduğu
ii) Afetten sonra bu denli şiddetli duyguları yaşayan birçok kişinin bir süre sonra daha iyi hissetmeye başladığı
iii) Şimdi ya da zamanla daha iyi hissetmeye başlamadığı fark edildiğinde daha fazla ruhsal desteğe erişmek için izleyebilecek yolların neler olduğu

Belirli bir bölgenin tamamını etkileyen afetler karşısında, toplumun ortak ihtiyaçlarını tanımlama ve halihazırda var olan ve ihtiyaca binaen geliştirilen kaynaklarla bu ihtiyaçları karşılama psikososyal destek hizmetlerinin önemli bir boyutudur (Polat, 2023: 131). Ancak bu müdahale ortak ihtiyaçlarla sınırlandırılmamalıdır. Çünkü insanlar, afet ve acil durumlardan farklı şekil ve düzeylerde etkilenmekte ve haliyle birbirinden farklı desteklere ihtiyaç duymaktadır. Psikososyal desteğin organize edilmesinde bu çeşitlilikleri dikkate almak gereklidir. Yani, asıl olan farklı grupların ihtiyaçlarına yanıt veren katmanlı ve tamamlayıcı bir psikososyal destek sistemidir.

Şekil 1.1. Katmalı ve tamamlayıcı psikososyal destek hizmet piramidi

Şekil 1.1'de görüldüğü gibi bu destek sistemi tüm katmanları önemli ve tercihen eş zamanlı uygulamaya konulan bir piramide benzetilirse, en alt kısmında afetten etkilenen herkesi kapsayan ve oldukça geniş bir hizmet alanını içeren temel hizmetler ve güvenlik yer almalıdır (IASC, 2007: 11). İkinci katman topluluk ve aile desteklerini; üçüncü katman ise daha fazla desteğe ihtiyaç duyan küçük bir grubun ihtiyaçlarına odaklanmış ancak özelleştirilmemiş hizmetleri içermelidir. En üst katmanda ise, en dar kapsamlı özelleştirilmiş hizmetler yer almalıdır. Özelleştirilmiş hizmetler diğer basamaklarda yer alan mevcut destek ve hizmetlerle çözülemeyen müracaatçıya has problemlere özel müdahaleyi içermelidir (IASC, 2007: 12-13).

Piramidin en altında yer alan birinci düzey; temel ihtiyaçların karşılanmasıyla afet öncesi sosyal işlevsellik düzeyine geri dönebilecek gruba yönelik hizmetleri temsil etmektedir. Bu kapsamda güvenli ve destekleyici bir ortamda temel ihtiyaçların karşılanmasıyla afetin ruh sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri azaltılabilir. İkinci düzey ise; aile ve toplum desteğiyle afetin olumsuz psikolojik etkilerinden korunabilecek bireylere yönelik müdahaleleri içermektedir. Bu kapsamda sosyal bağları kuvvetlendirecek çalışmalar, eğitimler ve bilgilendirme çalışmaları ikinci basamakta yer almaktadır. Üçüncü düzey; daha küçük bir gruba yönelik odaklı hizmetleri içermektedir. Afet ya da acil durumdan sonra toplumun geri kalanından daha fazla etkilenen nüfus gruplarına yönelik profesyonel ruh sağlığı çalışanları tarafından sunulan hizmetler bu kapsamda değerlendirilmektedir. Dördüncü ve son düzey ise; diğer düzeylerdeki hizmet ve müdahalelerin yeterli gelmediği, günlük fonksiyonlarını yerine getirmekte zorlanan bireylere yönelik organize edilen hizmetlerdir. Bu basamakta ihtiyaç duyulan hizmetler, önceki basamaklarda yer alan hizmetlerin etkililiğine bağlı olarak azalacaktır. Diğer bir ifadeyle piramidin altında yer alan psikososyal destek hizmetlerinin ulaşılabilirliği ve etkililiği arttıkça dördüncü basamak hizmetlere gereksinim duyanlar azalacaktır (Demiröz, 2022: 24-25).

Halpern, Nitza ve Vermeulen (2019: 3)'in belirttiği gibi eğer bir afet gördüyseniz sadece bir afet hakkında bilgi sahibisiniz demektir. Benzer şekilde afetten etkilenen bir insan gördüyseniz yine sadece afetten etkilenen bir insanın ihtiyaçlarını tam olarak bilebilirsiniz. Bu bakış açısı, yaşanılan büyük bir felaketin ortaya çıkardığı hızlıca müdahale edilmesi gereken birçok sorun ve ihtiyaca rağmen herkesin bu afeti benzer şekilde deneyimlemediği ve bu afetten aynı şekilde etkilenmediğini vurgulamaktadır. Bir afet meydana geldiğinde bireyler afet öncesinde sahip oldukları güç ve güçsüzlükleri bağlamında bu süreci yaşarlar. Kişilik özellikleri, zorluklarla başa çıkma konusunda geçmiş deneyimleri, sahip oldukları kaynaklar ve stres unsurları afeti nasıl deneyimlediklerini etkiler. Ayrıca sahip oldukları kaynaklar, başa çıkma tarzları, sosyal destek erişimleri, öz yeterlilik duyguları iyileşme süreçlerini etkiler. Haliyle bireyin biricikliği,

kolektif bir yıkıma neden olan afet durumunda da hatırlanmalıdır. Her ne kadar sosyal hizmet uzmanının önceki müdahale deneyimleri, süreci yönetmesi konusunda önemli olsa da esas olan; afetlerin ve etkilenen grupların birbirinden farklı olduğunu unutmamaktır. Daha açık bir ifadeyle yardım ve destek sürecinde standart prosedürlerin takip edilmesi yerine esnek bir müdahale tarzı benimsenmelidir.

Başarılı bir psikososyal destek programı kuşkusuz ihtiyaç ve beklentilere uygun yanıtlar üretmelidir. Bu konuda UNICEF (2009: 10) 2009 yılında "Acil Durumlarda Psikososyal Programlamanın Değerlendirilmesi Rehberi" (Guide to the Evaluation of Psychosocial Programming in Emergencies) isimli bir kılavuz oluşturmuştur. Kılavuza göre psikososyal destek programları birbiri ile ilişkili üç psikososyal etkililik alanına odaklanmalıdır:

i) Bilgi ve beceri alanı; kültürel olarak uygun başa çıkma mekanizmaları, çatışma yönetimi vs.
ii) Duygusal esenlik alanı; güvende hissetme, umutlu olma, özsaygı, toplumsal destek vs.
iii) Sosyal refah alanı; akran gruplarıyla ilişkiler, bir topluluğa ait olma duygusu, makbul sosyal rollere erişim, geleneksel ve kültürel faaliyetleri sürdürme vs.

2011 Van Depremi sonrasında yürütülen psikososyal destek hizmetleri; bu kılavuza uygun olarak 2015 yılında UNICEF ve ASHB tarafından değerlendirilmiştir. Hizmetten yararlananlar, yerel liderler ve müdahale çalışanlarını kapsayan çok boyutlu çalışma önemli bulguları içermektedir. Buna göre afetten etkilenenlerin barınma, yiyecek, giyecek, ısınma gibi fiziksel ihtiyaçları daha yüksek düzeyde karşılanırken, sosyal destek ihtiyacı %23 ve psikolojik destek ihtiyacı sadece %19 oranında karşılanmıştır. Aynı çalışma psikoeğitim müdahalesinin ise %9,1 düzeyinde kaldığını göstermektedir (UNICEF, 2015: 59). Ayrıca, hizmeti sunan ve planlayanlar tüm ihtiyaç gruplarına ulaştıklarını düşünürken hizmetlerden yararlananlar müdahalelerle ihtiyaçlarının ortadan kalkmadığını bildirmektedir (UNICEF, 2015: 94).

Sonuç olarak psikososyal destek müdahalesinin psikolojik ya da psikiyatrik bir tedavi olmadığının altı çizilmelidir (Kızılay, 2008 :2). Ancak yine de psikososyal destek sağlayanlar, travmatik deneyimler, acil ihtiyaçlar, baş etme becerileri ve dayanıklılık konularında donanımlı olmalıdır (Rock, Joseph ve Harper, 2018: 147). Psikososyal destek hizmetleri hem mikro müdahaleleri hem de mezzo ve makro müdahaleleri içerebilmektedir. Bir afet sonrasında gerçekleştirilen mikro düzeyde psikososyal müdahaleler; arasında psikolojik ilk yardım ve krize müdahale önemli bir yer tutmaktadır (Cronin ve Jones, 2015: 756). Bu nedenle

çalışmanın bu kısmında psikososyal destek hizmetleri kapsamında psikolojik ilk yardım uygulamaları ve krize müdahaleden bahsedilmektedir.

1.6.1.1. Psikolojik İlk Yardım

Psikolojik ilk yardım, desteğe ya da yardıma ihtiyaç duyan insanlara sunulan insani ve destekleyici bir müdahale olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda ihtiyaç duyulan pratik bakım ve desteği, sosyal desteği ve daha fazla zarar görmeyi engellemeye yönelik her türden eylemi psikolojik ilk yardım kapsamında ele almak mümkündür (Türk Kızılay Derneği, 2021, 21 Nisan).

Psikolojik ilk yardım; afetten kurtulanların pratik ve duygusal ihtiyaçları için anında desteğin sağlanması ve kaybedilen güvenlik duygusunun geri kazandırılması amacıyla, sorun çözmekten ziyade, afet öncesi denge düzeyine geri dönülmesini hedefleyen kısa süreli müdahale olarak ifade edilmektedir. Medikal ilk yardıma benzer şekilde, etkilenenlerin acil ihtiyaçlarına yöneliktir ancak müdahale edilen ihtiyaçlar medikal değil psikososyaldir. Afet sırası ve hemen sonrasında temel bakım, konfor ve desteğin sağlanması için ruh sağlığı profesyonellerinin yanı sıra diğer afet müdahale çalışanları tarafından gerçekleştirilebilmektedir (Cronin ve Jones, 2015: 756). Diğer bir ifadeyle psikolojik ilk yardım; ilkeleri özümsenip uygulandığı takdirde sosyal hizmet uzmanları, psikologlar ve diğer ruh sağlığı çalışanlarının yanı sıra gönüllüler ve diğer kimseler tarafından da uygulanabilir. Bu özelliğiyle genel bir müdahale yöntemidir.

Bahsedilen temel ilkeler; temel güven duygusunun yeniden tesisi, sakinleştirme, öz yeterlilik ve toplumsal yeterlilik duygusunu teşvik etme, bağlantılı olma duygusunu geliştirme ve umut aşılama olmak üzere beş başlıkta tanımlanmaktadır. İlkeler, şefkatli bir tutumla iletişim kurmak, ihtiyaç duyulan temel hizmetlere ulaşımı sağlamak gibi temel stratejiler eşliğinde uygulanmalıdır (Pak Güre, 2023, 18 Şubat).

Psikolojik ilk yardım; kişileri zorlamayan pratik bakım ve desteği, ihtiyaç ve kaygıların belirlenmesini, gıda, su, bilgi edinme gibi temel ihtiyaçların karşılanmasını, konuşmaya zorlamadan dinlemeyi, rahatlama ve sakinleşmeye yardımcı olmayı hizmet ve sosyal desteklere ulaşımı kolaylaştırmayı, gelecekteki olası zararlar karşısında korumayı içermektedir (Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği (PDR Derneği), 2014: 4). Psikolojik ilk yardım; kimi zaman bir bardak su verme, kimi zaman sadece konuşma, sarılma ya da sadece yanında durup ihtiyaç duyduğunda destek alabileceğini bilmesini sağlama olabilmektedir

(Türk Kızılay, 2021, 21 Nisan). Bir psikolojik ilk yardım müdahalesi; sakin kalmak, sıcaklık göstermek, güvenli bir alana geçişi kolaylaştırmak, fizyolojik ihtiyaçlarla ilgilenmek, tanıma ve empati göstermek, sosyal desteğe erişimi kolaylaştırmak, olumsuz iletişim ortamlarından uzaklaşmaya yardım etmek, doğru ve zamanında bilgi sağlamak, psikoeğitim gibi çeşitli unsurları içermektedir (Halpern, Nitza ve Vermeulen, 2019: 5).

Psikolojik ilk yardım sürecinde birbirini izleyen ve tamamlayan sekiz basamak takip edilmektedir. Bu basamaklar sırasıyla (UNICEF Türkiye Temsilciliği, 2019: 67):

i) İlişki ve bağ kurma
ii) Güvenlik ve konforu sağlama
iii) Dengeleme (stabilizasyon)
iv) Bilgi edinme
v) Temel ihtiyaçlar konusunda yardımcı olma
vi) Sosyal destek
vii) Bilgilendirme
viii) İşbirliği kurulabilecek diğer hizmetlerle ilişkilendirmedir.

Bu temel sekiz basamağa ek olarak; başa çıkma yöntemlerinin geliştirilmesi, sorun çözmeye yönelik pratiklerin kazanılması, toplumsal paylaşımı destekleme, gevşeme ve nefes egzersizleri, meditasyon, olumlu düşünce / telkin gibi yöntemlerle gün içinde hissedilen sıkıntının azaltılmasına yönelik önerilerin verilmesi gibi ek stratejilerin izlenmesi tavsiye edilmektedir (UNICEF Türkiye Temsilciliği, 2019: 73-74).

Psikolojik ilk yardımın tüm basamaklarında; "izle – dinle - bağ kur" ilkeleri takip edilerek müdahaleler gerçekleştirilmektedir. İzle ilkesi; güvenliğin, acil ihtiyaç içinde bulunanların ve ciddi stres tepkileri gösterenlerin kontrol edilmesi ile ilgilidir. Dinle ilkesi, desteğe ihtiyacı olanlarla yakınlaşmayı, ihtiyaç ve kaygılarını sormayı ve sakinleşmelerine yardımcı olmayı gerektirmektedir. Bağ kur ilkesi ise; hizmetlere ulaşma, problemlerle baş etme, bilgi edinme ve sevilen kişilerle bağlantı kurma ve sosyal destek sağlamaya yönelik yardım etmeyi içermektedir (PDR Derneği, 2014: 19). Bu ilkeler doğrultusunda; olaya verilen tepkilerin anlamlandırılması, bu tepkilerin normalleştirilmesi, afetin neden olduğu krizin hafifletilmesi, normal yaşama dönüşün hızlandırılması ve etkilenenlerin güçlü yanlarının ortaya çıkarılması hedeflenmektedir (APHB, 2011: 82).

Psikolojik ilk yardım ekipleri, bireylerin mevcut durum ve ihtiyaçlarını öğrenmenin yanı sıra eş zamanlı olarak güçlerini fark edilmelerine de destek olurlar (Rock, Joseph ve Harper,

2018:148). Sosyal hizmetin temel değerleri ile bağlantılı olarak akut krizlerin hemen ardından gerçekleştirilen psikolojik ilk yardım anlarında güçlendirici bir çerçeveden bakmak, güvenliği sağlamak, bireylerin kontrol duygusunu yeniden kazanmalarına destek olmak önemlidir (Pak Güre, 2023, 18 Şubat).

Psikolojik ilk yardımın ne olduğu kadar ne olmadığını bilmek de önemlidir. Yukarıda ifade edildiği gibi, psikolojik ilk yardım sadece uzmanlarca yapılabilen profesyonel bir psikolojik danışmanlık sürecini içermez. İnsanların hikayelerini dinlemek için baskı yapmadan hazır bulunmayı işaret eder. Bu açıdan stres yaratan unsurların detaylı şekilde ele alınması, olayların zamansal sıralamalası ya da analizi psikolojik ilk yardım için uygun teknikler kesinlikle değildir (PDR, 2014: 4).

1.6.1.2. Krize Müdahale

Yukarıda ifade edildiği gibi psikososyal destek kapsamında bir diğer önemli müdahale tekniği krize müdahaledir. Krize müdahale el kitabı: değerlendirme, tedavi ve araştırma (Crisis intervention handbook: assessment, treatment and research) isimli çalışmasında Roberts (2005: 11) krizleri; tehlikeli bir olay veya durumun sonucunda, bireyin bugüne dek alışılmış başa çıkma stratejileriyle çözülemeyen bir sorun karşısında meydana gelen psikolojik dağılma hali" olarak tanımlamaktadır. Bir kriz anında birey, daha önceden kullandığı baş etme becerileriyle sorunun üstesinden gelemediği için krize müdahale sürecinde temel hedef müracaatçının yeni ve sağlıklı baş etme yöntemleri geliştirmesini sağlamaktır. Barker (1995: 75) sosyal hizmet sözlüğünde kriz müdahalesinin; sorunu kabul etme, yaşam üzerindeki etkisini fark etme ve benzer yaşam deneyimleriyle başa çıkabilmekte kullanılacak yeni veya daha etkili davranışları öğrenme yoluyla gerçekleştirildiğini belirtmektedir. Bu nedenle etkin müdahale edildiği takdirde krizler, olumlu büyüme ve değişime yol açabilmekte yani sosyal işlevselliği yükseltebilmektedir.

Krize müdahalenin ortaya çıkışı, Coconaut Grove isimli bir gece kulübünde çıkan yangında 400'den fazla kişinin hayatını kaybetmesine neden olan durumsal krize denk gelmektedir. Bu felaketin ardından Erich Lindemann 1944 yılında beklenmedik olaylar karşısında insanların yas tepkilerini ve kriz durumuyla nasıl başa çıktıklarını incelemiştir. Çalışmanın bulguları hayatlarında daha önce benzer bir krizle başa çıkanların daha başarılı olduklarını göstermektedir. Krize müdahalenin klasik formülasyonu ise 1965 yılında Caplan'ın tedaviden ziyade önlemeye odaklanan vurgusuyla ortaya çıkmıştır (Payne, 1991: 102).

Kriz durumundaki bir kişinin genellikle, krizi tetikleyen olayı tehdit edici olarak algıladığı, alışıldık yöntemleri ile sorununu çözemeyeceğini düşündüğü, giderek daha fazla korku, kafa karışıklığı ve denge kaybı yaşadığı kabul edilmektedir (Roberts, 2005: 13). İnsanlar kriz durumlarında titreme, baş ağrısı, iştah kaybı gibi fiziksel belirtileri gösterebilirler. Ayrıca ağlama, üzüntü hali, depresif duygu hali, kaygı ve korku, endişe hali, suçluluk, utanç, kafa karışıklığı, şaşkınlık, hissizlik, uykusuzluk, tetikte olma, içe kapanıklık, kendine ya da bakım ihtiyacında olan yakınlarına bakamama, karar verememe gibi çeşitli stres tepkileri gösterebilirler (PDR, 2014: 21). Duygu, düşünce ve davranışlarındaki dengesizlik hali ile kriz durumunu yaşayan bireyler kriz sürecini farklı şekillerde deneyimleyebilirler. Kimi zaman kriz durumunda bireyler, hızlı düşünüp yüksek ve otoriter bir ses tonu ile kendini ifade eder. Kimi zamansa çok daha dikkatsiz, sessiz ve duygularından arınmış görünebilirler (Langer ve Lietz, 2021: 344-345). Ancak her iki durumda da kriz tepkisinin kısa süreli olduğu kabul edilir. Bu nedenle krize müdahale olabildiğince hızlı şekilde gerçekleştirilmelidir. 1-12 hafta içinde yaşanılan sorun odaklı ve yönlendirilmiş müdahalelerle krizler çözülmeye çalışılmaktadır (Roberts, 2005: 11).

Kriz müdahalesini en iyi ortaya koyan teorisyenlerden biri olan Golan (1978); krizlere beklenmedik afet, ölüm, kaza gibi olayların neden olabileceği gibi ergenlik, evlenme, taşınma gibi önceden bilinen olayların da neden olabileceğinden bahsetmektedir. Bu bağlamda aslında tüm birey ve gruplar yaşamlarının bir döneminde kriz durumunu yaşarlar (akt; Payne, 1991: 103). Kriz ister bir afet nedeni ile isterse başka bir sebeple yaşansın her halükârda kriz içindeki bir kişiye yardım etmek olağanüstü bir duyarlılık göstermeyi, aktif dinleme becerisini ve empatiyi gerektirmektedir. Eğer krizi deneyimleyen ve yardım eden arasında yakınlık kurulabilirse çok daha hızlı olumlu sonuç alınabilir (Roberts, 2005: 12).

Krize müdahale en temelde müracaatçının kriz öncesi işlevsellik düzeyine dönmesine yöneliktir. Ancak krizin bir fırsat olarak değerlendirilip daha üst bir sosyal işlevsellik düzeyine ulaşılmasına çalışmak da müdahale sürecinden beklenmektedir (Derezotes, 1999: 149).

Langer ve Lietz'e (2021: 336) göre krize müdahalenin temel ilkeleri şöyledir:

i) Krize müdahale kısa sürelidir.
ii) Değerlendirme ve ilişkilendirme eş zamanlı yürütülmelidir.
iii) Amaç; somut ve duygusal ihtiyaçların karşılanmasıdır.
iv) Müdahale hızlı bir şekilde yürütülmeli ve kısa sürede müracaatçının alışık olduğu sosyal işlevsellik düzeyine ulaşmasına yardım etmelidir.

Krizin süre kısıtlı şekilde yaşanması ve kriz sonrasında kazanılan dengenin yaşamın sonraki sürecini etkileyecek olması; krize müdahalenin hızlı ve işlevsel olmasını gerektirmektedir. Bu doğrultuda işlevsel değerlendirme, başa çıkma becerileri edindirme, problem çözme, eylem planı geliştirme, gerektiğinde ruh sağlığı için tedaviye sevk etme kriz müdahalesinin bileşenleridir (Cronin ve Jones, 2015: 757).

Görüldüğü gibi afetlerde sosyal hizmet psikososyal destek hizmetleri ile yakın ilişkilidir. Psikososyal destek hizmetleri ise psikolojik ilk yardım uygulamalarını ve krize müdahaleyi içeren kapsamlı bir müdahaleyi içermektedir. Böyle bir bakış açısıyla afetten etkilenenlerin sosyal işlevsellik kaybı yaşamasının önüne geçilmeye çalışılmakta ve bir adım öteye giderek yeni baş etme mekanizmalarının ortaya çıkarılması teşvik edilerek daha üst bir sosyal işlevsellik düzeyinin kazanımı hedeflenmektedir.

1.7. Ekolojik Sosyal Hizmet ve Ekolojik Düşünce

Barker (1995: 98) sosyal hizmet sözlüğünde ekoloji kavramını "çevre ve organizmalar arasındaki ilişkilerin incelenmesi" olarak tanımlamaktadır. Bununla bağlantılı olarak sosyal hizmet ve diğer mesleklerde takip edilen ekolojik yaklaşım, bireyleri, çevrelerini ve bunlar arasındaki ilişkinin doğasını anlamayı vurgulayan bir bakış açısıdır. Bu nedenle en temelde birey (grup, aile, topluluk ya da toplum) ile çevre arasındaki kesişim noktalarına odaklanılmaktadır.

Sosyal hizmet uygulamalarında 1960'lı yıllardan itibaren medikal modelin sorgulanması ve yeni bir bakış açısına duyulan ihtiyaç, sosyal hizmet alanında ekolojik yaklaşımının referans alınmasını beraberinde getirmiştir. Bu düşünce, bireylerin yaşadıkları sorunlarda çevresel faktörlerin en az içsel faktörler kadar etkili olduğu iddiasına dayanmaktadır. Bu nedenle müracaatçıların lehine sistemlerin düzenlenerek sorun çözme yani reform anlayışı bu bakış açısında odağa yerleşmektedir (Duyan, 2010: 154). Bu doğrultuda 1960-1970'lerden bu yana sosyal hizmet teori ve uygulamasında önemli bir bilgi çerçevesi sunan ekolojik yaklaşım; çevresi içinde birey, aile, grup, topluluklar ile bunların çevreleri arasındaki etkileşimlerine odaklanmaktadır (Teater, 2015: 33).

Bireyin özelliklerinden ziyade birey ile çevresi arasındaki biyopsikososyal etkileşimlerin sorun yarattığı konusunda gelişen fikir birliği, ekolojik düşüncenin sosyal hizmet literatüründe giderek daha fazla önem kazanmasına neden olmuştur. Çevresi içinde birey yaklaşımı, bireyin

davranışlarının çevre ile bağlantılı ele alınmasını tavsiye ederek sorunların çözümü için bireyin çevresiyle etkileşimine odaklanmayı ve onu çevreleyen diğer sistemlerde değişiklik yapmayı gerektirmektedir (Duyan, 2010: 155). Birey ile çevre arasında uyumsuzluk olduğunda; bireyin bedensel, psikolojik ve sosyal ihtiyaçları ile çevre arasındaki bağ zedelenmekte ve gerilime neden olmaktadır. Çevre; birey için çeşitli fırsatları barındırdığı gibi engelleri de içerebilmektedir, asıl olan ikisi arasında karşılıklı uyumun sağlanmasıdır. Uygunsuz çevresel koşulların birey üzerindeki olumsuz etkilerini gidermeye çalışan sosyal hizmet uzmanları için bu bakış açısı oldukça önemlidir. Çünkü sorunların nedeni bireyde değil uyumun bozulduğu noktalarda aranmaktadır (Turan, 2009: 311-312). Böylece bireyi yaşadığı sorun için yargılamadan çevresel şartlarıyla birlikte değerlendiren ekolojik yaklaşım, sosyal hizmet müdahalelerinde 1960'lardan bu yana takip edilen bütüncül çerçeve sunmaktadır.

Teorinin erken modelleri daha çok Bertalanffy'nin sistem teorisine dayanmakta ve çoğunlukla aile üyeleri arasındaki etkileşimsel süreçleri açıklamak için kullanılmaktaydı. Fikirler geliştikçe ekolojik model sistem içindeki bireysel bileşenlerden ziyade işlemsel süreçlere atıfta bulunan bir hal almıştır (Ungar, 2002: 480-482). Bu bağlamda Bronfenbrenner'ın çalışmaları önemlidir. Bronfenbrenner, insan gelişim süreciyle çevresel faktörleri birlikte incelemekte ve etkileşimlere dikkat çekmektedir. Bronfenbrenner'a göre çocukluk dönemi gelişim süreciyle, çevrenin özellikleri arasında karşılıklı bir uyum bulunmalıdır. Çevrede bulunan tüm fenomenler çocukluktan itibaren bu gelişimi fiziksel, sosyal ve kültürel etkileşimler yoluyla etkilemekte ve şekillendirmektedir (Langer ve Lietz, 2021: 50).

Bronfenbrenner (1981: 21) bu süreci "İnsan Gelişiminin Ekolojisi" (The Ecology of Human Development) adlı çalışmasında ele almaktadır. Ona göre insan gelişiminin ekolojisi;

> *"…aktif, büyüyen bir insan ile gelişen bireyin içinde yaşadığı ortamların değişen özellikleri arasındaki aşamalı, karşılıklı uyumun bilimsel olarak incelenmesini içerir. Bu süreç, ortamlar arasındaki ilişkilerden ve ortamların içine gömülü olduğu daha geniş bağlamlardan etkilenir."*

Bronfenbrenner (1981: 22- 26) bireyin yakın ve uzak çevresini saran ve birbiriyle etkileşim halinde olan beş sistemin varlığından bahsetmektedir. Bu sistemler bireyi yakından uzağa doğru saran mikrosistem, mezosistem, ekzosistem, makrosistem ve kronosistemdir. Mikrosistem, belirli bir ortamda birey tarafından deneyimlenen kişi, rol ve faaliyetler arası ilişkileri içeren örüntü sistemleridir. Mezosistem, bireyin aktif olarak katıldığı en az iki ortam

arasındaki karşılıklı ilişkileri içermektedir. Ekzosistem, bireyi doğrudan içermemesine rağmen onun doğrudan katıldığı çevreyi etkileyen ve ondan etkilenen ortamı işaret etmektedir. Makrosistem, kültür ve alt kültür unsurlarının temelinde yatan inanç ve ideolojik sistemlerden oluşmaktadır. Kronosistem ise en yaygın etkiye sahip olan sosyotarihsel ve çevresel unsurları içermekte ve diğer tüm sistemleri etkilemektedir.

Bu sistemlerin tam merkezinde insan, gelişimine devam eder. İnsan gelişimi ise büyümekte olan kişinin, ekolojik çevreye ilişkin daha geniş kapsamlı, farklılaşmış ve geçerli bir kavrayış edindiği ve faaliyette bulunmaya motive olarak eyleme geçtiği bir süreçtir (Bronfenbrenner, 1981: 27). Bu nedenle ekolojik sosyal hizmetin "kendisi de gelişen bir çevrenin içinde gelişen birey" kavramsallaştırmasını takip ettiği söylenebilir (Duyan ve Özgür Bayır, 2016: 90).

Ekolojik düşünce, sosyal hizmet alanında doğan bir düşünce değildir. Doğa bilimlerinden sosyal hizmet teori ve pratiğine uygulanmıştır. Esas olarak insan davranışını açıklamak için doğa bilimlerinden adapte edilerek kullanılmaktadır (Duyan ve Özgür Bayır, 2016: 90). Bu uyarlamaya rağmen ekoloji alanındaki bilgi birikiminden ne kadar yararlandığı ise bir tartışma konusudur. Bu kapsamda Ungar; "Daha derin, daha sosyal ekolojik sosyal hizmet uygulaması" (A deeper, more social ecological social work practice) adlı eserinde eleştirilerini ortaya koymaktadır.

Ungar'a (2002: 480) göre ekolojik sosyal hizmet, ekoloji alanında gelişen bilgi birikimini yeterince takip etmemekte ve alanın kendisinden yeterince yararlanamadan varlığını devam ettirmektedir. Oysa ekolojik sosyal hizmete temel olan ekoloji bilimini anlamaya yönelik çaba sosyal hizmet bilgi birikimi için gerekli ve önemlidir. Bu doğrultuda çalışmanın ilerleyen kısmında ekoloji alanındaki bilgi birikiminden kısaca bahsedilmektedir.

Öncelikle 1960'lı yıllara kadar biyoloji biliminin bir alt dalı olan ekolojinin zaman içinde ilgi alanını genişlettiği görülmektedir. Öyle ki bir bilim olarak ekoloji; başlangıçta insandışı bir doğayla ilgi alanını sınırlandırmış ve süreç içinde insanı bu sisteme sadece biyolojik yönleriyle kabul etmiştir. Ancak bugün ekoloji bilimi, insanı bir bütün olarak ekosistemin içine yerleştirmekte ve onun bir parçası olarak ele almaktadır. Diğer bir ifadeyle ekoloji bilimi tarafından insan, biyolojik varlığının yanı sıra toplumsal ve etik boyutlarıyla ekosisteme sonradan kabul edilmiştir.

Ekolojik düşüncenin temelinde sanayileşmenin etkisiyle yaşanan doğa tahribatına yönelik eleştiri ve farklı bir düzen arayışı yatmaktadır. Ekolojik düşünce; birbirinden farklı vurgu ve argümanlara sahip olan iki temel düşünceden beslenmektedir. Bunlar:

i) Doğa korumacılık anlayışı

ii) Kaynak korumacılık anlayışıdır (Kurt, 2020: 120).

Doğa korumacılık anlayışı, insan ve doğa arasında bütüncül ve eşitlikçi bir ilişkiyi teşvik etmektedir. Bu doğrultuda radikal eleştirileri içermekte ve sistem içi bir düzenlemeyi reddederek yeni bir düzen oluşturulmasını hedeflemektedir. Diğer yandan kaynak korumacılık anlayışı, doğanın insana sağladığı faydanın daha uzun nesiller boyu sürdürülebilmesi için doğanın korunması gerektiğini savunmaktadır. Kaynak korumacılık anlayışı 1960-1970'lerde doğan çevreciliğin nüvelerini taşımaktadır. Çevreci düşünce; kaynak korumacı bir anlayışla daha ılımlı sistem içi düzenlemeyi aramaktadır. Bu nedenle ekoloji alanında doğa koruma anlayışından oldukça farklı bir noktada konumlanmaktadır.

1.7.1. Doğa Korumacılık Anlayışı

Doğa korumacılık anlayışını takip eden ekolojik düşünce, doğa ve insanın ontolojik olarak bütünlük içinde ve birbiriyle mutlak bir etkileşim halinde olduğunu savunmaktadır. Bu anlayışın içinde Arne Naess'in "Derin Ekolojisi" ile Bookchin'in "Toplumsal Ekoloji" tartışmaları önemli referans kaynaklarıdır. Her iki düşüncenin temelinde de doğanın insan etki ve müdahalesinden korunmasına yönelik kaygı göze çarpmaktadır.

1.7.1.1. Derin Ekoloji

20. yüzyılın en etkili Norveç'li filozofu olarak bilinen Arne Naess, birbirinden çok farklı anlamlara sahip olan iki ekoloji türünden bahseder. Bu türler "derin ekoloji" ve "sığ ekoloji"dir. Bu kavramları ilk kez 1973 yılında yayımladığı "Sığ ve derin, uzun menzilli ekoloji hareketi: özet" (The shallow and the deep, long range ecology movement: a summary) makalesinde kullanmıştır. Naess'e göre derin ekoloji; kapitalizm, tüketim kültürü, materyalizm konularında eleştiriyi; dini ve felsefi geleneklerle ekolojik akıl yürütmeyi bütünleştirmeye odaklanan bir düşüncedir. Derin ekoloji, insanı doğanın bir parçası olarak görmekte ve çevresel sorunları çözmenin ötesine odaklanmaktadır. Sığ ekoloji ise insan ve doğayı birbirinden ayrık ama paralel varlıklar gibi düşünerek çevresel sorunlarla ilgili çok daha yüzeysel çözümler üretmeye odaklanmaktadır (Dauvergne, 2009: 45).

Naess,'in derin ekoloji ile sığ ekoloji ayrımı aslında doğa koruma odaklı ekolojik düşünce ile kaynak koruma odaklı çevrecilik arasındaki ayrımı yineleyen bir içeriğe sahiptir. Derin ekoloji ve çevrecilik her ne kadar aynı kökten filizlenmiş olsa da bugün farklı bir anlam ve içeriğe sahip iki düşünce olarak kabul edilmektedir. Buna göre kirlilik ve kaynakların tüketilmesine karşı savaşan sığ ekoloji, gelişmiş ülkelerde yaşayan insanların refahlarını koruma amacı taşımaktadır (Naess, 1973: 95). Bu amacı doğrultusunda temel ilke ve uygulamalarda köklü değişiklikler aramak yerine geri dönüşüm ve daha verimli üretim gibi sistem içi teknik çözümler önermektedir (Dauvergne, 2009: 46).

Derin ekoloji ise; insanın doğa içinde sürdürdüğü ayrıcalıklı ilişkiyi bütünsel bir birliktelikle değiştirmeyi önererek çevresi içinde bireye odaklanan geleneksel anlayışı reddetmektedir. Prensip olarak biyosferik eşitlik ilkesini kabul etmekte, çeşitlilik ve ortaklaşalığı savunmakta, sınıf karşıtlığını benimsemekte, kirlilik ve kaynak tüketimiyle mücadele etmekte, çeşitliliği temel almakta ve ademi merkeziyetçiliği savunmaktadır (Naess, 1973: 95-99). Ekosistemin tüm yönlerinde karşılıklı bağımlılığın olduğunu, insanın değer atfetmesinden bağımsız olarak ekosistemdeki organik ve inorganik her bileşenin içsel bir değerinin bulunduğunu savunan Naess'e göre ekosistemin bir parçası olarak insan refahı doğrudan yerkürenin refahına bağlıdır. Böyle bir bakış açısından; çeşitlilik, karmaşıklık ve simbiyoz (ortak yaşam) insanlığın yararınadır (Ungar, 2002: 486). Haliyle derin ekoloji aslında ekolojinin ötesinde sosyal, siyasal ve etik bir tutuma sahip olmasıyla ekofelsefik bir içeriğe sahiptir (Naess, 1973: 99).

Biyolojik, toplumsal, kültürel, ekonomik, siyasal ve etik fenomenler birbirinden daha öncelikli olmayacak şekilde ve birbiri ile ilişki halinde bir bütünün vazgeçilmez parçaları olarak hayatımızı oluştururlar. Bu nedenle derin ekoloji taraftarlarına göre mekanist dünya görüşü ve onunla ilişkili eylemler dönüştürülmeli ve ekolojik bir düzen oluşturmanın yolları aranmalıdır (Kurt, 2020: 45). Sonuçta derin ekoloji, doğaya verilen her zararın aynı zamanda insanlığı tüketeceğini bilerek ama daha temelde zaten doğanın içsel değerinden ötürü insanın onu sömürmeye hakkının hiçbir zaman olmadığını ve olamayacağını kabul ederek insan ve doğa ilişkisini oluşturmaktadır. Düşüncenin temelinde bütünlük ve eşitlik yer alır.

1.7.1.2. Toplumsal Ekoloji

Murray Bookchin, 1970'lerin sonlarında, insan ve doğal çevre arasındaki karşılıklı ilişkiye atıfta bulunan "toplumsal ekoloji" kavramını ortaya atmıştır. Bookchin'e göre insanın sosyal

alanı ekolojiye dahil edildiğinde insanlığın doğadaki konumunun yanı sıra toplumsal ilişkiler de daha anlaşılır olabilir (Ungar, 2002: 484).

Bookchin, kendi ekolojik düşüncesini kaynak korumacı çevreci düşünceden ayırmaktadır. Bookchin'e göre çevrecilik; somut pragmatik amaçlar doğrultusunda doğanın daha etkili yönetimini içermektedir. Doğaya araçsal bir değerin atfedildiği çevreci düşünce, bu nedenle ekolojiden çok mühendisliğin -çevre mühendisliğinin- konusu olabilir. Kamu sağlığına zarar vermeden yeryüzü kaynaklarının gelecek kuşaklar için korunması gözetilerek sürdürülebilirliğin sağlanması çevreciliktir. Bu bağlamda insan ve doğa arasında iyi niyetli ilişki, biyosfere saygı gibi ekolojik etik ilkeler çevreci düşüncede yer almamaktadır (Bookchin, 1996: 105-106). Bu nedenle Bookchin'e (1996: 78) göre doğayı edilgen ve insanın kullanımına hizmet edebilecek dışsal nesne ve güçlerin toplamı gibi gören çevrecilik, ekolojiye özellikle de toplumsal ekolojiye taban tabana zıt bir kavramdır. Çünkü toplumsal ekoloji, doğanın verimli kullanımını değil, insanın doğa üzerindeki tahakkümünü yok etmeyi hedeflemektedir.

Toplumsal ekoloji düşüncesine göre; doğanın insan hegemonyasından kurtulması gerekmektedir. Ancak bunu sağlamak için öncelikle insanın, diğer insanlar üzerinde kurduğu hegemonya yok edilmelidir. Diğer bir ifade ile doğayı özgürleştirmek için öncelikle insanı özgürleştirmek gerekmektedir (Kurt, 2020: 16).

> *"Ekolojik bir toplum yaratmalıyız; yalnızca arzu edildiği için değil, doğrudan zorunlu olduğu için de. Hayatta kalmak için yaşamaya başlamalıyız. Böyle bir toplum, kapitalist teknoloji ve burjuva toplumunun tarihsel gelişiminin özellikleri olan (...) tüm eğilimlerin kökten tersine çevrilmesini gerektirir."* (Bookchin, 1996: 72).

Bookchin'in ekolojisi bir felsefe olarak biyolojik, sosyal, kültürel çeşitliliği ve karmaşıklığı vurgular. Cinsiyet, ırk, sınıf gibi çeşitlilikler bağlamında ortaya çıkan baskının ortadan kaldırılmasıyla hiyerarşik olmayan bir toplum yapısını arar. Böyle bir toplum, toplumsal kategoriler arasında tahakkümün bulunmadığı bir toplumsal düzenle şekillenmektedir (Ungar, 2002: 485).

Bookchin ekolojinin toplumsal ilişkilerden ayrı bir alan olarak görülmesinin mümkün olmadığını düşünür ve şöyle aktarır:

> " *(...) doğa üzerinde tahakküm kavramının, insanın insan üzerinde; hatta erkeğin kadın, yaşlıların gençler, bir etnik grubun diğeri, devletin toplum, bürokrasinin*

birey, bir sınıfın diğer sınıflar ve sömürgeci güçlerin sömürge halklar üzerinde tahakkümünden kaynaklandığına inanıyorum. Benim düşünceme göre, toplumsal ekoloji özgürlük arayışını sadece fabrikada değil aile içinde de, sadece ekonomide değil, psişede de, sadece maddi yaşam koşullarında değil, tinsel koşullarda da sürdürmelidir. Toplumdaki en moleküler ilişkileri, özellikle kadın ve erkek, yetişkinler ve çocuklar, beyazlar ve diğer etnik gruplar, heteroseksüeller ve eşcinseller (bu liste daha uzatılabilir) arasındaki ilişkileri değiştirmedikçe (...) doğaya hükmetme projesi devam edecek ve gezegenimizi kaçınılmaz bir yok oluşa götürecektir." (Bookchin, 1996: 76-77).

İster derin ekoloji ister toplumsal ekoloji bağlamında olsun, ekolojik düşünce ile kaynak korumacı çevreciliğin arasındaki temel fark; doğanın mı yoksa insanın mı merkeze alındığı ile ilgilidir. Çevreci düşüncede doğanın araçsal bir değeri varken ekolojik düşüncede kendinde bir değeri vardır. Yani çevrecilik insanmerkezci bir bakış sunarken ekolojik düşünce ekomerkezcidir.

İnsanmerkezcilik; diğer türlerin çıkarlarına karşıt olmak pahasına insanın çıkarlarına ayrıcalıklı bir önem atfetmeyi içermektedir. Bu bakış açısında sanki insan doğanın bir parçası değilmiş gibi diğer bileşenlerinden üstün bir canlı gibi kabul edilmektedir. Doğanın araçsal bir değeri vardır ve doğa insan için bir kaynaktır. Haliyle doğa ve doğadaki her şey insana bir katkı sağladığı süre ve ölçüde önemlidir (Des Jardins, 2006: 260 akt; Kurt, 2002: 47).

Ekomerkezcilikte ise insana değil tüm yaşama odaklanılmaktadır. Her varlığın kendinde bir değeri vardır diğer bir ifadeyle insana yarar sağladığı ölçüde önemli görülen araçsal değerlemenin karşıtıdır. Bu bakışta, çevresi içinde birey kavramsallaştırılması reddedilir çünkü bu bakış açısında odak bireydedir (Naess, 1973: 95-96). Ancak yine de insanı görmezden gelen ya da önemsemeyen bir tavrı işaret ettiği söylenemez. Sadece insan ve doğa arasına çekilen hiyerarşik sınırı reddederek karşılıklı bağımlılığı vurgular. Ekomerkezcilik doğanın araçsallaştırılmasını reddeder, çünkü insan doğada ve yine doğayla birlikte yaşar, insan ve doğa arasındaki ilişki bir amaç-araç ilişkisi değil karşılıklı bağımlılık ilişkisidir. Ussal olma, gelişmiş bir dile sahip olma ya da alet yapma insanı diğer varlıklardan ayırsa da onu daha önemli kılmaz. Çünkü bu özellikler insanın oluş biçimidir. Özetle insanın doğayı bozma hakkı zaten olmadığı için onu korumayı hedeflemelidir (Çoban, 2002: 19-20).

Arne Naess'in derin ekoloji anlayışı ve Bookchin'in toplumsal ekoloji anlayışıyla gelişen yeni ekoloji bilimi; tüm sosyal bilimler ve insani hizmetler için alan açmaktadır. Ekoloji alanındaki bu bütüncül fikirlerle sosyal hizmetin ilke ve değerleri uyum içinde görünmektedir. Bu

sinerjinin sosyal ve çevresel adaletin sağlanması noktasında sosyal hizmet teori ve uygulamasına katkı vereceği düşünülmektedir.

1.7.2. Kaynak Korumacılık Anlayışı ve Çevreci Hareket

Kaynak koruma odaklı çevrecilik anlayışında, insanın doğa ile ilişkisinde eşitlikçi bir yapı savunulmaz. Bunun yerine insanın kendi varlık ve üstünlüğünü korumak için doğaya ihtiyacı olduğu vurgulanmaktadır. Bu bakımdan kaynak korumacı anlayış, doğa koruma anlayışından oldukça farklıdır. Eğer, kontrolsüz büyüme devam ederse eninde sonunda yeryüzü kaynaklarının tükenecek olması ve kalkınmanın sürdürülemez hale gelmesi temel kaygıdır. Bu nedenle, tüm dünya nüfusunun ihtiyaçlarına yanıt verecek şekilde kaynakları kullanma yolları aranmaktadır. Bunun için mevcut sosyoekonomik sistemin işleyişinde düzenlemelere -küçük revizyonlara-ihtiyaç olduğu vurgulanmaktadır. Düzenlemelerle, kaynakların tükenmesi engellenebilir ve gelişmenin devamlılığı sağlanabilir. Bu bakış açısı, kaynak korumacılık anlayışın ve çevreciliğin sistem içi bir aktivizmi yürütmesine ve ekolojik düşüncenin daha eleştirel kollarından ayrılmasına neden olmaktadır (Kurt, 2020: 147).

Kaynak koruma anlayışında, çevreye ilişkin kaygılar ile ekonomik kaygıların birleşmesi söz konusudur. Bu da doğrudan sürdürülebilir kalkınma kavramını akıllara getirmektedir. Çevre ve ekonomi meselelerinin birbirini destekleyecek şekilde ele alındığı sürdürülebilir kalkınma kavramı; ilk kez 1987 yılında "Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu" tarafından hazırlanan "Ortak geleceğimiz" adlı raporda yer almış ve *"bugünün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin karşılamak"* olarak tarif edilmiştir (UN, 1987: 15). En genel içeriğiyle sürdürülebilir kalkınma; birey ihtiyaçlarının karşılanma sürecinde çevre faktörünün dikkate alınması ve korunmasına yönelik çabaları işaret etmektedir (Dominelli, 2012: 73). Sürdürülebilir kalkınma, çevreci hareketin büyüyüp gelişmesinde çok önemli bir dönüm noktasıdır. Ekonomik alanın büyümesini desteklerken sorumsuzca büyümesini engelleyerek sosyal ve ekolojik kalkınmayı da aynı oranda sağlamak gibi üçlü bir hedefi içermektedir.

1980'li yıllardan itibaren neoliberal politikaların yükselişiyle birlikte; çevreci hareket eleştirel kimliğinden ödün vererek şirketler tarafından giderek daha çok benimsenen bir düşünce halini almaktadır. Bu perspektif değişiminde, çevreci kaygılardan ziyade ekonomik kaygıların etkin olduğu diğer bir ifadeyle eleştirel kimliğinden ödün veren çevreci hareketin argümanlarının artık şirketler için verimlilik ve rekabet fırsatı içerdiğinden bahsedilebilir. 1980 sonrası hakim

sosyoekonomik yapıda, kalkınma odaklı "şirket çevreciliği" olarak ifade edilen yeni bir akım ortaya çıkmıştır (Dauvergne, 2009: iv-vi).

Diğer yandan 1970'li yıllardan itibaren devletler ve uluslararası bağlamda çevre meselesi gündem olmuştur. Bu kapsamda pek çok gelişme yaşanmıştır. 1972 yılında düzenlenen "Stockholm Konferansı"; sosyoekonomik yapı ve gelişmişlik düzeyi farklı olan birçok ülkenin çevre meselesini konuşmak üzere bir araya geldiği ilk uluslararası konferans olması nedeniyle önemlidir (Dışişleri Bakanlığı, 2022). Konferans sonunda devletler için herhangi bir bağlayıcılığı bulunmayan "BM İnsan Çevresi Bildirisi" kabul edilmiştir. 1980'li yıllarda, sera gazı emisyonları ile ilgili endişeler (küresel ısınma ve ozon tabakasında incelme vs.) hükümetleri bir dizi konferans düzenlemeye ve bu çabaların sonucunda 1990 yılında "BM Genel Kurulu İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi için Hükümetlerarası Müzakere Komitesini" kurmaya yöneltmiştir. 1994 yılında yürürlüğe giren "BM Genel Kurulu İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesiyle" iklim sistemi üzerindeki beşeri tehlikelinin durdurulması hedeflenmektedir. Böylece ekosistemin iklim değişikliğine uyum sağlayabilmesi ve gıda üretiminin zarar görmeyeceği şekilde ekonomik kalkınmanın sürdürülebileceği düşünülmektedir (BM, 2002: 6).

Bu sözleşme çerçevesinde 1997 yılında "Kyoto Protokolü" kabul edilmiştir. Protokol, sanayileşmiş ülkelere, sera gazı salınımlarına sınırlama ve azaltım yükümlülüğü getirmektedir. Protokolün bağlayıcı bir niteliğe sahip olması ve ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ilkesi bağlamında gelişmiş ülkelere sera gazı azaltım yükümlülüğünü getirmesi önemlidir (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022A). Öte yandan protokolün 27. Maddesiyle taraflara verilen çekilme hakkı bahsedilen bağlayıcılığı aslında fiilen engellemektedir (BM, 1998). Türkiye'nin de 2009 yılında taraf olduğu Protokol, başta AB ve Japonya olmak üzere protokolü destekleyen devletler tarafından önemli bir adım olarak görülürken ABD gibi daha kritik devletler tarafından etkisiz ve aynı zamanda ülke ekonomisi için tehlikeli bulunmuştur. Ayrıca yetersiz ceza ve güvene dayalı bu protokol birçok STK tarafından da eleştirilmektedir (Dauvergne, 2009: 109-110).

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesinin uygulamasını geliştirmek üzere "Paris Anlaşması" 4 Kasım 2016 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Anlaşmayla birlikte sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması ve yoksulluğun önlenmesi hedeflenmekte ve bu doğrultuda küresel ortalama sıcaklık artışının 2 santigrat altında tutulması ve 1,5 santigratın altına indirilmesi amaçlanmaktadır. Bunun yanı sıra iklim direncinin artırılması, düşük sera gazı emisyonu, gıda üretim sürecinin zarar görmemesi hedefler arasındadır. Yine ortak fakat farklılaştırılmış

sorumluluklar ilkesi benimsenerek ülkelerin imkanları doğrultusunda katkı sunacağı öngörülmektedir (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022B).

Görüldüğü üzere kaynak korumacı anlayış ve bir aktivizm boyutu olarak çevrecilik; temelde doğanın korunmasını kaygı edinmektedir. Ancak bu kaygının temelinde, biyosferik eşitlik olgusu değil çıkarların korunma arzusu yer almaktadır. Yasa, politika ve düzenlemelerle insanlığın çevreye verdiği zarar azaltılarak menfaatlerin korunduğu bir sistem aranmaktadır.

Geleneksel sosyal hizmette "çevresi içinde birey" kavramsallaştırması takip edilirken ihmal edilen yer çoğunlukla "bireyin içindeki doğal çevre" dir. Oysa bireyin içinde yaşadığı çevre, sadece sosyal ya da ekonomik bir düzlemi yaratmaz aynı zamanda doğal dünyayı da içerir. İnsan yaşamının başat belirleyicisi olan ekolojidir. Ekolojinin zarar görmesi bu nedenle her açıdan kabul edilemezdir. Bağlam, yaşam kalitesi için birincil belirleyici olduğundan doğal dünya sosyal hizmet uzmanlarının endişesinin daha önemli bir parçası haline gelmelidir (Dewane, 2011). Ancak buna ek olarak doğal çevreye araçsal bir değerle saygı göstermek ve salt insanlığın hizmetinde bir unsur olduğunu düşünmek de aynı oranda eşitlikliği savunan sosyal hizmetin temel ilke ve değerleri ile uyumsuzdur. Bunun yerine çevresel adalet anlayışı ve bu kavramı takip eden yeşil sosyal hizmetin argümanları takip edilmektedir.

1.7.3. Çevresel Adalet Anlayışı ve Yeşil Sosyal Hizmet

Endüstriyel kirlenme, enerji ve kaynak kısıtlamaları, tüketici riski gibi çevreyle ilgili bir dizi sorun 1960'lı yıllarda gündeme gelmiştir. Ancak bu dönemde, çevre ile ilgili bu endişeler ve endişelerin ortadan kaldırılmasına yönelik eylemler çoğunlukla doğa bilimcilerin ilgi alanına bırakılmıştır. Sosyal bilimler alanında ise; ekonomi, coğrafya, siyasal bilimler tarafından ele alınsa da uzunca bir süre sosyolojinin ve sosyal hizmetin inceleme alanları arasına girememiştir (Jamison, 2006: 168).

Çevresel bozulmaların sosyal adaletsizlikleri artırdığını bu nedenle sosyal bilimlerin konuyla daha yoğun ilgilenmesi gerektiğini düşünenlerden biri Bullard'dır. Bullard (2001), çevresel sorunların yoksul insanlar üzerinde daha fazla etkiye neden olduğunu, endüstriyel atıkların yoksul toplulukların yaşam alanlarına boşaltılması nedeniyle sosyal adaletsizlikleri artırdığını savunmaktadır.

Çevresel bozulmalara bağlı olarak sosyal yapıdaki eşitsizliklerin şiddetlendiği böylece fark edilmektedir. Önceleri doğa bilimlerinin konusu olarak düşünülen endüstriyel kirlenme,

kaynakların tükenmesi gibi konular sosyal bilimler alanında çevresel adaletin sağlanmasına yönelik tartışmaları ve bilgi birikimini oluşturmaktadır.

1.7.3.1. Çevresel Adalet Anlayışı

Çevresel adalet kavramı, sosyal adalet ve çevreci hareketlerin bileşkesini ifade etmektedir. Bu kavram, çevresel krizlerin neden ve sonuçlarını sadece küresel ekonomide değil aynı zamanda cinsiyet ayrımcılığı, sömürgecilik, ırkçılık gibi sosyal ve politik meselelerde aranması gerektiğini savunmaktadır. Bu nedenle çevresel adaletin sağlanması aslında doğrudan yapısal eşitsizliklerin sona erdirilmesine bağlıdır. Bu bağlamda çevresel adalet; fiziksel çevrenin ötesinde sosyoekonomi ve politik süreçlerin eşitliğini vurgular. Daha spesifik olarak, çevresel meselelerde öncelikli bir grubun diğerleri pahasına desteklenmesini ve çevresel ırkçılığı eleştirir (Dauvergne, 2009: 63).

Çevresel adalet kavramı aslında Bookchin'in toplumsal ekoloji anlayışı ile uyum içinde görünmektedir. Bookchin (1976: 76); ekoloji ile toplumsal ilişkilerin birbirinden ayrılamayacağını iddia etmektedir. Bookchin'e göre toplumda farklı cinsiyet, yaş, etnik köken, sınıf, cinsel yönelimden insanlar arasında eşitlik ve adalet sağlanamadıkça doğa ve insan arasındaki tahakküm ilişkisi de sonlanmayacaktır.

Çevresel felaketlerin neden olduğu sosyal etkiler düşünüldüğünde çevresel adalet kavramıyla sosyal adalet kavramı arasındaki yakın temas dikkat çekmektedir. Bu birbiri içine geçmişlik, sosyal adalet için faaliyetlerini sürdüren sosyal hizmetin çevresel adaleti sağlama noktasında da görevleri olduğunu gösterir. Çünkü sosyal hizmet uzmanlarının en fazla çalıştığı gruplar aynı zamanda olumsuz çevre koşullarından en fazla etkilenen insanlardır (Demirbilek, 2016: 907). Bu nedenle çevresel adalet arayışı sosyal hizmetin önemli çalışma alanları arasında yer almaktadır. Çevresel adalet kavramını sosyal hizmet literatüründe ilk kez tartışan ise Ungar'dır (Dominelli, 2014: 339).

Çevresel adaletsizlik konusunda sosyal hizmet literatüründe önemli katkıları bulunan Dominelli (2014: 339) çevresel adaletsizliği; *"toplumun, insan ihtiyaçlarını karşılamada, aynı zamanda insanların ve Dünya gezegeninin bugün ve gelecekte refahını sağlamada dünya kaynaklarının adil dağılımını sağlamadaki başarısızlığı"* olarak tanımlamaktadır. Bu başarısızlık, özellikle yoksul ve marjinal kesimin sosyoekonomik eşitsizliklerle mücadelesini zorlaştırdığından sosyal hizmetin merkez endişelerinden biridir. Zaten; Uluslararası Sosyal

Hizmet Okulları Birliği (International Association of Schools of Social Work) (IASSW), Uluslararası Sosyal Refah Konseyi (International Council on Social Welfare) (ICSW), IFSW gibi sosyal hizmet örgütlerinde kavramın sıklıkla vurgulandığı; Büyük Zorluklar (Grand Challenges), Sosyal Hizmet Uzmanları için Küresel Ajanda dahil olmak üzere küresel gündemde kavramın ve gerekliliklerinin tartışıldığı sıklıkla görülmektedir (Grand Challenges for Social Work, 2022).

Çevresel adaletin gereklilikleri; yeşil sosyal hizmet uygulamaları aracılığıyla pratiğe dönüşmektedir. Bu kapsamda doğayla uyumlu bir yaşam sürdürmek; yoksul, dezavantajlı ve marjinalleştirilmiş grupların çevresel felaketler karşısında daha fazla etkilenmesini engellemek amacıyla yeşil sosyal hizmet müdahaleleri gerçekleştirilmektedir.

1.7.3.2. Yeşil Sosyal Hizmet

Yeşil sosyal hizmet, ekolojik sosyal hizmetle uyumlu ilke ve kabullere dayanır. Ancak yine de ekolojik düşüncenin bir adım ötesinde konumlandırılmaktadır. Bu nedenle yeşil sosyal hizmetten bahsederken öncelikle ekolojik sosyal hizmetten farklılaşan noktalarına dikkat çekmek gerekmektedir.

1980'lere kadar ekolojik sosyal hizmet, güç ve otorite meselelerini tartışmadan "uyum odaklı" bir amaç belirlemiştir. İnsanların uyum kapasitelerini yükseltme amacıyla çevreyi etkileme ve sosyal düzeni sürdürme bu yaklaşımın temel odağı olmuştur. Erken dönem ekolojik sosyal hizmetin uyum ve düzeni devam ettirme arzusu, uygulamalarda radikal değişimin aranmadığını göstermektedir (Payne, 1991: 142). 1996 yılına gelindiğinde Germain ve Gitterman, yaşam modeli üzerine metinlerinin gözden geçirilmiş baskısına "güç, kırılganlık, sosyal ve teknolojik kirlilik" gibi kavramları eklemiş ve böylece ekolojik sosyal hizmetin daha geniş bir bağlama odaklanması başlamıştır (Ungar, 2002: 483-484).

Ekolojik sosyal hizmete ve çevreci sosyal hizmete yönelik en büyük eleştiriler, jeopolitik sosyal yapıların neden olduğu eşitsiz güç ilişkilerini göz ardı etmelerine yöneliktir. Yoksul ve marjinalleştirilmiş nüfusların yaşam kalitesinde, dünyanın flora ve faunası üzerinde zararlı etkisi olan yapısal güç ilişkilerini dikkate almamakla suçlanmaktadırlar (Dominelli, 2012: 16). Oysa, birey ve çevresi arasındaki ilişkinin sağlıklı ve birbiriyle bütünlük içinde olmasını teşvik etmek hem ekoloji biliminin hem de sosyal hizmetin ortak gayesidir (Ungar, 2002: 481). Çevresel sorun ve ihtiyaçlarla çalışırken politik ve sosyoekonomik yapıları da kapsayacak

şekilde tüm sosyal ve fiziksel ortamlar dikkate alınmalıdır. Bürokratik örgütlerin gücü, sosyal statüler, uygun olmayan toplumsallaşma süreçleri, sosyal ağlar ve destek mekanizmaları konusundaki eşitsizlikler bireyin sosyal uyumunu zorlaştırmaktadır. Bu nedenle fiziksel çevre, insanın yaşamındaki tüm kaynak ve fırsatları etkileyen hem doğal hem de insani unsurları içerecek şekilde daha geniş bir bağlamda düşünülmelidir (Payne, 1991: 145).

Afet gibi çevresel felaketler; toplumdaki eşitsizlikleri daha da şiddetlendirme, işlevsiz kültürel normları perçinleme, toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığı artırma gibi sosyal tehlikeleri içermektedir. Bunlarla mücadele etmek ise eleştirel düşünme ve yaratıcı müdahaleyi, küresel gündemin takip edilmesini, dayanıklılığa odaklanmayı ve sürdürülebilirliği gözeten eşitlikçi müdahaleleri gerektirmektedir (Dominelli, 2014: 344). Ancak belirtildiği gibi sosyal, politik, ekonomik ve kültürel yapının endişe dolu yapısını görmezden gelerek fiziksel çevrenin ötesine geçemeyen çevreci ve ekolojik sosyal hizmet, çevresel adaletin sağlanması adına gereken perspektifi sağlayamamaktadır. Buna karşın yeşil sosyal hizmet, çevresel sorunlara karşı yenilikçi bir yaklaşım sunmaktadır. Bütünsel bir tavırla; tüm insanların ve aynı zamanda diğer tüm canlıların ilişkisel doğasını fark eden, gezegene saygı ve özen gösteren bir uygulamayı teşvik etmektedir. Bu bağlamda yeşil sosyal hizmet, çevresel adalet kavramını sosyal adalet kavramı içine yerleştirerek daha geniş ve kapsamlı bir perspektif sağlamaktadır (Dominelli, 2018A: xxxiv). Ancak bu perspektif geleneksel ekolojik yaklaşıma bir hiciv olarak algılanmamalıdır. Aslında yeşil sosyal hizmet ekolojik yaklaşımın bir adım ötesine geçme gerekliliğini vurgulamaktadır (Dominelli, Nikku, Ku, 2018: 2).

Yeşil sosyal hizmetin ortaya çıkışı oldukça yenidir. Başlangıcı, 2004 yılında Hint okyanusunda meydana gelen 12 farklı ülkeyi etkileyerek 250 binden fazla insanın yaşamını yitirmesine neden olan afet sonrasına denk gelmektedir. Afetle ilgili haberleri takip ederken sosyal hizmet uzmanlarının sahada aktif olarak çalışmalarına rağmen seslerinin duyulmadığını, afetten kurtulmayı başaran insanların mağdurlaştırılarak güçlerinin takdir edilmediğini ve uzun vadede gündelik yaşam düzenlerinin tekrar sağlanması için neler yapılacağının ihmal edildiğini fark eden Dominelli, gözlemlerini IASSW toplantısında dile getirerek "İnsan Yaşamlarının Yeniden Oluşturulması Ağı"'nın (Rebuilding People's Lives Network) (RIPL) kurulmasına yol açtı (Dominelli, 2013: 49). İlkece, yerel halkın güçlendirilmesine yönelik büyük bir vurguya sahip olan RIPL; afetten etkilenen topluluklarda dayanıklılığın geliştirilmesi, sorunlara yanıt üretilmesi, kaynakların ihtiyaçlarla buluşturulması ve ortaklıklar oluşturulmasını amaçlamakta ve sağlamaktadır (Dominelli 2013: 51).

“Ekomerkezci” bir bakış açısına sahip olan yeşil sosyal hizmet; insan ve çevre arasındaki ilişkinin düzenlenmediği takdirde çevresel sorunlara ve ekolojik krizlere neden olabileceğini iddia etmektedir. Bu krizler, sosyal ve politik çatışmaları tetikleyerek refah üzerinde ikinci bir tehlikeyi yaratabilmektedir. Karmaşık ve iç içe geçmiş sonuçlarıyla ekolojik krizler, tüm ekosistemi ama en çok dezavantajlı ve marjinal grupları tehdit etmektedir (Powers ve ark, 2018: 74).

Çünkü insanlar ekolojik çevre ile paralel bir yaşam sürdürmekten ziyade simbiyotik (ortakyaşarlık) bir etkileşim içinde bulunmaktadırlar. Bu ilişki insanların varlığının doğrudan yeryüzü koşul ve kaynaklarına bağlı olduğunu hatırlatır. Ancak insanların nüfus yoğunluğu ve teknolojiyi kullanma kapasitesi ile bireyin çevresi üzerinde yarattığı etki giderek artmaktadır. Kapitalizmin kontrolsüz büyümesi, hiperbireycilik, sosyokültürel ve ekopolitik kararların çevre üzerindeki uzun vadeli sonuçlarının dikkate alınmaması gibi nedenlerle bireyin doğa üzerindeki etkisi giderek negatif bir içeriğe bürünmektedir. Bu durumu İngiliz sosyolog Anthony Giddens (2002: 61), küreselleşme çağında doğal ve kültürel arasındaki ayrımın giderek silikleşmesi ve modern dünyanın kendine has riskler içermesi ile açıklamaktadır. Giddens’a göre doğal gibi görülen olgu ve olaylar da aslında insan eylemliliklerinden etkilenmektedir. Örneğin Çin’de yaşanan ve birçok kişinin canına mal olan bir sel, tamamen doğal mı yoksa yaşanan iklim değişiklikleri nedeniyle yaşanmış bir olay mı kimse tam olarak bilememektedir. Ancak buna yol açan unsurların kapitalist toplumunun aşırı tüketime dayanan yaşam biçimi ve buna temel olan değerler sistemiyle ilişkili olduğu söylenebilir. İnsan eylemliliğinin yeni tehlikler yaratığını belirten Ulrich Beck benzer bir iddiaya sahiptir. Beck, risk toplumu kavramsallaştırmasıyla postmodern çağda insan eylemliliğinin onu doğa karşısında eskisi gibi savunmasız olmaktan kurtardığını ancak aynı zamanda doğanın kontrolünü ele geçirmek suretiyle yeni ve insan ürünü tehlikeler yarattığını iddia etmektedir (Slattery, 2008: 455).

Bugün daha çok dezavantajlı gruplar olmak üzere tüm dünya, çevresel bozulmanın sonuçlarıyla karşı karşıya kalmaktadır (Schmitz, Matyok, Sloan ve James 2012: 8). Bu eşitsiz durum, ekolojik meseleleri daha radikal bir ele alışla çözüm arayışını gerektirmektedir. Yeşil sosyal hizmet çevresel krizlere karşı; yoksulluğu, sosyokültürel ve ekonomik eşitsizlikleri, sanayileşme süreçlerini, tüketim kalıplarını, çeşitliliği, küresel karşılıklı bağımlılığı ve sınırlı doğal kaynakları gözeten yanıtlar vermeye odaklanmaktadır (Dominelli, 2012: 16). Bu nedenle, doğrudan insan kaynaklı afetlerin yanı sıra ekosisteme zarar veren insani faaliyetler (kirlilik, yoksulluk, küresel ısınma vs.) ya da insan eylem ya da eylemsizlikleri nedeni ile afet haline gelen doğal tehlikeler (deprem, volkanik hareketler vs.) karşısında tüm canlı varlıkların

mutlak şekilde birbirine bağlılığını kabul ederek tüm sistem ve kurumları faaliyet alanına dahil etmeye çalışmaktadır. Böyle bir çaba; eşitlik ve sosyal içermeyi gerektirmektedir (Dominelli, 2018A: xxxv).

İşte bu nedenle yeşil sosyal hizmet alanında çalışan uzmanlarının müdahaleleri, özellikle marjinalleştirilmiş gruplara yönelik destekleyici ve şefkat dolu içeriğiyle benzersizdir. Doğa ve insan kaynaklı afetlerin sıklık ve şiddetinin giderek arttığı düşünüldüğünde baskı ve adaletsizliğin sosyal ve yapısal nedenlerini dikkate almak giderek daha da önem kazanmaktadır (Drolet ve ark, 2018: 63).

Yeşil sosyal hizmet özellikle afetler karşısında; bugünü ve geleceği gözeten, dezavantajlı nüfus gruplarının hak ve menfaatlerini koruyan, doğaya saygılı bir bakış açısı sunmaktadır. Tüm gezegene ve aynı zamanda içindekilere saygı duymayı ve değer göstermeyi salık veren, fiziksel, sosyal ve beşeri bilimler ile sanatı birleştiren, yerel halkın katılımını ve aynı zamanda marjinalleştirilmiş grupların sesi olmayı teşvik eden bir müdahaleyi işaret etmektedir. Bu kuşkusuz eleştirel bir tavrı ve oldukça geniş bir bağlamda düşünmeyi gerektirmektedir. Ancak yeşil sosyal hizmet, çevresel adaletin sağlanması için ne yapılması gerektiğine ilişkin tek bir çözüm önerisi ya da izlenecek model örneği sunmamaktadır. Bunun yerine sahip olduğu ilke ve değerlerle uygulamaların nasıl olması gerektiğine ilişkin bilgi sunmaktadır (Dominelli, 2018A: xxxv).

Eleştirel bir gözle değerlendirildiğinde yoksulluk ve çevresel adaletsizlik; yapısal şiddetin tezahürleri olarak okunabilir. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanları çevreyle ilgili meselelerde sadece hizmet sunumu ile faaliyetlerini sınırlandırmak yerine daha adil bir dünya için siyasi ve ekonomik sistemleri yeniden tartışmaya açmalı ve değiştirmeye odaklanmalıdır (Schmitz, Matyok, Sloan ve James, 2012: 5).

Tüm yeşil politikalar, insan ve diğer türler için gelecek nesillerin haklarına saygı duyan bir doğa-toplum ilişkisinin kurulmasına dayanmaktadır. Çünkü insanlığın refahı, doğrudan gezegenin ekolojik refahıyla ilişkili hatta doğrudan buna bağlıdır (Çoban, 2002: 21). Ancak yeşil sosyal hizmet, tüketimi azaltmaya odaklanan yeşil politikalardan daha fazlasını hedeflemektedir. Eşitsiz güç ilişkilerinin yoksullar üzerinde yarattığı problemleri vurgulayarak market ekonomisinden dışlanan bu kişileri teori ve pratiğin kalbine yerleştirmektedir (Dominelli, 2012: 202). Yeşil sosyal hizmet kaynakların adil bölüşümünü ve aynı zamanda gelecek nesillere aktarımını gözetmektedir (Dominelli, 2018A: xxxv). Daha açıkça ifade etmek gerekirse yeşil sosyal hizmet, yerküre kaynaklarının dünya nüfusunun %1'i tarafından sömürülmesini ve bu sömürünün faturasının kalan %99 tarafından ödenmesini eleştirmektedir.

Endüstriyel sistemin kendi gelişimi için ihtiyaç duyduğu nüfusu, sağlıksız koşullarda ve bozulmuş bir çevrede çalışıp yaşamaya mecbur bırakmasını kınamaktadır. Azınlığın menfaati için çoğunluğun ihtiyaçlarını adil şekilde karşılayamadığı düzene meydan okumaktadır. Bu eşitsiz yapıyı değiştirerek her insanın mal ve hizmetlerden payına düşeni almasını ve aynı zamanda dünya kaynaklarının korunmasını sağlamaya odaklanmaktadır (Dominelli, 2018B: 9).

Bu nedenle bir afet karşısında memnuniyetle karşılanan hayırseverlik anlayışı yeşil sosyal hizmet için uygun bir bağlam değildir. Çünkü böyle bir müdahale sorunların neden yaşandığına ilişkin sorgulamayı içermemektedir. Yüzeysel çözümlerle anlık bir rahatlamanın sağlandığı kısa vadeli çözümler, sosyal adaletsizliği uzun vadede sürdürdüğü için yeşil sosyal hizmet için uygun bir müdahale planı teşkil etmez (Barbera, 2018: 107). Yeşil sosyal hizmet alanında çalışan uzmanlar, hak temelli bir anlayışla, teori ve uygulamalarının merkezine marjinalleştirilen grupları yerleştirirler. Buna ek olarak dünya kaynaklarına sahip olan şanslı azınlıkları, yeni ve alternatif ekonomik modellerin nasıl geliştirilebileceği hakkında katkıda bulunmaya davet ederler (Dominelli, 2018B: 10). Çünkü çevresel kaynaklar üzerinde aşırı bir talepte bulunmadan insan refahını yükseltmeye çalışmak hassas bir dengeyi gerektirmektedir. İnsanın içinde bulunduğu çevre, sosyal olarak inşa edilmiş ancak kendinden saygıyı hak eden ve kendi başına gerçekliği olan bir varlıktır. Bu nedenle terapötik amaçlarla kullanıldığında dahi çevrenin araçsallaştırılması kesinlikle uygun değildir (Dominelli, 2012: 24). Simbiyotik ilişkiyi kabul etmek, insanlığın, doğanın hiyerarşik olarak üstünde ya da dışında konumlanmadığını kabul etmektir. İnsan, çevrenin bir parçasıdır ve çevreyi oluşturan diğer parçalar kadar önemlidir. Bu düşünce ahlaki ve felsefi olarak sosyal hizmetin çevreyi gözetmesiyle tam uyumludur (Dominelli ve Nikku, Ku, 2018: 1).

Bu bütüncül perspektifle, insan ve onun fiziksel, sosyal, kültürel, ekonomik çevresi arasında karşılıklı bağımlılık ilişkisi eşitlikçi bir biçimde ele alındığında, insanların refahını artırmak için gerçekleştirilen müdahaleler aynı zamanda çevrenin de korunmasını sağlayacaktır. Güç ve kaynak dağılımının yarattığı eşitsizlik, kimlik ve kültür siyaseti, çevrenin insan refahı için araçsallaştırılması böylece tersine çevrilebilir. Bu geniş ve eleştirel odak Dominelli'ye (2012: 25) göre derin ekoloji tartışmalarının ötesine geçmeyi gerektirmektedir.

Sosyal hizmet uzmanları afetlere yanıt verirken sosyal kırılganlığa neden olan faktörler konusunda duyarlı olmalıdır. Her ne kadar kırılganlığı neyin oluşturduğu ve arttırdığı konusunda farklı açıklamalar olsa da sosyal bilimler alanında; bilgi ve teknoloji kaynaklarına yetersiz erişim, siyasi güç ve temsil eksikliği, sosyal ağ ve destek mekanizmalarından

yoksunluk, kimi inanç ve gelenekler, yaşlılık, engellilik gibi fizyolojik engellenmeler, yetersiz altyapı ve ulaşım sistemleri, sağlıksız yapı stoğu gibi özelliklerin sosyal kırılganlığı artırdığı kabul edilmektedir (Cutter, Boruff ve Shirley, 2003: 245). Yeşil sosyal hizmetle sosyal kırılganlığı yüksek yoksul ve marjinalleştirilmiş nüfus gruplarının yaşam standartlarının ekolojik dengeye zarar vermeden yükseltilmesi hedeflenmektedir (Dominelli, 2012: 50).

Yapılan araştırmalar, çevre korumadan altyapı inşasına, ekonomik faaliyetlerden toplumun bütünleştirilmesine uzanan uzun vadeli müdahalelerin afetten sonra on yılı ve kimi zaman daha fazlasını kapsayabileceğini göstermektedir. Bu bütüncül ve uzun vadeli müdahale planlarında yeşil sosyal hizmet alanında çalışan uzmanlar devlet müdahalesi ile toplumun çabası arasında köprüyü sağlamalıdır (Drolet ve ark. 2018: 71). Bu köprünün kurulabilmesi ise; yerel halkın katılımını sağlamakla mümkün olmaktadır. Bugünü ve geleceği etkileyen çevresel krizler karşısında, yenilikçi alternatif çözümler içeren bilgi, beceri ve deneyimlerin üretilmesi için toplulukların ve hizmet kullanıcıların katılımı yeşil sosyal hizmet bağlamında vazgeçilmezdir (Dominelli, 2014: 339). Yeşil sosyal hizmet, bilgiye erişimin bir hak olduğunu kabul eder. Bu kabul, afete müdahalede halkın bildiğini tanımayı ve yine halkın kendisi ile ilgili konularda bilgiye erişim hakkını savunmayı gerektirmektedir. Yukarıdan aşağıya planlama ve uygulamalar, afet durumunda katılımı zorlaştırdığında bile; yeşil sosyal hizmet alanında çalışan uzmanlar aracılık yaparak beklenti ve ihtiyaçlar hakkında bilgi vererek resmi olmayan yollarla katılımı sağlayabilirler (Wu, 2018: 93).

Katılım sayesinde, ihtiyaç duyulan bilgi ve beceriler ortaklaşa üretilerek toplulukların afet karşısında daha dirençli ve hazırlıklı olmaları, daha sürdürülebilir bir topluluk geliştirmek için girişimlerde bulunmaları mümkün olur. Yerel halkla birlikte çalışan disiplinlerarası uzman ekipler; insanın eylem ve eylemsizlikleri nedeniyle doğa olaylarının afetlere dönüştüğünü bilerek sosyal dışlanma ve ötekileştirme mekanizmalarına duyarlı, sürdürülebilir kalkınmayı teşvik eden bir müdahaleyi birlikte inşa edebilirler (Dominelli, 2012: 198- 212).

Afete müdahalede kamu görevlilerinin yerel topluluklarla ortaklaşa hareket ederek sorunlara birlikte çözüm bulmaları tercih edilmektedir. Çünkü afet bölgesine dışarıdan gelen yardım ve müdahale grupları eninde sonunda bölgeyi terk edecektir. Onlar bölgeden gittikten sonra yerel örgütler ve sosyal destek mekanizmaları bölgede kalacak ve yeniden yapılanmanın temel taşları olarak çalışmalarını devam ettireceklerdir (Huang ve ark, 2018: 139). Bu nedenle bölgenin gerçek sakinlerinin sürece dahil edilmesi kesinlikle gerekli ve daha etkilidir. Yeşil sosyal hizmet alanında çalışan uzmanlar mesleki uygulamalarında sahip oldukları gücü dezavantajlı grupların seslerinin duyulduğundan emin olmak için kullanmalıdır. Çünkü

Barbera'nın (2018: 106) ifade ettiği gibi dezavantajlı grupların sesleri yok değil sadece duyulmamakta ya da dinlenmemektedir.

Bir diğer önemli konu sosyal destek mekanizmalarını teşvik etmektir. Afet gibi acı verici deneyimler, kimi zaman insanların kolektif şekilde hareket etmelerine ya da başka bir deyişle belirli bir amaç doğrultusunda birleşmelerine neden olabilmektedir. Böyle bir durumda yerel halk birbirlerini daha iyi tanımaya ve anlamaya başlayarak sosyal ağlarını genişletebilirler. Sosyal ağların gelişmesi ve yerel kaynakların kullanılmasıyla marjinal nüfus gruplarının sosyal bütünleşme düzeyleri ve dirençliliği artmaktadır. Bu nedenle yeşil sosyal hizmet alanında çalışan uzmanlar, topluluk aidiyetini teşvik etmeli ve sosyal destek mekanizmalarını devreye sokmaya odaklanmalıdır (Drolet ve ark., 2018: 71). Ayrıca; bölgeye özgü kültürel motiflerin ve tarihsel mirasın kullanılması teşvik edilmelidir. Bu teşvikler yerel halkın kendi kültürünü tanıması ve kültürel mirasına sahip çıkmasını sağlamaya yönelik eylemsel bir içeriğe sahip olmalıdır (Dominelli, 2018A: xxxiv).

Sonuç olarak, yeryüzünün cömert kaynaklarının bu denli sömürülmesi insanlarla birlikte gezegenin havasını, suyunu, toprağını, bitki ve hayvanlarını hasara uğratmaktadır. Haliyle, insan eylem ve eylemsizliklerinin bir uzantısı olarak 21. yüzyılda doğal ya da insan kaynaklı afetlere bağlı çok fazla çevresel kriz yaşanmaktadır. Bu çevresel krizler; insanın sosyal, ekonomik, politik ve kültürel ortamında eşitsizlikleri yaratmakta ve var olan eşitsizlikleri şiddetlendirmektedir. Haliyle çevresel krizlere yanıt üretmek sadece fizik bilimler için değil aynı zamanda sosyal hizmeti de kapsayacak şekilde sosyal ve beşeri bilimler için de bir yükümlülüktür (Dominelli, 2014: 338-339). Bu doğrultuda çalışmanın sonraki aşamasında yeşil sosyal hizmet teorik bakışıyla bir örnek olay üzerinden gerçekleştirilen afete müdahale örneği anlaşılmaya çalışılmaktadır.

2. GEREÇ VE YÖNTEM

11 Ağustos 2021 tarihli Bozkurt sel felaketi örnek olayı üzerinden selden etkilenen topluluklara yönelik psikososyal destek hizmetlerinin incelendiği çalışmanın bu kısmında, incelemenin gereç ve yöntemi ayrıntılı şekilde ele alınmaktadır. Çalışmanın giriş bölümünde ifade edilen çalışma amaçlarına ulaşmak için izlenen metodolojiye ayrıntılarıyla yer verilmektedir. Bu kapsamda bu bölümde; araştırma soruları, çalışmanın yöntem ve deseni, evren ve katılımcı grubu, veri üretme ve yorumlama teknikleri, sınırları, araştırma saha süreci ve araştırmacı rolüne yer verilmektedir.

2.1. Araştırmanın Soruları

Sosyal hizmet literatürü açısından değerlendirildiğinde afetlerin topluluklar üzerinde fiziksel, sosyal, duygusal, bilişsel, manevi boyutlarda çok çeşitli etkileri bulunmaktadır. Afetin olumsuz etkileriyle mücadele sürecinde psikososyal destek hizmetleri aracılığıyla önemli yanıtlar üretilmektedir. Bu bağlamdan ve araştırmanın amaçlarından yola çıkılarak araştırmanın soruları aşağıdaki gibi formüle edilmiştir:

1. Sel felaketinin, selden etkilenen topluluk üzerindeki fiziksel, sosyal, duygusal, bilişsel, manevi boyutlarda etkileri nelerdir?
2. Psikososyal destek hizmetlerinin selden etkilenen toplulukların afetin etkileriyle mücadelesinde katkıları nelerdir?
3. İhtiyaç ve beklentilere daha uygun yanıtlar verilebilmesi için psikososyal destek hizmetlerinin geliştirilmesi gereken yönleri nelerdir?
4. Selden etkilenen toplulukların yaşadıkları kriz durumu sonrasında sosyal işlevsellik kazanımları nelerdir?

2.2. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmanın temel odağı, topluluk düzeyinde psikososyal destek hizmetlerinin nasıl bir deneyim olarak yaşandığını anlama üzerine kuruludur. Bu odakla birlikte çalışmanın temel paradigması yorumsamacılık olarak belirlenmiştir. Çünkü yorumsamacı paradigmanın takip edildiği araştırmalar, bir konunun derinlemesine anlaşılmasını hedefler. Bu paradigma dahilinde araştırmacı; insanların sosyal olgu ve olayları, kendisi ve diğerleri ile ilgili davranış ve niyetleri nasıl yorumladığını anlamaya odaklanır. Ayrıca, bireysel algılamaların daha geniş bir toplumsal bağlam içinde oluştuğu, karmaşık bir yapıya sahip olduğu ve içinde yaşanılan kültürle etkileşim halinde değiştiği ve yorumlanarak anlaşılabileceği kabul edilir (Glesne, 2020: 11).

Yorumsamacı yaklaşım, Neuman'a (2010: 130) göre toplumsal olarak inşa edilen anlam ve değer göreceliliğini vurgulamaktadır. Neuman'na göre yorumsamacı paradigma dahilinde gerçekleşen bir araştırmada, incelenen konu doğrultusunda araştırmaya katılanların gündelik yaşam deneyimleri ve onlar için neyin anlamlı ya da önemli olduğu öğrenilebilir. Çalışmanın konu, amaç ve sorularından hareketle çalışma kapsamında yorumsamacı geleneğe bağlı olarak nitel araştırma yönteminin kullanılması uygun görülmektedir. Corbin ve Strauss'a (2008: 13) göre niteliksel bir araştırma, katılımcıların içsel deneyimlerini ve içinde bulundukları kültürel bağlamın bu deneyimlere etkisini anlamaya olanak tanır. Bu çalışmada da benzer şekilde Bozkurt sel felaketi sonrasında yürütülen psikososyal destek hizmetlerinin nasıl bir deneyim olarak yaşandığı anlaşılmak istendiği için yorumsamacı paradigmaya bağlı nitel araştırma yöntemi izlenmektedir.

Araştırma kapsamında yanıt aranan sorular araştırma deseninin örnek olay incelemesi olarak belirlenmesine neden olmuştur. Bu araştırma deseni, durum araştırması ismiyle de anılmaktadır. Bu yöntem, tek bir örnek durumun incelenmesinden öğrenilebilecek önemli bilgilerin bulunduğu kabulüne dayanmaktadır (Stake, 2005: 443). Durum araştırmaları güncel bir olayın kendi gerçekliği içinde çalışıldığı, olgu ve içerik arasında keskin sınırların bulunmadığı, birden fazla kanıt ve veri kaynağının bulunduğu durumlarda tercih edilmektedir. Araştırma dahilinde merak edilen şeye ilişkin ne, nasıl ve niçin sorularına yanıt arandığı bir araştırma desenidir (Yıldırım ve Şimşek (2011: 277). Bu araştırma deseninde bir durumun anlaşılması için ne, nedir, nasıldır? gibi sorular kullanılarak veriler oluşturulmaktadır (Çelik, Başer Baykal ve Kılıç Memur, 2020: 383).

Örnek olay araştırmaları, az sayıda katılımcıyla bir olgunun kapsamlı şekilde derinlemesine incelenmesi gerektiğinde işlevsel bir yöntemdir. Örnek olay incelemelerinin en önemli ayırt

edici özelliklerinden biri; bu yöntemde çalışılan konunun çevresi ile birlikte ele alınmasıdır. Gerçek hayat üzerine çalışıldığı için veri toplama yöntemlerinin doğal ve çeşitli olması gerekmektedir. Sıklıkla görüşme, gözlem, katılımlı gözlem gibi çeşitli tekniklerin bileşkesiyle veriler toplanmaktadır (Gerring, 2007 akt; Güler, Halıcıoğlu ve Taşğın, 2015: 302).

Ancak durum araştırmaları yöntemsel bir biçim olmaktan ziyade neyin çalışılacağı konusunda bir tercih ve sınırlandırmayı göstermektedir. Çünkü seçilen tek bir durum yöntemsel olarak farklı şekillerde -kültürel, analitik, bütüncül, yorumsamacı vs- incelenebilir. Bahsedilen "durum" ise bir öğrenciden bir sınıfa, bir çocuğun başına gelen olaydan ve bu olayın incelenmesi için uzmanların görevlendirilmesine kadar çeşitlilik gösterebilir. Ancak durum olarak ele alınan şey her ne ise, onun yoğun ve bağlama duyarlı şekilde çalışılması gerekmektedir (Stake, 2005: 443-444). Ayrıca, durum araştırmalarında belirlenen odak dahilinde sistemin sadece sınırlı bir yanına odaklanılmaktadır. Ancak aynı zamanda konuyla ilişkişi görülen diğer unsurların da araştırmaya dahil edilmesini gerekmektedir. Bu nedenle dokümanlar, konu odaklı derinlemesine görüşmeler, katılımcı gözlemleri ile elde edilen veriler bütüncül ve derinlemesine incelenir. Yazım aşamasında genellikle betimsel ve bütüncül bir üslup izlense de tematik bir şekilde aktarılması da mümkündür (Glesne, 2020: 30).

Çalışmanın isminden de anlaşılacağı gibi odaklanılan durum Batı Karadeniz Sel Felaketi sonrasında Kastamonu İli Bozkurt İlçesinde yürütülen psikososyal destek hizmetleridir. Bu hizmetlerin derinlemesine anlaşılması için bu odak etrafında çok boyutlu bir araştırma yapılmaktadır. Bozkurt İlçesinde yürütülen psikososyal destek hizmetleri yorumsamacı bir yöntemle incelenirken 24 katılımcıyla yapılan derinlemesine mülakatların yanı sıra konu ile alakalı sistematik gözlemler ve dokümanlar çalışmanın veri üretme sürecine dahil edilmektedir.

Afet sonrası topluluk düzeyinde yürütülen hizmetlerin nasıl anlamlandırıldığı ve daha iyi bir imajla anlamlandırılabilmesi için daha başka ne gibi özelliklere sahip olması anlaşılmaya çalışıldığından halihazırda yürütülen hizmetlerin geliştirilebilmesi için fayda sağlamaktadır.

2.3. Çalışmanın Evreni ve Katılımcı Grubu

Çalışma bir örnek olay incelemesi şeklinde yapılandırılmıştır. Örnek olay olarak; Kastamonu İline bağlı Bozkurt seçilmiştir. Çünkü, 11 Ağustos 2021 tarihinde meydana gelen ve 97 kişinin hayatını kaybetmesine neden olan Batı Karadeniz sel felaketinin en yoğun etkilediği bölge bu

ilçedir. Başta Kastamonu olmak üzere Batı Karadeniz'i etkileyen sel felaketi, üçüncü seviye afet[2] ilan edilmiştir (ASHB, 2021, 13 Ağustos). Yaşanan sel felaketinden Bozkurt İlçesinin yanı sıra yine Kastamonu İline bağlı Azdavay, İnebolu, Küre, Pınarbaşı; Sinop İline bağlı Ayancık, Erfelek, Türkeli ve Bartın İline bağlı Ulus zarar görmüştür. Ancak en büyük kaybı, 65 kişinin yaşamını yitirdiği yedi kişinin kaybolduğu Bozkurt İlçesi yaşamıştır (Anadolu Ajansı (AA), 2022). Bölgedeki ekonomik ve sosyal kaybın diğer bölgelerden daha fazla olduğu ayrıca gerçekleştirilen sosyal yardım bütçelerinden de anlaşılmaktadır. Örneğin ASHB'nin 18 Ağustos 2021 tarihli haberine göre 40 milyon liralık sosyal yardım bütçesinin 25 milyonu Kastamonu için ayrılmıştır. Bu durum, çalışma kapsamında Kastamonu İli Bozkurt İlçesinin örnek olay olarak seçilmesinin gerekçesidir.

Fiziksel, sosyal, duygusal, bilişsel ve manevi boyutlarda etkileriyle sel felaketi binlerce kişiyi afet sonrası psikososyal destek hizmetlerinin faydalanıcısı haline getirmiştir. Örneğin afetin hemen 15 gün sonrasında 26 Ağustos 2022 tarihi ile yayımlanan basın duyurusunda Kastamonu İlinde 869 hanede 3074 kişiye psikososyal destek hizmeti sunulduğu bildirilmektedir (AFAD, 2021, 26 Ağustos). Afetin üzerinden bir yıl geçtiğinde psikososyal destek hizmetlerinden faydalananların sayısı 5258 olarak kayıtlara geçmiştir (AA, 2022). 2021 yılında ilçenin merkez nüfusu Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK, 2023A) verilerine göre 5329'dur. Bu veriler birlikte düşünüldüğünde bölgede psikososyal destek hizmetlerinin afetin hemen ardından başladığı ve neredeyse tüm bölge sakinlerine ulaştırıldığı görülmektedir. Niceliksel anlamda bakıldığında yaygın ve kapsayıcı olduğu hemen fark edilen psikososyal destek hizmetlerinin nasıl bir deneyim olarak yaşandığını anlamak ise niteliksel bir değerlendirmeyle mümkündür.

Afetin yaşandığı 2021 yılında ilçeye bağlı köylerle birlikte toplam nüfus 9170 iken merkez mahalle nüfusu ise 4856'dır. Bu popülasyonun 3825'i 18 yaşından büyük yetişkinlerden oluşmaktadır (TUİK, 2023B). Felaketin dört ay sonrasında 4 Aralık 2021 tarihinde bulunan bir cansız bedenin kimliği belirlendiğinde kayıp sayısı 7'ye düşmüş ve resmi olarak can kaybı 65'e yükselmiştir (AA, 2021, 04 Aralık). Bu kayıp, bölge nüfusu ile birlikte düşünüldüğünde oldukça şiddetli bir felaket ile karşılaşıldığını gözler önüne sermektedir.

Yaşam ve sağlıkla ilgili kayıpların yanı sıra konut, istihdam, ulaşım gibi temel alanlarda pek çok istenmeyen durum meydana gelmiştir. Örneğin sel felaketi nedeniyle bölgede birçok kişi yaşam alanını kaybetmiştir. 548 ailenin evi ve eşyalarının tamamı zarar görmüştür (ASHB,

2 Afet olayının 3. seviye ilan edilmesi, ulusal desteğe ihtiyaç duyulduğu anlamına gelmektedir (ASHB 2021, 13 Ağustos).

2021, 11 Eylül). İlçede ve hatta çevre ilçelerde yeterli konut imkanının bulunamaması ya da afet bölgesinde yaşanmaya devam edilmek istenmemesi nedeniyle afet sonrasında birçok kişi bölgeyi terk etmiştir. Ayrıca bölgedeki tek sanayi kolu olarak faaliyet gösteren tekstil işçiliği, fabrikaların sele kapılması nedeni ile durmuş ve bu nedenle afet sonrasında birçok kişi işsiz kalmıştır. Tarım arazileri, pazar yeri, çarşı ve işyerleri zarar görmüştür. Afetin hemen ardından Toplum Yararına Program (TYP)[3] kapsamında çalışmalara başlanmıştır. Ancak bölgede TYP haricinde yeni bir iş kolu uzun süre oluşturulamamıştır.

Afet sonrası hayatta kalan insanların büyük bir kısmı bulundukları binalarda uzun saatler ve hatta günlerce mahsur kalmıştır. Mahsur kalanlar helikopterlerle kurtarılmıştır. Ancak afet öncesinde ilçeyi merkeze bağlayan dağ yollarının yoğun yağışlar ve sel nedeniyle uçması ve çökmesi, arabaların denize sürüklenmesi, cadde ve sokakların sel suyu ve mil ile kaplanarak kullanılamaz hale gelmesi, uzun süreli elektrik kesintileri gibi nedenlerle topluluğun kendi imkanları ile bölgeyi terk etmesi güçleşmiştir. Tüm topluluk birbirinden farklı şekil ve şiddette olsa da travmatik yaşam deneyimlerine uzun süre maruz kalmıştır. Tüm bu olumsuz yaşam deneyimleri, psikososyal destek ihtiyacının nitelikli şekilde karşılanmasını önemli kılmaktadır. Bu doğrultuda çalışmada örnek olay olarak Bozkurt sel felaketi sonrası yürütülen psikososyal destek hizmetleri seçilmiştir.

Çalışma, psikososyal destek hizmetlerinin afetten etkilenenler (yararlanıcılar) tarafından değerlendirilmesini içermektedir. Bu doğrultuda çalışmanın evrenini Bozkurt'ta ikamet eden ve selin yaşandığı 11 Ağustos 2021 tarihinde ilçede bulunan 18 yaşından büyük yetişkinler oluşturmaktadır.

Örneklem seçiminde ise nitel araştırma geleneği ile uyumlu amaçlı örnekleme tekniklerinden yararlanılmaktadır. Patton'a (1987 akt; Yıldırım ve Şimşek, 2011: 107) göre olasılık temelli örnekleme evrenin temsiliyetini sağlama konusunda fayda sağlarken amaçlı örnekleme zengin bilgi elde etmeye olanak tanımaktadır. Nitel araştırmada kullanılan amaçlı örnekleme yöntemlerinden aşırı / aykırı durum örneklemesi, kartopu / zincir örneklemesi ve kolay ulaşılabilir durum örneklemesi teknikleri çalışmada birlikte ve birbirini tamamlayacak şekilde kullanılmaktadır. Aşırı/aykırı durum örneklemesi; incelenen konu kapsamında katılımcıların özel bir durumda bulunanlar arasından seçilmesidir. Bu teknikle yoğun ve benzersiz

[3] Toplum Yararına Program (TYP) afet ve diğer kriz durumlarında kamu hizmetlerinin desteklenmesi ve yerel halkın güçlendirilmesi amaçlarıyla dezavantajlı nüfus gruplarına geçici gelir desteği sağlayan aynı zamanda ihtiyaç duyulan hizmetlerin sunulmasına katkı sağlayan işkur destekli bir geçici süreli bir istihdam programıdır. Türkiye İş Kurumu [İŞKUR] (2023). Toplum yararına programlar. Erişim adresi: https://www.iskur.gov.tr/is-arayan/aktif-isgucu-programlari/toplum-yararina-programlar-typ/. Erişim tarihi: 22/05/2023.

paylaşımlar araştırma sürecine dahil edilmekte ancak genelleme yapma imkanı azalmaktadır. Kartopu / zincir örneklemesi ise zengin bilgi sağlayacak katılımcıların saptanması ve araştırmaya dahil edilmesinin ardından, onlardan alınan referanslarla örneklem grubunun büyütülmesini işaret etmektedir. Bu teknik katılımcı referanslarıyla yeni birimlere gidilmesi ve onların paylaşımlarının veri üretme sürecine dahil edilmesi noktasında etkili olmaktadır. Kolay ulaşılabilir durum örneklemesi ise katılımcıların kolay ulaşılabilir kitle içinden seçilmesidir (Baş ve Akturan, 2017: 239-231). Anahtar kişilerin referanslarıyla ulaşılan katılımcılar kolay ulaşılabilir örnekleme tekniği ile sürece dahil edilmiştir.

Çalışmanın katılımcı grubu seçiminde, ilk olarak anahtar kişi ve kurumlardan yararlanılarak aşırı / aykırı durum örneklemesi tekniği kullanılmaktadır. Bu doğrultuda Bozkurt Kaymakamlığı'nda bulunan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) ziyaret edilerek ve afet nedeniyle kayıp yaşayan, dezavantajlı konuma gelen ya da mevcut dezavantajlılık düzeyi yükselen kişiler hakkında bilgi edinilmiştir. Aynı konuda Merkez Mahalle muhtarından bilgi edinilmiştir. Ancak örneklem sadece yoğun kayıp yaşayanlar ve dezavantajlı durumda bulunanlarla sınırlandırılmayarak çeşitlilik aranmıştır.

Dönem Kaymakamı, SYDV müdürü ve muhtarın kolaylaştırıcılığında katılımcılar ile doğrudan temas kurulmuş ve gönüllü olanlar çalışmanın örneklemine dahil edilmiştir. SYDV Müdürü saha sürecindeki en etkin anahtar kişidir. Ancak örnekleme ulaşmak için dört anahtar kişiden ve daha önceki saha temaslarında iletişim kurulmuş bir katılımcıdan destek alınmıştır. Anahtar kişilerin yanı sıra görüşme yönergesinin sonunda yer alan "*Bu araştırmayı yaparken deneyimlerini öğrenmem gerektiğini düşündüğünüz başka bir katılımcı önerir misiniz?"* sorusu ile tüm katılımcılardan bir sonraki katılımcı için öneride bulunmaları istenmiştir. Böylece soru yönergesinde yer alan referans sorusuyla; katılımcılardan yeni bir katılımcı önerilmesi istenerek, anahtar kişiler ve önceki saha bağlantıları sırasında edinilen bilgiler yardımıyla katılımcılara ulaşılarak kartopu/zincir örnekleme, aşırı/aykırı durum örneklemesi ve kolay ulaşılabilir durum örneklemesi teknikleri birbirini tamamlayacak şekilde örneklemin oluşumunda kullanılmaktadır.

Çalışmanın örneklem grubu daha fazla karşılaştırma imkanı vermesi amacıyla cinsiyet, sosyoekonomik durum ve yaş konusunda çeşitlendirilmiştir. Bu doğrultuda Levinson'un (Aktu, 2016: 164) yaşam döngüsü modeli takip edilerek dört yaş grubu belirlenmiştir:

i) İlk yetişkinlik yapısına giriş ve geçiş dönemi (17-28 yaş),
ii) 30 yaş geçişi ve ilk yetişkinlik için yaşam yapısını sonuçlandırma dönemi (28-40 yaş),
iii) Orta yaş geçişi ve orta yetişkinlik için yaşam yapısına giriş dönemi (40- 50 yaş)

iv) 50 yaş geçişi, orta yetişkinlik için yaşam yapısını sonuçlandırma dönemi ve son yetişkinlik dönemi (50 yaş ve üzeri)

Bu yaş gruplarında düşük, orta ve yüksek sosyoekonomik düzeylerde bulunan birer kadın ve birer erkek örneklem grubuna dahil edilmiştir. Her kategoride bir yanıtlayıcıya ulaşıncaya kadar saha devam ettirilmiş ve farklı yaş gruplarından 12 kadın 12 erkek olmak üzere 24 katılımcıyla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Katılımcıların 8'i alt, 8'i orta ve 8'i üst sosyoekonomik duruma sahip olduğunu ifade etmiştir.

Tuncay'ın (2004: 88) belirttiği üzere afet durumlarında erkekler, kadınlarla kıyaslandığında daha az yardım arayışında olmaktadır. Psikososyal destek hizmetlerinin nasıl bir deneyim olarak yaşandığını anlamak amacıyla örneklemde cinsiyet eşitlemesi yapmak gibi ek bir tedbire gidilmesi uygun görülmüştür. Bu kapsamda çalışmanın örnekleminde sel felaketinin yaşandığı 11 Ağustos 2021 tarihinde ve çalışmanın saha sürecinde Bozkurt'ta bulunan 18 yaşından büyük, gönüllü, sosyoekonomik düzey ve yaş bakımından çeşitilik gösteren 12 kadın ve 12 erkek yer almaktadır.

24 katılımcının demografik bilgileri çizelge 2.1'de yer almaktadır. Tabloda 24 katılımcının cinsiyet, sosyoekonomik düzey, yaş grubu, medeni hali, ilçenin yerlisi olma-sonradan gelme durumu, kimlerle yaşadığı ve mesleği bulunmaktadır. Çizelge incelendiğinde katılımcıların cinsiyet, yaş ve sosyoekonomik düzeye göre dengeli bir dağılım sergilediği görülmektedir.

Çizelge 2.1. Katılımcılar hakkında tanıtıcı bilgiler

Ad	Cinsiyet	Sosyoekonomik Düzey	Yaş Grup	Medeni hal	Yerli/ yabancı	Kimlerle yaşıyor	Meslek
1-Katılımcı	Kadın	Orta	28-40	Evli	Yerli	Çekirdek aile	Esnaf
2-Katılımcı	Erkek	Yüksek	17-28	Bekar	Yerli	Çekirdek aile	Esnaf
3-Katılımcı	Erkek	Orta	50-65	Evli	Yerli	Çekirdek aile	Esnaf
4-Katılımcı	Erkek	Düşük	28-40	Dul	Yerli	Köken aile	Esnaf
5-Katılımcı	Erkek	Yüksek	40-50	Evli	Yabancı	Çekirdek aile	Esnaf
6-Katılımcı	Erkek	Düşük	40-50	Evli	Yerli	Çekirdek aile	Esnaf
7-Katılımcı	Kadın	Yüksek	40-50	Evli	Yabancı	Çekirdek aile	Çalışmıyor
8-Katılımcı	Erkek	Yüksek	28-40	Evli	Yerli	Çekirdek aile	Esnaf

Çizelge 2.1. Devam

9-Katılımcı	Kadın	Düşük	28-40	Evli	Yerli	Çekirdek aile	Çalışmıyor
10-Katılımcı	Kadın	Düşük	28-40	Evli	Yabancı	Çekirdek aile	Çalışmıyor
11-Katılımcı	Erkek	Düşük	50-65	Evli	Yabancı	Çekirdek aile	Emekli
12-Katılımcı	Kadın	Düşük	17-28	Bekar	Yerli	Köken aile	Öğrenci
13-Katılımcı	Kadın	Orta	50-65	Evli	Yerli	Çekirdek aile	Çalışmıyor
14-Katılımcı	Erkek	Yüksek	50-65	Evli	Yerli	Çekirdek aile	Esnaf
15-Katılımcı	Kadın	Orta	40-50	Evli	Yerli	Çekirdek aile	Esnaf
16-Katılımcı	Erkek	Düşük	17-28	Bekar	Yerli	Yalnız	Memur
17-Katılımcı	Kadın	Yüksek	50-65	Evli	Yerli	Çekirdek aile	İşçi
18-Katılımcı	Kadın	Orta	17-28	Evli	Yerli	Çekirdek aile	İşçi
19-Katılımcı	Kadın	Düşük	50-65	Dul	Yerli	Yalnız	Çalışmıyor
20-Katılımcı	Kadın	Yüksek	17-28	Evli	Yerli	Çekirdek aile	Esnaf
21-Katılımcı	Erkek	Orta	28-40	Evli	Yerli	Çekirdek aile	İşçi
22-Katılımcı	Erkek	Orta	17-28	Bekar	Yerli	Yalnız	Öğrenci
23-Katılımcı	Erkek	Orta	40-50	Evli	Yerli	Çekirdek aile	Esnaf
24-Katılımcı	Kadın	Orta	28-40	Evli	Yabancı	Çekirdek aile	Memur

Katılımcı isimleri, görüşmelerin gerçekleştirildiği sıraya göre belirlenmiştir. Çizelge 2.2'de ise katılımcıların yaş, cinsiyet ve sosyoekonomik durumlarına göre örneklem tablosundaki konumları görülmektedir.

Çizelge 2.2. Katılımcı dağılım tablosu

	Düşük Sosyoekonomik Düzey		**Orta Sosyoekonomik Düzey**		**Yüksek Sosyoekonomik Düzey**	
17-28 Yaş	12-Katılımcı	16-Katılımcı	18-Katılımcı	22-Katılımcı	20-Katılımcı	2-Katılımcı
28-40 Yaş	9-Katılımcı	4-Katılımcı	24-Katılımcı	21-Katılımcı	1-Katılımcı	8-Katılımcı
40-50 Yaş	10-Katılımcı	6-Katılımcı	15-Katılımcı	23-Katılımcı	7-Katılımcı	5-Katılımcı
50+ Yaş	19-Katılımcı	11.-Katılımcı	13-Katılımcı	3-Katılımcı	17-Katılımcı	14-Katılımcı
	K	E	K	E	K	E

2.4. Veri Üretme ve Analiz Teknikleri

Belirlenen örneklem grupları ile "konu odaklı" derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Konu odaklı görüşmeler, insanların geçmiş yaşamları ya da deneyimleri gibi daha genel görüşmeler yerine herhangi bir konu hakkındaki düşünce, algı, tutum ve görüşlerini öğrenmek için gerçekleştirilen veri toplama teknikleridir. Bu teknik sayesinde araştırmacı tarafından önceden nesnel boyutları saptanmış bir konu ya da sorun etrafında görüşmeler gerçekleştirilmektedir. Böylece katılımcılar herhangi bir şık seçmek zorunda olmadan özgürce yanıt verebilmektedir. Bu teknikle veriler süreç içinde açığa çıkarılır, öznel perspektif ve algılamalar anlaşılır, görüşme esnasında ilişkiler, görüşler inşa edilebilir. Ancak bu tekniğin etkin kullanımı araştırmacı ile görüşmeci arasındaki güven ilişkisinin kurulmasına bağlıdır (Mayring, 2000: 57).

Güven ilişkisinin kurulabilmesi için derinlemesine görüşmelerin tamamı araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir ve doyum noktasına ulaşılıncaya kadar devam ettirilmiştir. Nitel bir araştırmada doyum noktası görüşmelerden yeni ve önceki görüşmelerde rastlanandan farklı bir bilginin edinilemediği, bir diğer ifadeyle sahanın kendini tekrar etmeye başladığı noktayı işaret etmektedir. Ayrıca araştırmacı doyum noktasına ulaştığında konunun genel hattı, kabaca ne olup bittiği hakkında fikir sahibi olmaktadır. Örneklem büyüklüğünün, sosyal araştırma süreci tarafından belirlenmesini gerektirir bu haliyle dinamik bir noktayı işaret etmektedir (Mason, 2002: 134).

Doyum noktasına ulaşma sürecinde ayrıca sayısal olarak asgari görüşme sayıları da takip edilmiştir. Bu sayı 24 olarak belirlenmiştir. 24 katılımcının 12'si kadın ve 12'si erkek; 8'i alt sosyoekonomik düzeyden, 8'i orta sosyoekonomik düzeyden ve 8'i üst sosyoekonomik düzeydendir. Ayrıca katılımcıların 6'sı 17-28 yaş aralığında, 6'sı 28-40 yaş aralığında, 6'sı 40-50 yaş aralığında ve 6'sı 50 yaşın üzerindedir. Bu asgari sayılar belirlendikten sonra çizelge 2.3' de görülen örneklem oluşum tablosu hazırlanarak sahaya çıkılmıştır. Her bir görüşmeden sonra görüşülen katılımcının hangi haneye düştüğü belirlenmiş ve tablo üzerinde işaretlenmiştir. Böylece saha sırasında yaş, cinsiyet ve sosyoekonomik düzey olarak araştırmaya uygun katılımcılar ile görüşmeler devam ettirilerek veri üretme süreci yönetilmiştir.

Çizelge 2.3. Örneklem oluşum tablosu

	Düşük Sosyoekonomik Düzey		Orta Sosyoekonomik Düzey		Yüksek Sosyoekonomik Düzey	
17-28 Yaş						
28-40 Yaş						
40-50 Yaş						
50+ Yaş						
	K	E	K	E	K	E

Güven ilişkisinin oluşturulması ve sürdürülebilmesi için araştırmacı tutumu olarak empatik üslup tercih edilmiştir. Empatik duruş, bilimsel imajın tarafsızlık iddiasının aksine bir taraf olmayı ima etmektedir. Bu tutumda, görüşme sürecinde bilimsel tarafsızlığın mümkün olamayacağı çünkü neredeyse hiçbir zaman soru sorma ve cevap almanın tarafsız şekilde değiş tokuşa tabi tutulamayacağı kabul edilmektedir. Aksine görüşme yapmak araştırmacının dahil olduğu bir süreç olarak değerlendirilmektedir (Fontana ve Frey, 2005: 696). Tarafsız bir tutum yerine, nitel araştırma geleneğiyle uyum içinde empatik üslubun tercih edilmesi hassas bir nüfus grubu ile çalışırken oldukça önemlidir. Çünkü postyapısalcı yaklaşımın iddia ettiği gibi tarafsız tutum, görüşmecilerin kendilerini araştırılan nesneler olarak konumlandırmaları konusunda riskler taşımaktadır (Glesne, 2020: 145).

Yaşadıkları olumsuz deneyimler düşünüldüğünde katılımcıların kendilerini araştırma nesnesi olarak hissetmemeleri, asimetrik bir güç ilişkisi içinde sorulan sorulara yanıt vermek zorunda kalmamaları bunun yerine deneyim ve yaşantılarına önem verildiğini fark etmeleri oldukça önemli hassasiyetlerdir. Bu nedenle tarafsız bir tutum sergilemek yerine empatik tutumun hem daha iyileştirici olacağı hem de daha doygun veri sağlayacağı düşünülmektedir. Bu tutumun selden etkilenen müracaatçılar ile gerçekleştirilen görüşmelerde terapötik bir ilişkiyi de beraberinde getirdiği deneyimlenmiştir. Bir derinlemesine görüşmenin terapötik olabilmesi temelde görüşmecinin düşündüğü ve hissettiği şeyleri güvenli şekilde aktarabilmesi üzerine kuruludur. Stuhmiller'e (2001: 67) göre görüşmede ortaya çıkan kişilerarası dinamiklerle birlikte anlatım eylemi, anlatan kişi üzerinde faydalı bir etkiye sahip olabilir. Bir dinleyici tarafından duyulmak, konuyla ilgili bilgili, deneyim sahibi görülmek güçlü hissettirmektedir. Ayrıca anlatılan içerikten bağımsız olarak, anlaşılmaya çalışıldığını hissetmek kişinin

kendisini değerli hissetmesine yardım etmektedir. Bu doğrultuda araştırmada sosyal hizmetin geleneksel değerlerinden kontrollü duygusal katılım[4] ilkesi benimsenmektedir.

Veri üretme sürecinde kullanılan temel araç yarı-yapılandırılmış görüşme yönergesidir. Yapılandırılmamış görüşmeler araştırmacıya büyük bir özgürlük alanı bırakarak karmaşık unsurlar hakkında derinlemesine bilgi edinmeyi mümkün kılarken yapılandırılmış görüşme yönergeleri ise; tüm yanıtlayıcılara aynı şekilde ve aynı sırayla sorulması gereken bir dizi soruyu içermektedir. Yapılandırılmış görüşmeler, görüşmecinin yönerge dışında hareket kabiliyetini kısıtlayarak farklı görüşmeciler tarafından benzer görüşmelerin yapılabilmesini mümkün kılmaktadır Ayrıca yanıtlayıcılardan gelecek yanıtlar önceden tasarlanmıştır (Fontana ve Frey, 2005: 702-706). Yapılandırılmış görüşme yönergeleri bu özellikleriyle, bazı yanıtlayıcılardan daha derin ve çok diğerlerinden ise daha yüzeysel yanıt alma riskini bertaraf etmektedir. Tekrarlanabilir soru kalıplarıyla elde edilen verilerin karşılaştırılması ve analizleri daha kolaydır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 123). Yarı-yapılandırılmış görüşme yönergeleri ise; önceden hazırlanmış bir görüşme yönergesiyle çalışmayı ve gerektiğinde yönergenin dışında hareket kabiliyetini araştırmacıya sunarak, iki tekniğin ortasında yer almaktadır. Bu çalışmada önceden hazırlanmış bir soru yönergesiyle sahaya çıkılmış ancak araştırma konusu ile ilgili daha fazla veri elde edileceği düşünüldüğünde ek sorulardan ve sondajlama sorularından destek alınmıştır. Bu nedenle temelde görüşme yönergesine bağlı ama zaman zaman görüşme yönergesi dışına çıkan bir format izlenerek veriler üretilmiştir.

Görüşme yönergesi, konu ve literatür bağlamında çalışma grubuna özel olarak araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Oluşturulan yönergenin kalitesi komite üyeleri tarafından sağlanan süpervizyon ve eleştiriler doğrultusunda sağlanmış ve işleyip işlemediği pilot çalışmalar ile test edilmiştir. Dört büyük revizyon sonucunda görüşme yönergesi nihai halini almıştır. Yine de saha sürecinde, sahadan elde edilen veriler ışığında, görüşme yönergesinde değişiklik yapılması gerekebileceği yani katılımcılara ek sorular yöneltilmesi gerekebileceği düşünülerek katılımcılarla vedalaşmalardan kaçınılarak uygulanmıştır. Ayrıca her görüşmenin sonunda yanıtlayıcılardan gerektiğinde düşüncelerine tekrar başvurulabilmesi hususunda izinleri istenmiştir.

[4] Kontrollü duygusal katılım, dışavurulan duygulara hassas ve uygun yanıtlar verilmesidir. Bu ilke müracaatçıların duygularını amaçlı dışavurumunu kolaylaştırır, iletişim becerilerinden faydalanarak hassasiyetle tepki verilmesini gerektirir ve uzman duygularının uygun tepkiler vermeye engel olmamasını sağlar (Thompson, 2013: 159-160).

Güven ilişkisinin oluşturulması için soru yönergelerinde ilk olarak daha kolay yanıtlanabilir deneyim / davranış sorularına yer verilmiştir. Ayrıca, görüşmelerin sonunda terapötik etkiyi oluşturmak ya da artırmak için olumlu deneyim/güçlendirme sorularına yer verilmektedir. *"Afette kendinizle ilgili neler öğrendiniz? Bu zorlukların üstesinden gelebileceğinizi daha önceden tahmin eder miydiniz?"* ve *"Sizinle benzer şeyleri yaşayan diğer insanlara ne gibi önerilerde bulunursunuz?"* şeklinde görüşme yönergesinin sonunda yer alan güçlendirme soruları 1989 Kaliforniya depreminden sonra Stuhmiller (2001: 67) tarafından gerçekleştirilen bir araştırmadan esinlenerek hazırlanmıştır.

Tüm derinlemesine görüşmeler sırasında -bilgilendirilmiş onam dahilinde- ses kaydı alınmıştır. Ses kaydına izin vermeyen katılımcılarla görüşme yapılmamıştır. Görüşmeler sırasında görüşme notları alınmış, saha koşullarının el verdiği ölçüde görüşmelerden sonra "memo"lar yazılmıştır.

Derinlemesine görüşmeler sırasında alınan ses kayıtları araştırmacı tarafından deşifre edilerek Microsoft Word ortamında transkripsiyon dökümanlarına dönüştürülmüştür. Derinlemesine görüşme transkripsiyonları, görüşme notları ve memolarla eşleştirilerek verilerin üretim ve analiz süreçleri arasında kopukluk olmamasına gayret edilmiştir. Memolarda görüşmecinin yaş, cinsiyet, görünüm, sosyoekonomik durum, etnik köken gibi özelliklerinin yanı sıra görüşmeyi etkileyen özel durumlar, araştırmacı ya da görüşmeci için görüşmeyi daha zorlu hale getiren durumlar, analizde kullanılması gerektiği düşünülen hatırlatmalar ve sonraki görüşme için notlara yer verilmiştir. Corbin ve Strauss'un (2008: 119) ifade ettiği gibi karmaşık ve kümülatif şekilde ilerleyen nitel araştırma sürecinde memolar vazgeçilmezdir. Çünkü aylar süren veri toplama aşamasında düşünülen ve fark edilen meselelerin analiz sürecinde eksiksiz ve doğru şekilde hatırlanması memoların etkin şekilde kaydedilmesine bağlıdır.

Nitel araştırma sürecinde, soruları, gözlemleri, günlükleri ve yorumlarıyla; veri toplama ve analiz sürecinin tam merkezinde ve onun aktif bir parçası olarak araştırmacı bulunmaktadır (Çelik, Başer Baykal ve Kılıç Memur, 2020: 399). Böylece verilerin, veriler toplanırken gerçekleştirilen erken analiz (analitik notlar, saha günlükleri) ve veriler toplandıktan sonra gerçekleştirilen sonraki analiz (kodlama, kategori ve temalara ulaşma) süreçlerine tabi tutulması ve bu sayede anlamlı bilgilere dönüşmesi mümkün olmaktadır.

Transkripsiyonların analizinde tematik analiz tekniğinden yararlanılmaktadır. Tematik analiz; veri içinde tema ve örüntülere ulaşmak için analitik tekniklerin kullanılmasıdır. Bunun için

kodlamalar yapılır ve benzer ya da ilişkili kodlar bir arada okunup anlaşılabilir. Kodlamalar, Neuman'a (2010: 663) göre araştırmacıyı ham verilerin arasında boğulmaktan kurtaran ve daha üst düzeyde düşünmesine olanak tanıyan kavramsal araçlardır. Ayrıca verilerin araştırmacı tarafından nasıl tanımlandığını ortaya koyması açısından araştırmanın ayrılamaz bir parçasıdır. Kategoriler ise, veri içindeki örüntülerin belirli sınıflara ayrılmasına olanak tanıyan bir üst analiz araçları olarak kabul edilmektedir. İçsel olarak homojen ancak dışsal olarak heterojenlik gösteren kategoriler, verilerdeki farklılık ve benzerliklerin anlaşılmasına olanak tanımaktadır (Kümbetoğlu, 2020: 80).

Tematik analiz sürecinde ilk olarak araştırma soruları ve teoriden yola çıkarak ana çerçeve oluştulmuştur. Ardından Maxqda-2024 paket programı yardımıyla transkripsiyonlar bu çerçeveye uygun şekilde kodlanmış ve benzer kodların üst kodlar altında birleştirilmesiyle kategoriler oluşturulmuştur. Kodlama sürecinde döngüsel bir model izlenmiştir. Bu doğrultuda araştırma kod sistemi oluştukça dokümanlar yeniden kodlamaya tabi tutulmuş, gözden geçirilmiş ve bazı kodlar birleştirilmiştir. Bu süreçte görüşme esnasında alınan notlardan ve saha gözlemlerinden yararlanılmıştır. Ardından araştırma kod ve kategorileri bu çerçeve ile ilişkilendirilerek her bir araştırma sorusuna yanıt üreten temalara ulaşılmıştır. Temalar doğrudan katılımcı alıntılarıyla desteklenerek veri üretimi sürecinde bütüncül bir model takip edilmiştir.

24 katılımcı ile gerçekleştirilen derinlemesine görüşme transkripsiyonlarının Maxqda-2024 programıyla kodlanması neticesinde çalışmanın kod sistemi oluşmuştur. Döngüsel süreçle gerçekleştirilen kodlama sürecinin sonunda çizelge 2.4'te görüldüğü gibi 1781 kodlama yapılarak 355 özgün kod elde edilmiştir. Elde edilen kodlar araştırma sorularını yanıtlayan dört ana tema altında 12 alt temanın oluşturulmasında kullanılmıştır.

Çizelge 2.4. Kategori, kod ve kodlu bölüm listesi

Kategoriler	**Kod Sayısı**	**Kodlu Bölüm Sayısı**
Manevi etkiler	72	396
Duygusal etkiler	50	256
Eleştiriler	54	245
Sosyal etkiler	36	217
Fiziksel etkiler	42	132
En etkili yardım destek	31	181
Kapasite Kaynak Gelişimi	24	141
Müdahaleler	14	78

Çizelge 2.4. Devam

Psikososyal destek hizmetleri hakkında görüşler	11	54
Bilişsel etkiler	9	38
Tavsiye	6	25
Ekoloji	6	18
Toplam	**355**	**1781**

Kod sisteminde beş gelişim kategorisinde afetin etkileri; fiziksel etkiler, sosyal etkiler, duygusal etkiler, sosyal etkiler ve manevi etkiler başlıklarıyla yer almaktadır. Bunun yanı sıra psikososyal destek hizmetleri hakkında görüşler, en etkili yardım-destek, ekoloji, tavsiye ve eleştiriler kategorileri altında kodlamalar yapılmıştır. Çalışmada en az 15 kez tekrar eden kodlardan oluşan kod bulutu şekil 2.1'de yer almaktadır.

Şekilden de anlaşılabileceği gibi çalışmada en yoğun kodlanan ilk 3 kod sırasıyla bencilleşme, aç gözlü insanlara öfkelenmek ve tüm ihtiyaçların karşılanmasıdır.

Şekil 2.1. En az 15 kez tekrar eden kod bulutu

2.5. Sınırlılıklar

Bu çalışmada, afetten etkilenen ancak bölgede ikamet etmeye devam eden yetişkin katılımcılara ulaşılmaktadır. Bu durum çalışmanın önemli bir sınırlılığıdır. Çünkü afetten etkilenen ancak bölgeyi kendi isteğiyle ya da mecbur olduğu için terk edenler de bulunmaktadır. Çalışma bir topluluk düzeyinde incelemeyi içerdiğinden göç eden nüfus her ne kadar psikososyal destek hizmetlerinden faydalanmış olsa da kapsam dışı bırakılmaktadır.

İncelemenin bir diğer sınırlılığı çalışmada 18 yaşından küçük katılımcıların ve bu gruplara yönelik organize edilen ve sunulan psikososyal destek hizmetlerinin kapsam dışı bırakılması ile ilgilidir.

Psikososyal destek hizmetleri tamamlandıktan ve psikososyal destek ekipleri bölgeyi terk ettikten sonra geriye dönük bir değerlendirme çalışmasının yapılması araştırmanın bir diğer sınırlılığını ortaya çıkarmaktadır. Afet ile saha süreci arasında geçen iki yıllık zaman dilimi hizmetten yararlananların konu ile ilgili duygu, düşünce ve deneyimlerini zaman zaman hatırlamakta ya da aktarmakta zorlanmasına neden olmaktadır. Bu durum çalışmanın bir diğer sınırlılığını ortaya koymaktadır.

2.6. Geçerlilik ve Güvenirliğin Sağlanması

Örnek olay araştırmalarında yapısal geçerliliğin sağlanması; veri çeşitlemesinin kullanılmasına ve birden fazla yöntemle veri toplanmasına, sahada farklı kaynaklardan elde edilen bilgilerin birbiri ile karşılaştırmasına bağlıdır (Baş ve Akturan, 2017: 220). Bu nedenle bu araştırmanın yapısal geçerliliğinin sağlanması için katılımcı görüşmelerinin yanı sıra araştırmacı gözlemleri, görsel öğeler, literatür ve resmi kayıtlardan yararlanılmaktadır.

İçsel geçerliliğin sağlanmasında ise; vakalar arasında karşılaştırmaların yapılmasına, bulguların kendi arasında karşılaştırılmasına ve veri analizinde grafik, diagram ve diğer açıklayıcı unsurlardan destek alınmasına ihtiyaç bulunmaktadır (Baş ve Akturan, 2017: 220). Bu doğrultuda çalışmada katılımcıların yaş, cinsiyet ve sosyoekonomik durumlarına göre çeşitliliği aranmış ve ilgili demografik özelliklerine göre sonuçlar karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Bunun yanı sıra fotoğraf, çizelge, grafik ve şekiller ile bulgular resmedilmektedir.

Örnek olay araştırmalarında dışsal geçerliliğin sağlanması, araştırma kapsamı ve sınırlarının net şekilde çizilmesi ve teoriyle bağlantısının kurulmasına bağlıdır **(**Baş ve Akturan, 2017: 220). Araştırma sınırları yukarıda paylaşılmış ve olup bulguların literatürle bağlantısı bu çalışmanın tartışma kısmında yer almaktadır.

Son olarak güvenirliğin sağlanması için; araştırmanın tüm aşamalarında tez izleme komitesi üyelerinin sağladığı destekten faydalanılmıştır. Ayrıca araştırmacı gözlem ve faaliyetleri ile saha notları kaydedilmiş, yarı-yapılandırmış görüşme yönergesi izlenmiş, pilot çalışmalar yapılmış ve veriler kayıt altına alınmıştır. Komite üyelerinin eleştiri ve yönlendirmeleri sonucunda saha verileri -teori bilgisi – araştırma süreci arasında bağlantılar kurulabilmiştir.

2.7. Araştırma Saha Süreci

Araştırma sahasıyla ilk bağlantı, selden sonraki ilk bir ay içinde gerçekleşmiştir. Bölgenin ziyaret edilerek afetin bölgede yarattığı tahribat bizzat araştırmacı tarafından fark edilmiştir. Bu ziyaret esnasında bölgede görev alan psikososyal destek hizmet ekipleri, ayni yardım çadır ve depoları, aşevleri, diğer afete müdahale personelleri, hafriyatın temizlenmesi için yürütülen çalışmalar gibi ilk müdahale sürecine ilişkin birçok unsur gözlenmiştir. Sahanın ziyaret edildiği süreçte, görevli il ve ilçe amirlerinin yanı sıra bakanlık düzeyinde bürokratik liderlerin de bölgede olduğu fark edilmiştir. Kısacası ilk temas esnasında sel felaketinin hem ilçe hem de topluluk üzerinde etkileri ve ilk müdahale çalışmaları net bir şekilde fark edilmiştir.

Bu noktada, yürütülen hizmetlerin halkın psikososyal sağlığını yeniden kazanması konusunda ne kadar etkili olduğu ve olacağı konusunda bir merak hissedilmiştir. Bu merak, araştırma yapma konusunda temel motivasyon kaynağı olmuştur.

Sahayla temastan yaklaşık bir yıl sonra -11 Ağustos 2021 sel afetinden hemen sonra çıkarılan bir kararname ile ilçeye atanan ve müdahale süreçlerini koordine eden- İlçe Kaymakamı Murat Atıcı ziyaret edilmiştir. Bu ziyaret, bölgede bir araştırma yürütülmek istendiği konusunda bilgi vermek ve saha izinleri için desteklerini talep etmek için gerçekleşmiştir. Ziyaret esnasında Kaymakam'ın afete müdahale süreciyle ilgili önemli bir izlenim elde edilmiştir. Çünkü görüşme esnasında teşekkür için kendisini ziyaret eden ilçe sakinleri görülmüş ve telefonla arayarak yaşadığı sorun için yardım isteyenlerin talebi ve bu taleplere verilen yanıtlar duyulmuştur. Bu tanıklıklar ilçede eşitlikçi, işbirlikçi, hızlı çözüm odaklı müdahale tutumunun

varlığı konusunda bir izlenim yaratmıştır. Kaymakam'ın olurları alındıktan sonra resmi yazışmalar gerçekleştirilerek saha izinleri tamamlanmıştır.

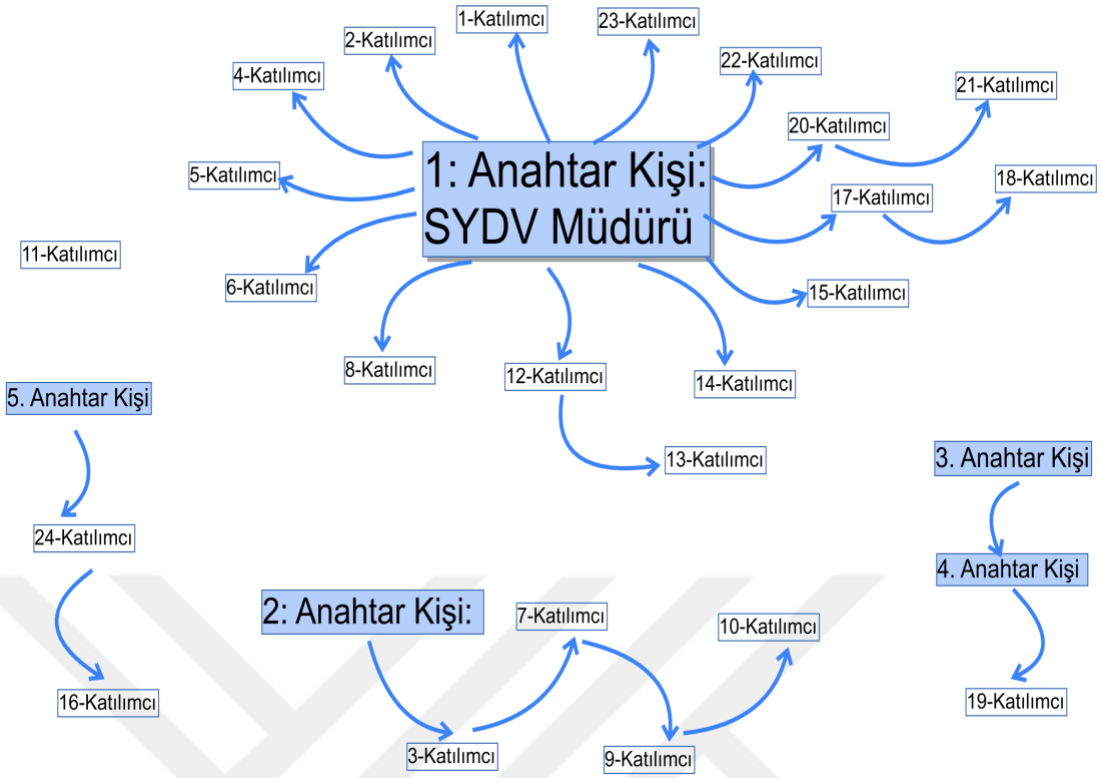
Saha için hazırlanma, görüşme yönergesinin oluşturulması gibi süreçlerle yaklaşık altı ay geçmiştir. Görüşme yönergesinin hazırlanma sürecinde, ulusal ve uluslararası literatürün yanı sıra afete müdahale sürecinde görev almış psikososyal destek ekip üyeleri ile birebir görüşmeler yapılarak değerlendirmelerine başvurulmuştur. Ardından afeti deneyimleyen üç katılımcıyla pilot görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerin sonucunda görüşme yönergesinde tekrara düşen ve işlemeyen sorular danışman ve tez izleme komite üyelerinin yönlendirme ve talimatlarıyla değiştirilmiştir. Dördüncü revizyon sonrasında görüşme yönergesi nihai halini almıştır.

Sonraki süreçte ayni ve nakdi yardımların dağıtımında asli sorumluluğu üstlenen Bozkurt Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıf Müdürü Kerem Taş ile temas kurulmuştur. İlçeye yapılan ziyaretler esnasında yerel halktan 11-Katılımcı ile tanışılmıştır. Kendisine araştırmadan bahsedilmiş ve henüz saha araştırma süreci başlamadan araştırmaya erken katılım onayı alınmıştır.

Yaklaşık 6 ay sonra 29 Ağustos 2023 tarihinde yani afetin ikinci yıldönümünden biraz sonra bölgeye saha araştırması için tekrar gidilmiştir. İlk olarak, İlçe Kaymakam'ı ziyaret edilmiş ve kendisinden derinlemesine görüşmeler için uygun bir odanın tahsis edilmesi ve katılımcılar ile ilişki kurulmasında kurumun kolaylaştırıcılığı talep edilmiştir. Bu talepler kendisi tarafından olumlu karşılanmıştır. Görüşme sonrasında, ilçe merkezi gezilerek iki yıl içindeki değişim bizzat araştırmacı tarafından gözlenmiş ve deneyimlenmiştir.

Katılımcıların tamamının tek ve kamu hizmetleriyle bağlantılı olan bir anahtar kişi kolaylaştırıcılığında sürece dahil edilmesinin bazı riskler taşıyacağı düşünülmüştür. Bu risk, zengin veri elde edilemeyeceği; dürüst ve etkin bir tutumla katılımın gerçekleşmeyeceği ve olumsuz izlenim ve süreçlere ilişkin paylaşımlardan kaçınılacağı şeklindedir. Bu nedenle anahtar kişilerin çoğaltılmasına ve örneklemin kartopuyla büyütülmesine çalışılmıştır.

Bu kapsamda ilçe sakini olmayan ancak ilçeyle bağlantısı bulunduğu bilinen ikinci anahtar kişi ve üçüncü anahtar kişi ziyaret edilerek katılımcılara ulaşılması konusunda destekleri talep edilmiştir. Böylece araştırma örneklemi için önceden kurulan bağlantılar, kolaylaştırıcılar ve kartopu tekniği ile süreç başlatılmıştır. Şekil 2.2'de örneklemin oluşma haritası yer almaktadır.

Şekil 2.2. Araştırmanın örneklem haritası

Birinci anahtar kişi aracılığıyla ulaşılan ancak isteksiz katılım sergileyeceği anlaşılan iki katılımcı ile görüşmeler araştırmacı tarafından iptal edilmiştir. Başka iki isteksiz katılımcı ise görüşme esnasında duygu, düşünce, deneyim ve eleştirilerinin önemli olduğunun hatırlatılması yoluyla görüşme esnasında etkin katılıma teşvik edilmiş ve olumlu tutum değişimi sağlanmıştır. Görüşmelerin sonunda farklı anahtar kişiler aracılığıyla ulaşılan katılımcılar arasında sosyopolitik tutum farklılığının olmadığı ve araştırma için bir yanlılığın oluşmadığı araştırmacı tarafından fark edilmiştir.

Bulundukları yerde katılımcılar ziyaret edilerek ya da telefonla aranarak katılımcılara araştırma içeriği hakkında önbilgilendirme yapılmış ve görüşmeye davet edilmiştir. Kabul edenlerle görüşme gün ve saati planlamaları yapılmıştır. Görüşme yerlerinin katılımcılar için en uygun mekanlarda olmasına özen gösterilmiştir. Bu kapsamda esnafların kendi işyerleri, ilçede ve çevre ilçedeki çay bahçeleri, parklar, katılımcıların kendi evleri ile kaymakamlıkta tahsis edilen görüşme odası görüşme mekanları olarak kullanılmıştır.

Görüşmeler 37 dakika ile 100 dakika arasında sürmüştür. Ortalama görüşme süresi ise 63,3 dakika olarak belirlenmiştir. 19. görüşmede saha doygunluğuna ulaşıldığı düşünülmüş ancak takip edilen asgari görüşme sayısı 24 olduğu için saha süreci devam ettirilmiştir. Görüşmeler

13 Eylül 2023 tarihinde sonlandırılmıştır. Ertesi gün saha ile vedalaşma gerçekleştirilmiş ve ilçeden ayrılınmıştır.

Görüşmeler devam ederken hassasiyetlerin yoğunlaştığı noktalar saha günlüklerine not edilerek konu ile ilgili gözlemler yapılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda afet konutlarının yerleşim alanları, dere yatağı, çarşıda yer alan işyerlerinin fiziki özellikleri, sokaklar ve ilçe meydanı ziyaret edilerek görsel materyaller toplanmıştır. Ayrıca İlçe Belediyesi, Merkez Mahalle Muhtarlığı ve İlçe Kızılay Başkanlığı ziyaret edilmiş ve ilçe geçmişi, afete müdahale süreci ve psikososyal destek hizmetleri hakkında görsel veriler ve dokümanlar kaydedilmiştir.

Oldukça dar bir alanda yerleşimi bulunan ve düşük bir nüfusa sahip olan ilçede yerel halk ve özellikle esnafların sahadaki yabancıya dikkat kesildikleri fark edilmiştir. Ancak bu durum saha ile iletişimde herhangi bir zorluğu doğurmamış aksine süreç içinde tanınan bir yabancıya, selamlaşılan bir araştırmacıya dönüşülmüştür.

Görüşmeler esnasında bölgenin afet sonrası halini deneyimlemiş olma, saha ile geçmiş bağlantılar, akademisyen kimliği ve empatik tutumun izlenmesi daha doygun veri elde edilmesini kolaylaştırmıştır. Ancak bunun yanı sıra etkin katılımı teşvik etmek için şu stratejiler izlenmiştir:

i) Görüşme gün ve saatleri konusunda katılımcıların talepleri dikkate alınmış ve sabah erken saatlerden gece geç saatlere kadar görüşmeler devam ettirilmiştir.

ii) Sorular kişiselleştirilerek sorulmuştur. Özellikle görüşmenin başında öğrenilen etki yanıtları, müdahale soruları sırasında hatırlatılarak deneyimler öğrenilmeye çalışılmıştır.

iii) Katılımcıların görüşme akışından belli oranda çıkmasına izin verilmiştir. Bazı katılımcılar sorulara yanıt vermek yerine çağrışımlarla aktarımda bulunmaya devam etse de görüşme kapsamında olduğu sürece bu duruma müdahale edilmeden ilgili sorular altına yanıtların kaydırılması tercih edilmiştir. Çok gerekli haller dışında katılımcı söylemleri kesilmemeye gayret edilmiştir.

iv) Katılımcıların katkılarının önemsendiği açıkça dile getirilmiştir. Konu ile ilgili paylaşımlarının araştırma için önemli olduğu diğer katılımcılardan farklı ve yeni bilgiler içerdiği görüşme esnasında vurgulanmıştır.

v) Yansıtma, yeniden ifade etme, duygu yansıtması gibi görüşme tekniklerinden yararlanılarak katılımcıların etkin dinlendiklerinden emin olmaları sağlanmıştır.

vi) Katılımcı deneyimlerinin mevcut müdahale planlarının iyileştirilmesi için çok önemli olduğu ve bilgi birikimine katkıda bulundukları ifade edilmiştir. Olası afetler konusunda bilgi birikimine destek olacaklarını duymak etkin katılım için iyi bir motivasyon kaynağı olmuştur.

vii) Ek sorular sorulmuştur. Örneğin afet sonrası barınma ihtiyaçları nedeni ile Kredi Yurtlar Kurumuna bağlı öğrenci yurtlarına yerleştirilen müracaatçılardan oradaki psikososyal destek müdahalelerinden bahsetmeleri istenmiştir.

viii) Her katılımcı paylaşımından bir odak güç bulup doğrudan o güç vurgulanmaya çalışılmıştır. Bu teknikle hem katılımcının motivasyon artırılmış hem de görüşme esnasında hatırlanan olumsuz deneyim ve travmatik tanıklıkların etkisinde daha az kalmaları sağlanmıştır.

ix) Görüşmelerde özellikle travmatize olmuş kadınlara iyi gelindiği hissedilmiş ve katılımcı söylemlerinde paylaşmanın rahatlattığı duyulmuştur.

x) Kimi katılımcıların hak kayıplarını duyurmak, işlevsel yanıtlar üretmek gibi eylemsel bir katılım motivasyonları olduğu fark edilmiştir. Bu konuda paylaşımlarının önemi vurgulanmıştır.

Ancak araştırma sürecinde zorlanılan bazı konular da yaşanmıştır:

i) Her katılımcının her gelişim boyutunda bilgi üretmediği fark edilmiştir. Bu durum birkaç görüşmeden sonra anlaşılmış ve kabul edilmiştir. Her katılımcıdan en az bir gelişim boyutunda zengin veri elde edinilmesi ile yetinilmiştir.

xi) Çok fazla kaybı olan katılımcılara soru sormakta zorlanılmıştır. Özellikle aile üyelerini kaybeden katılımcılara güçlendirme sorularını sormak zor olmuştur.

xii) Bilişsel, duygusal, manevi kavramları kimi katılımcılar için bir şey ifade etmediğinden bağlam hakkında bilgi vererek başlamak gerekmiştir. Ancak yine de yanıt üretemeyen katılımcılar için her soruyu yanıtlamanın kolay olmadığı, kimi soruları yanıtsız bırakabilecekleri paylaşılarak etkin katılımları sürdürülmeye çalışılmıştır.

xiii) Genellikle fiziksel kayıplara müdahaleler görünür olduğundan katılımcılar fiziksel müdahalelerin duygu ya da zihinlerine iyi geldiğini söylemeyi tercih etmişler. Kimi katılımcılarda sosyal, duygusal, bilişsel, manevi boyutlara ilişkin etkin veri üretilememiştir.

xiv) Görüşmelerde afet süreci sorulmamış ve anlatmaları istenmemiştir. Ama birçok katılımcı bir çağrışımdan yola çıkarak o anı ve nasıl kurtulduğunu anlatmak istemiştir. Eğer katılımcı anlatmaya istekli görünüyorlarsa dinlemek tercih edilmiştir.

2.8. Araştırmacı Rolü

Nitel araştırmanın merkezinde araştırmacının bulunması araştırma açısından iki önemli sonucu doğurmaktadır. Öncelikle, nicel araştırmalardan farklı olarak, nitel araştırma sonuçlarında araştırmacının sahada nelerle karşılaştığı, neleri gördüp duyduğu ve bunları nasıl yorumlayıp anlamlandırdığı etkili olmaktadır. Haliyle araştırma sonuçları, araştırmacının konu ile ilgili saha öncesi bilgi ve deneyimlerimden etkilenmektedir. Bu durum nitel araştırmaların subjetif doğasıyla ilgilidir. Ancak araştırmanın merkezinde bulunmak aynı zamanda araştırma sahasının araştırmacıdan etkilenmesini ve aynı zamanda araştırmacıyı etkilemesini beraberinde getirmektedir. Bu durum literatürde refleksivite kavramıyla açıklanmaktadır. Nitel araştırma sürecinde refleksivite, temel anlamıyla, araştımacı rolünün araştırılan olgudan nasıl etkilendiğine ve araştırma süreç ve sonucunu nasıl etkilediğine ilişkin farkındalığın olması ve bunun kabul edilmesi ile ilgilidir (Haynes, 2012: 72-73).

Araştırma ve araştırmacı arasındaki etkileşim, araştırmacının refleksivite yoluyla nitel araştırmanın bir parçası haline gelmesine neden olmaktadır. Özellikle hassas gruplarla çalışırken bu etkileşim; araştırmanın, araştırmacı üzerindeki etkisini artırmakta ve kimi zaman ikincil travmatizasyonu beraberinde getirmektedir (Demirtepe Saygılı, 2021: 2). Eleştirel bir yaklaşımla refleksivite ele alındığında, araştırma yapma süreci ve sonrasında üretilen bilgiyi şekillendiren bağlamları ortaya çıkarması açısından önemlidir (Lazard ve McAvoy, 2017: 4). Bu bağlamda çalışmanın bu kısmında araştırmanın saha sürecinde refleksivitenin etkisinden bahsedilmektedir.

Araştırma ile araştırmacı arasındaki etkileşimden bahsederken ilk olarak afetten etkilenenlerden biri olmaya çok yakın olduğumdan bahsetmeliyim. Sel felaketinin hemen birkaç ay öncesinde Bozkurt'a iki kilometre uzaklıkta olan Abana İlçesine öğretim görevlisi

olarak atanmış ve bu nedenle bölgeye yerleşmek üzere gelmiştim. Ancak yerleşmek için uygun konut bulamadığımdan çevrede bulunan başka bir ilçeye yerleşmiştim. İlçenin dar bir alanda kurulu olması nedeniyle az sayıda konut stoğunun bulunması ve var olan konutlarda da ısınma sistemlerinin olmaması benim ilçenin sakini haline gelmemi engellemişti. Ben de yine afetten etkilenen ancak Bozkurt'la karşılaştırıldığında bu etkinin çok daha hafif yaşandığı bir ilçeye yerleşmiştim. Bu nedenle bölgenin kendine has zorlukları benim bir afetten etkilenene dönüşmemi engellemişti. Ancak sahayla etkileşimimin ve saha sürecinde yaşadığım ikincil travmatizasyonun aslında araştırma sürecinden önce başlamasına neden olmuştu.

Afetle birlikte, yeni üyesi haline geldiğim bölgenin ve hayran kaldığım doğanın taşıdığı riskleri görmek bütün bakış açımı değiştirmişti. Doğanın hayran kalınacak bir manzara olmadığını, yaşamımızın devamlılığının bir parçası olduğumuz doğaya duyduğumuz saygıya bağlı olduğunu fark etmiştim. İlk şoku atlattıktan sonra, hissettiğim korku ve saygıyla kendi yetenek ve bilgilerim doğrultusunda faydalı olmam konusunda bir zorunluluk hissettim. Deneyim ve algılarımda meydana gelen değişimle ve bölgede gerçekleştirilen psikososyal destek hizmetlerine ilişkin merakla çevremi, hizmetleri, toplumsal değişimleri gözlemlemeye başladım. Bu durum konuyla ilgili araştırma yapma motivasyonumu oluşturdu.

Literatür taraması yapma ve kendi araştırma tasarımımı oluşturma sürecinde sahayla olan yakın temasım, farklı bir şehre taşınmamla birlikte henüz saha araştırma süreci başlamadan sona erdi. Böylece derinlemesine görüşmelerimi yapmak için bölgeye geri döndüğümde araştırma sahası için hem içerden biri hem de dışardan biriydim. Bunun, düşünce ve algılamamı önemli ölçüde etkilediğini farkındayım. Psikososyal destek hizmetlerinin daha iyi bir deneyim olarak yaşanması için hangi noktalarda geliştirilmesi gerektiği konusunda bilgi üretme arzumun; bu hizmetlerin yararlanıcısı olmaya çok yaklaşmış olmamla ilgili olduğunu düşünüyorum. Ayrıca bu arzumun katılımcılar tarafından fark edildiğini ve onların daha içten daha samimi bilgi paylaşımında bulunmalarını teşvik ettiğini düşünüyorum. Onların duygu, düşünce ve deneyimlerine mesafeli bir yabancı değil aksine yaşadıklarını gören ve daha iyi anlamaya çalışan bir araştırmacı olarak sorularımı sorduğumu ve aynı samimiyetle yanıtlar elde ettiğimi düşünüyorum.

Ancak araştırma sahasıyla yakın temasım, bölgede yürütülen hizmetlerin yeterliliği ve etkililiği hakkında bir önyargıyı oluşturmuştu. Ayni ve nakdi yardımların ön plana alınarak psikososyal sağlığın ihmal edildiğini düşünüyordum. Bu nedenle derinlemesine görüşmeleri yapmaya başlayana kadar katılımcı paylaşımlarının olumsuz bir içeriğe sahip olacağı konusunda bir beklentim vardı. Ancak görüşmelere başladığımda bölgede gerçekleştirilen

müdahalalelere ilişkin olumlu bir tutumun hakim olduğunu fark ettim. Düşündüğümün aksine ayni ve nakdi yardımlar, katılımcıların kendilerini daha güvende hissetmesine neden olarak sürece ilişkin memnuniyet düzeylerini ve haliyle psikososyal sağlıklarını olumlu yönde etkilemişti.

Tüm bunların yanı sıra araştırma saha sürecinden önce bölgedeki kayıpları ve hizmetleri gözlemlemek derinlemesine görüşmeler için bilişsel olarak hazırlanmamı kolaylaştırdı. Kayıp ve yas duygularını deneyimleyen katılımcılarla görüşmenin zor olacağını biliyordum. Travmalarını canlandırmadan süreci yönetmem gerektiği konusunda hassasiyete sahiptim ve duyacağım söylemlerin ikincil travmatizasyonu ortaya çıkarabileceği konusunda farkındalığım vardı. Bu nedenle görüşme yönergemi tasarlarken olumlu bir sonlandırmaya olanak tanıyan sorulardan yararlandım ve literatürden destek aldım. Ancak tüm bilişsel ve teknik hazırlıklarıma rağmen saha sürecinde zaman zaman zorlandım. Özellikle yakın aile üyesi kaybı yaşayan katılımcılarla yaptığım görüşmelerde araştırmacı rolünü sürdürmek oldukça yıpratıcıydı. Yoğun duygusal paylaşımların ardından bir sonraki soruyu katılımcıya yöneltmek kolay olmadı.

Bunun yanı sıra katılımcılardan elde ettiğim bilgilerin sadece araştırmam için değil aynı zamanda kendi kişisel gelişimim için de etkili olduğunu düşünüyorum. Görüşmeler esnasında sıklıkla "ben senin yerinde olsam bu kadar güçlü kalamazdım herhalde" diye düşündüm. Onların yaşantılarından ders çıkardığımı, sahip olduklarım ve yitirdiklerime karşı farklı bir bakış açısı kazandığımı itiraf etmeliyim. Özellikle katılımcıların kendilerine ve içinde yaşadıklıkları sosyal çevreye ilişkin anlamlandırmalarında gözlemlediğim olumlu tutum değişikliği böyle bir krizi yaşamadan kendi yaşamıma uyarlamam konusunda beni motive etti. Katılımcılarımla bu durumu yani paylaşımlarının sadece araştırmam için değil kendi olgunlaşma serüvenim için de yol gösterici olduğunu görüşmelerin sırasında paylaşmaya azami gayret ettim. Bu paylaşımlarımın onların etkin katılımını ve memnuniyetlerini artırdığını düşünüyorum.

2.9. Örnek Olay Hakkında Tanıtıcı Bilgiler

2.9.1. Bozkurt İlçesi Hakkında Tanıtıcı Bilgiler

Bozkurt, Batı Karadeniz Bölgesinde ve idari yönden Kastamonu İline bağlı bir ilçedir. Karadeniz'in kıyısında ve İl Merkezinin 95 km Kuzeyinde yer almaktadır. Abana - Kastamonu Karayolu üzerinde konumlanmakta ve en yakın sınırı olan Abana İlçesinin 2 kilometre

güneyinde yer almaktadır. İlçe merkezinin, deniz seviyesinden yüksekliği 27 ila 400 metre arasında değişmektedir (Bozkurt Belediyesi, 2024A). Köylerinin rakımları ise 1280 metrelere kadar yükselmektedir (Bozkurt Belediye Başkanlığı, 2020). İlçe, doğusunda Sinop'a bağlı Çatalzeytin, batısında İnebolu, güneyinde Devrekani ve Küre ilçeleriyle komşudur. Kuzey sınırında ise Abana ve Karadeniz kıyısı bulunmaktadır (Bozkurt Belediyesi, 2024A).

Bozkurt'ta ilk belediye teşkilatı Cumhuriyet öncesi dönemde, 1922 yılında, Pazaryeri Belediyesi adıyla kurulmuştur (Bozkurt Belediyesi, 2024B). Pazaryeri isminden de anlaşıldığı gibi tarihsel olarak çevresindeki ilçelerden ticaret merkezi olma özelliğiyle ayrılmaktadır. Rivayetler 1900'lü yılların başında ilçede bir ay süreli panayırların kurulduğu ve bu panayıra çevre ilçe ve illerin yanı sıra Mısır'dan dahi tüccarların geldiğini bildirmektedir (Bozkurt Kaymakamlığı, 2016). İlçede 1922 yılında kurulan ilk belediye teşkilatı 1932 yılına kadar varlığını devam ettirmiş ancak asgari nüfus şartı olan 2000 nüfus sayısına ulaşamadığından lağvedilmiştir. 1952 yılında Bakanlar Kurulundan çıkan izinle belediye teşkilatı tekrar kurulmuştur (Bozkurt Belediyesi, 2024B).

Bozkurt ilçe merkezinin bulunduğu alan coğrafi olarak bir dağ önü taşkın alanı kabul edilmektedir (Karagüzel ve ark., 2021: 20). İlçe merkezinin ortasından Ezine Çayı geçmektedir. Bozkurt bu çayın doğu ve batısı tarafındaki düzlük arazi ile yamaç üzerine kuruludur. Ezine Çayı, ilçe sınırlarındaki en büyük akarsudur ve uzunluğu 55 km'dir. Oldukça engebeli bir yapıya sahip olan ilçede ormanlar çok büyük bir yer tutmaktadır. Sarp yamaçlar çam, meşe, köknar, kayın, kestane, gürgen, yabani kavak gibi birçok ağaç türü barındıran ormanlarla kaplıdır. Ezine Çayı, İlişi Çayı ve İskeleme Deresi bölgedeki başlıca su kaynaklarını oluşturmaktadır (Kastamonu Valiliği, 2024).

Şekil 2.3. Bozkurt İlçe Merkezi (Bozkurt Belediye Başkanlığı, (2020).

İlçede Merkez, Hamza, Şen, Yenimahalle, Yüksek adında beş mahalle bulunmaktadır (İçişleri Bakanlığı, 2024A). 2023 verilerine göre ilçe nüfusu; merkez 5071 ve köy 4667 olmak üzere toplam 9738'dir. Yüzölçümü 308 kilometre kare olup nüfus yoğunluğu 32'dir (Kastabil, 2024). İlçeye bağlı 32 köy bulunmaktadır (İçişleri Bakanlığı, 2024B).

İlçe, iklim kuşağı itibariyle zengin bir bitki örtüsüne sahiptir. Doğu-batı istikametinde yükselen Küre Dağına sırtını dayayan ilçeden çok sayıda dere birbiriyle eklemlenerek denize dökülmektedir. Oldukça engebeli bir yapıya sahip olan ilçenin en geniş düzlüğü, üzerine kurulduğu Ezine Vadisidir. Bölgede genel itibariyle ova ve geniş düzlüklere rastlanmaz. İlçenin kurulu olduğu Ezine Çayı yatağında alüvyon genişliği 400 metreye ulaşır. Alüvyonun emniyetli taşıma gücü çok düşük olduğundan yerleşime elverişli bir bölge olduğu söylenemez (Bozkurt Belediyesi, 2010: 18-22).

Bozkurt topraklarının büyük kısmı dağ ve tepelerle kaplıdır. Bu dağların üzerindeki en yüksek nokta Yaralıgöz Tepesinin denizden yüksekliği 2019 metredir. Bölgenin engebeli ve yüksek yapısı heyelan riski barındırmaktadır (Bozkurt Belediyesi, 2010: 20-22). Denizin etkisiyle bölgede ılıman bir iklim yaşanmaktadır. Kışlar az soğuk, yazlar yumuşaktır. Yılın oldukça büyük bir bölümünde hava bulutludur ve ortalama yağışlı gün sayısı 110'dur. Yıllık ortalama yağış miktarı metrekareye 1191 kg'dır (Bozkurt Belediyesi, 2010: 21).

2.9.2. 11 Ağustos 2021 Sel Afeti Hakkında Tanıtıcı Bilgiler

AFAD'ın 26 Ağustos 2021 tarihli basın duyurusunda 11 Ağustos 2021 tarihinde Batı Karadeniz'de yaşanan aşırı yağışlar sonucunda sel afeti yaşandığı bildirilmiştir. Bu afet, Bozkurt başta olmak üzere Bartın'a bağlı Ulus İlçesini, Sinop'a bağlı Ayancık İlçesini ve Kastamonu'ya bağlı Azdavay, İnebolu, Küre, Pınarbaşı ilçelerini etkilemiştir. Yoğun kayba neden olan sel felaketinin hemen ardından arama kurtarma ve müdahale çalışmaları başlatılmıştır (AFAD, 2021, 26 Ağustos). Yaşanan afette en çok Bozkurt zarar almış ve ilçe merkezinin yaklaşık %80'i kullanılamaz hale gelmiştir (Yeşilyurt, 2023: 70).

Şekil 2.4. Sel felaketi sırasında ilçe merkezi

Yaklaşık 400 metre genişliğinde bir yatağa sahip olan Ezine Çayı, ortalama 30 metrelik bir kanaldan akmaktadır. Çayın kent içinden geçiş güzergahı, akış kesiti genişlik ve derinliğinin mühendislik hesaplamalarıyla örtüşmediği bildirilmektedir (Karagüzel ve ark., 2021: 20) Sahada yapılan incelemeler, Bozkurt İlçe merkezinden geçen Ezine Çay yatağının daraltıldığını ve yerleşimin çay yatağına kurulduğunu göstermektedir. Ayrıca yerleşim yerlerine yakın yerlerde ve nehir yatağına yakın konumlarda tehlikeli şekilde kütük depolarının konumlandığı tespit edilmiştir. Dağ yamaçlarından gelen sel sularıyla depodaki kütükler, Ezine Çayına doğru süpürülmüştür. Bu durum su kanallarının tıkanarak yön değiştirmesine neden olmuştur. Ayrıca Çay üzerinde ilçenin iki yakası arasında ulaşımı sağlayan köprülerin yeterince yüksek olmaması ve su akışına izin veren köprü aralıklarının gereğinden daha dar olması; dağ yamacından sel sularıyla gelen malzeme tarafından tıkanmasına neden olmuştur (Yeşilyurt, 2023: 68).

Oluşan bu kontrolsüz bariyer, memba tarafından taşınan suyun yükselmesine neden olmuştur. Tıkanan ve ardından yıkılan köprülerden şiddetle boşalan su, yüksek katlı apartmanların temellerini aşındırarak yıkılmalarına neden olmuştur. Su akışının tıkandığı noktalarda su birikintileri oluşarak su seviyesi ilçe merkezinde 5.5 metreye kadar yükselmiştir (Karagüzel ve ark., 2021: 20). Bu su yüksekliği 72 kişinin yaşamını yitirmesine neden olmuştur. Şehir merkezi yeniden yapılandırma gerektirecek kadar hasara uğramıştır. Konutlar, işyerleri, yollar, köprüler yıkılmış ve şehir alt yapısı zarar görmüştür.

Şekil 2.5. Sel felaketinde yıkılan bir apartman

Selden korunmak için binaların üst katlarına ve çatılara çıkan yerel halk, su seviyesi azaldığında bulundukları yerlerde mahsur kalmıştır. Çünkü bina girişleri mil, tomruk ve diğer malzemelerle sel tarafından doldurulmuş ve kullanılamaz hale gelmiştir.

Şekil 2.6. Bina girişi kullanılamaz hale gelen bir apartman

Sel felaketi aynı zamanda kamu binalarının da zarar görmesine neden olmuştur. Afete müdahale için gerekli bilgi, belge ve teçhizatlar selde kaybedilmiş ve ilk müdahaleyi gerçekleştirmesi beklenen kamu personelleri birer afetten etkilenene dönüşmüştür.

Şekil 2.7. Sel felaketi sonrası Bozkurt Kaymakamlığı

İlçeye ulaşım, engebeli ve yüksek rakımlı dağ yollarıyla sağlandığından yaşanan selle birlikte bu yollar zarar görmüştür. Bu durum ilçeden çıkış ve müdahale için ilçeye giriş sürecini karayolu üzerinden gerçekleştirmeyi engellemiştir. Jandarma Arama Kurtarma Tabur Komutanlığı (JAK) tarafından kurtarma faaliyetleri helikopterlerle sağlanmıştır. Suların çekilmesiye, arama kurtarma faaliyetlerine botlar dahil edilmiş ve hayatta kalan vatandaşlar ilçe ve çevre ilçede bulunan emniyetli bölgelere sevk edilmiştir (Yeşilyurt, 2023: 69).

Şekil 2.8. Helikopterle gerçekleştirilen kurtarma çalışmaları

Şekil 2.9 Botlarla gerçekleştirilen kurtarma çalışmaları

Bozkurt'un jeolojik ve topoğrafik yapısı, yerleşim alanı gibi unsurlar birlikte düşünüldüğünde her ne kadar sel afeti yüksek yağışlara bağlı ortaya çıkmış olsa da bu doğa olayının bir afet halini almasında beşeri faktörlerin etkili olduğu anlaşılmaktadır.

2.9.3. Psikososyal Destek Hizmetleri Hakkında Tanıtıcı Bilgiler

Bölgede gerçekleştirilen müdahaleler değerlendirildiğinde güvenli alan sağlama, acil ihtiyaçları karşılama, bilgi verme, sağlığı koruma, psikososyal destek görüşmeleri yapma gibi birçok temel müdahalenin AFAD koordinesinde TAMP müdahale planında ana çözüm ortakları aracılığıyla sağlandığı görülmektedir. Bu kapsamda AFAD'ın 7 Eylül 2021 tarihli kamuoyu duyurusuna göre Batı Karadeniz Sel felaketi sonrasında 2779 kişi afet bölgesinden tahliye edilmiş, 975 bin kişiye sıcak yemek servis edilmiştir. Afet bölgesinde bulunan vatandaşlara toplam 106,7 milyon nakdi yardım yapılmıştır. Bu yardımların yaklaşık 59 milyonu ev eşyaları zarar görenler, 33,5 milyonu aracı zarar görenler ve 12 milyonu işyerleri zarar görenler için tahsis edilmiştir (AFAD 2021, 7 Eylül). Kastamonu'da hayatın normale dönmesi için yaklaşık 10.000 personel ile müdahalede bulunulmuştur (AA, 2022).

Kamusal mekanların kullanılamaz hale geldiği ilçede hayatın normale dönmesi için AFAD, ASHB, Jandarma, Emniyet, belediye UMKE, DSİ, Karayolları, İl Özel İdare, sahil güvenlik ekiplerince çalışmalar gerçekleştirilmiştir. İçişleri Bakanlığına bağlı birimler dönemin İçişleri Bakanı Süleyman Soylunun koordinesinde çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Arama kurtarma çalışmaları hava, kara ve denizden devam etmiş ve sel hasarı ve selin getirdiği malzemenin temizlenmesi için ülkenin dört bir yanından gelen iş makinaları çalışmalar gerçekleştirmiştir (Bozkurt Kaymakamlığı, 2021). İlçenin iki yakasını birbirine bağlayan köprülerin selde yıkılması nedeniyle seyyar köprüler kurularak yardım ve desteklerin ulaşılabilir olması sağlanmıştır (AA, 2021, 11 Eylül).

2012 yılında yürürlüğe giren TAMP'a göre afet bölgesinde psikososyal destek çalışmalarının koordinasyonunda ASHB sorumludur. Bu kapsamda hizmetler il müdürlükleri ve sosyal hizmet merkezleri aracılığıyla sağlanmaktadır (ASHB, 2022: 64). Psikososyal destek hizmetleri afetin hemen ertesinde başlamış ve Kırmızı Yelekliler hayatın normale dönmesi için afetten etkilenenlere yönelik çalışmalarını sürdürmüştür (ASHB, 2021, 13 Ağustos). Müdahalelerin ilk iki ayı daha yoğun, sonraki dört ay izleme çalışmaları olmak üzere psikososyal destek müdahaleleri yaklaşık altı ay sürmüştür. Psikososyal destek hizmetlerinden yararlananların sayısı selin iki hafta sonrasında 3074 ve yaklaşık bir yıl sonrasında 5258 kişi

olarak bildirilmektedir (AFAD, 2021, 26 Ağustos; AA, 2022). Aynı yıl ilçenin merkez nüfusunun 5329 olduğu düşünüldüğünde (TUİK, 2023A) psikososyal destek hizmetlerinin neredeyse tüm afetten etkilenenlere ulaştırıldığı söylenebilir.

Afetten etkilenenlerinin gıda, giyim, uyku gereçleri, ev eşyası gibi ihtiyaçları yine ASHB koordinasyonunda karşılanmıştır (ASHB, 2022: 142). Bu kapsamda afet bölgesinde ayni bağış depoları ve sosyal market kurulmuş, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı aracılığıyla ihtiyaçlar belirlenmiş ve kaynakların dağıtımı gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte bağışların yanı sıra ASHB bütçesinden Batı Karadeniz Sel felaketi için aktarılan 67 Milyon TL kullanılmıştır. 548 ailenin ev eşyalarının zarar gördüğü afette, eşyaların afetten etkilenenlere ulaştırılma sürecinda Jandarma Genel Komutanlığı destek vermiştir (ASHB, 2021: 73-79). Bakanlığın yanı sıra ihtiyaçların karşılanmasında STK, gönüllüler, Kızılay sorumluluk üstlenmiştir. Örneğin 25 Ocak 2021 tarihli bildiriye göre ihtiyaç tespitlerinin ardından 113 ihtiyaç duyduğı beyaz eşya ve mobilya gibi eşyalar Kızılay tarafından karşılanmıştır (Kızılay, 2022).

İlçede gıda ihtiyacını karşılamak için başta Kızılay olmak üzere birçok kurum ve STK görev üstlenmiştir. İlçedeki üç fırının da selde zarar görmesi ekmek temininde ilk günlerde sorun yaratmış ancak selin on gün sonrasında fırınlardan bir tanesi çalışmaya hazır hale getirilmiştir. Kızılay tarafından temin edilen unlarla bu fırında üretilen ekmekler ücretsiz olarak halka ulaştırılmıştır (Olağandışı Durumlarda Sağlık Hizmetleri, 2021).

Barınma ihtiyacının karşılanması için afet bölgesinde konteynırlar kurulmuştur. Bunun yanı sıra çevre ilçeler ve İl merkezinde Kredi Yurtlar Kurumu'na bağlı öğrenci yurtlarına afetten etkilenenler yerleştirilmiştir. Konteynırlar, ayrıca zarar gören işletmelerin faaliyetlerini sürdürebilmeleri için de kullanılmıştır. Manav, kuaför, berber, kahvehane gibi işyerleri bir süre konteynırlarda faaliyetlerini devam ettirmiştir (Olağandışı Durumlarda Sağlık Hizmetleri, 2021).

Sağlıkla ilgili müdahaleler, ilçe hastanesinde kadrolu sağlık personellerinin idari izin alarak sel sonrasında hizmetlere devam etmemeleri nedeniyle afet sırasında geçici görevlendirme ve gönüllülük esasına bağlı olarak bölgeye sevk edilen sağlık personelleri tarafından sağlanmıştır. Ayrıca ilçede bulunan üç eczanenin de selde zarar görmesi ve nedeniyle akut dönemde ilaç temini Türk Eczacılar Birliği tarafından bölgeye gönderilen mobil eczane tarafından sağlanmıştır (Olağandışı Durumlarda Sağlık Hizmetleri, 2021)

İstihdam alanında afetin hemen ardından TYP kapsamında çalışmalara başlanmıştır. Ancak bölgede TYP haricinde yeni bir iş kolu uzun süre oluşturulamamıştır.

3. BULGULAR

Çalışmanın bu kısmında bulgular araştırma soruları esas alınarak dört ana tema altında sunulmaktadır. Her bir araştırma sorusu için ortaya çıkan bir grup tema katılımcıların sel afeti sonrasında yürütülen psikososyal destek hizmetleriyle ilişkilerini anlamaya olanak tanımaktadır. Araştırmanın soruları bağlamında ulaşılan temalar ve temaların ortaya çıkmasında etkili olan kod ve kategoriler Çizelge 3.1'de görülmektedir.

Bölümün devamında her bir tema ve bu temalara bağlı alt temalara ilişkin bulgular ayrıntılarıyla yer almaktadır.

Çizelge 3.1: Çalışmanın soru – tema – kategori ilişkisi

Araştırma sorusu	Tema	Alt tema/temalar	Kod / Kategoriler
1. Sel felaketinin, selden etkilenen topluluk üzerindeki fiziksel, sosyal, duygusal, bilişsel, manevi boyutlarda etkileri nelerdir?	**TEMA 1: YAŞANTILAR**	Tema 1.1 Fiziksel Etkiler: *En çok kırılgan gruplar zarara uğrar*	Ekonomik kayıp, evcil hayvan kaybı, imkan kaybı, yakın kaybı, sağlık kaybı
		Tema 1.2 Sosyal Etkiler: *Yardımlaşmanın bencillikle yarışması ve bencilleşmenin kazanması*	Bencilleşme, yardımlaşma (çevresi için sorumluluk alma, insanların birbirine kenetlenmesi, kalabalığın iyi gelmesi), kültürel yozlaşma, ortak dertler, sosyal aktivitelerin zarar görmesi (sosyal imkanların yokluğu, sosyal çevrenin dağılması), kültürün etkilenmemesi (kültürel değerlerin iki yıl sonra tekrar benimsenmesi), yardımların pasif alıcısı olma, yalnızlaşma, elcillik
		Tema 1.3 Duygusal Etkiler: *Bugün dünden daha iyiyim*	Üzüntü, öfke, yas, endişe, fobi, araştırmaya katılmaktan dolayı sevinç, kabus görmek, günden güne iyileşmek
		Tema 1.4. Bilişsel Etkiler: *Kötü şeyleri unuttum*	Unutkanlık, odaklanamama, derealizasyon, maruz kalmaktan kaçınma, algı kabı, tepkisizlik, zihinsel gerileme, inkar
		Tema 1.5. Manevi Etkiler: *İnşallah bu sınavı geçmişizdir*	Değerler, inanç, kadercilik, kendi haline şükretmek, yaşam, ölüm, baş etme becerileri (güçlü olmak, mücadele etmek, akışına bırakmak)

Çizelge 3.1. Devam

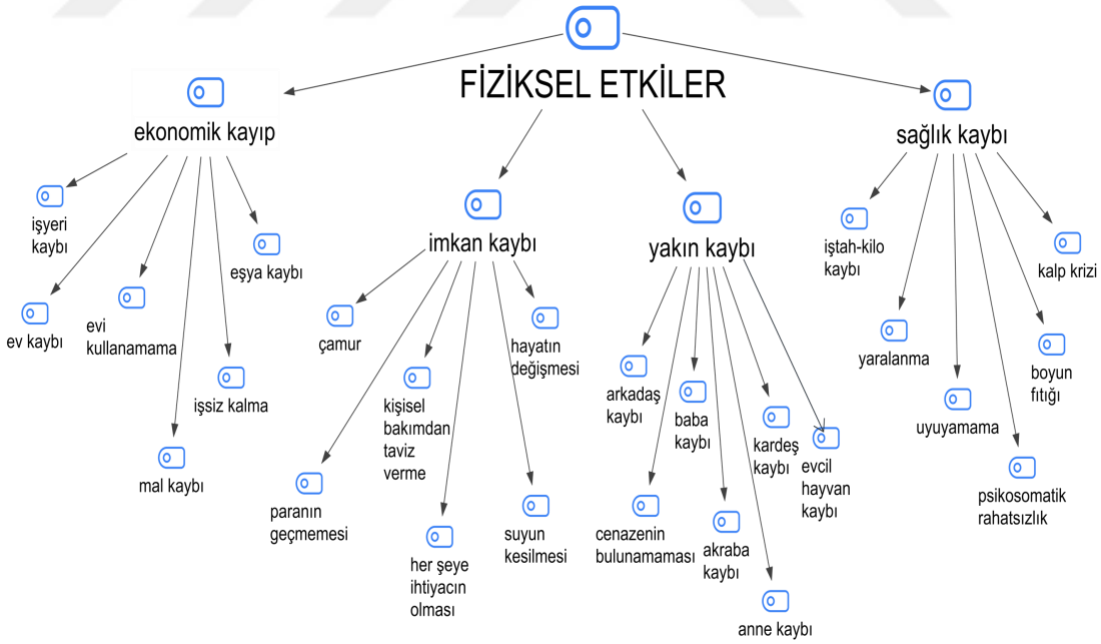
2. Psikososyal destek hizmetlerinin selden etkilenen toplulukların afetin etkileriyle mücadelesinde katkıları nelerdir?	**TEMA 2: PSİKOSOSYAL DESTEK HİZMETLERİ**	Tema 2.1 Müdahaleler: *Devletin şefkatli elinin bu kadar uzanacağını bilseydik bu kadar dert etmezdik*	Yakın kayıplarının telafi edilemezliği, tüm ihtiyaçların karşılanması, ilçenin hızla toparlanması, barınma, faizsiz kredi imkanı, hak temelli beklenti
		Tema 2.2. Psikososyal Destek Hizmetleri Hakkında Görüşler: *Şimdi olsa yararlanırım, herkes yararlanır*	Psikososyal destek hizmetlerinden yararlanmak, uzun vadeli psikososyal destek ihtiyacı, psikososyal destek almanın akla gelmemesi, psikososyal destek almak istememek
		Tema 2.3 En etkili Yardım ve Destek: *Sahipsiz olmadığımızı hissettik*	Devlete güven, sosyal çevre desteği, millete güven, fiziksel yardımların psikolojik etkisi, hizmetler, özverili çalışanlar
3. İhtiyaç ve beklentilere daha uygun yanıtlar verilebilmesi için psikososyal destek hizmetlerinin geliştirilmesi gereken yönleri nelerdir?	**TEMA 3: ELEŞTİRİLER**	*Tema 3: Eleştiriler: Her şey vardı ama koordinasyon yoktu*	Yardımlar (yardımların suiistimal edilmesi, adaletsiz dağıtım, ihtiyaç-kaynak uyumsuzluğu), istihdam, koordinasyonsuzluk, hizmetlerde esnekliğin olmaması (talep/tercihlerin dikkate alınmaması, uzlaşma makamının olmaması, halkın görüşünün alınmaması), yeniden yapılanmanın handikapları, bilgi kirliliği, usulsüzlükler, müdahale ekipleri, hizmetlere ulaşamama
4. Selden etkilenen toplulukların yaşadıkları kriz durumu sonrasında sosyal işlevsellik kazanımları nelerdir?	**TEMA 4: KAZANIMLAR**	Tema 4.1 Ekoloji: *Bu afet biz istediğimiz için yaşandı*	Doğayla uyumsuz talepler, dere yatağına ev yapılmamalı, doğaya zarar verme, doğaya saygı, kırıcı yorumlar
		Tema 4.2 Kapasite / Kaynak Gelişimi: *Madem afeti yaşayacaktım keşke daha önce yaşasaymışım*	Kapasite gelişimi (müdahalede görev alma, sosyal sorumluluk duygusunu geliştirme, kendine değer vermeyi öğrenme, anı yaşamayı öğrenme, kendi becerilerini fark etme, yeni arkadaşlıklar geliştirme, dirençlilik kazanma, sosyal becerilerini geliştirme, karar verme becerilerini geliştirme), ekonomik kazanç, ilçenin eskisinden daha iyi olması, hazırlık çalışmalarına önem verme
		Tema 4.3 Tavsiye: *Ben yapabildiysem sen de yapabilirsin*	Ümidini kaybetme, sorumluluk üstlen, güçlü ol, geleceğe odaklan, ibadete yönel

3.1. Tema 1: Yaşantılar

Bu bölümde sel felaketi nedeniyle afetten etkilenenlerin beş gelişim boyutunda yaşadıkları değişimler değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda sırasıyla afetin fiziksel etkileri, sosyal etkileri, duygusal etkileri, bilişsel etkileri ve manevi etkileri başlıkları altında incelemeler bulunmaktadır. Her bir alt tema altında hiyerarşik kod-alt kod modeli ile araştırma kodları görselleştirilerek sunulmaktadır. Daha derin bir anlamaya olanak vermesi amacıyla her bir alt tema altında katılımcıların sosyoekonomik düzey ve yaş konusunda kategorilere ayrılarak karşılaştırılmalarına yer verilmektedir. Buna göre alt sosyoekonomik düzey, orta sosyoekonomik düzey ve üst sosyoekonomik düzey karşılaştırmaları ile 17-28 yaş, 28-40 yaş, 40-50 yaş, 50-65 yaş karşılaştırmaları kod frekans matrisleri aracılığı ile yer almaktadır.

3.1.1. Tema 1.1 Fiziksel Etkiler: En Çok Kırılgan Gruplar Zarara Uğrar

Yaşantılar teması altında yer alan ilk alt tema afetin fiziksel etkilerini işaret eden *"en çok dezavantajlı gruplar zarara uğrar"* olarak belirlenmiştir.

Şekil 3.1. Fiziksel etkiler hiyerarşik kod-alt kod modeli

Sel afetinin fiziksel etkileri Şekil 3.1'de sunulmaktadır. Görüldüğü üzere afetten etkilenenler afet nedeniyle yakın kaybı, sağlık kaybı, ekonomik kayıp ve imkan kaybı yaşamıştır. Yakın kaybı olduğunu belirten katılımcıların bu kayıpları anne, baba, kardeş, akraba, arkadaş ve evcil hayvan kayıplarını ve kaybedilen yakının cenazesinin bulunamamasını içermektedir. Bu noktada arkadaş kaybının neredeyse tüm katılımcılar için yaşandığı belirtilmelidir. İlçede oldukça düşük bir nüfus popülasyonunun olması ilçe sakinlerinin birbirlerini tanıma ve arkadaş olma pratiklerini etkilemektedir. Haliyle yaşanan tüm can kayıpları aslında herkesin tanıdığı, bildiği ilçe sakinleri olarak görülmelidir.

Can kayıplarında, cenazenin bulunamaması yaşanan kaybın daha yoğun hissedilmesine neden olması bakımından önemlidir. 4- Katılımcının ifade ettiği gibi cenazenin bulunamaması kaybın hüznünü daha da ağırlaştırmakta ve hatta cenazenin bulunabilmesi tüm kayıplara rağmen bir sevincin yaşanmasına neden olmaktadır. Aşağıda kardeşinin cenazesi altı ay sonra bulunabilmiş bir katılımcının yaşadığı hüzün ve sevinci paylaşılmaktadır:

4-Katılımcı:

"Anamla biz çok dua ederdik şimdi mezarı olsa diye... Altı ay sonra Cenab-ı Allah çıkarttı. Çok dua ederdik biz, oğlum bulunsa, kardeşim bulunsa diye hep böyle dua ederdik. Cenab-ı Allah hep bize gösterdi. Altı ay sonra çıktı mesela kardeşim. Mezarı var mesela. Çok çok dua ediyoruz. Çok önemli. Giden zaten gitmiş ama en azından mezarı belli olsun (...) Ya ben biraz sevinmiştim ya bulununca... Ölüsüne de mi insan sevinir bir yerde yani? Beni Başsavcı İnebolu'da buldu, Trabzon'dan gelmişti ve sokmamıştı yani elimden çekti böyle. Hastaneye gelmişti. Morgda yıkamaya gelmişti. Ben dedim bakacağım dedim kardeşime. Ya ölünceye kadar buradan (aklından) çıkmaz. Bakma dedi. Ya biz de öleceğiz dedim ya, biz de etten kemikteniz sen bıraksana beni ya. Beni korkacak falan zannetti. Hani şey olur psikolojisi bozuk zaten, daha bozulur, hepten yıpranır hesabı…"

Sağlık kaybı; altında iştah ve kilo kaybı, yaralanma, uyuyamama, psikosomatik rahatsızlıklar, boyun fıtığı, kalp krizi yer almaktadır. Afet sırasında uzunca bir süre hayatta kalma mücadelesi veren ve mucizevi bir kurtuluş öyküsü bulunan 22- Katılımcı yaşadığı sağlık kaybını şu şekilde aktarmaktadır:

22-Katılımcı:

Sel olduktan sonra ilk bir haftada on kilodan fazla verdim. Onbeş kiloya yakın kilo verdim. Aynen ya, yemek falan yiyemiyordum böyle. Çünkü sel sırasındayken yaklaşık dört saat falan suyun altında kaldığımdan dolayı, pis suyun altında, vücudum baya böyle güç kaybetmişti, su şişesini bile kaldıramıyordum yani o kadar halsizdim, bitkin hâldeydim… Aynen dört saat suyun içinde (tavandaki) lambaya tutunarak böyle hayatta kaldım. Ondan sonra gözümde bir rahatsızlık oldu, işte ameliyat falan olmam gerekiyormuş.

Katılımcılar ekonomik kayıp altında; işyeri kaybı, ev kaybı, mal kaybı, iş kaybı, eşya kaybı ile apartman giriş ve merdivenlerinin, selin getirdiği mil, kütük ve diğer cisimlerle dolması nedeniyle evlerinin bir süre kullanılamaz hale gelmesinden bahsetmektedir. Afetin fiziksel etkileri arasında ayrıca imkan kaybı yer almaktadır. Şekil 3.2 ve Şekil 3.3' de görüldüğü gibi tüm ilçe ve özellikle ilçe merkezinin su altında kalması, yıkılması, altyapı sistemlerinin zarar görmesine bağlı olarak uzun süreli elektrik ve su kesintileri yaşanmış, market, manav, fırın, berber, bakkal gibi gündelik hayatın devam etmesi için gerekli tüm işletmeler kullanılamaz hale gelmiştir.

Şekil 3.2. 9 Eylül 2021 tarihli ilçe merkezi fotoğrafı

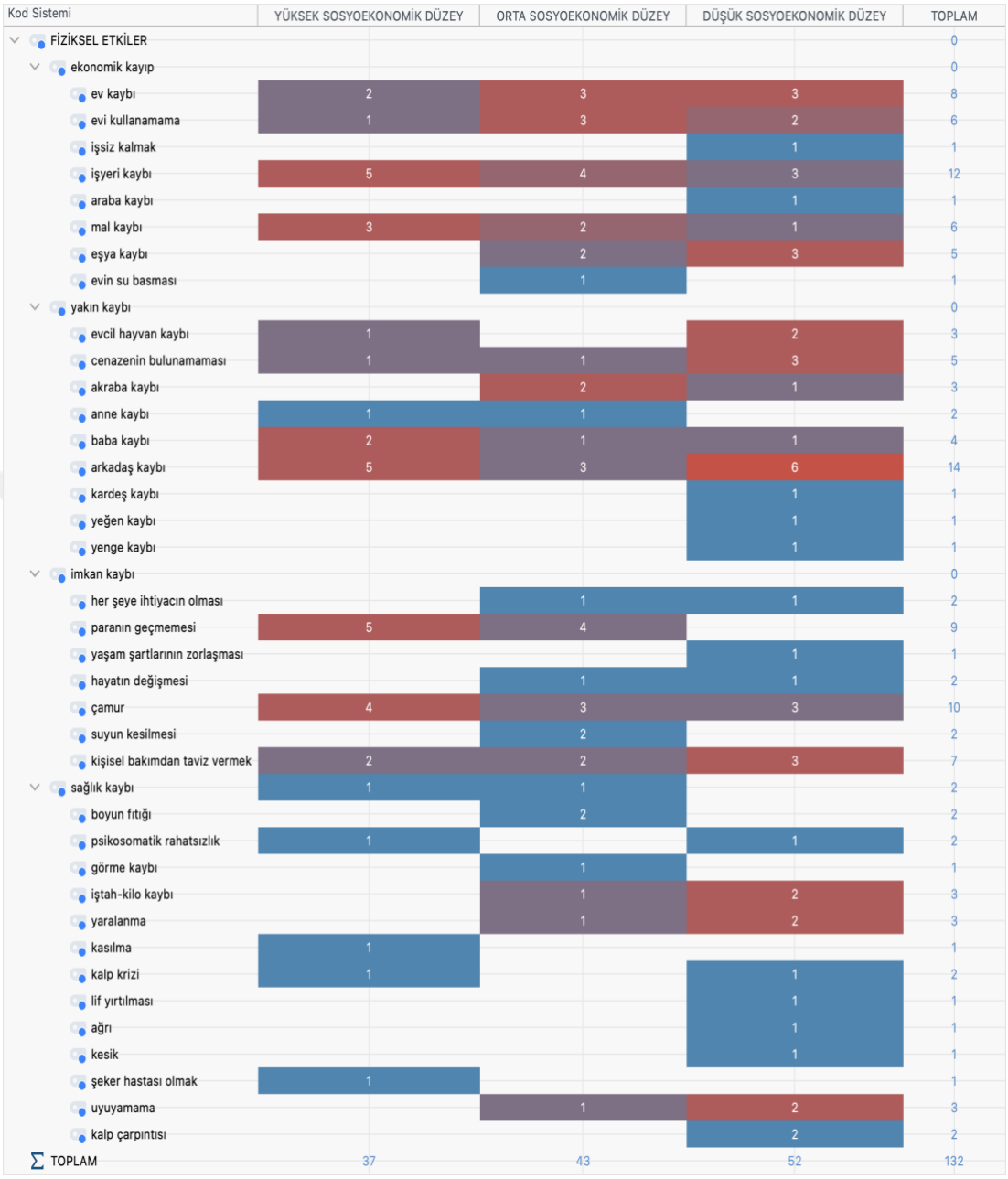
Şekil 3.3. 13 Ağustos 2021 tarihli ilçe meydanı fotoğrafı

İlçe merkezinin sular altında kalması, yıkılması ardından yeniden yapılanma sürecinde devam eden planlı yıkım ve yapım onarım çalışmaları, alt yapı sistemlerinin sıfırdan yapılması gibi nedenlerle uzunca bir süre sokak ve caddeler çamur içinde kalmıştır. Bu durum birçok imkan kaybını beraberinde getirerek gündelik yaşama dönüş sürecini zorlaştırmıştır. Bu nedenlerle katılımcılar imkan kaybı altında çamur, paranın geçmemesi, kişisel bakımından taviz verme, her şeye ihtiyacın olması, suyun kesilmesi ve hayatın değişmesinden bahsetmektedir.

Çizelge 3.2'de kod frekanslarının belge grupları arasındaki dağılımını gösteren kod matrisi bulunmaktadır. Görüldüğü üzere farklı sosyoekonomik düzeylerden katılımcıların afetin fiziksel etkileri başlığı altında yer alan ekonomik kayıp, yakın kaybı, imkan kaybı, sağlık kaybı yaşama durumları farklılık göstermektedir.

Kod frekansları incelendiğinde en fazla fiziksel kayıplarla ilgili paylaşımda bulunanlar düşük sosyoekonomik düzeyden katılımcılar iken (52), yüksek sosyoekonomik düzeyden katılımcılar fiziksel kayıplarından çok daha az (37) bahsetmektedir. Bu durum afetin fiziksel zararının dezavantajlı nüfus grupları tarafından daha yoğun yaşandığını göstermektedir.

Çizelge 3.2. Sosyoekonomik düzeylere göre fiziksel etkiler kod frekans matris tarayıcısı

Kod Sistemi	YÜKSEK SOSYOEKONOMİK DÜZEY	ORTA SOSYOEKONOMİK DÜZEY	DÜŞÜK SOSYOEKONOMİK DÜZEY	TOPLAM
FİZİKSEL ETKİLER				0
ekonomik kayıp				0
ev kaybı	2	3	3	8
evi kullanamama	1	3	2	6
işsiz kalmak			1	1
işyeri kaybı	5	4	3	12
araba kaybı			1	1
mal kaybı	3	2	1	6
eşya kaybı		2	3	5
evin su basması		1		1
yakın kaybı				0
evcil hayvan kaybı	1		2	3
cenazenin bulunamaması	1	1	3	5
akraba kaybı		2	1	3
anne kaybı	1	1		2
baba kaybı	2	1	1	4
arkadaş kaybı	5	3	6	14
kardeş kaybı			1	1
yeğen kaybı			1	1
yenge kaybı			1	1
imkan kaybı				0
her şeye ihtiyacın olması		1	1	2
paranın geçmemesi	5	4		9
yaşam şartlarının zorlaşması			1	1
hayatın değişmesi		1	1	2
çamur	4	3	3	10
suyun kesilmesi		2		2
kişisel bakımdan taviz vermek	2	2	3	7
sağlık kaybı	1	1		2
boyun fıtığı		2		2
psikosomatik rahatsızlık	1		1	2
görme kaybı		1		1
iştah-kilo kaybı		1	2	3
yaralanma		1	2	3
kasılma	1			1
kalp krizi	1		1	2
lif yırtılması			1	1
ağrı			1	1
kesik			1	1
şeker hastası olmak	1			1
uyuyamama		1	2	3
kalp çarpıntısı			2	2
∑ TOPLAM	37	43	52	132

Sosyoekonomik düzeylere göre kod frekansları incelendiğinde ilk olarak sağlık kaybı alt kodlarıyla birlikte düşük sosyoekonomik düzeyden katılımcılarda çok daha yoğun yaşanmaktadır. Matriste görüldüğü üzere; sağlık kaybı düşük sosyoekonomik düzeyden katılımcılarda 13, orta sosyoekonomik düzeyden katılımcılarda 7 ve yüksek sosyoekonomik düzeyden katılımcılarda 5 sıklığa sahiptir. Bu durum yoksulların kırılganlık düzeylerinin daha yüksek olduğunu ve afetin olumsuz etkilerine karşı daha savunmasız kaldığını göstermektedir.

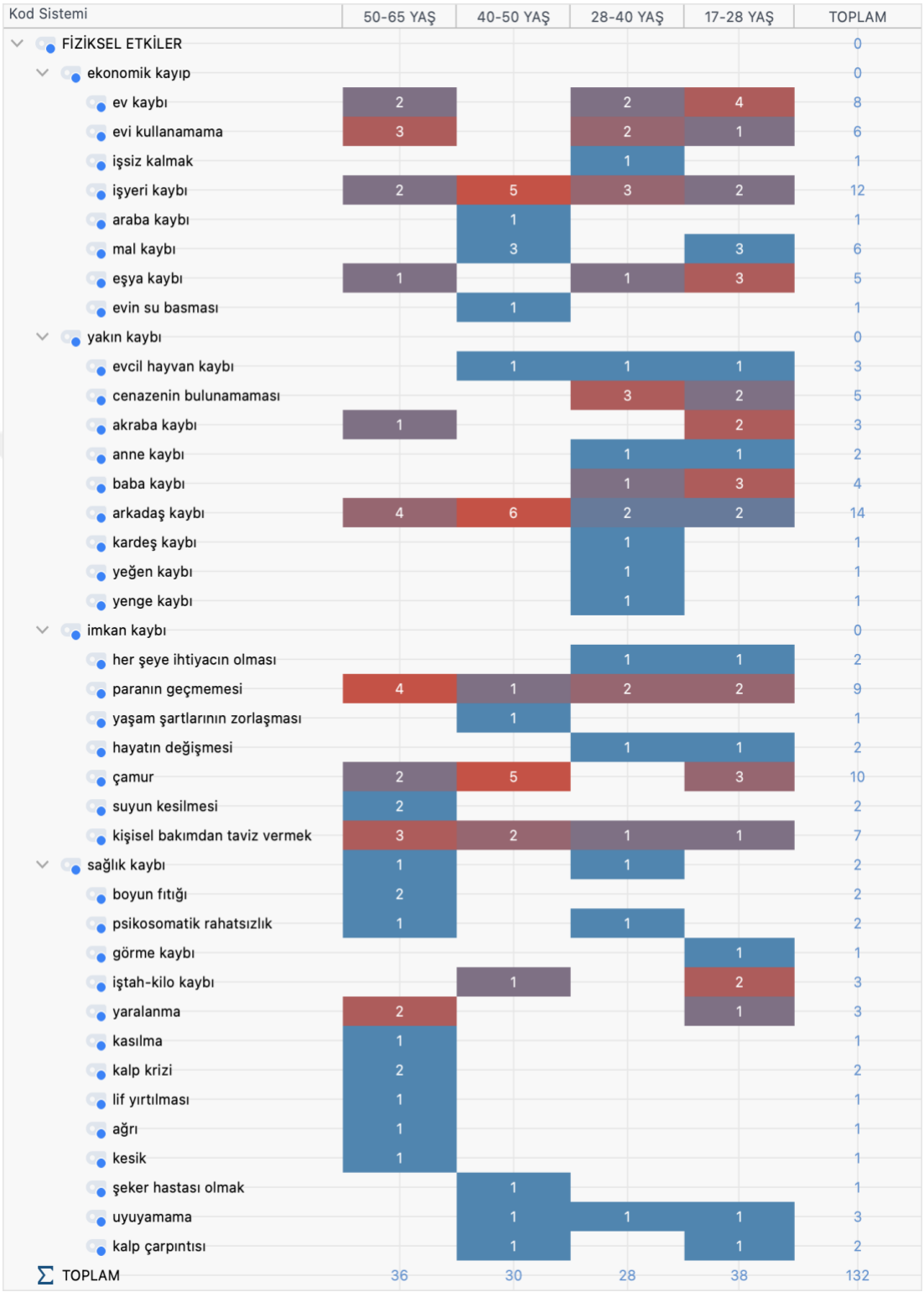
19- Katılımcı:

"Düştüm belime kıstık battı 3 tane. İki tane tırnağım çıktı. Köprüden geçerken ayak köprüsü var ya kilmes tarafından (...) oraya kaçarken orada sel gelince, dallarla beraber kapıyor beni suya. Dizimin üstüne düşüyorum. Ondan sonra yaralandım ben. Ağaç kırılmış bir yerden, suyla beraber geliyor. Ben kaçayım derken, torun kaçtı. Ben kaçamadım, torun gibi koşamıyorum ki ondan sonra su gelince beni kapadı yere. Orada askerler varmış Allah razı olsun, onlar çekti beni."

Diğer yandan afetin fiziksel etkileri tüm sosyoekonomik düzeyden katılımcılarda yoğun şekilde hissedilmektedir. Bu durumda ilçenin en prestijli yerleri olan nehir yatağının, sel felaketinden en fazla zarar gören yer olması etkilidir. Ayrıca yaşanan kamusal alanlarda gözlenen imkan kayıpları tüm ilçe sakinlerini benzer şekilde etkilemektedir. Uzunca bir süre paranın satın alabileceği bir mal ya da hizmetin kalmaması yaşanan mağduriyetin tüm sosyoekonomik düzeylerde benzer şekilde hissedilmesine neden olmuştur.

Fiziksel kayıpların yaşa bağlı değişimleri Çizelge 3.3. üzerinden incelendiğinde genç katılımcıların daha fazla aile üyelerini kaybettiği daha yaşlı katılımcıların ise afetle birlikte daha fazla sağlık kaybı yaşadıkları görülmektedir.

Çizelge 3.3. Yaş gruplarına göre fiziksel etkiler kod frekans matris tarayıcısı

Kod Sistemi	50-65 YAŞ	40-50 YAŞ	28-40 YAŞ	17-28 YAŞ	TOPLAM
FİZİKSEL ETKİLER					0
ekonomik kayıp					0
ev kaybı	2		2	4	8
evi kullanamama	3		2	1	6
işsiz kalmak			1		1
işyeri kaybı	2	5	3	2	12
araba kaybı		1			1
mal kaybı		3		3	6
eşya kaybı	1		1	3	5
evin su basması		1			1
yakın kaybı					0
evcil hayvan kaybı		1	1	1	3
cenazenin bulunamaması			3	2	5
akraba kaybı	1			2	3
anne kaybı			1	1	2
baba kaybı			1	3	4
arkadaş kaybı	4	6	2	2	14
kardeş kaybı			1		1
yeğen kaybı			1		1
yenge kaybı			1		1
imkan kaybı					0
her şeye ihtiyacın olması			1	1	2
paranın geçmemesi	4	1	2	2	9
yaşam şartlarının zorlaşması		1			1
hayatın değişmesi			1	1	2
çamur	2	5		3	10
suyun kesilmesi	2				2
kişisel bakımdan taviz vermek	3	2	1	1	7
sağlık kaybı	1		1		2
boyun fıtığı	2				2
psikosomatik rahatsızlık	1		1		2
görme kaybı				1	1
iştah-kilo kaybı		1		2	3
yaralanma	2			1	3
kasılma	1				1
kalp krizi	2				2
lif yırtılması	1				1
ağrı	1				1
kesik	1				1
şeker hastası olmak		1			1
uyuyamama		1	1	1	3
kalp çarpıntısı		1		1	2
TOPLAM	36	30	28	38	132

Yaşa bağlı sağlık kayıpları incelendiğinde; 50-65 yaş grubunun çok daha fazla sağlık kaybı yaşadığı görülmektedir. Kod sıklıkları incelendiğinde 50-65 yaş grubunda sağlık kaybı alt kodlarıyla birlikte 12 sıklığa sahiptir. Aynı kod diğer yaş gruplarında 3 ila 6 arasında değere sahiptir. Bu durum, yaşlı nüfusun sağlık açısından daha kırılgan bir yaş grubu olması ile ilişkilidir. Görüldüğü gibi kalp krizi, yaralanma, kasılma gibi rahatsızlıklar sağlık açısından daha riskli yaş grubunda daha fazla deneyimlenmektedir. Bir katılımcının yaşadığı stresli sürecin sonrasında sağlık kaybı yaşadığını belirten söylemi şöyledir:

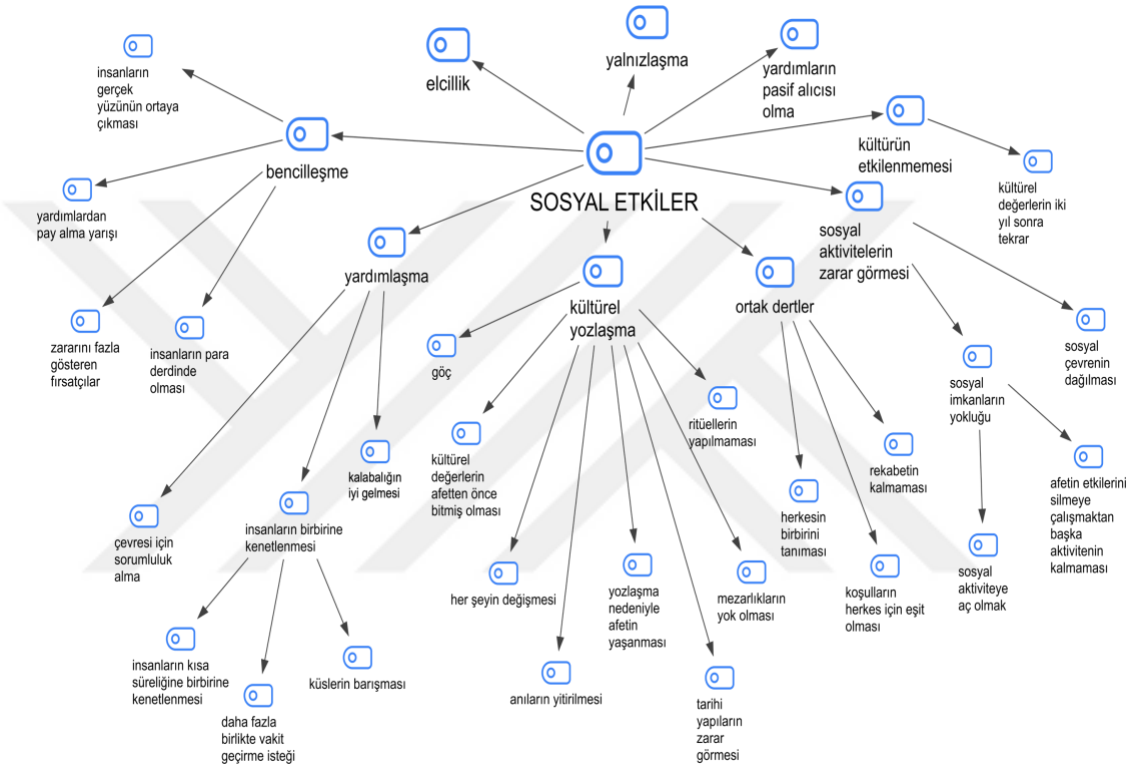
1- Katılımcı:

"Annemi yedi gün sonra bulduk. Yani hemen bulunmadı annemin cenazesi yedi gün sonra bulundu ne yazık ki afetten. Yani o süreçte normal yaşantımda olduğu gibi çok soğukkanlı bir kadındım. Yani herkese destek olmaya çalışan, neredeyse doğru düzgün ağlamayan, sıkıntıya girmeyen, ağlıyorsa gizli gizli ağlayan kimseye göstermeyen, çocuklarına destek olmaya çalışan, ailemdeki diğer üyelere ablama, kardeşime, akrabalarıma hani hep böyle hallolacak sakin olun hani çözülecek… Hep böyle soğukkanlı bir tiptim. Ta ki bir ay sonrasına kadar. Bir ay sonrasında ne yazık ki kanamalarım başladı. Adet kanamalarım başladı, 36 gün bitmeyen kanamalar yaşadım. Vücudum bu şekil tepki vermiş. Yani ruhen tepki vermedi. Hani normal standartlarda yaşadım. Herkes çok soğukkanlı olduğumu çok dirayetli olduğumu bu süreci çok güzel yaşadığından bahsediyorken ne yazık ki sonrasında vücudun farklı tepkiler verdi. Doktorlara çok gittim. Hiçbir problem bulunmadı, kanamalarımın hiçbir sebebi yok. (…) Eee yani hani? İçimin paramparça olduğunu ve bunu bir şekilde vücudum dışarı attığını söylediler. Yani hani o süreçte bunu yaşadım"

Katılımcı ifadesinde görüldüğü gibi sağlık kayıpları sadece afet sırasında meydana gelen fiziksel yaralanmalarla sınırlı değildir. Afetin yarattığı strese bağlı olarak katılımcıların sağlık kayıpları yaşadığı görülmektedir.

3.1.2. Tema 1.2. Sosyal Etkiler: Yardımlaşmanın Bencillikle Yarışması ve Bencilleşmenin Kazanması

Yaşantılar temasına bağlı ikinci alt tema *"yardımlaşmanın bencillikle yarışması ve bencilleşmenin kazanması"* olarak belirlenmiştir. Bu tema afetin sosyal etkilerini tanımlamaktadır.

Şekil 3.4. Sosyal etkiler hiyerarşik kod-alt kod modeli

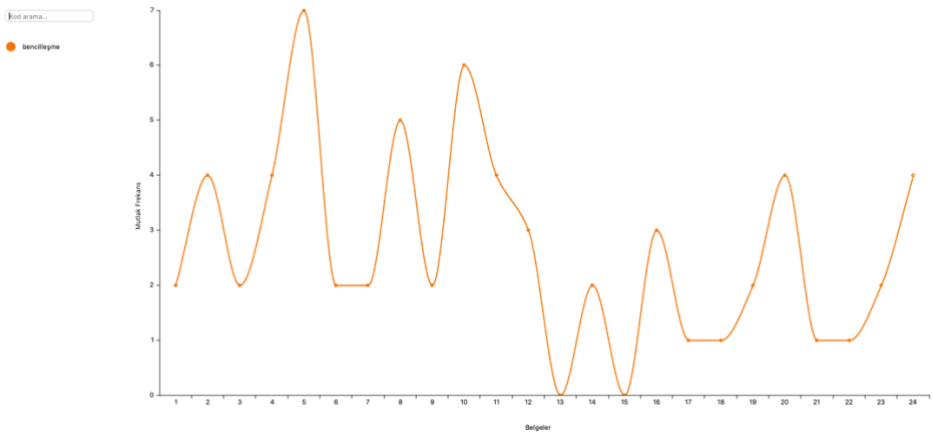
Sel afetinin sosyal etkileri Şekil 3.4'te sunulmaktadır. Görüldüğü üzere afetten etkilenenler yaşanan sel felaketi ile birlikte yalnızlaşma, yardımların pasif alıcısı olma, sosyal aktivitelerin zarar görmesi, kültürel yozlaşma, bencillik gibi olumsuz değişimlerden ve elcillik, yardımlaşma, kültürün zarar görmemesi, ortak dertler gibi daha olumlu ve nötr değişimlerden bahsetmektedir. Alt kodlar incelendiğinde sosyal aktivitelerin zarar görmesi; sosyal çevrenin dağılması ve sosyal imkanların yokluğunu kapsamaktadır. Kültürel yozlaşma; göç hareketliliği, ritüellerin yapılamaması, mezarlıkların yok olması, tarihi yapıların zarar görmesi, anıların yitirilmesi, her şeyin değişmesi, kültürel değerlerin afetten önce bitmesi ile kültürel yozlaşmanın afete neden olduğu paylaşımlarını içermektedir. Bu bulgular, afetin neden ve sonuçlarının afetten etkilenenler tarafından bir bütün olarak görüldüğü şeklinde

yorumlanabilir. Diğer yandan kültürün iki yıllık yeniden yapılanma sürecinde uyuduğu ve uyandığı şeklinde ifade bulan kültürün etkilenmemesi yine önemli bir bulgudur.

2- Katılımcı:

"Değerler noktasında ve kültürel anlamında çok etkilendiğimizi sanmıyorum. Yani burası tekrar eski havaya büründü. İki yıl geçmiş olmasına rağmen neredeyse insanlar sanki bir uyudu uyandı şeklinde baktığın zaman. Aslında aynı yaşantı, aynı kültür anlayışı, aynı yaşam biçimi. Selden iki yıl sonra, sanki iki yıl ara vermişiz gibi iki yıl sonra herkes kaldığı yerden aynı şekilde devam ediyor."

Bencilleşme, çalışmada en fazla tekrar eden kodlardan biridir. Yaşanan afet nedeniyle topluluğun daha bencil saiklerle hareket ettiği katılımcıların neredeyse tamamı tarafından dikkat çekilen bir konudur. Şekil 3.5'de bencilleşme kod trend grafiği yer almaktadır.

Şekil 3.5. Bencilleşme kod trend grafiği

Grafikten görüldüğü üzere; 13-Katılımcı ve 15-Katılımcı haricindeki diğer tüm katılımcılar afetin sosyal etkilerinde bencilleşmenin hakim olduğunu ifade etmektedir. Bu kodun altında insanların gerçek yüzünün ortaya çıkması, yardımlardan pay alma yarışı, zararını fazla gösteren fırsatçılar ve insanların para derdinde olması yer almaktadır.

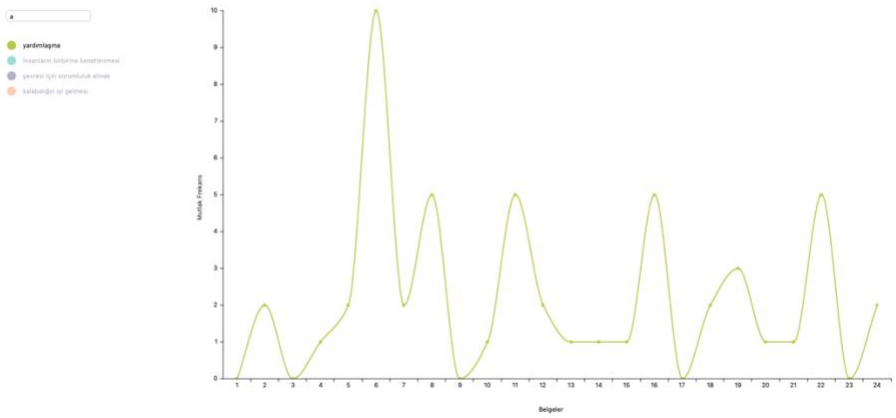
Derinlemesine görüşmelerde; afetin hemen sonrasında diğerleri için harekete geçenlerin, topluluktaki diğerlerini düşünerek ihtiyaç ya da kaybından daha azını talep edenlerin sonraki süreçte yaptıkları kahramanlık ve elcillik nedeniyle pişmanlık hissettikleri fark edilmiştir. Sel

sırasında yıkılmak üzere olan bir yapıdan son anda çok sayıda çocuğu kurtarmak için sağlığını da riske atarak kendiliğinden harekete geçen 11- Katılımcı bu sosyal etkiyi net şekilde örneklemektedir. Katılımcı, sel öncesinde yaşadığı yeri ve insanları seven birisi olduğunu ancak artık insanlardan soğuduğunu ifade etmektedir. Afetle birlikte bencilliğin, vefasızlığın, sorumsuzluğun daha görünür hale geldiğinden bahseden katılımcı, insanların gerçek yüzünü görmenin onu hayal kırıklığına uğrattığından dolayı hoşnutsuzluğunu şöyle dile getirmektedir:

11- Katılımcı:

"Ben o insanlardan soğudum yani öyle anlatayım size yani ben o insandan soğudum. Saygı duyuyordum şimdi saygı duymamayı öğrendim, yani özellikle bunu söylüyorum dertleniyorum yani (...) İnsanlardan bu selden sonra soğudum. Niye soğudum insanların her birisinin devletten nemalanma peşinde olduğunu gördük. Hep bana hep bana olduğunu gördük. (...) İnsanları seviyordum ama selden sonra sevemedim yani, selden sonra bir soğukluk oluştu. Çünkü neden herkes mal peşinde oldu."

Öte yandan yaşanan afet sosyal yapıyı sadece olumsuz yönde etkilememiş aynı zamanda bazı destek mekanizmalarını ortaya çıkarmıştır. Bu durumu elcillik kodu, yardımlaşma kodu ve bu koda bağlı; çevresi için sorumluluk alma, insanların birbirine kenetlenmesi ve kalabalığın iyi gelmesi alt kodları desteklemektedir. Şekil 3.6'da yardımlaşma kod trend grafiği görülmektedir.

Şekil 3.6. Yardımlaşma kod trend grafiği

Grafikten görüldüğü gibi katılımcılardan beş tanesi afetin sosyal etkileri arasında yardımlaşma pratiklerinin artmasından bahsetmemişlerdir. Ancak farklı sosyoekonomik düzey ve yaşlardaki diğer 19 katılımcı böyle bir olumlu etkinin varlığını deneyimlemiş ve aktarmışlardır.

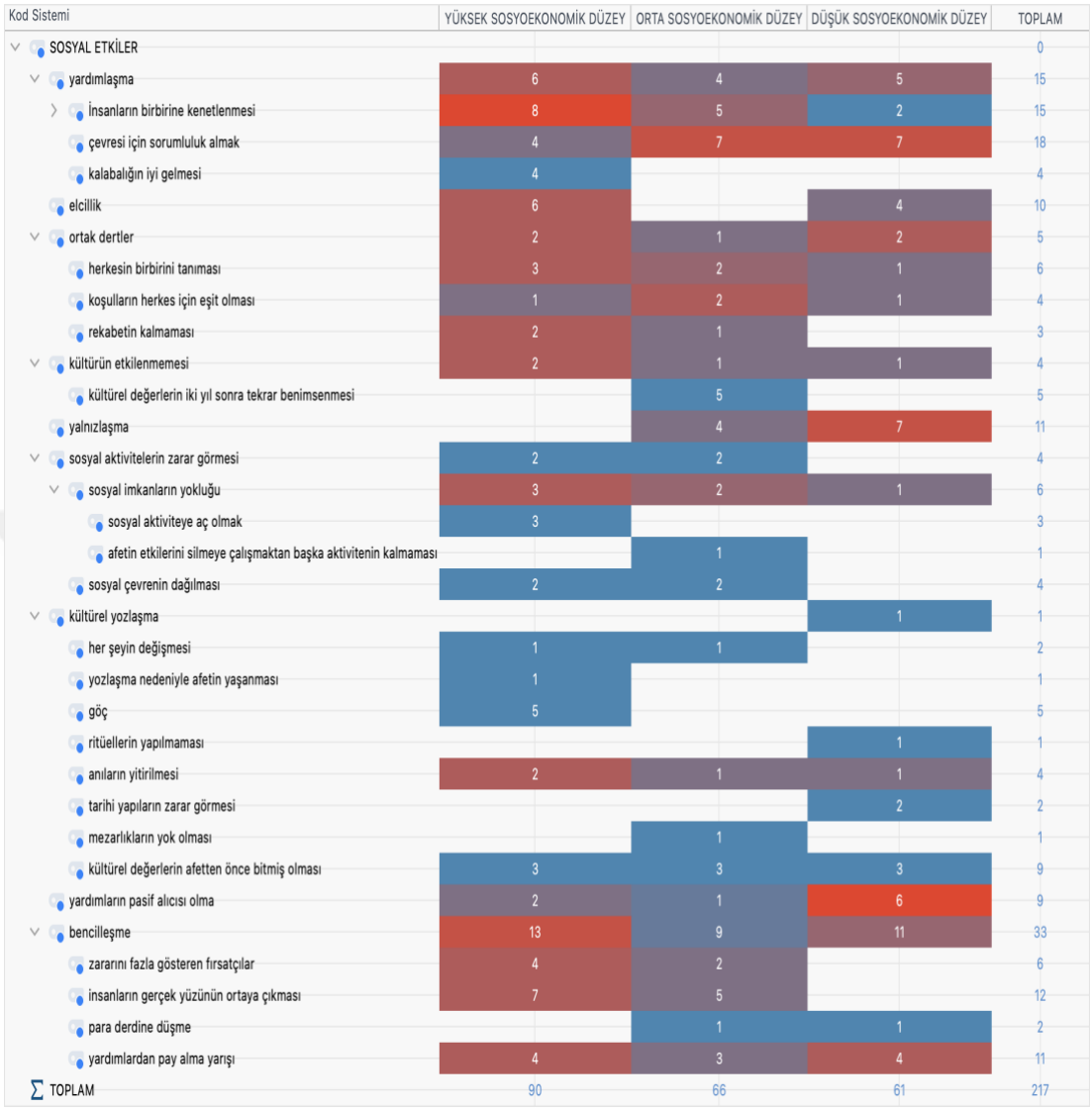
Bir diğer önemli bulgu ortak dertler kodunda görüldüğü gibi herkesin benzer mağduriyetleri yaşaması nedeniyle koşulların tüm topluluk için eşitlenmesi, herkesin birbirini tanıma ve desteklemesi ve bireyler arası rekabetin kalmamasıdır. Bu paylaşımlar, yaşanan afetin topluluk için ortak bir problem olarak algılandığı ve bu dert karşısında bireyler arası sosyal destek mekanizmalarını güçlendirdiğini göstermektedir.

3- Katılımcı:

"Sel öncesinde tabii her yerde olduğu gibi insanlarda bir yarış vardı. Senin araban şu, benim arabam bu; senin evin şu, benim evim bu şeklinde. Böyle bir şey vardı ama selden sonra artık hiç kimse ne arabadan konuştu ne evden konuştu ne paradan konuştu. Sonuçta paran da olsa bir şey ifade etmedi. Zengin fakir oturduk, yan yana bulgur pilavı yedik günlerce çadırlarda... Hijyenin olmadığı ortamda. Ayağında çizme, kafanda şapka. Çok varlıklı olan insan da o masaya oturdu, beraber yemek yedi, hani böyle bir olay yaşandı. Dolayısıyla bu da insanların birbirine kenetlendiğini gösteren bir işaret olsa gerek diye düşünüyorum."

Çizelge 3.4'de kod frekanslarının sosyoekonomik düzeylerle ilişkisini gösteren kod matrisinden görüldüğü üzere afetin hem olumlu hem de olumsuz sosyal etkileri daha çok yüksek sosyoekonomik düzeyde (68) yer alan katılımcılar tarafından fark edilmektedir. Düşük sosyoekonomik düzeyde yer alan katılımcılar afetin sosyal etkilerinden daha az (47) etkilenmiş görünmektedir. Aynı grubun fiziksel etkilere karşı daha savunmasız olduğu düşünüldüğünde sosyoekonomik düzeylerin farklı kırılganlıklar yarattığı söylenebilir.

Çizelge 3.4. Sosyoekonomik düzeylere göre sosyal etkiler kod frekans matris tarayıcısı

Kod Sistemi	YÜKSEK SOSYOEKONOMİK DÜZEY	ORTA SOSYOEKONOMİK DÜZEY	DÜŞÜK SOSYOEKONOMİK DÜZEY	TOPLAM
SOSYAL ETKİLER				0
yardımlaşma	6	4	5	15
İnsanların birbirine kenetlenmesi	8	5	2	15
çevresi için sorumluluk almak	4	7	7	18
kalabalığın iyi gelmesi	4			4
elcillik	6		4	10
ortak dertler	2	1	2	5
herkesin birbirini tanıması	3	2	1	6
koşulların herkes için eşit olması	1	2	1	4
rekabetin kalmaması	2	1		3
kültürün etkilenmemesi	2	1	1	4
kültürel değerlerin iki yıl sonra tekrar benimsenmesi		5		5
yalnızlaşma		4	7	11
sosyal aktivitelerin zarar görmesi	2	2		4
sosyal imkanların yokluğu	3	2	1	6
sosyal aktiviteye aç olmak	3			3
afetin etkilerini silmeye çalışmaktan başka aktivitenin kalmaması		1		1
sosyal çevrenin dağılması	2	2		4
kültürel yozlaşma			1	1
her şeyin değişmesi	1	1		2
yozlaşma nedeniyle afetin yaşanması	1			1
göç	5			5
ritüellerin yapılmaması			1	1
anıların yitirilmesi	2	1	1	4
tarihi yapıların zarar görmesi			2	2
mezarlıkların yok olması		1		1
kültürel değerlerin afetten önce bitmiş olması	3	3	3	9
yardımların pasif alıcısı olma	2	1	6	9
bencilleşme	13	9	11	33
zararını fazla gösteren fırsatçılar	4	2		6
insanların gerçek yüzünün ortaya çıkması	7	5		12
para derdine düşme		1	1	2
yardımlardan pay alma yarışı	4	3	4	11
∑ TOPLAM	90	66	61	217

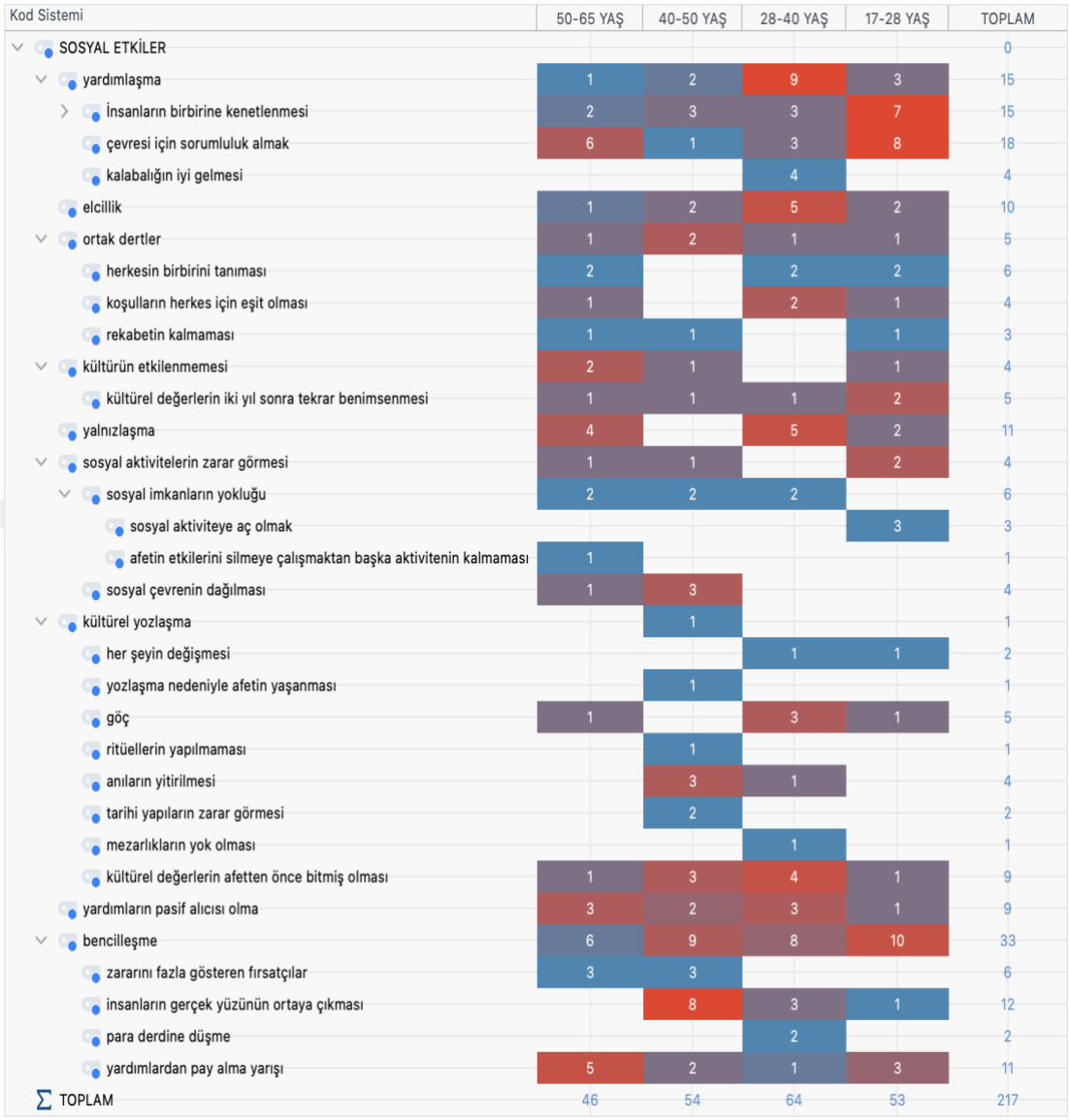
Sosyal etki altında yer alan paylaşımlar değerlendirildiğinde sosyoekonomik düzeye göre önemli farklılaşmalar görülmektedir. Örneğin yalnızlaşma, sadece düşük sosyoekonomik düzeyde; göç hareketliliği ise sadece yüksek sosyoekonomik düzeyde fark edilen birer sosyal etkidir. Afetle birlikte yaşam şartlarının zorlaşması ilçe dışına göç verilmesini beraberinde getirmiş öte yandan ilçedeki yeni iş sahasından yararlanmak için ilçe dışından yeni sakinler nüfusa eklemlenmiştir. İlçe dışına ve içine yaşanan doğru yaşanan nüfus hareketliliği bölge demografik yapısını değiştirmektedir. Yüksek sosyoekonomik düzeyde yer alan esnaflar bu durumu önemli bir sosyal etki olarak ifade ederken (5) orta ve düşük sosyoekonomik düzeyde yer alan katılımcılar tarafından ise fark edilmemektedir.

8- Katılımcı:

"Bu selin izlerinin uzun süreceğini düşünüp de başka ilçelere ya da illere göç eden insanlar oldu, ilçenin insan yapısı da değişiyor... Şu anda buradaki iş yoğunluğundan dolayı, özellikle inşaat sektöründe, dışarıdan gelen ciddi insanlar oldu. Buradan işte maddi imkanlar yüzünden dışarı gidenler oldu. Demografik yapı da değişiyor belki onu da ilerleyen günlerde göreceğiz yani"

Çizelge 3.5'te yaşa göre kod frekansları incelendiğinde tüm yaş gruplarında kod frekanslarının benzerlik gösterdiği fark edilmektedir. Ancak kategori ve kod düzeyinde sosyal etkiler yaş gruplarına göre önemli farklılıklar içermektedir.

Çizelge 3.5. Yaş gruplarına göre sosyal etkiler kod frekans matris tarayıcısı

Kod Sistemi	50-65 YAŞ	40-50 YAŞ	28-40 YAŞ	17-28 YAŞ	TOPLAM
SOSYAL ETKİLER					0
yardımlaşma	1	2	9	3	15
İnsanların birbirine kenetlenmesi	2	3	3	7	15
çevresi için sorumluluk almak	6	1	3	8	18
kalabalığın iyi gelmesi			4		4
elcillik	1	2	5	2	10
ortak dertler	1	2	1	1	5
herkesin birbirini tanıması	2		2	2	6
koşulların herkes için eşit olması	1		2	1	4
rekabetin kalmaması	1	1		1	3
kültürün etkilenmemesi	2	1		1	4
kültürel değerlerin iki yıl sonra tekrar benimsenmesi	1	1	1	2	5
yalnızlaşma	4		5	2	11
sosyal aktivitelerin zarar görmesi	1	1		2	4
sosyal imkanların yokluğu	2	2	2		6
sosyal aktiviteye aç olmak				3	3
afetin etkilerini silmeye çalışmaktan başka aktivitenin kalmaması	1				1
sosyal çevrenin dağılması	1	3			4
kültürel yozlaşma		1			1
her şeyin değişmesi			1	1	2
yozlaşma nedeniyle afetin yaşanması		1			1
göç	1		3	1	5
ritüellerin yapılmaması		1			1
anıların yitirilmesi		3	1		4
tarihi yapıların zarar görmesi		2			2
mezarlıkların yok olması			1		1
kültürel değerlerin afetten önce bitmiş olması	1	3	4	1	9
yardımların pasif alıcısı olma	3	2	3	1	9
bencilleşme	6	9	8	10	33
zararını fazla gösteren fırsatçılar	3	3			6
insanların gerçek yüzünün ortaya çıkması		8	3	1	12
para derdine düşme			2		2
yardımlardan pay alma yarışı	5	2	1	3	11
TOPLAM	46	54	64	53	217

Sosyal aktivitelerin zarar görmesi tüm yaş gruplarını benzer şekilde etkilerken sosyal aktiviteye aç olma durumu 17-28 yaş grubu katılımcılarda gözlenmektedir. Bu bulgu daha genç katılımcıların sosyal yaşamlarını düzenlemek, canlandırmak konusunda yaşlı nüfusa göre daha istekli olduğunu göstermektedir. Sosyal aktivitelere katılım ihtiyacı, ilçede düzenlenen her türlü organizasyona iştirak etmek için itici bir güç oluşturmaktadır.

20- Katılımcı:

"Belediye mesela diyelim ki anneler gününde bir kutlama yapıyordu. Mesela ona dahi gidiyorduk. Böyle normalde ben giden bir insan değilimdir öyle ortamlara. Hani ne

bileyim yapmacık gelir bana, ya da hani o tarz bir etkinlik... Ama gidiyorduk yani böyle hani sosyalleşelim ya da ne bileyim bir değişiklik olsun, farklı bir yüz görelim vesaire… Normalde giden bir insan değilim yani ben, çok aktif değilim o konularda."

Yaşa göre kod frekansları ayrıca kültürel yozlaşmanın, daha çok 28-40 ve 40-50 yaş gruplarında (sırasıyla 6 ve 8) fark edilen bir sosyal etki olduğu göstermektedir.

Bencilleşme ise; zararını fazla gösteren fırsatçılar, insanların gerçek yüzünün ortaya çıkması, para derdine düşme ve yardımlardan pay alma alt kodlarıyla birlikte her yaş grubundan katılımcılar tarafından fark edilen olumsuz bir sosyal etkidir. Daha önce de belirtildiği gibi katılımcıların tamamına yakını afetin bencilleşme konusunda bir sosyal değişim yarattığı görüşünü takip etmektedir. Ancak tüm yaş grupları içinde daha çok 40-50 yaş grubu bencilleşme konusunda rahatsızlıklarını paylaşmışlardır.

7- Katılımcı:

"Yani insanların gerçek yüzlerini görmemişim daha doğrusu ben görmek istememişim. Ben kendime öyle diyorum ama şu anda gerçekten gördüm, fakat önceki halimi isterdim. Çünkü o zaman kötü bakmıyordum kafamda soru işaretleri yoktu. Daha kolay iletişimim oluyordu. Daha çok seviyordum yani onunla birlikte sevgiyle oturuyordum. Fakat şimdi otururken mesela onda gördüğüm bir hareket beni düşündürebiliyor veya ne bileyim bir mesafe koymamı gerektirebiliyor onu demek istiyorum."

9- Katılımcı:

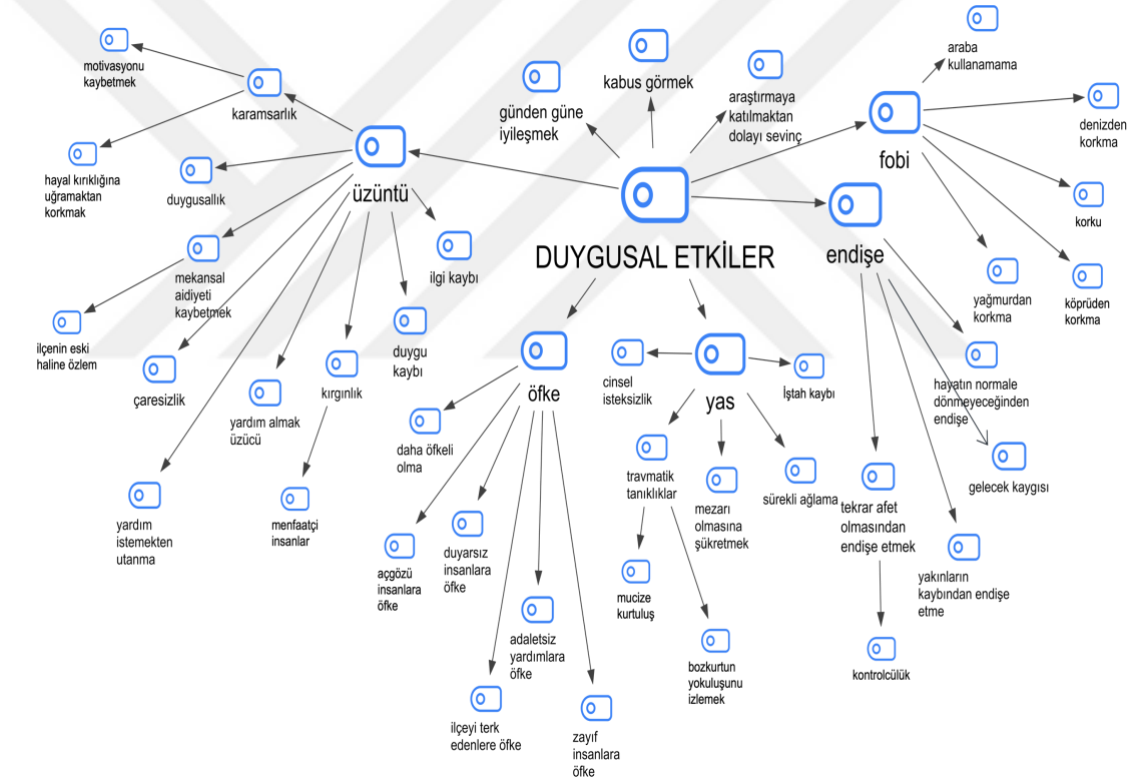
"Şeyi görmeye başlamıştık. Evlerde yer kalmadığı için balkonlarda yağ kolileri, tuvalet kağıtları, un çuvalları ya inanır mısınız sizden daha zayıf bir kadın sadece bedava diye sırtına yüklendi kocaman bir un çuvalını… Normalde götürebileceğini düşünmüyorum. Yani gerçekten."

Katılımcı söylemlerinden görüldüğü gibi afet sonrasında insanların bencilleşmesi katılımcıları rahatsız eden bir durumdur. Bu etki katılımcıların sosyal çevreleri ile ilişkilerini etkilemekte ve üyesi oldukları topluluğa bakışlarını değiştirmektedir. Ancak aynı zamanda ortak bir

mağduriyetin yaşanması insanların biz olma bilincini yükselterek yardımlaşma pratiklerini ve sosyal aktivitelere katılım isteğini de doğurmaktadır. Tüm bunlar birlikte değerlendirildiğinde afetin sosyal etkileri topluluk yaşamını hem olumlu hem de olumsuz şekilde derinden etkilemektedir.

3.1.3. Tema 1.3. Duygusal Etkiler: Bugün, Dünden Daha İyiyim

Yaşantılar teması altında afetin duygusal etkileri incelendiğinde *"bugün, dünden daha iyiyim"* alt teması elde edilmiştir.

Şekil 3.7. Duygusal etkiler hiyerarşik kod-alt kod modeli

Sel afetinin duygusal etkileri Şekil 3.7'de sunulmuştur. Duygusal etkiler; üzüntü, öfke, endişe, fobi, yas, kabus görmek, günden güne iyileşmek ve araştırmaya katılmaktan dolayı sevinç duymayı içermektedir.

Çalışmanın en çok tekrar eden kodlarından biri olan üzüntü kodunun altında; karamsarlık, duygusallık, çaresizlik, yardım almanın üzücü olması, yardım istemekten utanma, kırgınlık,

duygu kaybı, ilgi kaybı ve mekânsal aidiyetini kaybetme konusundaki paylaşımlar yer almaktadır.

Mekansal aidiyetin kaybedilmesi ve ilçenin eski haline özlem duyma; katılımcılar arasında çok yoğun gözlenen üzüntü sebeplerinden biridir. Yaşanan afetle birlikte fiziksel çevrenin bozulması ve yeniden yapılanma sürecinde önceki haline sadık kalınmaması mekânsal aidiyet duygusununun yitirilmesine neden olmaktadır. Konuyla ilgili iki katılımcının paylaşımları bu konuda yaşanan üzüntüyü göstermektedir:

9- Katılımcı:

"Eski Bozkurt'tan taşınsam çok üzülürdüm, ama şimdi taşınsam o kadar üzülmem. Diyorum ki bazen sadece adı Bozkurt geri kalan her şey değişti. Sadece adı Bozkurt olarak kaldı. Hani o kadar üzüleceğimi düşünmüyorum hani ben burada doğdum. Burada büyüdüm, buralıyım. Ama zannediyorum ki o kadar üzülmem, buradan gittiğim için."

12- Katılımcı:

"Biz artık eskiyi çok özlüyoruz. Ne tarafa baksak hep aklımıza eski Bozkurt geliyor ve eski Bozkurt'tan eser yok artık. Hani meydanına gittiğimde, meydanda büyüdüm ben ve meydana gittiğimde artık çocukluğumu göremiyorum ve herkesten de bu şekilde duyuyorum. Artık eski Bozkurt'tan eser yok. Bambaşka bir Bozkurt, bambaşka bir yer, sokaklarda gezerken bile çocukluğumu hatırlayamıyorum ben. (...) Hani eskiyi bu kadar köreltmeseydik biraz daha kolay atlatabilirdik, çünkü yeni bir yere alışmak zor olur. Ne olursa olsun."

Katılımcıların söylemlerinde özellikle ilçe meydanına yönelik özlem yoğun olarak gözlenmektedir. Şekil 3.8 ve Şekil 3.9; meydanın afet öncesi ve yeniden yapılanma sonrası arasındaki farklılığını göstermektedir. Görüldüğü üzere afet öncesinde park ve dinlenme alanı olarak tasarlanmış ilçe meydanı, afet sonrasında işletmelerin yer aldığı bir alışveriş ve yaşam alanına dönüştürülmüştür. Ancak saha araştırması sırasında yapılan gözlemlerde, tasarlanan bu yeni mekanın halk tarafından benimsenmediği ve kullanılmadığı fark edilmiştir. Bu nedenle

işletmeler bu alanda faaliyet göstermekten sakınmakta ve oluşturulan işyerlerinin önemli bir kısmı boş durmaktadır.

Şekil 3.8. Afet öncesi ilçe meydanı

Şekil 3.9. Yeniden yapılanma sonrası ilçe meydanı

Duygusal etkiler altında yer alan öfke konusundaki paylaşımlar; eskisinden daha öfkeli olmayı, açgözlü insanlara, ilçeyi terk edenlere, adaletsiz yardım süreçlerine ve zayıf insanlara öfke duymayı kapsamaktadır. Yas ise; iştah kaybı, sürekli ağlama, mezarının olmasına şükretme, cinsel isteksizlik ve travmatik tanıklıkların etkisinde kalmayı kapsamaktadır. Derinlemesine görüşmeler esnasında katılımcılardan afet anına ilişkin herhangi bir paylaşım yapması istenmediği halde görüşme akışında çokça travmatik tanıklık öyküsü katılımcılar tarafından aktarılmıştır. Bu nedenle travmatik tanıklıkların etkisinde kalma konusundaki paylaşımlar; katılımcıların önemli bir kısmında afetin derin duygusal etkiler bıraktığını ve katılımcılar tarafından paylaşılmak istendiğini göstermektedir.

5- Katılımcı:

"(...) Yaşadığınız ilçe onbeş dakika gibi bir sürede komple yok oluyor, yok olduğu anlamına gelebilecek kadar bir suyun altındasın. Başlarda kimin kurtulabileceğini, kimin kurtulamadığını hesaplayamıyorsun. Telefonlara zaten ulaşılamadı, yani çekmedi (...) O günün bazı anları yok, hiç kimsede yok. Sadece bende değil, hiç kimsede yok. Çünkü sadece böyle bakıyoruz yani su akıyor, arabalar gidiyor gözümüzün önünden. Bazı arabaların içinde insanlar el sallıyor yardım edin diye. Çatılarda insanlar var. Apartmanların balkonlarında insanlar var, çığlık çığlığa çocuklar kadınlar yardım edin kurtarın bizi diye. Ama bir şey yapamıyorsun. En az suyun olduğu yerde, gözümüzün önünde üç metre su akıyor. Ki ben selden iki – üç gün sonra yıkılan hükümet binasının orada sekiz metre, orada tam sekiz metre su yüksekliği ölçtüm. Yani meydan diyebileceğimiz yerde Bozkurt'un merkezi diyebileceğimiz yerde sekiz metre gibi bir su geçiyor. Sadece bakıyorsun ağaçlar geçiyor, arabalar geçiyor. Büyük büyük minibüsler geçiyor, beton mikserleri geçiyor. Yani böyle hani çaresiz… İnsanoğlunun çaresiz kaldığı hani hiçbir şey yapamadığı an var ya, işte o an. O anlardan bir tanesiydi daha doğrusu... Böyle bakıyorsun başka bir şey yapamıyorsun, oturduk böyle hani zaten dizlerde vücutta bir hal kalmadı, öyle oturduk böyle Bozkur'un yok oluşunu izledik."

Endişe konusundaki paylaşımlar; tekrar afet olmasından endişe duymayı, yakınların kaybından endişe duymayı, gelecek kaygısını, hayatın normale dönmemesinden endişe etmeyi kapsamaktadır. Afet sonrası gelişen fobiler ise; yağmurdan korkma, köprüden korkma, genel korku hali, denizden korma, araba kullanamama konularındaki katılımcı paylaşımlarını içermektedir. Endişe ve fobiler katılımcıların önemli bir kısmında deneyimlenen yaygın duygusal etkilerdir.

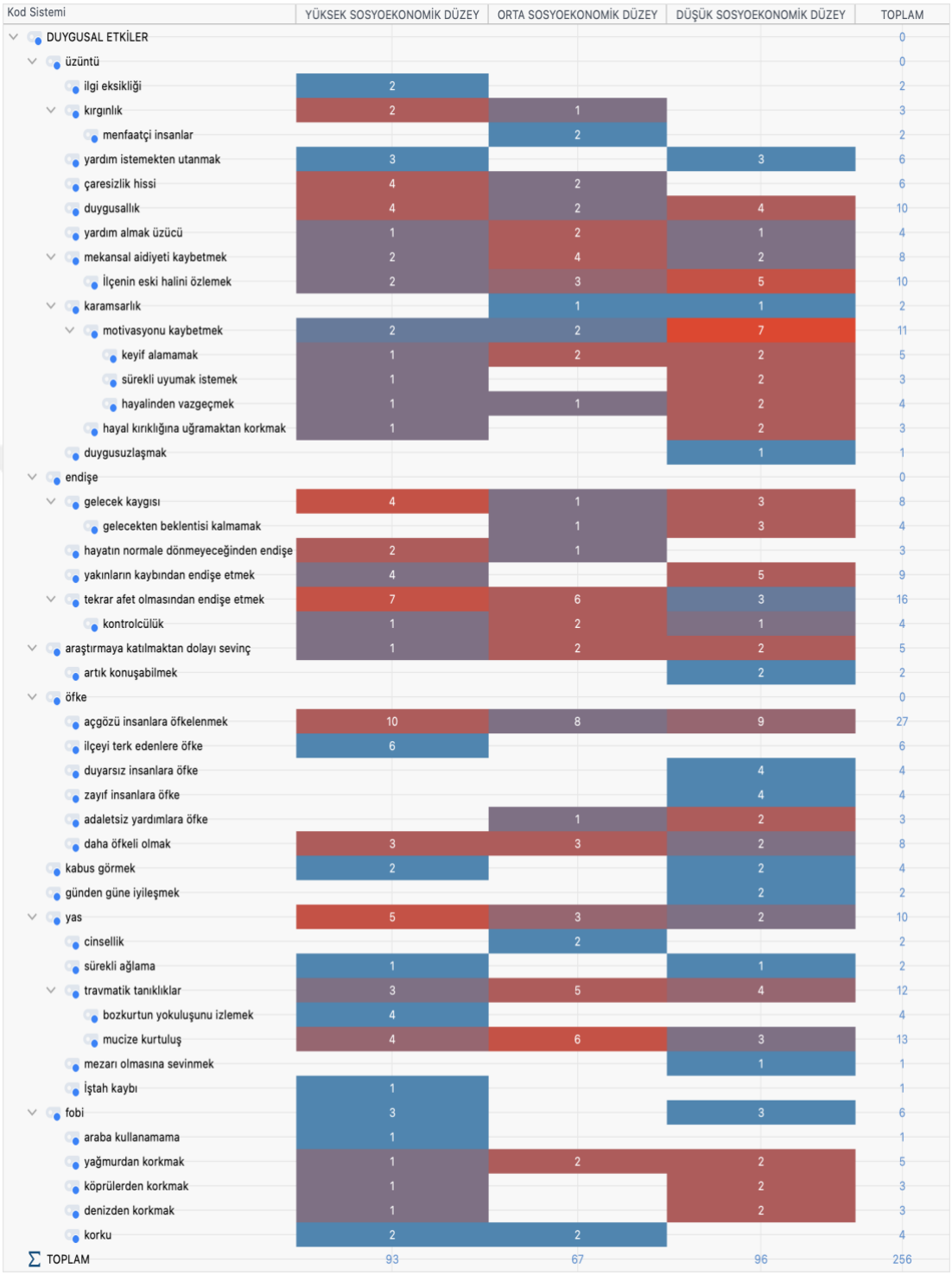
Bunun yanı sıra katılımcılar, afetin üzerinden geçen iki yıllık süre içinde günden güne iyileştiklerinden ve araştırmaya katılmaktan dolayı sevinç duyduklarından bahsetmektedir. Bu sevinç, yaşanan kriz durumunun sağlıklı şekilde atlatılmasına bağlı olarak katılımcıların sosyal işlevselliğinin arttığını ve deneyim paylaşımı için hazır olduklarını göstermektedir. Selden sonraki ilk iki yılı psikososyal sağlığını yeniden kazanmak için kullanan bir katılımcı, artık kendi deneyimlerini paylaşmaya hazır olduğunu şu şekilde aktarmaktadır:

10- Katılımcı:

"Artık konuşabiliyorum ben, yani bundan bir yıl önce siz bana gelseydiniz ben sizle konuşamazdım. Öyle, konuşmayı da istemeyerek kabul edemezdim. Çünkü konuşmak istemiyordum. Çünkü her konuştuğumda yaşıyordum, ama artık konuşabiliyorum. (...) Çok memnun oldum sizinle bu konuşmayı yapmaktan. Gerçekten çok mutluyum."

Çizelge 3.6'da, duygusal etkilerin sosyoekonomik düzeyler arasındaki yoğunluğu bir bütün olarak incelendiğinde gruplar arasında dikkat çekici bir farklılaşmanın bulunmadığı görülmektedir. Ancak genel itibariyle orta sosyoekonomik düzeyden katılımcıların diğerlerine nazaran daha yoğun şekilde duygusal etkilere maruz kaldığı söylenebilir. Özellikle fobilerin yüksek ve düşük sosyoekonomik düzeyden katılımcılarda daha yaygın olduğu bununla birlikte orta sosyoekonomik düzeyden katılımcılarda daha az yaşandığı görülmektedir. Bu durum katılımcıların güçlü olmak ve güçlü görünmekle ilgili kaygılarıyla ilişkili olabilir.

Çizelge 3.6. Sosyoekonomik düzeylere göre duygusal etkiler kod frekans matris tarayıcısı

Kod Sistemi	YÜKSEK SOSYOEKONOMİK DÜZEY	ORTA SOSYOEKONOMİK DÜZEY	DÜŞÜK SOSYOEKONOMİK DÜZEY	TOPLAM
DUYGUSAL ETKİLER				0
üzüntü				0
ilgi eksikliği	2			2
kırgınlık	2	1		3
menfaatçi insanlar		2		2
yardım istemekten utanmak	3		3	6
çaresizlik hissi	4	2		6
duygusallık	4	2	4	10
yardım almak üzücü	1	2	1	4
mekansal aidiyeti kaybetmek	2	4	2	8
İlçenin eski halini özlemek	2	3	5	10
karamsarlık		1	1	2
motivasyonu kaybetmek	2	2	7	11
keyif alamamak	1	2	2	5
sürekli uyumak istemek	1		2	3
hayalinden vazgeçmek	1	1	2	4
hayal kırıklığına uğramaktan korkmak	1		2	3
duygusuzlaşmak			1	1
endişe				0
gelecek kaygısı	4	1	3	8
gelecekten beklentisi kalmamak		1	3	4
hayatın normale dönmeyeceğinden endişe	2	1		3
yakınların kaybından endişe etmek	4		5	9
tekrar afet olmasından endişe etmek	7	6	3	16
kontrolcülük	1	2	1	4
araştırmaya katılmaktan dolayı sevinç	1	2	2	5
artık konuşabilmek			2	2
öfke				0
açgözü insanlara öfkelenmek	10	8	9	27
ilçeyi terk edenlere öfke	6			6
duyarsız insanlara öfke			4	4
zayıf insanlara öfke			4	4
adaletsiz yardımlara öfke		1	2	3
daha öfkeli olmak	3	3	2	8
kabus görmek	2		2	4
günden güne iyileşmek			2	2
yas	5	3	2	10
cinsellik		2		2
sürekli ağlama	1		1	2
travmatik tanıklıklar	3	5	4	12
bozkurtun yokuluşunu izlemek	4			4
mucize kurtuluş	4	6	3	13
mezarı olmasına sevinmek			1	1
İştah kaybı	1			1
fobi	3		3	6
araba kullanamama	1			1
yağmurdan korkmak	1	2	2	5
köprülerden korkmak	1		2	3
denizden korkmak	1		2	3
korku	2	2		4
TOPLAM	93	67	96	256

Duygusal etkiler; kategori ve kod bazında incelendiğinde sosyoekonomik düzeylere göre farklılıklar bulunmaktadır. Orta sosyoekonomik düzeyden katılımcıların endişe, öfke ve fobi

konularındaki paylaşımları yüksek ve düşük sosyoekonomik düzeyden katılımcılara göre daha az etkilendiklerini göstermektedir.

Sosyoekonomik düzeye göre önemli farklılaşmanın bulunduğu bir diğer konu ise karamsarlıktır. Karamsarlık; motivasyonunu kaybetme, keyif alamama, sürekli uyumak isteme, hayalinden vazgeçme, hayal kırıklığına uğramaktan korkma ve duygusuzlaşma paylaşımlarıyla birlikte özellikle düşük sosyoekonomik düzeyden katılımcılar arasında yoğun (16) olarak yaşanmaktadır. Bu etkiler orta ve üst sosyoekonomik düzeyden katılımcılarda ise çok daha az (sırasıyla 6, 6) görülmektedir. Bu bulgu, düşük sosyoekonomik düzeyden katılımcıların sel afeti nedeniyle gelecekleri hakkında daha karamsar bir tabloya sahip olduklarını göstermektedir. Karamsarlık; potansiyeli kullanmayı engelleme, tehlike ve risklere açık olma, fırsatları değerlendirememe gibi süreğen kayıplara neden olan bir duygu durumu olması açısından çok önemlidir. 16- Katılımcının bu konudaki paylaşımı karamsarlığın yarattığı tehlikeyi açıkça örneklemektedir:

16- Katılımcı:

"Sel bir kere olmadı gördünüz, ikinci defa üçüncü defa oldu… İkinci selde siren seslerinden tabi insanlar korkup kaçtı ama ben şöyle ilk bir düşündüm, nereye kaçıyorum? Zaten her şeyimi kaybetmişim dedim. Kardeşim de Kastamonu'da kafam rahat… Yani ben kaçsam kendimi kurtarırım dedim. Bari birkaç kişiyi kurtarayım yani bende bir şey yoktu, panik yoktu öyle onlar gibi…"

İfade edildiği gibi kaybedecek bir şeyinin kalmadığını düşünmek bundan sonraki tehlike ve riskler konusunda duyarlılığı azaltarak yeni bir risk oluşturmaktadır. Bir diğer katılımcı, yaşadığı travmatik deneyimin sonucunda sadece hayallerinden değil artık hayal kurmaktan ve plan yapmaktan vazgeçtiğini belirterek yaşadığı karamsarlığın boyutunu ortaya koymaktadır. Bu bulgu afetin duygusal etkilerinin devam ettiğini ve afetten etkilenenlerin potansiyellerini ortaya çıkarmasını engellediğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

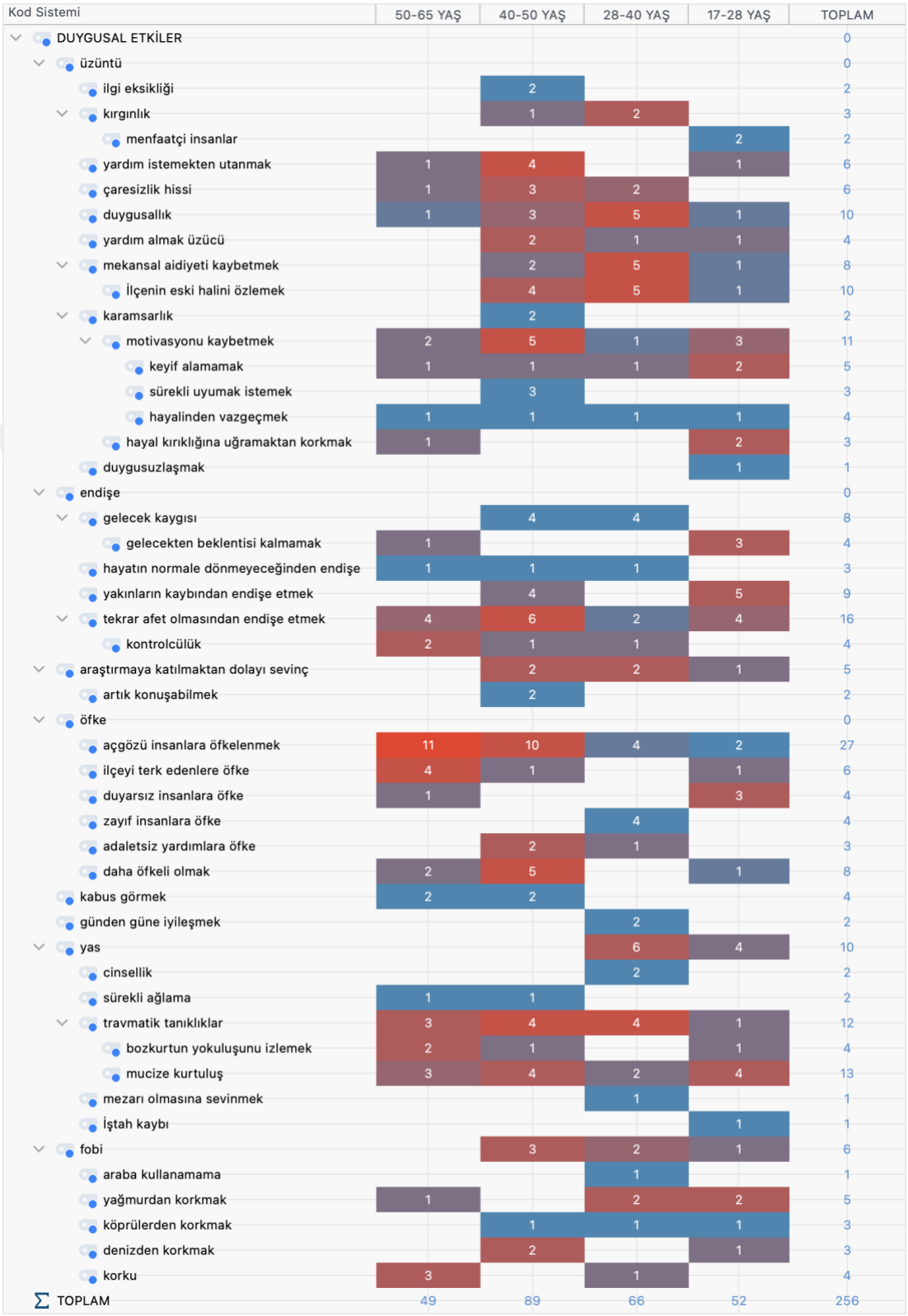
12- Katılımcı:

"Benim geleceğe dair bir sürü planım vardı. Hani böyle yaparım, bunu düşünürüm buraya tatile giderim, bunları yaparım ama artık göremiyorum geleceğimi. Yarınımın ne olacağını da bilemediğim için hayal de kurmuyorum. Sonradan hüsrana uğramamak için. Öyle vazgeçtim. Çünkü zaten belki de bir sellik hayatımız var o yüzden. Düşünüp

hayal kurup sonrasında hayal kırıklığına uğramak istemiyorum. (...) Bir hayal kurduğunda ve sürekli hüsrana uğradığında... O yüzden artık istemiyorum hayal kurmak istemiyorum."

Çizelge 3.7'de yaşa göre duygusal etki kod frekansları incelendiğinde 28-40 ve 40-50 yaş gruplarının diğer yaş gruplarından daha fazla afetin duygusal etkilerine maruz kaldıkları görülmektedir. İlgi eksikliği, kırgınlık, menfaatçi insanların olması, yardım istemekten utanmak, çaresizlik hissi, duygusallık, yardım almanın üzücü olması, mekânsal aidiyetini kaybetmek ve ilçenin eski halini özlemek paylaşımlarıyla birlikte üzüntü kategorisi; 28-40 yaş (20) ve 40-50 yaş (21) gruplarında yoğunlaşmaktadır. Bu konudaki etkiler 17-28 ve 50-60 yaş gruplarında (sırasıyla 7 ve 3) ise çok daha seyrek yaşanmaktadır.

Çizelge 3.7. Yaş gruplarına göre duygusal etkiler kod frekans matris tarayıcısı

Kod Sistemi	50-65 YAŞ	40-50 YAŞ	28-40 YAŞ	17-28 YAŞ	TOPLAM
DUYGUSAL ETKİLER					0
üzüntü					0
ilgi eksikliği		2			2
kırgınlık		1	2		3
menfaatçi insanlar				2	2
yardım istemekten utanmak	1	4		1	6
çaresizlik hissi	1	3	2		6
duygusallık	1	3	5	1	10
yardım almak üzücü		2	1	1	4
mekansal aidiyeti kaybetmek		2	5	1	8
İlçenin eski halini özlemek		4	5	1	10
karamsarlık		2			2
motivasyonu kaybetmek	2	5	1	3	11
keyif alamamak	1	1	1	2	5
sürekli uyumak istemek		3			3
hayalinden vazgeçmek	1	1	1	1	4
hayal kırıklığına uğramaktan korkmak	1			2	3
duygusuzlaşmak				1	1
endişe					0
gelecek kaygısı		4	4		8
gelecekten beklentisi kalmamak	1			3	4
hayatın normale dönmeyeceğinden endişe	1	1	1		3
yakınların kaybından endişe etmek		4		5	9
tekrar afet olmasından endişe etmek	4	6	2	4	16
kontrolcülük	2	1	1		4
araştırmaya katılmaktan dolayı sevinç		2	2	1	5
artık konuşabilmek		2			2
öfke					0
açgözü insanlara öfkelenmek	11	10	4	2	27
ilçeyi terk edenlere öfke	4	1		1	6
duyarsız insanlara öfke	1			3	4
zayıf insanlara öfke			4		4
adaletsiz yardımlara öfke		2	1		3
daha öfkeli olmak	2	5		1	8
kabus görmek	2	2			4
günden güne iyileşmek			2		2
yas			6	4	10
cinsellik			2		2
sürekli ağlama	1	1			2
travmatik tanıklıklar	3	4	4	1	12
bozkurtun yokuluşunu izlemek	2	1		1	4
mucize kurtuluş	3	4	2	4	13
mezarı olmasına sevinmek			1		1
İştah kaybı				1	1
fobi		3	2	1	6
araba kullanamama			1		1
yağmurdan korkmak	1		2	2	5
köprülerden korkmak		1	1	1	3
denizden korkmak		2		1	3
korku	3		1		4
TOPLAM	49	89	66	52	256

Görüldüğü gibi fobiler, tüm yaş gruplarında deneyimlenmektedir. Yaşanan travmatik deneyim ilçede kitlesel bir fobi meydana getirmiştir. Yağmurdan korkma, denizden korkma, köprülerden korkma, araba kullanamama ile genel korku ve tetikte olma hali çoğu katılımcıyı tesiri altına alan bir duygusal etkidir. Yaşanılan korku ve fobilerin yaygınlığını bir katılımcı şu şekilde ifade etmektedir:

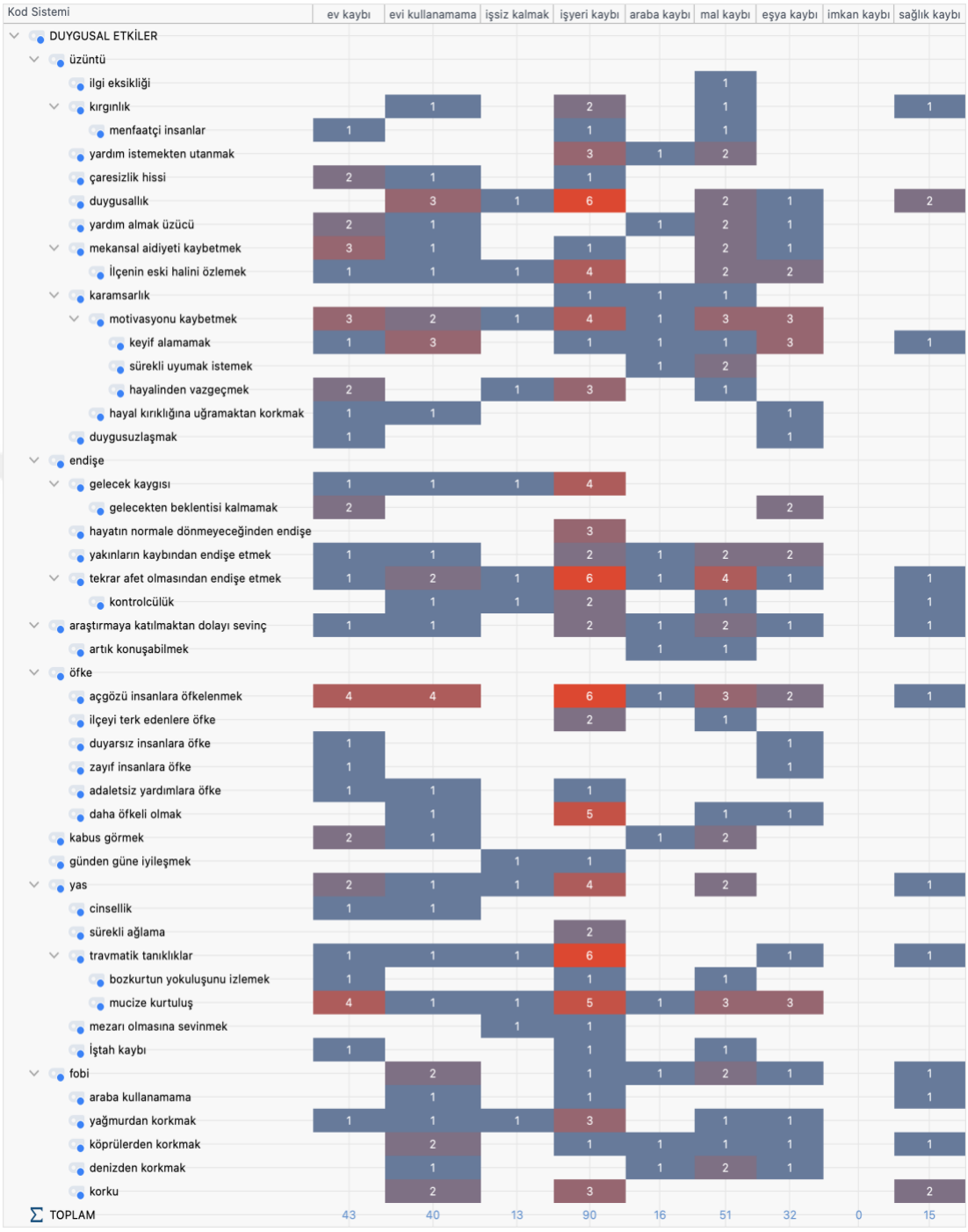
4- Katılımcı:

"Ya şimdi toplum olarak burada insanların çoğunun psikolojisi bozuldu... Bak şimdi yağmur yağsa ufak bir şey, benim amca çocukları falan, su azcık aksın hemen kaçıyorlar Kastamonu'da bir yere. Yakınlarının yanına gidiyorlar. İnsanın bir kere burada psikolojisi bozuk. Bu bozukluk var insanlarda. Evet. Çok büyük bir olay ya… Beş metre su. Nereden eczanenin oradan geçiyor. Beş metre su (...)"

Afet sonrası geliştirilen fobiler, sosyoekonomik düzey ve yaşa göre değerlendirildiğinde her yaştan katılımcıyı etkilerken düşük ve yüksek sosyoekonomik düzeylerde daha yaygın olduğu söylenebilir.

Çizelge 3.8'de duygusal etkilerin ekonomik kayıplarla ilişkisi kod ilişkileri matrisiyle gösterilmektedir. Görüldüğü üzere işyeri kaybı, mal kaybı, ev kaybı ve evi kullanamama yaşayanlar; afetin olumsuz duygusal etkilerine daha fazla maruz kalmaktadır. Duygusal etkileri en yoğun hissedenler ise işyeri kaybı yaşayan katılımcılardır. Bu gruba odaklanıldığında; üzüntü (18), karamsarlık (9), endişe (17) ve öfke (14) duygularını daha yoğun yaşadıkları görülmektedir.

Çizelge 3.8. Duygusal etkilerin ekonomik kayıplarla ilişki matrisi

Kod Sistemi	ev kaybı	evi kullanamama	işsiz kalmak	işyeri kaybı	araba kaybı	mal kaybı	eşya kaybı	imkan kaybı	sağlık kaybı
DUYGUSAL ETKİLER									
üzüntü									
ilgi eksikliği						1			
kırgınlık		1		2		1			1
menfaatçi insanlar	1			1		1			
yardım istemekten utanmak				3	1	2			
çaresizlik hissi	2	1		1					
duygusallık		3	1	6		2	1		2
yardım almak üzücü	2	1			1	2	1		
mekansal aidiyeti kaybetmek	3	1		1		2	1		
İlçenin eski halini özlemek	1	1	1	4		2	2		
karamsarlık				1	1	1			
motivasyonu kaybetmek	3	2	1	4	1	3	3		
keyif alamamak	1	3		1	1	1	3		1
sürekli uyumak istemek					1	2			
hayalinden vazgeçmek	2		1	3		1			
hayal kırıklığına uğramaktan korkmak	1	1					1		
duygusuzlaşmak	1						1		
endişe									
gelecek kaygısı	1	1	1	4					
gelecekten beklentisi kalmamak	2						2		
hayatın normale dönmeyeceğinden endişe				3					
yakınların kaybından endişe etmek	1	1		2	1	2	2		
tekrar afet olmasından endişe etmek	1	2	1	6	1	4	1		1
kontrolcülük		1	1	2		1			1
araştırmaya katılmaktan dolayı sevinç	1	1		2	1	2	1		1
artık konuşabilmek					1	1			
öfke									
açgözü insanlara öfkelenmek	4	4		6	1	3	2		1
ilçeyi terk edenlere öfke				2		1			
duyarsız insanlara öfke	1						1		
zayıf insanlara öfke	1						1		
adaletsiz yardımlara öfke	1	1		1					
daha öfkeli olmak		1		5		1	1		
kabus görmek	2	1			1	2			
günden güne iyileşmek			1	1					
yas	2	1	1	4		2			1
cinsellik	1	1							
sürekli ağlama				2					
travmatik tanıklıklar	1	1	1	6			1		1
bozkurtun yokuluşunu izlemek	1			1		1			
mucize kurtuluş	4	1	1	5	1	3	3		
mezarı olmasına sevinmek			1	1					
İştah kaybı	1			1		1			
fobi		2		1	1	2	1		1
araba kullanamama		1		1					1
yağmurdan korkmak	1	1	1	3		1	1		
köprülerden korkmak		2		1	1	1	1		1
denizden korkmak		1			1	2	1		
korku		2		3					2
TOPLAM	43	40	13	90	16	51	32	0	15

14- Katılımcı:

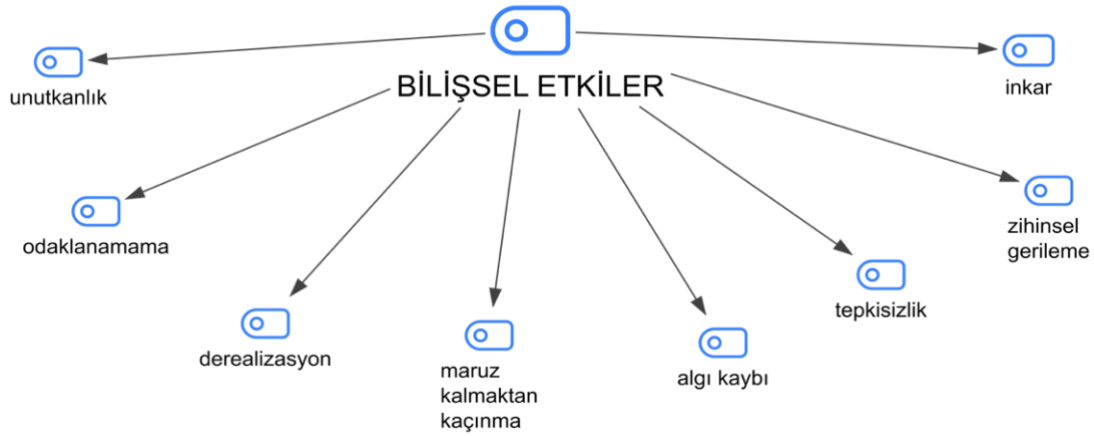
"Dördüncü gün akşam vücudum kasıldı. Gece 1-2 gibiydi uyurken sabah ezanına kadar ağladığımı biliyorum. Üç akşam üst üste. Pandemi ve sellerin sillesinden sonra hem beyin pıhtı attı benim, hem de kalp krizi geçirdim. Kafaya takmadım etmedim sanıyoruz

ama (...) Devlet, komple bürokrasi, siyaset, hayırsever, yardımsever yurttaşlar, vatandaşlar da var bunun içinde yardım kuruluşları da var. Devlet kuruluşları da var. Hepsinin eğer insanlara bu kadar yardım ettiğini bilseydim bu kadar dertlenmeyebilirdim yani. Bittik, yani bir kıyamet koptu biz de bu kıyametin imtihanındayız diye içten içe kendimize eziyet etmişiz yani. Ama tabii hayat devam ediyor sonuçta."

İşyeri kaybı yaşayan sosyoekonomik düzeyi yüksek olan 14- Katılımcının yukarıdaki paylaşımı; bireysel ve topluluk düzeyinde yaşanan kayıp ve yıkımdan sonra bir daha eskisi gibi olamayacakları konusunda hissettikleri endişeyi göstermektedir. Öte yandan katılımcının söyleminden anlaşıldığı üzere; sosyal yardım ve hizmetler, yeniden yapılanma çalışmaları hissedilen endişeyi süreç içinde azaltmıştır. Bu bulgu çalışma açısından çok önemlidir. Yeniden yapılanma süreci ile ilgili endişeler afetten etkilenenlerin biyopsikososyal sağlıklarını olumsuz yönde etkilemekte ve afetin birey ve topluluk düzeyinde yarattığı yıkımı artırmaktadır. Bu endişelerin psikososyal destek hizmetleri ve bilgi paylaşımı, sürece katılımın sağlanması gibi stratejiler ile bertaraf edilmesi yaşanan endişe ve hassasiyeti azaltabilabilir.

3.1.4. Tema 1.4. Bilişsel Etkiler: Kötü Şeyleri Unuttum

Araştırmanın ilk sorusu bağlamında bilişsel etkiler incelenirken yaşantılar teması altında elde edilen dördüncü alt tema *"kötü şeyleri unuttum"* olarak belirlenmiştir.

Şekil 3.10. Bilişsel etkiler hiyerarşik kod-alt kod modeli

Sel afetinin bilişsel etkileri Şekil 3.10'da sunulmuştur. Afet; katılımcılar arasında unutkanlık, odaklanamama, derealizasyon, maruz kalmaktan kaçınma, algı kaybı, tepkisizlik, zihinsel gerileme ve inkar etkilerini doğurmaktadır.

Maruz kalmaktan kaçınma; bilişsel etkileri en düşük seviyede tutmak için katılımcıların geliştirdiği bir stratejiyi ifade etmek için kullanılmaktadır. Sel felaketine bağlı kayıpları görmemek ve psikososyal iyilik hallerini korumak için katılımcılar ev dışındaki yaşamdan olabildiğince geri çekilmiş ve hatırlatıcı unsurlarla etkileşimlerini koparmaya çalışmışlardır. Maruz kalmaktan kaçınma stratejisini uygulayan iki katılımcının paylaşımları şöyledir:

6- Katılımcı:

"O an yıkılmış, o her yere giren tomruklar, arabalar, o meydana bakıyorum. Bütün o Evren Pastanesi'nin karşısındaki Masal Kafe'nin aralarına sıkışmış arabalar, arabalar üstlerine çıkmış... Hatta ben video çekmiştim kendi duygularımı da bayağı bir yansıtarak orayı çekmiştim, bir de ağlayarak. Sonra sildim onu seyrettikçe çok psikolojimin bozulduğuna inandım."

13- Katılımcı:

"Yani zaten hani çamurdu dışarısı da çamurdu yürüyecek gibi değildi. Ama asıl her yer yıkık dökük olduğu için. Şey böyle ya ben artık hiçbir yeri görmek istemiyordum. İşim varsa, işim için çıktım yoksa evimden hiçbir yere çıkmadım. İşim yoksa dışarı çıkmadım yani."

Katılımcılar sosyal yaşamdan geri çekilme süreçlerinde; eskiden keyif aldıkları aktiviteleri artık yapmadıklarından, arkadaş ortamlarında eskisi gibi bulunmadıklarından bahsetmektedir. Bu nedenle tüm ilçenin yıkıma uğradığı düşünüldüğünde maruz kalmaktan kaçınma sosyal yaşamdan uzaklaşmayı ve sosyal destek mekanizmalarının işlevsiz hale gelmesini beraberinde getirmektedir.

Katılımcıların önemli bir kısmı, sel anını ve sonraki ilk bir ya da iki haftayı hatırlayamadıklarını, olay örgülerini karıştırdıklarını ve yaşananları dışsallaştırdıklarını aktarmaktadır. Bir katılımcı afet süresince yaşadığı derealizasyonu şu şekilde paylaşmaktadır:

9- Katılımcı:

"Bu iyi bir şey mi bilmiyorum ama beynim kötü olan her şeyi siliyor. İnanın hatırlamıyorum biliyor musun? Mesela bazen arkadaşlarımla yürüyüş yaparken diyorlar ki; bak burada düğün salonu vardı. Aaa evet vardı… Ama şu an mesela oraya meydan yapıldı. Benim beynim orada hep meydan varmış gibi hatırlıyor. (…) Eşim çok kötü durumdaydı psikolojik olarak da fiziken de artık çökmüştü yani. Annem babam da iyi değildi. Çocuklar da iyi değildi. Ama ben, seli yaşamamış gibiydim. Öyle söyleyeyim, sanki dışarıdan gelmiş gibiydim."

Ancak kriz anında verilen bu tepkilerin yanı sıra devam eden ve afetin iki yıl sonrasında etkisini sürdüren bilişsel etkiler de bulunmaktadır. Bu kapsamda 13 – Katılımcı ve 12 – Katılımcı yaşadığı bilişsel etkilerin afetin iki yıl sonrasında hala devam ettiğini şu şekilde aktarmaktadır:

13- Katılımcı:

"Şöyle, böyle şeyler yaşadığımızdan dolayı, vücudum artık hani bazı şeyleri ben görmedim duymadım gibi yapıyor... Hani kendimi kapatıyorum. Sabit, şey, robot gibi. Tepki vermiyorum mesela. Hala daha kapalı bir şey gibiyim beden olarak, şey yapıyorum kendimi. Hani o insan orada bir şey yapıyor veya yapmıyor görmüyorum ki kapatıyorum o şekilde kendimi belki."

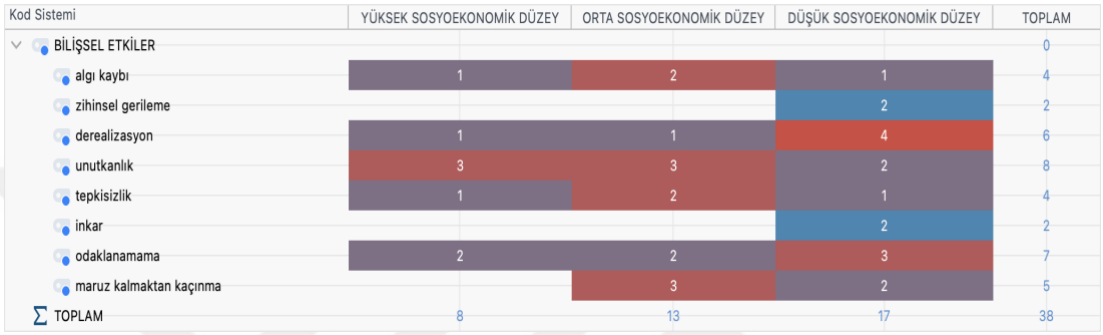
12- Katılımcı:

"Odaklanamıyorum artık, çok kitap okurdum kitap okuyamıyorum artık. (…) Eskiden oturup saatlerce kitap okuyabiliyordum. Bir şey hakkında düşünebiliyordum. Ama artık bunları fazla yapamıyorum."

Katılımcı söylemlerinde görüldüğü gibi afetin bilişsel etkileri henüz tam anlamıyla atlatılamamıştır. Afet öncesiyle kıyaslandığında odaklanma sorunları, tepki verememe, algı ve ilgi kaybı gibi olumsuz etkiler yaşanmaya devam etmektedir.

Çizelge 3.9'da bilişsel etkilerin sosyoekonomik düzeylere göre kod frekans dağılımları incelendiğinde yüksek sosyoekonomik düzeyden katılımcılar afetin bilişsel etkilerine daha az maruz kalırlarken (8) orta ve düşük sosyoekonomik düzeyden katılımcılar (sırasıyla 13 ve 18) bu etkileri daha fazla yaşamaktadır. Ek olarak derealizasyon ve inkar tepkisi düşük sosyoekonomik düzey katılımcılarda diğerlerinden daha yoğun gözlenmektedir.

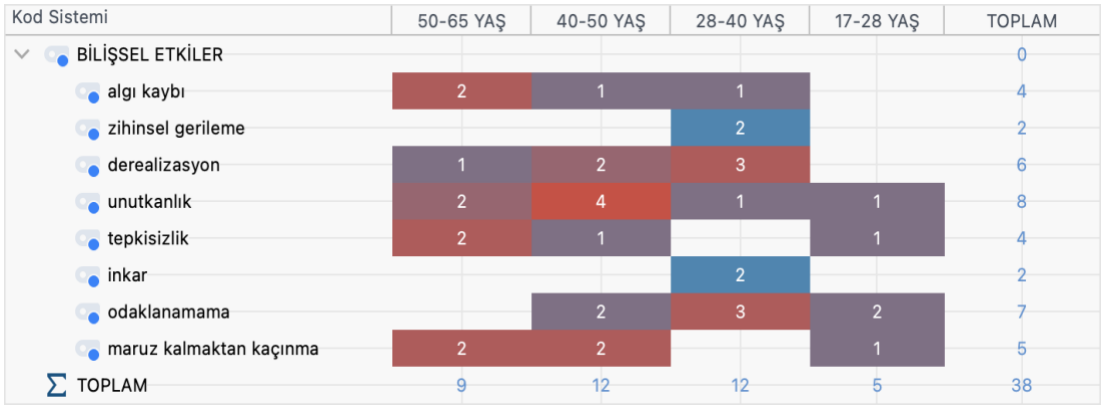
Çizelge 3.9. Sosyoekonomik düzeylere göre bilişsel etkiler kod frekans matris tarayıcısı

Kod Sistemi	YÜKSEK SOSYOEKONOMİK DÜZEY	ORTA SOSYOEKONOMİK DÜZEY	DÜŞÜK SOSYOEKONOMİK DÜZEY	TOPLAM
BİLİŞSEL ETKİLER				0
algı kaybı	1	2	1	4
zihinsel gerileme			2	2
derealizasyon	1	1	4	6
unutkanlık	3	3	2	8
tepkisizlik	1	2	1	4
inkar			2	2
odaklanamama	2	2	3	7
maruz kalmaktan kaçınma		3	2	5
TOPLAM	8	13	17	38

Çizelge 3.10'da görüldüğü gibi yaşa göre bilişsel etkiler daha çok 28-40 ve 40-50 yaş gruplarında yaşanmaktadır.

Çizelge 3.10. Yaş gruplarına göre bilişsel etkiler kod frekans matris tarayıcısı

Kod Sistemi	50-65 YAŞ	40-50 YAŞ	28-40 YAŞ	17-28 YAŞ	TOPLAM
BİLİŞSEL ETKİLER					0
algı kaybı	2	1	1		4
zihinsel gerileme			2		2
derealizasyon	1	2	3		6
unutkanlık	2	4	1	1	8
tepkisizlik	2	1		1	4
inkar			2		2
odaklanamama		2	3	2	7
maruz kalmaktan kaçınma	2	2		1	5
TOPLAM	9	12	12	5	38

İki matris birlikte değerlendirildiğinde derealizasyon 28-50 yaş grubunda ve düşük sosyoekonomik düzey katılımcılar arasında daha yoğun görülmektedir.

10- Katılımcı:

"Daha hassas oldum. Çok daha hassas. Hiç kimsenin bana bir şey demesini istemiyordum. Hani kimse bir şey sormasın bana, kimse benden bir şey istemesin... Hiçbir şey yapmak istemiyordum, konuşmak istemiyordum öyle sadece yalnız kalmak istedim. (...) Yayla evimize gittim, camın önünde oturuyordum... Mesela komşularımız hadi gel çay yaptık diyorlardı. Yok. Böyle cama başımı koyuyordum. Böyle saatlerce durduğumu biliyorum hiçbir şey yapmadan, hiçbir şey yapamadım."

Çizelge 3.11'de duygusal etkilerin bilişsel etkilerle ilişkisi incelendiğinde; duygusal etkiler altında yer alan üzüntü, endişe, öfke ve yas konusundaki paylaşımların bilişsel etkiler altında yer alan unutkanlık ve odaklanamama ile yoğun ilişkili olduğu görülmektedir. Bu bulgu afetin olumsuz psikolojik etkilerini daha fazla yaşayan katılımcıların daha fazla unutkanlık yaşadığını ve odaklanmada güçlük çektiğini göstermektedir.

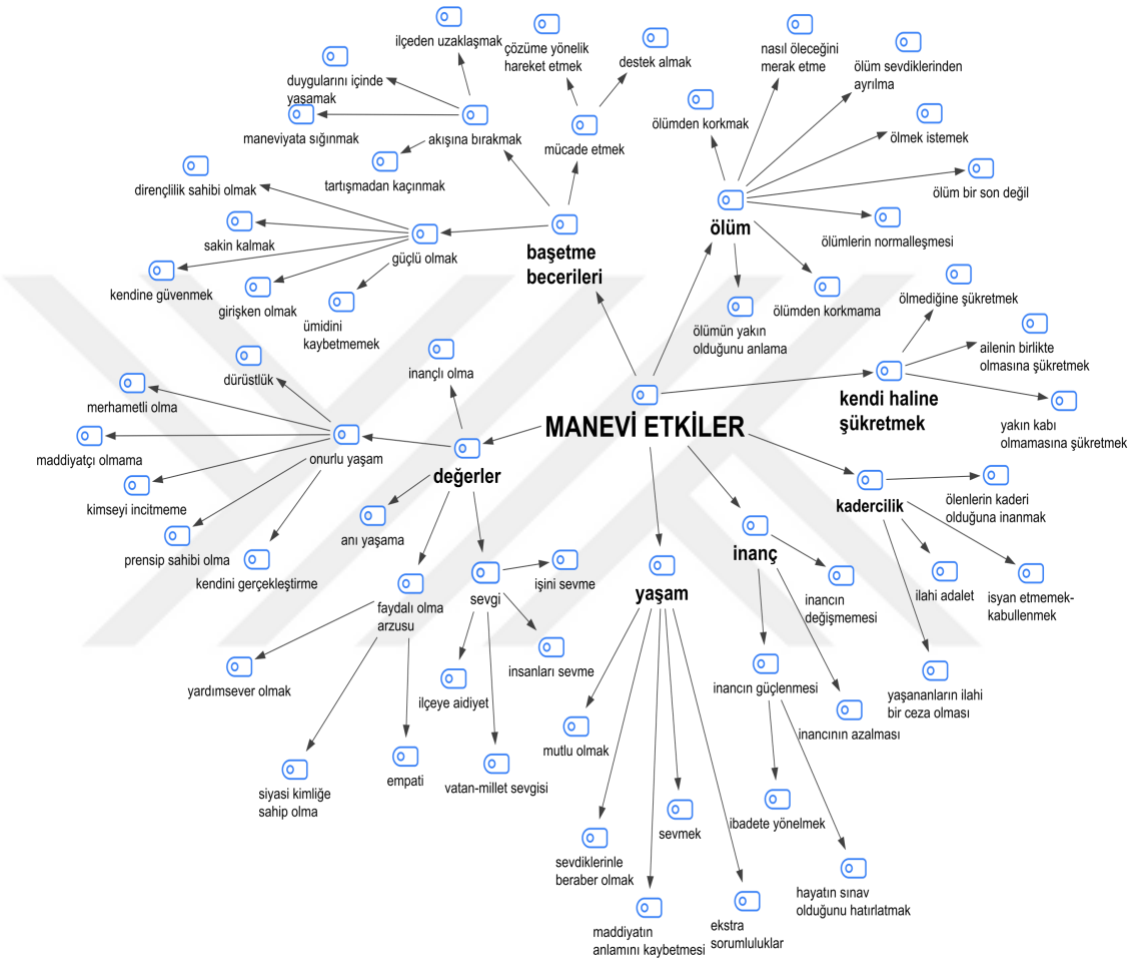
Çizelge 3.11. Bilişsel etkilerin duygusal etkilerle ilişkisi

Kod Sistemi	algı kaybı	zihinsel gerileme	derealizasyon	unutkanlık	tepkisizlik	inkar	odaklanamama	maruz kalmaktan kaçınma
DUYGUSAL ETKİLER								
üzüntü	12	4	15	31	12	2	19	8
endişe	6	3	3	9	5		7	5
araştırmaya katılmaktan dolayı sevinç			2	4			3	
öfke	1		5	9	5	1	8	4
kabus görmek	1		2	3	1		1	
günden güne iyileşmek	1	1						
yas	6	4	5	10	7	1	6	5
fobi	3	1	3	9			11	
TOPLAM	30	13	35	75	30	4	55	22

Bu bulgu bilişsel sağlığın iyileştirilmesi için duygusal etkilere yönelik müdahalelere ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Afetin etkilerinin bir bütün olarak değerlendirilmesi ve her bir gelişim boyutu için müdahalelerin birbirini tamamlayacak şekilde ele alınması gereklidir.

3.1.5. Tema 1.5. Manevi Etkiler: İnşallah Bu Sınavı Geçmişizdir

Yaşantılar teması altında ortaya çıkan son alt tema "*inşallah bu sınavı geçmişizdir"*. Bu tema afetin manevi etkilerini işaret etmek için oluşturulmuştur.

Şekil 3.11. Manevi etkiler hiyerarşik kod-alt kod modeli

Şekil 3.11'de sel afetinin manevi etkileri; yaşam, ölüm, kendi haline şükretmek, kadercilik, inanç, değerler ve başetme becerileri kategorileri altında görülmektedir. Yaşam ile ilgili katılımcı paylaşımları; kendini özel hissetmek, maddiyatın anlamını kaybetmesi, sevmek, sevdiklerinle beraber olmak, mutlu olmak ve ekstra sorumluluklar konularında çeşitlenmektedir. Ekstra sorumluluklar, afetle birlikte yaşanan majör değişikliklerin katılımcılara yüklediği yeni görev ve sorumlulukları işaret etmek için kullanılmaktadır. Selde babasını kaybeden bir genç katılımcı üstlendiği yeni sorumlulukları şöyle aktarmaktadır:

2- Katılımcı:

"Ne oldu? Önceden mesela hastalanabiliyordum artık hastalanmıyorum. Psikolojik olarak olabilir. Tüm sorumluluk bende ya hastalansam bile… Normalde hastalandım mı yatayım üç gün diyordum, artık öyle bir şey yok yani. Hastalansam da işin yürümesi gerektiği için çalışıyorum. Yani babam olsa yatardım."

Katılımcıların ölüm ile ilgili paylaşımlar ise; ölümden korkma, nasıl olacağını merak etme, ölümlerin normalleşmesi, ölümün yakın olduğunu anlama, ölümün bir son olmaması, sevdiklerinden ayrılma, ölümden korkmama ve ölmek istemeyi içermektedir. Afetten etkilenenler, ölümle burun buruna gelme ve çok fazla ölüme tanık olmaktan dolayı kendi yaşamlarını ikinci bir şans olarak değerlendirmektedir.

22- Katılımcı:

"Sel sırasındayken gerçekten ölmek istedim. Artık gücüm kalmamıştı, böyle yalvarıyordum ölmek için ya yemin ederim. Hani diyordum genç yaşımda ölüyorum. Hayat buraya kadarmış. Aklıma da kimse gelmedi ölürken. Ne ailem ne arkadaşlarım ne çevremdekiler… Sadece ben ve yaşadıklarım geldi aklıma. Yaptığım iyilikler, kötülükler vesaire… Hep onlar için bir özür, hep onlar için dua ettim. Böyle işte. Hani artık ölmek istiyorum dedim. Allah'a dua ettim binlerce kez. Bilmiyorum, herhalde yiyecek ekmeğimiz varmış önümüzde Allah'a şükür ölmedik. Bir şans daha tanıdı hayat bize."

Katılımcıların olmazsa olmaz değerleri incelendiğinde; sevgi, inançlı olmak, faydalı olma arzusu, anı yaşama ve onurlu yaşam konularındaki paylaşımları görülmektedir. Afetin inanç üzerindeki etkisi; inancın azalması, değişmemesi ya da kuvvetlenmesi şeklinde yaşanmakta ancak daha çok büyük bir felaketten sağ kurtulma, katılımcıların inançlarını daha fazla güçlendirerek ibadete yönelmeleri için itici bir güç oluşturmaktadır.

Afetin maneviyat üzerindeki bir diğer etkisi; kadercilik ve kendi haline şükretme şeklinde gözlenmektedir. Katılımcıların kendi haline şükretme nedenleri; afette ölmeme, aileleriyle birlikte olmaya devam etme ve yakın kaybı yaşamamış olmaya bağlıdır. Kadercilik ise; ilahi adaletin tecelli edeceğine inanç, isyan etmemek-kabullenmek, yaşanan afetin ilahi bir ceza

olarak görülmesi ve ölenlerin kaderi olduğu şeklinde görülmektedir. Sel felaketinde birçok vatandaşın hayatını kaybetmesi, geride kalanların yaşam ve ölümle ilgili düşüncelerini derinden etkilemektedir. Bir katılımcı ölümle ilgili düşüncelerinde yaşadığı manevi değişimi şöyle aktarmaktadır:

7-Katılımcı:

"Ölümle ilgili düşüncelerim de tabii çok oldu. Acaba ne zaman gelecek, nasıl gelecek (…) Kendi ölümümü çok merak ettim, gerçekten çok… Acaba diyorum ne zaman gelecek, nasıl gelecek, nerede olacak… Ya da ben ben boğularak mı öleceğim? Ya da şöyle mi acaba… Hep sürekli kendi kendime soruyordum yani."

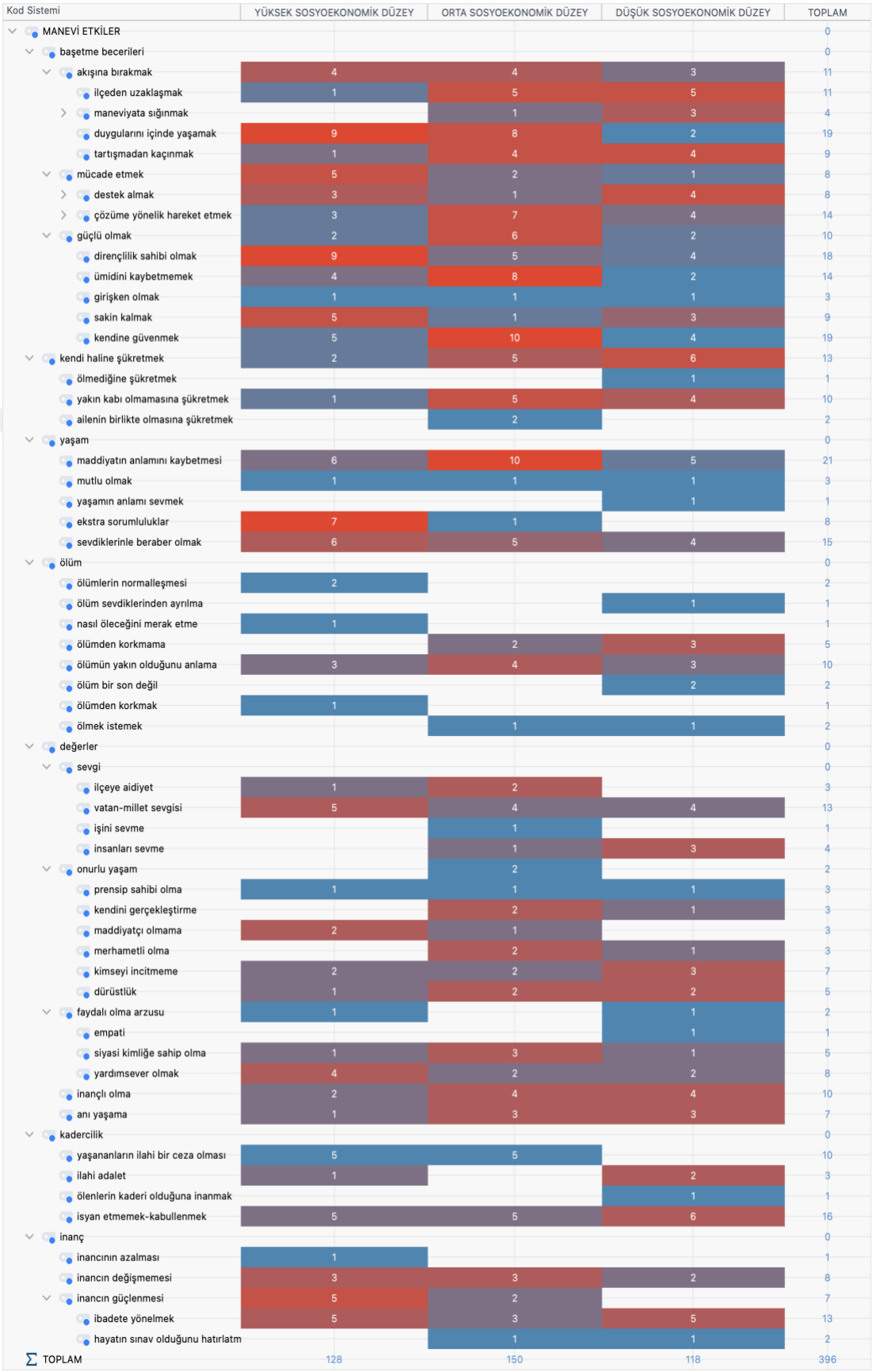
Görüldüğü gibi kendi ölümü üzerine düşünme, afetle birlikte katılımcıların maneviyatını etkilemektedir. Bunun yanı sıra yaşanan travmatik deneyimler katılımcıların değerlerinde; empati, diğerleri için faydalı olma arzusu ve yardımseverliği büyük ölçüde artırmaktadır. Bir katılımcı empatinin artması şeklinde yaşadığı maneviyat değişimini, Bozkurt sel felaketinden sonra yaşanan 6 Şubat Depremi hakkında duygu ve düşüncelerini şu şekilde paylaşarak örneklemektedir:

7-Katılımcı:

"Mesela deprem oldu ya. Yani günlerce aylarca depremin içinden çıkamadım. Sanki ben kaldım, sanki o yıkıntının altında, sanki soğukta ben kaldım, sanki ben üşüdüm. Yani hatta dedim ki, keşke bir mesleğim olsaydı, keşke bir şey bilseydim de orada olsaydım, yardım etseydim diye düşündüm. Mesela hani yapabileceğim bir şey bilseydim keşke dedim. Hani oraya gitmek şey değil, giderim ben oraya fakat orada ben yük olurum insanlara... Hani orada benim yapabileceğim bir şey olmalı mesela. Benim bir mesleğim veya herhangi bildiğim bir iş olsaydı, ben oraya gidip yardım edebilseydim keşke…"

Çizelge 3.12'de afetin manevi etkilerinin sosyoekonomik düzeylere göre frekans dağılımları yer almaktadır. Görüldüğü üzere afetin maneviyat üzerindeki etkileri sosyoekonomik düzeyler bazında incelendiğinde en çok orta sosyoekonomik düzeyde (150) yaşanmakta bunu sırasıyla yüksek sosyoekonomik düzey (128) ve düşük sosyoekonomik düzey (118) takip etmektedir.

Çizelge 3.12. Sosyoekonomik düzeylere göre sosyal etkiler kod frekans matris tarayıcısı

Kod Sistemi	YÜKSEK SOSYOEKONOMİK DÜZEY	ORTA SOSYOEKONOMİK DÜZEY	DÜŞÜK SOSYOEKONOMİK DÜZEY	TOPLAM
MANEVİ ETKİLER				0
başetme becerileri				0
akışına bırakmak	4	4	3	11
ilçeden uzaklaşmak	1	5	5	11
maneviyata sığınmak		1	3	4
duygularını içinde yaşamak	9	8	2	19
tartışmadan kaçınmak	1	4	4	9
mücade etmek	5	2	1	8
destek almak	3	1	4	8
çözüme yönelik hareket etmek	3	7	4	14
güçlü olmak	2	6	2	10
dirençlilik sahibi olmak	9	5	4	18
ümidini kaybetmemek	4	8	2	14
girişken olmak	1	1	1	3
sakin kalmak	5	1	3	9
kendine güvenmek	5	10	4	19
kendi haline şükretmek	2	5	6	13
ölmediğine şükretmek			1	1
yakın kabı olmamasına şükretmek	1	5	4	10
ailenin birlikte olmasına şükretmek		2		2
yaşam				0
maddiyatın anlamını kaybetmesi	6	10	5	21
mutlu olmak	1	1	1	3
yaşamın anlamı sevmek			1	1
ekstra sorumluluklar	7	1		8
sevdiklerinle beraber olmak	6	5	4	15
ölüm				0
ölümlerin normalleşmesi	2			2
ölüm sevdiklerinden ayrılma			1	1
nasıl öleceğini merak etme	1			1
ölümden korkmama		2	3	5
ölümün yakın olduğunu anlama	3	4	3	10
ölüm bir son değil			2	2
ölümden korkmak	1			1
ölmek istemek		1	1	2
değerler				0
sevgi				0
ilçeye aidiyet	1	2		3
vatan-millet sevgisi	5	4	4	13
işini sevme		1		1
insanları sevme		1	3	4
onurlu yaşam		2		2
prensip sahibi olma	1	1	1	3
kendini gerçekleştirme		2	1	3
maddiyatçı olmama	2	1		3
merhametli olma		2	1	3
kimseyi incitmeme	2	2	3	7
dürüstlük	1	2	2	5
faydalı olma arzusu	1		1	2
empati			1	1
siyasi kimliğe sahip olma	1	3	1	5
yardımsever olmak	4	2	2	8
inançlı olma	2	4	4	10
anı yaşama	1	3	3	7
kadercilik				0
yaşananların ilahi bir ceza olması	5	5		10
ilahi adalet	1		2	3
ölenlerin kaderi olduğuna inanmak			1	1
isyan etmemek-kabullenmek	5	5	6	16
inanç				0
inancının azalması	1			1
inancın değişmemesi	3	3	2	8
inancın güçlenmesi	5	2		7
ibadete yönelmek	5	3	5	13
hayatın sınav olduğunu hatırlatm		1	1	2
TOPLAM	128	150	118	396

Çizelge 3.12; kategori ve kodlar düzeyinde incelendiğinde, maddiyatın anlamını kaybetmesi daha çok orta sosyoekonomik düzeyden katılımcıları (10) etkileyen bir değişimdir. İki katılımcı yaşadıkları sel felaketinden sonra daha önceden önem verdikleri maddi unsurlara eskisi gibi anlam yüklemediklerini, maddi kaynakların önemsiz ve geçici olduğunu, bunların yerine deneyimlere odaklanarak yaşamak gerektiği konusunda yaşadıkları maneviyat değişimini şöyle paylaşmaktadır:

13- Katılımcı:

"Yani her şeyin sahibi Allah. O verdi, sen benim benim deyip dur. Mesela ne zenginler vardı ne malı mülkü ne arabaları lüks içinde, hepsi gitti. Mesela bir selde hepsi gitti denize. Hani hep dedim artık hiçbir şeyin önemi yok. Biraz kendimizden ödün veriyoruz bazı şeylerde. Onu yapmamak lazım demek ki. Gezmek tozmak gerekiyor yani maddiyat el verdiği sürece. Çünkü onları nasıl yapıyorsun? Bazı şeylerden fedakarlık yapıp, o şekilde ev alıyorsun araba alıyorsun. Bazı şeylerden feragat ediyorsun, yani sıkıntı çekiyorsun."

20- Katılımcı:

"Değildim değildim, gözlük koleksiyonlarım vardı parayı yatırırdım. Yani gerçekten kıyardım o paraya. Ama şimdi hiçbiri umurumda değil ya elime bile almıyorum artık. Boş, gereksiz yani. Ne gerek var yani öyle bir şeye, iki günlük dünya işte."

Afetle birlikte ekstra sorumluluklar üstlenmek ise; yüksek sosyoekonomik düzeyden katılımcılar arasında (7) daha yoğun olarak yaşanmaktadır. Bu durum, orta ve düşük sosyoekonomik düzeyden katılımcılar arasında (sırasıyla 1 ve 0) nerdeyse hiç gözlenmemektedir. Bu durum, daha fazla kaynağa sahip katılımcıların afet sonrasında daha fazla sorumluluk üstlendiği ve çevresindekiler için bir dış kaynak haline geldiği şeklinde yorumlanabilir. Yüksek sosyoekonomik düzeyden 5- Katılımcı afetle birlikte her zamankinden daha fazla çalışması gerektiğini ve bu nedenle ekstra sorumlulukları yerine getirdiğini şöyle aktarmaktadır:

5- Katılımcı:

"O süreçte dediğim gibi tamamen bitik bir şehre hizmet etmeye çalışıyorsunuz. Yetişmeye çalışıyorsunuz. Telefonlar susmuyor benim telefonun arama listesi günde dört defa değişti. Hani 100 arama kaydı görülüyor ya… Ben mesela akşam yedide saat 16.00'dan önceki aramaları göremiyordum bir ara. O derece…"

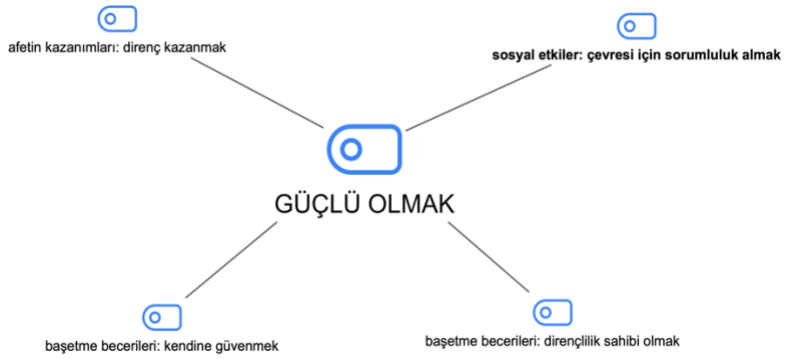
Bir diğer önemli bulgu inançlarla ilgili değişimdedir. İbadete yönelme ve inancın kuvvetlenmesi daha çok yüksek sosyoekonomik düzeyden katılımcılarda gözlenen bir değişimdir. İsyan etmeden kabullenme ve yaşananların ilahi bir ceza olarak değerlendirilmesi ise tüm sosyoekonomik düzeylerde benzer bir paylaşım yoğunluğuna sahiptir. Yaşanan afeti toplumsal dezenformasyona bağlayan ve afetin bir nevi yaşananlar karşısında bir ceza olarak ortaya çıktığına inanan bir katılımcının paylaşımı şöyledir:

10- Katılımcı:

"Ya tabi inanan bir insan olduğum için her şeyin Allah'tan geldiğine inanıyorum, insanlara verilen bir sınav diye düşünüyorum. Yani şimdi bir deyim vardır ya işte hani kul azmayınca Allah bela vermez diye. Demek ki yapılan yanlışlıklar var yani."

Manevi etkiler arasında değerlendirilen bir diğer konu baş etme becerileridir. Katılımcı paylaşımları baş etme süreçlerinde; güçlü olma, akışına bırakma ve mücadele etme stratejilerini izlediklerini göstermektedir. Kendine güvenme, ümidini kaybetmeme, sakin kalma, girişken olma ve dirençlilik sahibi olma ile birlikte yaşanan güçlü olma stratejisi; katılımcıların baş etme süreçlerinde daha yoğun gözlenmektedir. Güçlü olma, sosyoekonomik düzeylere göre incelendiğinde 72 sıklıkla daha çok orta sosyoekonomik düzeyden katılımcılar arasında takip edilmekte ve bunu sırasıyla yüksek sosyoekonomik düzeyden katılımcılar (52) ve düşük sosyoekonomik düzeyden katılımcılar (41) izlemektedir.

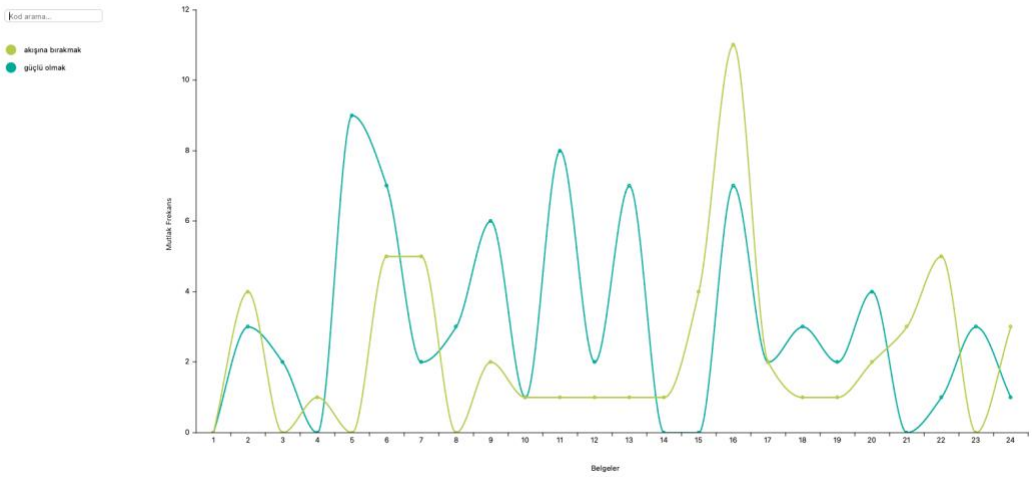
Şekil 3.12'de güçlü olmak kod birlikte oluşum modeli incelendiğinde diğer başetme becerileri arasında yer alan dirençlilik sahibi olmak ve kendine güvenmekle ilişkili olduğu görülmektedir. Ayrıca, afetin kazanımları arasında yer alan direnç kazanmakla ve sosyal etkiler arasında yer alan çevresi için sorumluluk almakla ilişkili içindedir.

Şekil 3.12. Güçlü olmak kod birlikte oluşum modeli

Bu model değerlendirildiğinde başetme becerisi olarak güçlü olmayı seçen katılımcıların; kendine daha çok güvendiği, önceki yaşam zorluklarını başarıyla atlatarak dirençlilik geliştirdiği, yaşanılan sel felaketini de aynı şekilde dirençlilik geliştirme noktasında bir fırsata çevirdiği ve kendi sosyal çevresi için destek kaynağı haline geldiği söylenebilir.

Akışına bırakma stratejisi ise; ilçeden uzaklaşma, duygularını içinde yaşama, tartışmadan kaçınma, maneviyata sığınma şeklinde yaşanmaktadır. Akışına bırakmak kod trend grafiği ile güçlü olmak kod trendi grafiği Şekil 3.13'de birlikte değerlendirildiğinde birbiriyle uyumsuz görünen bu iki stratejinin çoğu katılımcıda eşzamanlı yaşandığı görülmektedir. Bu durum, güçlü olma stratejisinin mücadele etmek stratejisinden farklı şekilde değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Mücadele etme, sorun çözmeye yönelikken güçlü olmak sorunları kabul edebilmekle ilgili görünmektedir.

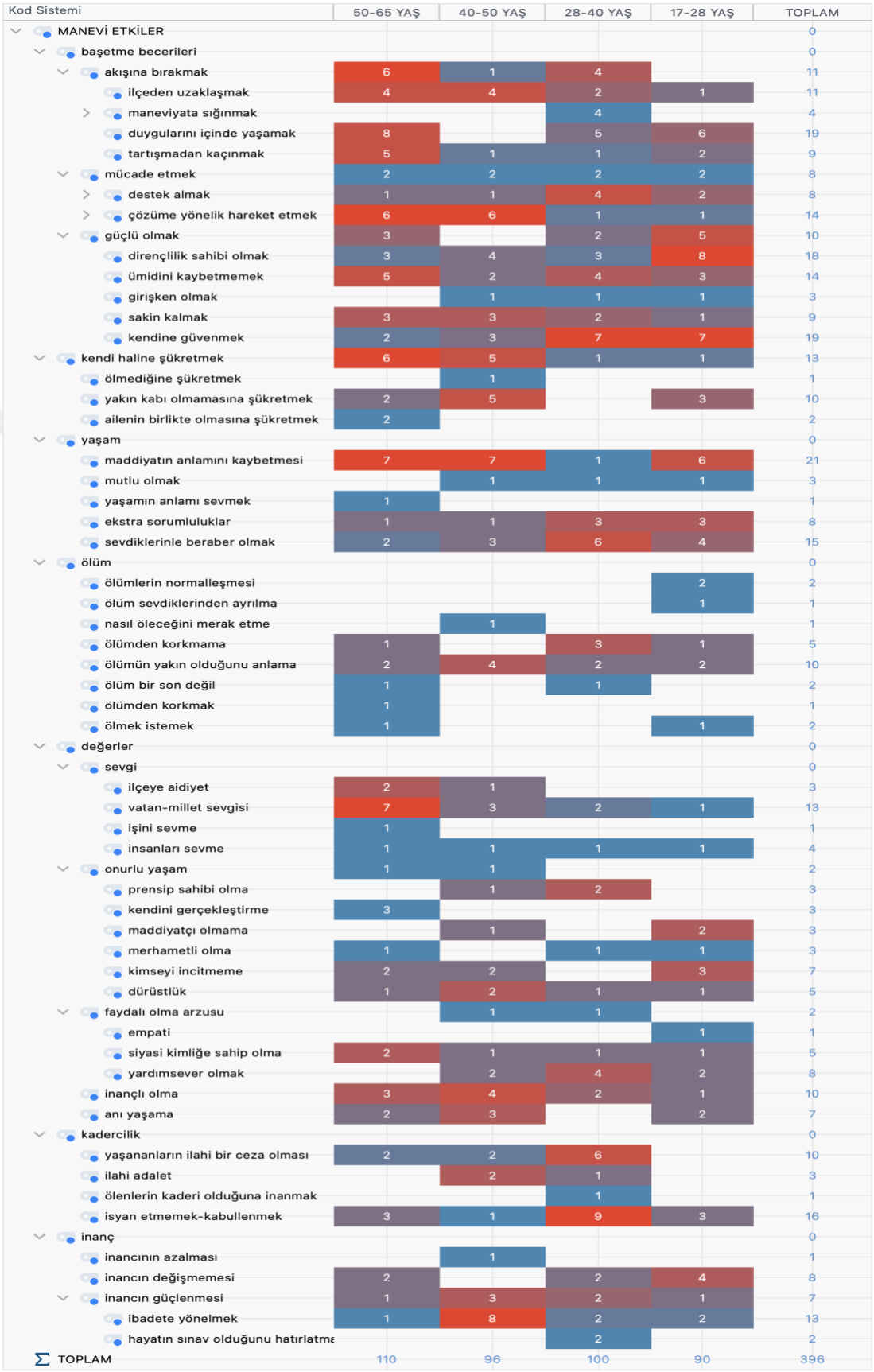
Şekil 3. 13. Güçlü olmak ve akışına bırakmak kod trend grafikleri

Mücadele etmek stratejisi, çözüme yönelik hareket etme ve yaşanan sorunun üstesinden gelebilmek için destek alma şeklinde yaşanmaktadır. Dirençlilik sahibi olmak ise daha önceki kriz durumları ve zorlu koşulların üstesinden gelmekle elde edilen bir kapasiteyi işaret etmektedir. Bu nedenle dirençlilik sahibi olmak, mücadele yeteneğini artıran bir baş etme stratejisi olarak yaşanmaktadır. Dirençlilik; katılımcıların sosyoekonomik düzeyleriyle birlikte azalmaktadır.

Afetle mücadele sürecinde ilçeden belirli bir süreliğine uzaklaşma ve normalleşme süreci başladıktan sonra geri dönme şeklinde yaşanan mücadele stratejisi; yüksek sosyoekonomik düzeyden katılımcılar arasında neredeyse hiç görülmezken (1) düşük ve orta sosyoekonomik düzeyden katılımcılar bu stratejiyi daha fazla uygulanmaktadır (sırasıyla 5 ve 5). Bu durumda yüksek sosyoekonomik düzeyden katılımcıların çoğunlukla ilçe esnaflarından oluşması ve normal hayata dönüş sürecinde ilçenin, esnafların ürettiği mal ve hizmetlere ihtiyaç duyması neden olmuş olabilir.

Çizelge 3.13'te yaşa göre manevi etkiler kod frekans dağılımları incelendiğinde; kod sıklıklarının yaş gruplarına göre önemli bir farklılaşma içermediği görülmektedir. Ancak kategori ve kodlar düzeyinde yaş grupları önemli farklılıklar sergilemektedir.

Çizelge 3.13. Yaş gruplarına göre manevi etkiler kod frekans matris tarayıcısı

Kod Sistemi	50-65 YAŞ	40-50 YAŞ	28-40 YAŞ	17-28 YAŞ	TOPLAM
MANEVİ ETKİLER					0
başetme becerileri					0
akışına bırakmak	6	1	4		11
ilçeden uzaklaşmak	4	4	2	1	11
maneviyata sığınmak			4		4
duygularını içinde yaşamak	8		5	6	19
tartışmadan kaçınmak	5	1	1	2	9
mücade etmek	2	2	2	2	8
destek almak	1	1	4	2	8
çözüme yönelik hareket etmek	6	6	1	1	14
güçlü olmak	3		2	5	10
dirençlilik sahibi olmak	3	4	3	8	18
ümidini kaybetmemek	5	2	4	3	14
girişken olmak		1	1	1	3
sakin kalmak	3	3	2	1	9
kendine güvenmek	2	3	7	7	19
kendi haline şükretmek	6	5	1	1	13
ölmediğine şükretmek		1			1
yakın kabı olmamasına şükretmek	2	5		3	10
ailenin birlikte olmasına şükretmek	2				2
yaşam					0
maddiyatın anlamını kaybetmesi	7	7	1	6	21
mutlu olmak		1	1	1	3
yaşamın anlamı sevmek	1				1
ekstra sorumluluklar	1	1	3	3	8
sevdiklerinle beraber olmak	2	3	6	4	15
ölüm					0
ölümlerin normalleşmesi				2	2
ölüm sevdiklerinden ayrılma				1	1
nasıl öleceğini merak etme		1			1
ölümden korkmama	1		3	1	5
ölümün yakın olduğunu anlama	2	4	2	2	10
ölüm bir son değil	1		1		2
ölümden korkmak	1				1
ölmek istemek	1			1	2
değerler					0
sevgi					0
ilçeye aidiyet	2	1			3
vatan-millet sevgisi	7	3	2	1	13
işini sevme	1				1
insanları sevme	1	1	1	1	4
onurlu yaşam	1	1			2
prensip sahibi olma		1	2		3
kendini gerçekleştirme	3				3
maddiyatçı olmama		1		2	3
merhametli olma	1		1	1	3
kimseyi incitmeme	2	2		3	7
dürüstlük	1	2	1	1	5
faydalı olma arzusu		1	1		2
empati				1	1
siyasi kimliğe sahip olma	2	1	1	1	5
yardımsever olmak		2	4	2	8
inançlı olma	3	4	2	1	10
anı yaşama	2	3		2	7
kadercilik					0
yaşananların ilahi bir ceza olması	2	2	6		10
ilahi adalet		2	1		3
ölenlerin kaderi olduğuna inanmak			1		1
isyan etmemek-kabullenmek	3	1	9	3	16
inanç					0
inancının azalması		1			1
inancın değişmemesi	2		2	4	8
inancın güçlenmesi	1	3	2	1	7
ibadete yönelmek	1	8	2	2	13
hayatın sınav olduğunu hatırlatma			2		2
TOPLAM	110	96	100	90	396

Kendi haline şükretme durumu, yaşça büyük katılımcılarda yaygındır. Çizelge 3.13'te görüldüğü gibi 50-65 yaş ve 40-50 yaş gruplarında kendi haline şükretme kod yoğunlukları sırasıyla 10 ve 11 iken 28-40 ve 17-28 yaş gruplarında sırasıyla 1 ve 4'e gerilemektedir.

3- Katılımcı:

"Hani onlarla kendini kıyasladığın zaman çok şükür ben iyiyim demek durumunda kalıyorduk. Tabi bizim üzüntümüz de muhakkak ki kaçınılmazdı. Daha da kötü durumda olan insanlar vardı. Biz halimize her zaman şükrettik çünkü niye sadece dükkanımızla ilgili bize bir sınav oldu. Çocuğumuzla olmadı, arabalarımızla olmadı, evimize su girdi ama yıkılmadı, göçmedi. Başkalarıyla kıyasladığımız zaman kendimizi çok defa şükredecek durumda hissettik yani."

Bir diğer önemli farklılaşma değerler altında toplanan paylaşımlarda görülmektedir. İlçeye aidiyet, vatan-millet sevgisi 50-65 yaş grubunda yoğun olarak gözlenirken (9) diğer yaş gruplarında yoğun değildir.

Yaşa göre değişen manevi etkilerden bir diğeri kaderciliktir. 28-40 yaş grubu, yaşanan afeti ilahi bir ceza olarak algılamakta (6) ve isyan etmeme-kabullenme (9) anlayışı geliştirmektedir. Ancak diğer yaş gruplarında her iki kod da yoğun görülmemektedir. Yaşanan afeti inancından aldığı güçle göğüslediğini paylaşan bir 9- Katılımcı deneyimlediği süreci şöyle aktarmaktadır:

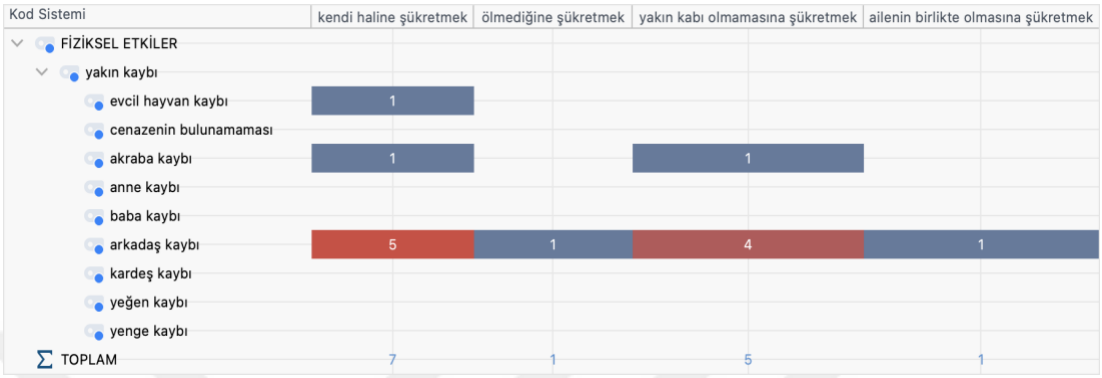
9- Katılımcı:

"Hiç isyan etmedim. Gerçekten hep Allah'ın vardır bir bildiği diye geçti içimden hiç böyle şey olmadım yani. Halbuki bilmiyorum. En zor zamanlarımdı sanırım. Evet, insan sınanıyor, sınavı geçtin mi diye sorarsanız, inşallah geçmişimdir kendi adıma. Sanırım hayatımı bu kolaylaştırıyor, inancım kolaylaştırıyor sanırım. Daha sakin olmamı da inancım sağlıyor. İsyan etmek daha şey geliyor, sanki zorlaştırıyor hayatı."

Çizelge 3.14'te yakın kaybının, kendi haline şükretmekle ilişkisi incelenmektedir. Matristen görüldüğü gibi kendi haline şükretme aile üyelerinden kayıp yaşamamayla ilişkilidir. Daha açık bir ifadeyle; arkadaş kaybı, akraba kaybı ve evcil hayvan kaybı yaşayanlar kendi haline şükretme tutumu geliştirirken anne, baba, kardeş kaybı yaşayanlar deneyimledikleri kayıplar karşısında böyle bir tutuma sahip değillerdir. Bu noktada oldukça küçük bir ilçede herkesin

birbirini tanıdığı bir ortamda nerdeyse tüm katılımcıların arkadaş kaybı yaşadığını eklemek gerekir.

Çizelge 3.14. Manevi etkilerin yakın kaybı ile ilişki matrisi

Başetme becerilerinin yaş dönemleriyle ilişkisi incelendiğinde; akışına bırakmak kategorisi altında yer alan tartışmadan kaçınma 50-65 yaş grubunda daha yoğun gözlenmektedir. Mücadele etmek kategorisi altında yer alan çözüme yönelik hareket etmek ise, 50-65 yaş ve 40-50 yaş gruplarında diğer yaş gruplarıyla karşılaştırıldığında çok daha yoğun gözlenmektedir. Bu iki bulgu birlikte değerlendirildiğinde daha yetişkin yaş gruplarının mümkün mertebe tartışmadan kaçınarak sonuca yönelik hareket etme eğilimlerinin olduğunu göstermektedir.

Güçlü olma kategorisi altında yer alan dirençlilik sahibi olma ve kendine güvenme ise, diğer yaş gruplarıyla karşılaştırıldığında, genç katılımcılarda daha yaygın görülmektedir. 17-28 yaş grubu katılımcıların, önceki yaşam zorluklarını atlatarak daha dirençli hale geldikleri ve bu doğrultuda baş etme süreçlerinde kendilerine daha fazla güvendikleri anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili bir katılımcı sahip olduğu dirençliliği ve hissettiği kendine güveni şu şekilde aktarmaktadır:

5- Katılımcı:

"Hayat mücadele etmeyi size zaten öğretiyor yani çocukluktan beri (...) O zamanları görüp o zamanlarda yaşamış biri olarak şu anı yaşamak çok da fazla zor gelmiyor, onu söyleyeyim. Yani ben altı yaşında yedi yaşında ormanda ağaç kesiyordum, ben altı yaşımda hayvan gütmeye gidiyordum. Yani altı - yedi yaşındaki bir çocukken onları

yaptıktan sonra, ayağın üzerine durduktan sonra şu andaki şeyler çok da fazla zor gelmiyor."

Çözüme yönelik hareket etme kapsamında katılımcılar; çalışmanın iyileştirici etkisinden yararlandıklarından ve hobilerinden destek aldıklarından bahsetmektedir. Daha önce herhangi bir işte çalışmayan ancak afet sonrasında baş etme kapasitelerini artırmak için bir işte aktif olarak çalışmaya başlayan katılımcılar 40-50 ve 50-65 yaş gruplarında yoğunlaşmaktadır. Afet öncesinde çalışma deneyimi olmayan iki katılımcı afetten sonra bu stratejiden yararlandıklarını şöyle aktarmaktadır:

7- Katılımcı:

"Yani o dönemlerde düşündüm dedim ki bu böyle olamaz, böyle devam etmemeli, kendime meşguliyet bulmam lazım, fabrikaya gittim. Abana'da tekstil fabrikası vardı oradan eve iş aldım. Yaklaşık bir buçuk sene iki sene falan yaptım evde iş (...) Çünkü ilgilenecek hiçbir şey olmayınca boşlukta kaldım... O iş bana çok iyi geldi, kafamı falan dağıttım. Hiçbir şeyim kalmadı gerçekten. (...) Yani sürekli yapıyordum, yatana kadar yapıyordum, sabah erken kalkıyordum saat altı gibi falan tekrar yetiştirmeye çalışıyordum. Hiç boş vaktim yoktu yani hemen arada bir-iki saatlik bir boşluğum vardı. Onda da hemen evi temizliyordum. Yemeği falan yapıyordum. Ben resmen şey yaptım yani unuttum. Kendime tedavi gibi geldi."

10- Katılımcı:

"Geçen sene dört - altı yaş Kur'an kursunda çalıştım arkadaşımın ricasıyla. Sen çocukları çok seviyorsun gel bizimle ol falan dedi. Hem sana da iyi gelir selden sonra dedi. Çok iyi geldi... Çok iyi geldi. Orada çalıştım. Onlar bana ücret ödediler tabi ki yaptığım işin karşılığı. Ama asıl benim onlara ödemem lazımdı. O kadar diyorum, asıl benim onlara ödemem lazımdı."

Çözüme yönelik hareket etme altında yer alan bir diğer strateji ise hobilerinin olması ve bu hobilerden destek alarak süreci atlatmakla ilgilidir. Bu strateji, diğer yaş gruplarıyla karşılaştırıldığında 50-65 yaş grubunda yoğunlaşmaktadır. Yaşanan zorlu süreçte hobilerinden

destek aldığını ve bu meşguliyeti sayesinde çok fazla etkilenmeden atlattığını belirten bir katılımcının paylaşımı şöyledir:

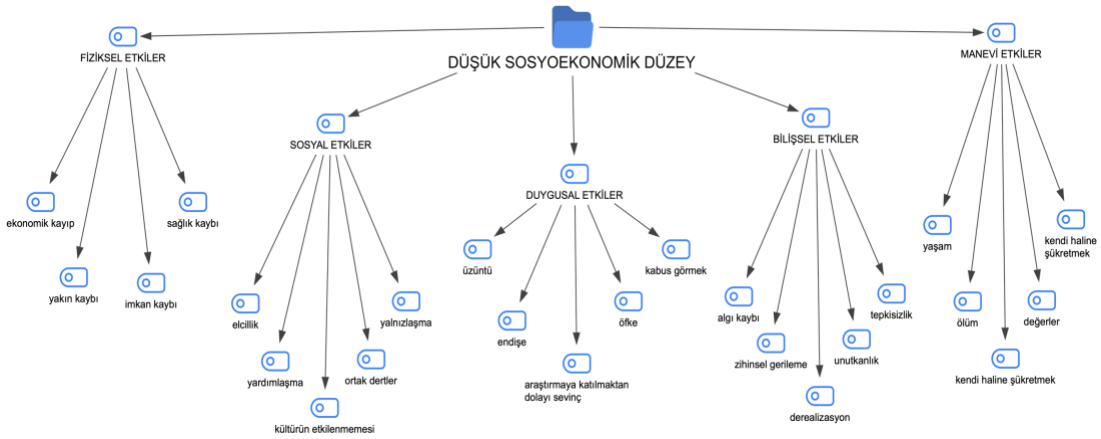
3- Katılımcı:

"Etkilenmedim çünkü niye etkilenmedim benim kendime göre terapilerim vardı. Ben buraya geldiğim zaman dertlerimi unuturum. Çalışırken ne kadar derdim olursa olsun ben unuturum. (...) Yani terapi gibi geliyor bana burası ya... Ha, burası daraltıyorsa beni bahçeye gidiyorum. Orası da ikinci terapim gibi. Bunun dışında tabi benim kendime göre birtakım hobilerim daha var, mesela balık tutmak, denizde yüzmek... Rahatlıyorum, mesela o zevk bambaşka mesela balık tutma hobimin psikolojime çok iyi geldiğine inanıyorum."

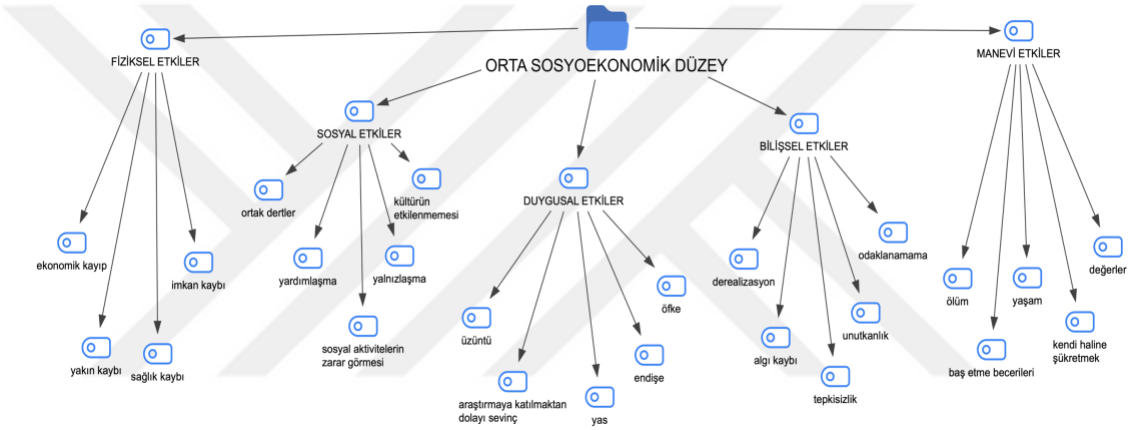
Görüldüğü gibi sel felaketinden etkilenen katılımcıların yaşadıkları zorluklarla başetme süreçleri çeşitlilik göstermektedir. Destek almak, güçlü olmak, mücadele etmek ya da akışına bırakmak şeklinde yaşanan stratejiler bireylerin gündelik yaşamlarına dönmelerini hızlandırmak için kullanılmaktadır.

Araştırmanın ilk sorusunu yanıtlarken son olarak afetin beş gelişim boyutunda etkileri sosyoekonomik düzeylerde gözlenen en sık kodlar bazında değerlendirilmektedir. Şekil 3.14, Şekil 3.15 ve Şekil 3.16 değerlendirildiğinde gruplar arasında bazı farklılaşmalar dikkat çeker. Fiziksel ve manevi etkiler tüm sosyoekonomik düzeylerde benzer şekilde yaşanmaktadır. Sosyal etkiler değerlendirildiğinde düşük sosyoekonomik düzeyde yalnızlaşma görülürken orta ve yüksek sosyoekonomik düzeyden katılımcılarda sosyal aktivitelerin zarar görmesi daha yoğun hissedilen bir değişimdir. Duygusal etkilerde ise orta sosyoekonomik düzeyden katılımcılarda yas tepkisinin yoğunlaştığı görülmektedir. Bilişsel etkilerde, düşük sosyoekonomik düzeyden katılımcılar diğer gruplardan daha yoğun şekilde zihinsel kapasitelerindeki azalmadan şikayetçidir. Orta ve yüksek sosyoekonomik düzeyden katılımcılar ise; bir konuya, aktiviteye odaklanma konusunda daha yoğun şikayetlere sahiptir.

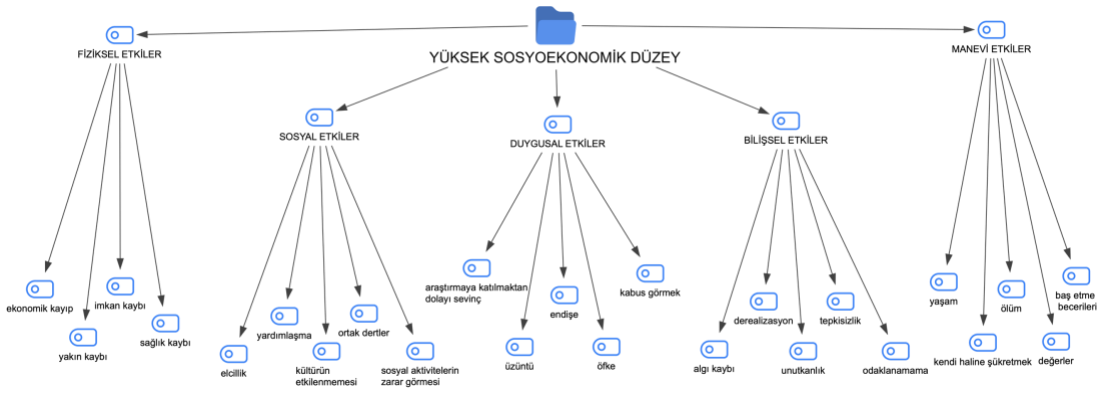
Bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde afetin insan gelişiminin beş boyutunda önemli bir etkiye neden olduğu görülmektedir. Ancak hissedilen etki, sosyoekonomik düzeylere göre değişim göstermektedir. Bu nedenle afetin birey ve topluluk üzerinde yarattığı olumlu ve olumsuz etkiler değerlendirilirken çeşitliliklerin dikkate alınması önemlidir.

Şekil 3.14. Düşük sosyoekonomik düzey tek vaka modeli

Şekil 3.15. Orta sosyoekonomik düzey tek vaka modeli

Şekil 3.16. Yüksek sosyoekonomik düzey tek vaka modeli

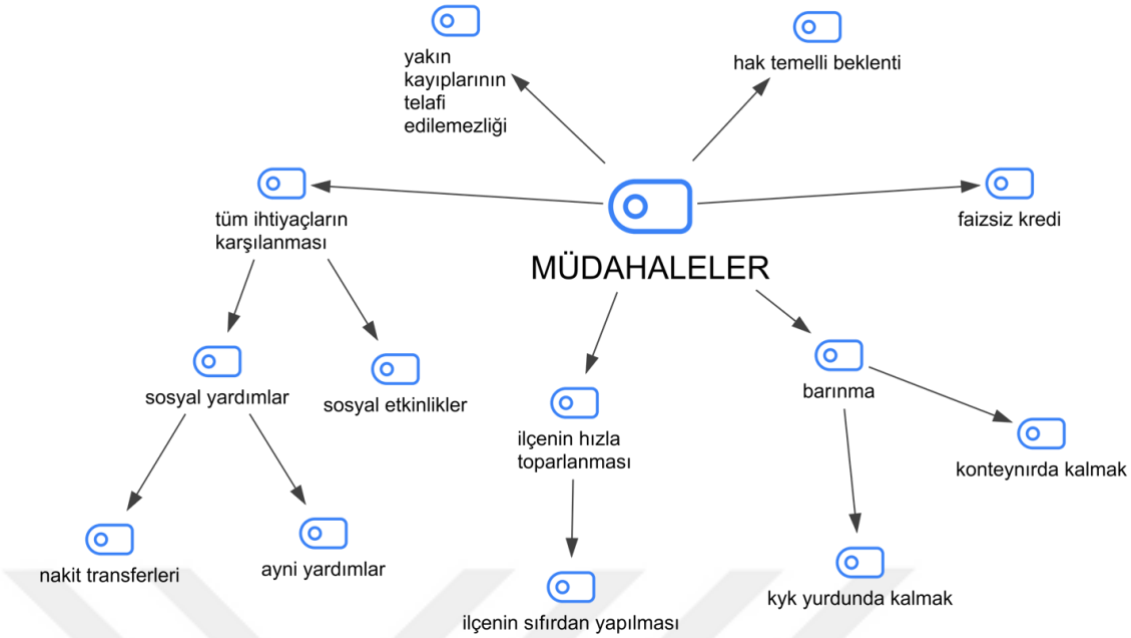
3.2. Tema 2: Psikososyal Destek Hizmetleri

Sel felaketi sonrasında gerçekleştirilen psikososyal destek hizmetlerinin selden etkilenen toplulukların deneyimlediği fiziksel, sosyal, duygusal, bilişsel, manevi boyutlardaki mücadelesine katkıları incelendiğinde çalışmanın ikinci ana teması olan psikososyal destek hizmetleri ortaya çıkmaktadır. Bu başlık altında sel felaketi nedeniyle afetten etkilenenlerin yaşadıkları değişimlerle baş etme süreçlerine bölgede yürütülen müdahalelerin etkisi incelenmektedir. Üç alt tema altında, afet müdahale sürecinin afetten etkilenenlerin başetme süreçlerine katkıları bütüncül şekilde anlaşılmaya çalışılmaktadır.

Bu kapsamda ilk olarak afetten etkilenenlerin müdahalaler ile ilgili paylaşımlarına ardından psikososyal destek hizmetleri hakkındaki görüşlerine ve son olarak en etkili yardım ve destek kaynaklarına yer verilmektedir. Her bir alt tema altında incelenenler, hiyerarşik kod-alt kod modeli ile görselleştirilerek sunulmakta ve doğrudan katılımcı alıntılarıyla örneklendirilmektedir. Daha derin bir anlamaya olanak vermesi amacıyla katılımcıların sosyoekonomik düzey ve yaş durumlarına göre karşılaştırılmalarına kod matrisleri aracılığıyla yer verilmektedir.

3.2.1. Tema 2.1. Müdahaleler: Devletin Şefkatli Elinin Bu Kadar Uzanacağını Bilseydik Bu Kadar Dert Etmezdik

Psikososyal destek hizmetleri altında yer alan ilk alt tema; afete müdahale süreçleri ile ilgili topluluk görüşleri yansıtan "*Devletin şefkatli elinin bu kadar uzanacağını bilseydik bu kadar dert etmezdik"* olarak belirlenmiştir.

Şekil 3.17. Müdahaleler hiyerarşik kod-alt kod modeli

Şekil 3.17'de sel afeti sonrasında yürütülen müdahale hizmetleri görülmektedir. Katılımcıların müdahaleler başlığı altında paylaşımları; ilçenin hızla toparlanması, barınma hizmetleri, esnaflar için faizsiz kredi imkanı, sosyal yardım ve hizmetlerle tüm ihtiyaçların karşılanması konularında yoğunlaşmaktadır. Müdahaleler kapsamında, aynı zamanda, yapılan tüm hizmetlerin zaten devlet yükümlülüğü olduğu şeklinde ifade bulan hak temelli beklenti ve yakın kayıplarının hiçbir şekilde telafi edilemeyeceği konularında paylaşımlar yer almaktadır. Hiçbir müdahale ya da hizmetin yaşadığı kaybı yerine getiremeyeceğini hisseden iki katılımcının paylaşımları şöyledir:

22- Katılımcı:

"Ailem, anne, babam için böyle bir para verdiklerinde ben zaten istemedim direk kabul etmiyorum falan dedim. Çünkü şoktaydım. Hani insanlar böyle… Ailemi arıyorum. O sırada işte para şey yapıyorlar. Ben hiçbir şey istemiyordum insanlardan. Çünkü yıkılmıştım ya gerçekten böyle her şeyimi kaybetmiştim."

16- Katılımcı:

"Bir de ölüm parası verdiler. Destek sayılırsa… Hani bir can kaybettin diye 50 milyar para verdiler. Tabi o anda sinirlenmiş olabilirim az bir şey. Yani bunu parayla kapatmaya çalışmaları insanın gücüne gidiyor. (…) Bence hiçbir şey yapılması lazım değildi. Yanımızda durmaları yeterliydi, yani ödeme yapmasınlar demeyim ama nasıl söyleyeyim? Her şey maddi yönden olmuyor…"

Görüldüğü gibi aile üyelerinden kayıp yaşayan katılımcılar, bu kayıpları karşısında sosyoekonomik yönden desteklendiklerinde daha büyük bir rahatsızlık duymaktadır. Katılımcı söylemlerinden anlaşıldığı üzere yakın kaybı karşısında nakit transferi yoluyla yapılan sosyoekonomik destek; psikososyal destek, danışmanlık, terapi gibi müdahalelerle yeterince desteklenemediği durumlarda zarar verici bir uygulama haline gelebilebilmekte ve yakın kaybı yaşayanların hissettiği üzüntüyü şiddetlendirebilmektedir.

Çizelge 3.15'de müdahalelerin katılımcıların sosyoekonomik düzeyleriyle ilişkisi görülmektedir. Görüldüğü gibi tüm sosyoekonomik düzeylerde müdahalelerle ilgili paylaşım yoğunlukları birbirine yakındır.

Çizelge 3.15. Sosyoekonomik düzeylere göre müdahaleler kod frekans matris tarayıcısı

Kod Sistemi	YÜKSEK SOSYOEKONOMİK DÜZEY	ORTA SOSYOEKONOMİK DÜZEY	DÜŞÜK SOSYOEKONOMİK DÜZEY	TOPLAM
MÜDAHALELER				0
yakın kayıplarının telafi edilemezliği	2	1	3	6
ilçenin hızla toparlanması	2		1	3
ilçenin sıfırdan yapılması	2	2	1	5
hak temelli beklenti	2	1		3
faizsiz kredi		1		1
barınma				0
konteynırda kalmak			1	1
kyk yurdunda kalmak		2	2	4
tüm ihtiyaçların karşılanması	10	10	5	25
sosyal etkinlikler	2	2		4
sosyal yardımlar				0
nakit transferleri	5	10	3	18
ayni yardımlar	1	3	4	8
∑ TOPLAM	26	32	20	78

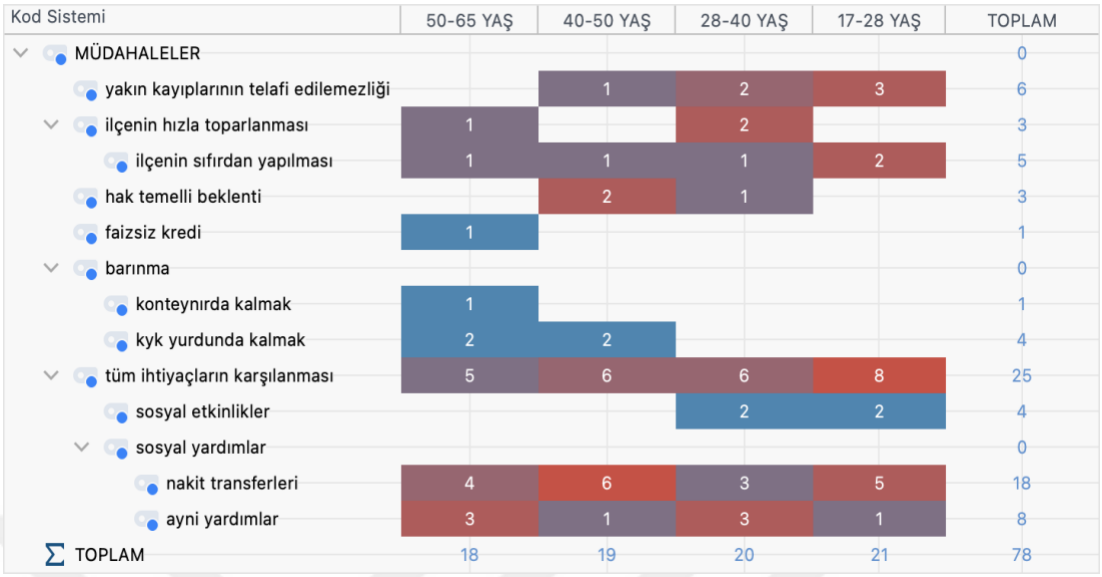
Özellikle nakit transferleri ve ayni yardımlarla tüm ihtiyaçların karşılanması katılımcılar tarafından önemli görülen müdahalelerdir. Hak temelli beklenti anlayışının ise; yüksek sosyoekonomik düzey ve orta sosyoekonomik düzeyden katılımcılar arasında görülmesi önemli bir bulgudur. Bu bulgu, yüksek sosyoekonomik düzeyden katılımcıların, müdahaleleri sosyal devlet anlayışıyla yerine getirilmesi gereken devlet görevleri olarak değerlendirdiğini göstermektedir. Ayrıca, sosyoekonomik düzeyin düşmesiyle; katılımcıların müdahaleleri yardım ve ihtiyaç karşılama pratikleri olarak değerlendirdiğini göstermektedir. Bu kapsamda yüksek sosyoekonomik düzeyden bir katılımcı hak temelli beklentilerini şöyle aktarmaktadır:

5-Katılımcı:

"(...) Afyon'un bir köyündeki on yaşındaki çocuğun kumbarasındaki parayı buraya göndermesi yükümlülüğü değil. Evet benim için o daha önemli ya, benim için insanların yapmış olduğu yardım... Bakın, biz kutuları açarken öyle notlarla karşılaştık ki çoğu kez arkadaşlarla oturup ağlamışızdır. (...) Devlet ise bunu yapmak zorunda. Benim vergilerimle, benden vergi alıyorsa ki herkesten alıyor. Bunu asgari ücretliden de alıyor. Çalışandan da oluyor. Esnaftan da alıyor, herkesten alıyor. Devlet bunu yapmak zorunda. Devlet vatandaşına bakmak zorunda. Öyle bir manipüle ettiler ki bu işi devlet çok... Hayır, devlet zaten herkese bakmak zorunda devlet A partisini destekleyenlere bakmak zorunda. B partisini destekleyenlere de bakmak zorunda. Türk vatandaşı olup Aleviye de bakmak zorunda. Hristiyan'a da bakmak zorunda. Müslüman'a da bakmak zorunda. Bunu ayırt edemezsin. Türk vatandaşı olan herkese bakmak zorunda. Ama dediğim gibi yaşlı bir teyzenin kefen param diye gönderdiği parayı göndermesi devletin bana yapmış olduğu yardımdan daha önemli. Çok önemli."

Çizelge 3.16'da müdahalelerin yaş dönemleriyle ilişkisi incelenmektedir. Matristen görüldüğü üzere müdahaleler ile ilgili toplam kod yoğunlukları tüm yaş gruplarında benzerlik göstermektedir.

Çizelge 3.16. Yaş gruplarına göre müdahaleler kod frekans matris tarayıcısı

Kod Sistemi	50-65 YAŞ	40-50 YAŞ	28-40 YAŞ	17-28 YAŞ	TOPLAM
MÜDAHALELER					0
yakın kayıplarının telafi edilemezliği		1	2	3	6
ilçenin hızla toparlanması	1		2		3
ilçenin sıfırdan yapılması	1	1	1	2	5
hak temelli beklenti		2	1		3
faizsiz kredi	1				1
barınma					0
konteynırda kalmak	1				1
kyk yurdunda kalmak	2	2			4
tüm ihtiyaçların karşılanması	5	6	6	8	25
sosyal etkinlikler			2	2	4
sosyal yardımlar					0
nakit transferleri	4	6	3	5	18
ayni yardımlar	3	1	3	1	8
TOPLAM	18	19	20	21	78

Çizelge 3.16 kategori ve kod düzeyinde incelendiğinde, barınma ile ilgili Kredi Yurtlar Kurumu'na bağlı yurtlarda ve afet konteynırlarında konaklama sadece 40-50 ve 50-65 yaş gruplarında görülmektedir. Bu durum daha genç nüfusun kendi sosyal destek mekanizmaları ile barınma ihtiyacını karşılarken daha yaşlı grubun bundan yoksun olabileceğini göstermektedir. Afetin ardından evi kullanılamaz duruma geldiği için kamusal barınma hizmetlerine ihtiyaç duyan ve bir öğrenci yurduna yerleştirilen katılımcı, deneyimlediği bu müdahaleyi şöyle ifade etmektedir:

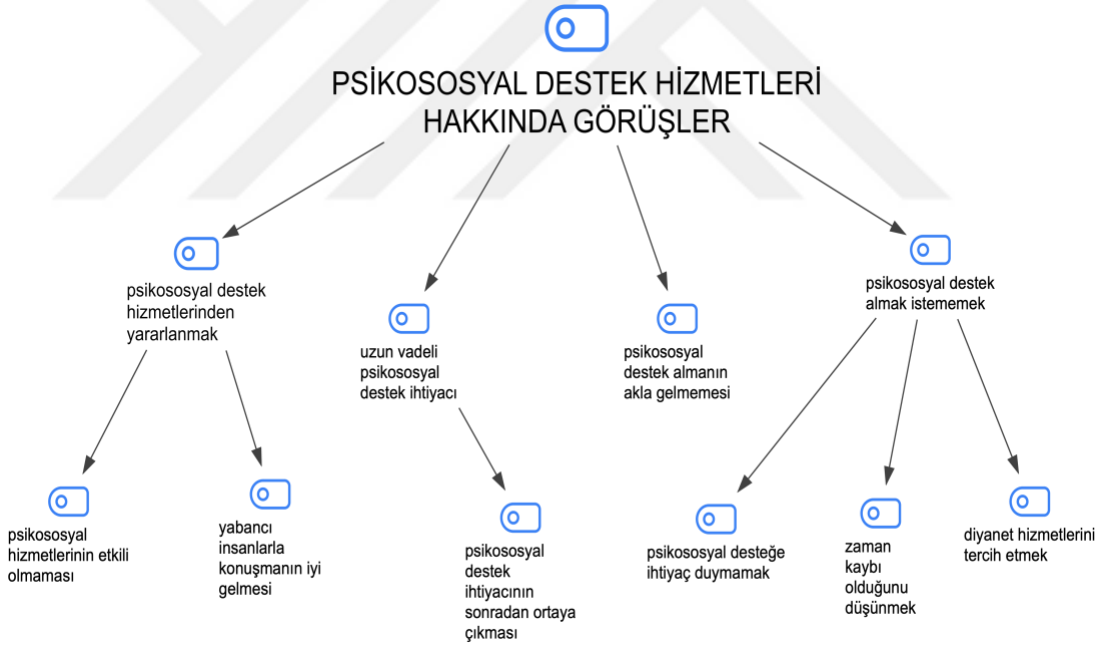
23- Katılımcı:

"Buradan gittik biz oraya, üste başta bir şey yok. Her taraf çar çamur. Yani ayakkabılarımız falan hepsi, üstümüzde sadece bir ceket... Ya da ceket de yoktu valla. Ama girdik yurda var ya bir tarafa ayakkabısı pantolonu, külodu, şunusu, çorabı, diş fırçasına kadar bütün her şeyimizi karşıladılar... Yok yok hiçbir eksiğimiz yoktu, hepsini tamamladılar. Ondan sonra sabah kahvaltısı, sonra Kastamonulu hayırseverler yurdun önüne getirdiler böreklerini, keklerini hepsi ayrı ayrı yani. Yani o kadar ilgilendiler hiçbir eksiklik çekmedik."

Bir diğer önemli bulgu ise sosyal etkinlikler alanında görülmektedir. Tüm ihtiyaçların karşılanması tüm yaş grupları için ortak bir söylemken bu ihtiyaçların arasında ilçe içi sosyal aktivitelerin desteklenmesinin bir müdahale olarak fark edilmesi ve değerlendirilmesi sadece genç nüfus gruplarında görülmektedir. Bu durum sosyal aktiviteler şeklinde genellenebilecek müdahalelerin 17-28 ve 28-40 yaş gruplarında bulunan daha genç katılımcılar tarafından fark edildiğini ve yararlanıldığını göstermektedir.

3.2.2. Tema 2.2. Psikososyal Destek Hizmetleri Hakkında Görüşler: Şimdi Olsa Yararlanırım, Herkes Yararlanır

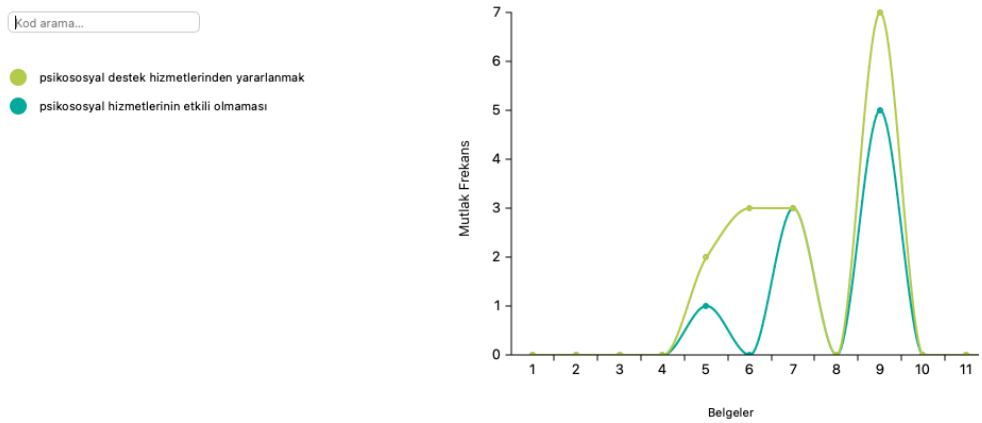
Psikososyal destek hizmetleri hakkında katılımcı görüşleri incelendiğinde "*şimdi olsa yararlanırım, herkes yararlanır"* alt teması elde edilmiştir.

Şekil 3.18. Psikososyal destek hizmetleri hakkında görüşler hiyerarşik kod-alt kod modeli

Şekil 3.18'de psikososyal destek hizmetleri hakkında görüşler yer almaktadır. Katılımcıların psikososyal destek hizmetleriyle ilgili paylaşımları; uzun vadeli psikososyal destek ihtiyacının olması, psikososyal destek almanın akla gelmemesi, psikososyal destek almak istememek ile psikososyal destek hizmetlerinden yararlanmak olarak çeşitlilik göstermektedir.

Ancak psikososyal destek hizmetleri kapsamında, danışmanlık hizmetlerinden yararlanan katılımcılardan hiçbiri bu müdahaleyi profesyonel bir hizmet olarak kendileri için faydalı bulmamaktadır. Şekil 3.19'da psikososyal destek hizmetlerinden yararlanmak ve psikososyal destek hizmetlerinin etkili olmaması kod trend grafikleri birlikte değerlendirildiğinde hizmetten yararlanma ile bu hizmetlerin etkili olmadığını düşünme durumlarının birbiriyle uyum içinde olduğu görülmektedir.

Şekil 3.19. Psikososyal destek hizmetlerinden yararlanmak ve psikososyal destek hizmetlerinin etkili olmaması kod trend grafikleri

Ancak hizmetlerin etkili olmadığını düşünen bazı katılımcılar, müdahale ekiplerinde görev alan yabancı insanlarla konuşabilmenin iyileştirici etkisinden bahsetmektedirler. Bu nedenle ilgili kategorinin alt kodları psikososyal destek hizmetlerinin etkili olmaması ve yabancı insanlarla konuşmanın iyi gelmesi olarak belirlenmiştir. Farklı insanlarla tanışmanın, konuşmanın kendilerine iyi geldiğinden bahseden ancak yine de hizmetlerin etkililiği konusunda olumsuz izlenime sahip olan iki katılımcının konuyla ilgili paylaşımları şu şekildedir:

16- Katılımcı:

"Tabi yani orada yalnız hissetmiyorsun kendini. (...) Kim gelmiş işte bir ekip gelmiş, onlarla hadi gidelim, yemek yiyorsun, zaten yeni insanlar olduğu için o an tanışıyorsun falan daha iyi oluyor kafan dağılmış oluyor. (...) Geldiler tabi ben temas halindeydim. Yani ister istemez de muhabbet ediyorsun. Hani adın ne, nerelerdesin, ne yapıyorsun hani babanlar kim, ona ne olmuş? Yani kafanı dağıtacak cümleler de kuruluyor."

24- Katılımcı:

"Ya şöyle açık net sana söyleyeyim, bana sorarsan kendi bakış açımdan boştu. Ben bir nebze şurada sana nasıl içimi rahatlatıp konuşabiliyorsam, içimi kafamı sana boşaltabiliyorsam öylelerdi. He diyeceksin ki ne yapabilirler onlar sonuçta hani gelmişler… Orada bir imaj olarak varlardı, ben imaj gördüm, açık söyleyeyim, bir imajları vardı, var mıyız var… (…) Açık söyleyeyim, bak yanımdaydılar zaten her akşam oturup sohbet ederdik. Biz hani şey anlamında değil, hem kendimi rahatlatayım, sağ olsun dinliyorlardı da hani günün değerlendirmesini onlara anlatıyordum ben yaşadıklarımı, misal o gün ne yaşadıysam hem boşaltmış oluyordum. Hani kendimde tutmuyordum, kendimde tutmuyordum, sağ olsun dinliyorlardı, her akşam beraberdik yani."

Psikososyal destek görüşmelerine katılmayı tercih etmeyen katılımcıların bir kısmı, sonradan böyle bir ihtiyaçların olduğunu fark etmiştir. Psikososyal destek hizmeti almayı çeşitli nedenlerle tercih etmeyen katılımcılar, sonradan ekiplerce sağlanan danışmanlık hizmetlerine ihtiyaç duyduklarını fark etmişler ancak onlar ihtiyaçlarını fark ettiklerinde ekipler bölgeden zaten ayrıldıkları için hizmetlerden yararlanamamışlardır. Bu nedenle katılımcılar, hizmetlerin uzun vadeli olmaması konusunda eleştirel bir görüşe ve daha uzun vadeli hizmetler noktasında bir talebe sahiplerdir.

Çizelge 3.17'de psikososyal destek hizmetleri kod frekanslarının sosyoekonomik düzeylere göre değişimi görülmektedir.

Çizelge 3.17. Sosyoekonomik düzeylere göre müdahaleler kod frekans matris tarayıcısı

Kod Sistemi	YÜKSEK SOSYOEKONOMİK DÜZEY	ORTA SOSYOEKONOMİK DÜZEY	DÜŞÜK SOSYOEKONOMİK DÜZEY	TOPLAM
PSİKOSOSYAL DESTEK HİZMETLERİ HK. GÖRÜŞLER				0
uzun vadeli psikososyal destek ihtiyacı	3	2		5
psikososyal destek ihtiyacının sonradan ortaya çıkması	4	3		7
psikososyal destek hizmetlerinden yararlanmak	4	2	1	7
yabancı insanlarla konuşmanın iyi gelmesi		1	2	3
psikososyal hizmetlerinin etkili olmaması	4	5	3	12
psikososyal destek almak istememek				0
psikososyal desteğe ihtiyaç duymamak	2	6	2	10
zaman kaybı olduğunu düşünmek		1	1	2
diyanet hizmetlerini tercih etmek		1		1
psikososyal destek almanın akla gelmemesi	2	1	4	7
∑ TOPLAM	19	22	13	54

Uzun vadeli psikososyal destek hizmet ihtiyacı ve psikososyal destek hizmetlerinin sonradan ortaya çıkması konusundaki paylaşımlar, katılımcıların sosyoekonomik düzeyleri ile birlikte azalmaktadır. Orta ve düşük sosyoekonomik düzeyden katılımcılar; psikososyal destek hizmetlerine ihtiyaç duymama, zaman kaybı olduğunu düşünme, hizmetlerden yararlanmanın akla gelmemesi ya da din görevlileri aracılığıyla sağlanan hizmetleri tercih etme gibi konularda daha yoğun paylaşımlarda bulunmaktadır. Hizmetlerden yararlanmayı tercih etmeyen katılımcılar; bu tercihlerini, akut dönemde hizmetleri zaman kaybı olarak değerlendirmelerine ve dikkatini afet dışındaki rutinlere yoğunlaştırmayı tercih etmelerine bağlamaktadır. Konuyla ilgili bir 9-Katılımcı düşüncelerini şöyle paylaşmaktadır:

9-Katılımcı:

"Sanki böyle zaman kaybı gibiydi sanırım onu hatırlıyorum. Hani oraya gidip anlatsam sanki her şeyi yeniden yaşayacakmışım gibi hissettim o anda. Ama mesela bu tarafta temizlik yapıyorsunuz, çay yapıyorsunuz gelen oluyor, giden oluyor, sürekli kafa meşgul ya hemen böyle kafam dağılsın istiyordum. Hiç hatırlamak istemiyordum. Yani o şeyleri diyorum ya böyle eskiye kötüye dair hiçbir şey hatırlamak istemiyorum ben. He bu benim elimde olan bir şey değil (...) Benim sanırım şeyim bu, yani kendi savunma mekanizmam bu, gidip anlatsam sanki daha güçsüz olacakmışım gibiydi."

Yüksek sosyoekonomik düzeyden katılımcılar ise bu hizmetlere ihtiyaçlarını sonradan fark ettiklerini ve daha uzun vadeli hizmet almayı tercih ettiklerini ifade etmektedirler. Bu bulgu psikososyal destek hizmetlerinin afetten etkilenenlerin sosyoekonomik düzeylerine göre farklı anlamlandırıldığını göstermektedir. Bir diğer ifadeyle düşük ve orta sosyoekonomik düzeyden katılımcılar afet müdahalesi sürecinde daha somut beklenti ve ihtiyaçları ön plana çıkarırken yüksek sosyoekonomik düzeyden katılımcılar daha bütünsel bir hizmet modelinin önemini vurgulamaktadır. İki katılımcının daha uzun vadeli ve bütüncül hizmetlere duyduğu ihtiyacı örnekleyen paylaşımları şu şekildedir:

1- Katılımcı:

"(...) O süreçte mesela neredeyse her gün sosyal hizmetlerden bir görevli benimle görüşmek istiyordu. Hani araştırma amaçlı. Bence bu iki aylık, üç aylık, beş aylık periyotlara bölünüp de yapılabilir. (...) Benim ihtiyacım, mesela altı ay sonra belki daha sonrasında çıktı. Yani ben o zaman şeyden psikiyatriden artık destek alayım dedim. Gittim Kastamonu'ya randevu bulamadım. Doktorla görüşmeye çalıştım. (...)

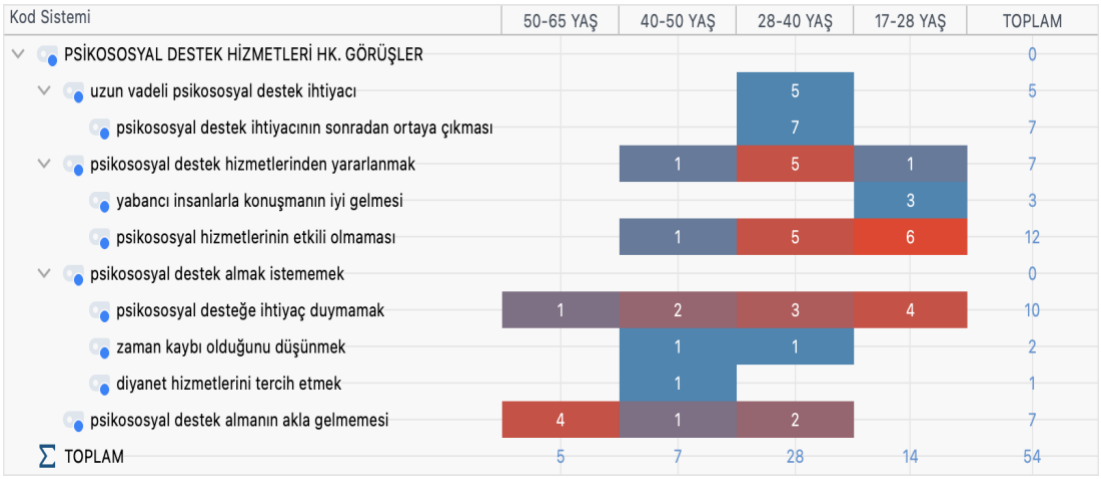
Çünkü neden hani artık destek arıyordum. En azından bir öncelik tanınabilirdi o zaman. Tanımadılar. Orada söyledim ben sel bölgesinden geliyorum. Annemi, babamı kaybettim. Tamam dediler, beni iki buçuk saat beklettiler. Doktor, sıra yoktu beni almadı. (...) Kendimi idare ederim bir şekilde dedim, geri geldim. İşte o da sonradan baş ağrılarına dönüştü sonrasında."

24- Katılımcı:

"Bir dönem işte kaç aysa buradalarda durdular, sonra gittiler. Ondan sonra yaşamaya mücadele ediyoruz. Tamam sen devlet olarak geldin, ama benim dört ay sonra beş ay sonra psikolojim daha kötüydü, daha kötüydü ve burada baskı var. Eve gidiyorsun evde çocuklarınla mücadele etme çabası var. Yani her şey maddi para değil. (...) Ben tartışıyorum birkaç kişiyle, seni aşağılıyor kenara çekiyor. Kendim mücadele verip güçlü durmaya çalışıyorum. Ama psikososyal destek. Bunu iki sene boyunca burada bir odada ya da bir belediyenin altında kaymakamlığın altında bir oda olur, odayı kapatmayacaktı. Vatandaş sinirlendi mi, orada bir şey mi oldu gidecekti. Hala da atlatamamış insanlarımız var, gerçekten var... Ya gezecekler yani gezeceksin şöyle bakacaksın, nasılsın teyzem günün nasıl geçti, bir şeyleri iyi toparlayabildin mi? Yanlış mıyım? Bunu bile dese vatandaşa orada bir nebze rahatlar. Bak sana nasıl anlattım ben şimdi birkaç şey içimde kalmıştı, rahatladım. Şurada tut odayı, orda tut, devletsin tut yani."

Çizelge 3.18'de psikososyal destek hizmetleri hakkında görüşlerin yaş gruplarına göre dağılımları incelendiğinde; 28-40 yaş grubunda bulunan katılımcıların hizmetlerden daha fazla yararlandıkları (5) ve konu ile ilgili daha fazla paylaşımda bulundukları (28) görülmektedir.

Çizelge 3.18. Yaş gruplarına göre psikososyal destek hizmetleri kod frekans matris tarayıcısı

Öte yandan yukarıda da bahsedildiği gibi hizmetlerden yararlanan katılımcılar, bu hizmetlerin etkililiği konusunda olumsuz bir algıya sahiptir. Yaş gruplarına göre bu olumsuz algı değişmeyerek tüm yaş gruplarında hizmetlerden yararlanan katılımcılar hizmetlerin etkisizliğinden bahsetmektedirler. Hizmetlerin etkisizliği konusunda yoğun eleştirilere sahip yüksek sosyoekonomik düzeyde bulunan genç bir katılımcı düşüncelerini şöyle ifade etmektedir:

5-Katılımcı:

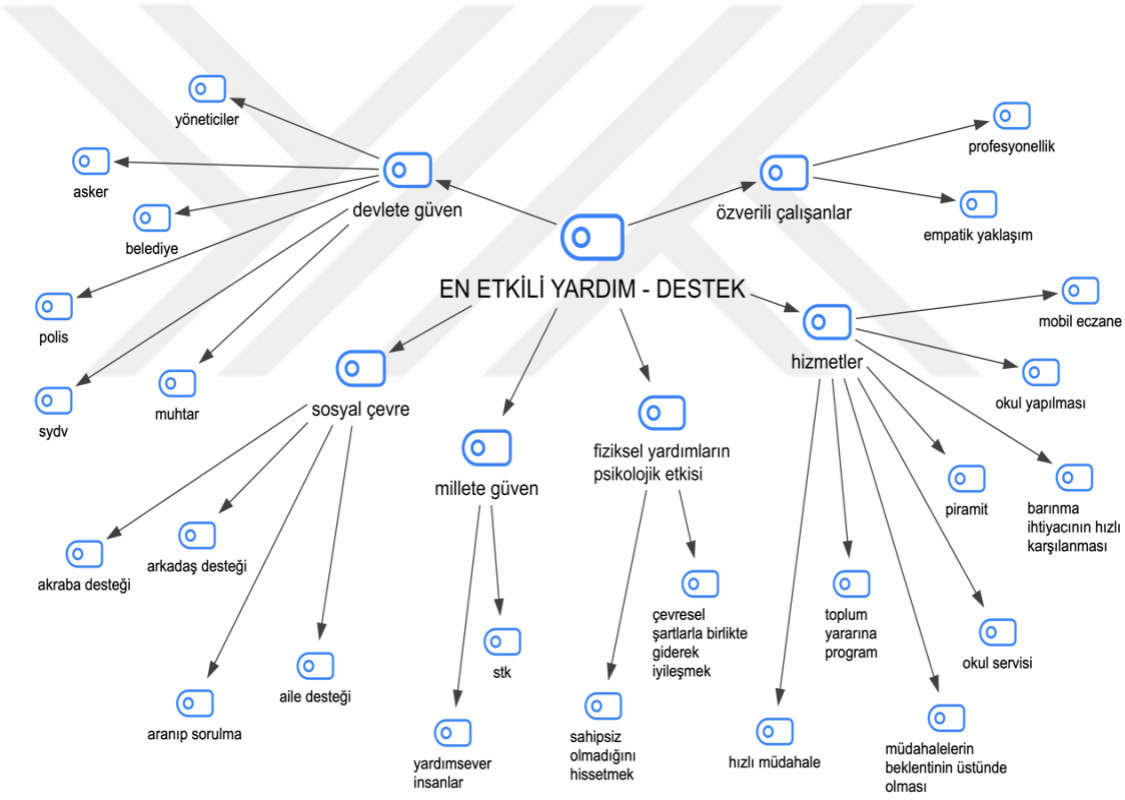
"(...) Gelenin psikolojisi bozuldu burada. O'na biz destek verdik yani. Bizim Türkiye'deki sıkıntımız şu; bir işi yapıyor ama ne yaptığını bilmiyor çoğu kişi. Şimdi psikososyal geliyor benim psikolojimi iyileştirmesi gerekirken öyle şeyler soruyor ki bana, benim daha da çok psikolojimi bozuyor. Bana gelip afetten iki hafta sonra üç hafta sonra sen ne yaşadın, nasıl öldün, nasıl böyle şey yaptın diye sorarsan zaten o anda darma dumansın (...) Diploma var, bomboş bir diploma var. (...) Allak bullaksın zaten kafa olarak gitmişsin çamurun tozun içindesin, hafriyatın içindesin. Yanından envai çeşit iş arabası, iş makinesi geçiyor, tamam mı? Zaten kafa olarak bitmişsin geliyor diyor ki işte selden nasıl kurtuldun? Öylesine de senin psikolojik destek vermen gerekiyor. Bunları sormaması gerektiğini söylemen gerekiyor."

Bölgede iki aylık süre boyunca aktif olarak yürütülen hizmetlerin birçok afetten etkilenen tarafından fark edilmemiş olması ve bu hizmetlerden yararlanma konusunda isteksiz olmaları

ise çalışmanın bir diğer önemli bulgusudur. Özellikle 50-65 yaş grubunda psikososyal destek hizmetlerinin görünür olmadığı fark edilmektedir. Bu yaş grubundan hiçbir katılımcı hizmetlerden yararlandığını belirtmemektedir ve bu nedenle konuyla ilgili paylaşımları çok sınırlı kalmaktadır.

3.2.3. Tema 2.3. En Etkili Yardım ve Destek: Sahipsiz Olmadığımızı Hissettik

Psikososyal destek hizmetleri teması altında yer alan üçüncü ve son alt tema katılımcılar tarafından en etkili bulunan yardım ve desteklerin incelenmesiyle elde edilen "*sahipsiz olmadığımızı hissettik*"tir.

Şekil 3.20. Psikososyal destek hizmetleri hiyerarşik kod-alt kod modeli

Katılımcıların afete müdahale sürecinde faydalandıkları en etkili yardım ve destekler incelendiğinde elde edilen araştırma bulguları Şekil 3.20'de görülmektedir. En etkili yardım-destek paylaşımları; devlete güven, özverili çalışanlar, hizmetler, fiziksel yardımların psikolojik etkisi, millete güven, sosyal çevre kategorileri altında toplanmaktadır. Güven tamlananları alınan hizmetlerden duyulan memnuniyeti ifade etmek için kullanılmaktadır.

Devlete güven; yöneticiler, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, asker, polis, muhtar ve belediyeye güven şeklinde ortaya çıkmaktadır. Sosyal çevre ise; aile, akraba, arkadaş desteği ile uzaktaki tanıdıklar tarafından aranılıp sorulmayı içermektedir. İlçe dışında bulunan tanıdıklar tarafından merak edildiğini bilmek, aranıp sorulmak birçok katılımcı için önemli bir destek mekanizmasıdır. 8- Katılımcı tanıdıkları tarafından aranıp sorulmanın kendisi için önemli bir sosyal destek sağladığını şu şekilde aktarmaktadır:

8- Katılımcı:

"Ya bizim maddi destek ihtiyacımızın tamamına yakınını devlet çözdüğü için daha çok manevi desteğe ihtiyacımız vardı. İlimizden ya da ilçemizden olmayan tanıdıklarımızın araması… Batman'da bir tanıdığımız vardı onun araması, Malatya'da tanıdığımız vardı onun araması… Bunlar bir-iki kere ticaret yaptığımız insanlar, işte Mardin'den vardı aradı, Diyarbakır'dan vardı, aradı bunların hani o manevi destekleri. Telefonu kaldırıp bizi duyduktan sonraki sevinçleri telefonda yansıyordu. Bu veya herhangi bir ihtiyacımız olup olmadığını sormaları, bizi misafir edebileceklerini, ağırlayabileceklerini, söylemeleri hani o manevi destekleri insana müthiş bir huzur veriyor. Ben onu çok yaşadım, o konuda telefonlarım hiç susmadı. Hatta belli bir zaman şebekeler olmadığı için ulaşamadıklarından dolayı büyük kaygı yaşamışlar işte onların o samimiyetlerini görmek… Ülkemizin dört bir köşesinden o destekleri ve akabinde işte bir hafta on gün, on beş gün sonra çıkıp gelmeleri yanımızda olduklarını hissettirmeleri bizi çok mutlu etti. O zamanki dönemde bende en büyük iz bırakan olaylardır."

Katılımcı söylemi incelendiğinde kendisi için en etkili destek mekanizmasının sosyal çevre desteği olduğu görülmektedir. Ancak söylem aynı zamanda maddi tüm ihtiyaçların devlet tarafından zaten karşılandığı için sosyal destek mekanizmalarının etkili olduğunu da içermektedir. Bu noktada, katılımcı tarafından fiziksel ihtiyaç ve maddi kayıplar telafi edildikten sonraki sürecin değerlendirildiği söylenebilir. Fiziksel ve ekonomik kayıpların telafi edilmesi noktasında hak temelli bir beklentinin varlığı dikkat çekmekte ve afetten etkilenenler bu hizmetler karşısındaki memnuniyetlerini ikinci plana itmektedir.

Millete güven; sivil toplum kuruluşları ile bireysel olarak yardım-destek sağlayan yardımsever insanları içermektedir. Özverili çalışanlar ise; sunulan hizmetlerin profesyonelliği ile çalışanların empatik yaklaşımları hakkında paylaşımları içermektedir. Afetten etkilenenlerin en etkili gördükleri hizmetler ise; hızlı müdahale, Toplum Yararına Program, öğrenciler için

ücretsiz okul servisi imkanı, tüm ihtiyaçların öncelik sırası gözetilerek karşılanması, barınma ihtiyacına hızlı çözüm bulunması, okul yapılması ve mobil eczane hakkındaki paylaşımları kapsamaktadır.

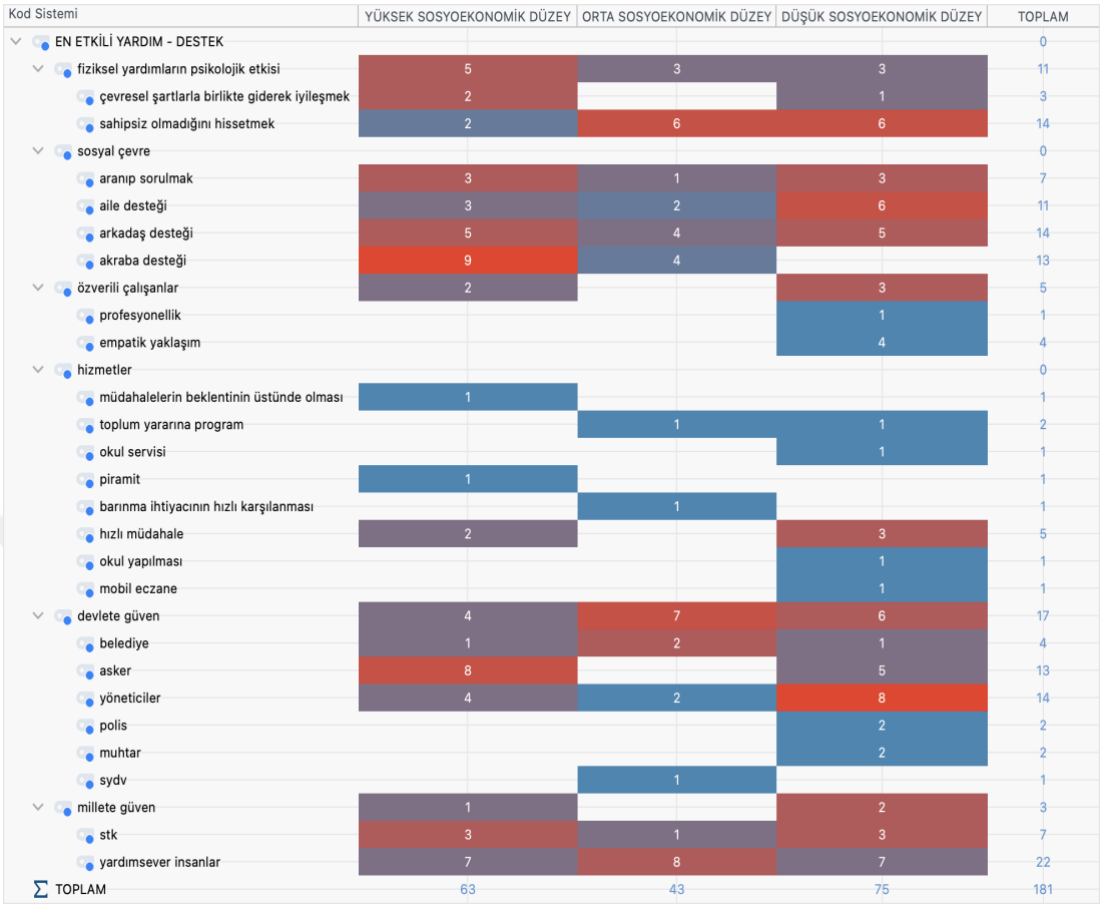
Son olarak fiziksel yardımların psikolojik etkisi; katılımcıların bölgede gerçekleştirilen ayni ve nakdi yardımlar aracılığıyla sahipsiz olmadıklarını hissetmelerini ve ilçedeki fiziksel tahribatın düzeltilmesiyle birey ve topluluk düzeyinde iyileşmelerin başladığını ifade etmek için kullanılmaktadır. Gelen yardım ve desteğin akabinde güven duygusunu hisseden bir katılımcı hislerini şöyle ifade etmektedir:

3- Katılımcı:

"Afetin arkasından gelen o yardımları gördükten sonra sahipsiz değiliz ya baksana kardeşim yedi cihandan adamlar koştular, bize bir şey olmaz dedik. Bak ekmek var, su var, yemek var, aş var. Paran olsa ne olacak. Alacak yer yok ki parayla..."

Katılımcıların en etkili bulduğu yardım-destek mekanizmalarının sosyoekonomik düzeylerle ilişkisi Çizelge 3.19 kod matris tarayıcısında yer almaktadır. Görüldüğü üzere orta sosyoekonomik düzeyden katılımcılar (43) arasında bu konudaki paylaşımlar yüksek ve düşük sosyoekonomik düzeyden katılımcılara göre (sırasıyla 63 ve 75) daha sınırlı kalmaktadır.

Çizelge 3.19. Sosyoekonomik düzeylere göre en etkili yardım-destek kod frekans matris tarayıcısı

Kod Sistemi	YÜKSEK SOSYOEKONOMİK DÜZEY	ORTA SOSYOEKONOMİK DÜZEY	DÜŞÜK SOSYOEKONOMİK DÜZEY	TOPLAM
EN ETKİLİ YARDIM - DESTEK				0
fiziksel yardımların psikolojik etkisi	5	3	3	11
çevresel şartlarla birlikte giderek iyileşmek	2		1	3
sahipsiz olmadığını hissetmek	2	6	6	14
sosyal çevre				0
aranıp sorulmak	3	1	3	7
aile desteği	3	2	6	11
arkadaş desteği	5	4	5	14
akraba desteği	9	4		13
özverili çalışanlar	2		3	5
profesyonellik			1	1
empatik yaklaşım			4	4
hizmetler				0
müdahalelerin beklentinin üstünde olması	1			1
toplum yararına program		1	1	2
okul servisi			1	1
piramit	1			1
barınma ihtiyacının hızlı karşılanması		1		1
hızlı müdahale	2		3	5
okul yapılması			1	1
mobil eczane			1	1
devlete güven	4	7	6	17
belediye	1	2	1	4
asker	8		5	13
yöneticiler	4	2	8	14
polis			2	2
muhtar			2	2
sydv		1		1
millete güven	1		2	3
stk	3	1	3	7
yardımsever insanlar	7	8	7	22
TOPLAM	63	43	75	181

İlk olarak, fiziksel yardımların psikolojik etkisinin; çevresel şartlarla birlikte giderek iyileşmek ve sahipsiz olmadığını hissetmek paylaşımlarıyla birlikte, her sosyoekonomik düzeyden katılımcılarda benzer ve yoğun şekilde deneyimlendiği görülmektedir. Afet sonrasında bölgeye gelen yardımlarla kendisini daha iyi hissettiğini belirten bir katılımcının paylaşımı şöyledir:

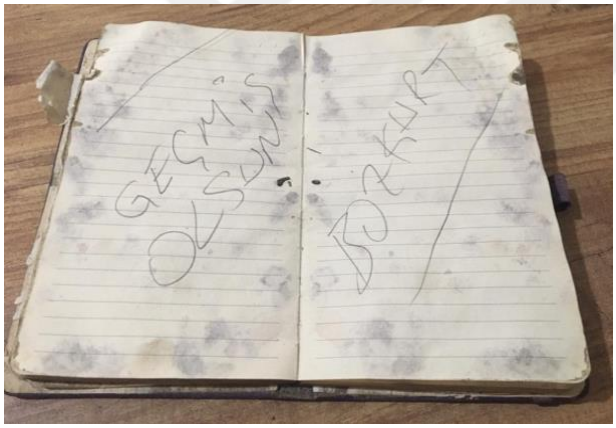
3- Katılımcı:

"O kadar yardımın gelmiş olması, o yardımı gelirken görmüş olmak hakikaten insanı duygulandırdı. Yani o anda şunu hissediyorsun iyi ya diyorsun. Bak nerden gelmiş bu adam diyorsun, İzmir'den 35 plakalı. Bakıyorsun vay be diyorsun yani İzmir'den kalkmış Kastamonu'nun Bozkurt ilçesine su getirmiş, bir tır su. Diğerine bakıyorsun İstanbul'dan… (…) Biz arabanın içinde uyuduk. O Müge Anlı'nın yemek arabaları, AFAD'lar, kurtarma ekipleri, JAK'lar, ondan sonra aklına gelebilecek bütün yardım kuruluşları, bireysel, özel, devlet, kamu, şahıs fark etmiyor. Ya inanır mısın, yola

yakındı kaldığımız araba, içinde uyuyoruz iki arkadaş, o geçen arabaları takip etmekten uyuyamamışız sabah hava ışıdı."

9- Katılımcı:

"Yalnız olmadığını anlıyorsun. Helikopterler tepende uçuyor. Yani milletvekilleri etrafta geziyor. Bakanlar etraftan hiç ayrılmadılar ki sürekli sanki böyle yan komşumuz gibilerdi. Yani o jandarma, o ordu… Benim evimi askerler temizledi, sağa sola not bırakmışlar atmadım (…) Geçmiş olsun diye yazmışlar tarif defterime. Şey atmadım, atmak istemedim. Mesela çamurun içinden benim alyansımı çıkartmışlar, eşimin eline vermişler, kızımın küpelerini çıkarıp eşimin eline vermişler. Yani düşünebiliyor musun o pisliği, o pisliği temizleyip de içinden bunları ayırıp eşimin eline verdiler."

Şekil 3.21. Tarif defterine bırakılan not

Devlete güven, yine aynı şekilde tüm sosyoekonomik düzeyden katılımcılarda yoğun olarak gözlenmektedir. Ancak düşük sosyoekonomik düzeyden katılımcılar arasında en etkili yardım-destek mekanizması olarak devlete güven olarak ön plana çıkmaktadır. Afetin hemen sonrasında ilçeye gelen ve uzun süre çalışmaları birebir takip eden dönemin İçişleri Bakanı Süleyman Soylu'nun özverili çalışması, katılımcılar tarafından yoğun övgüyle karşılanmaktadır. Konuyla ilgili bir katılımcı düşüncelerini şöyle aktarmaktadır:

21- Katılımcı:

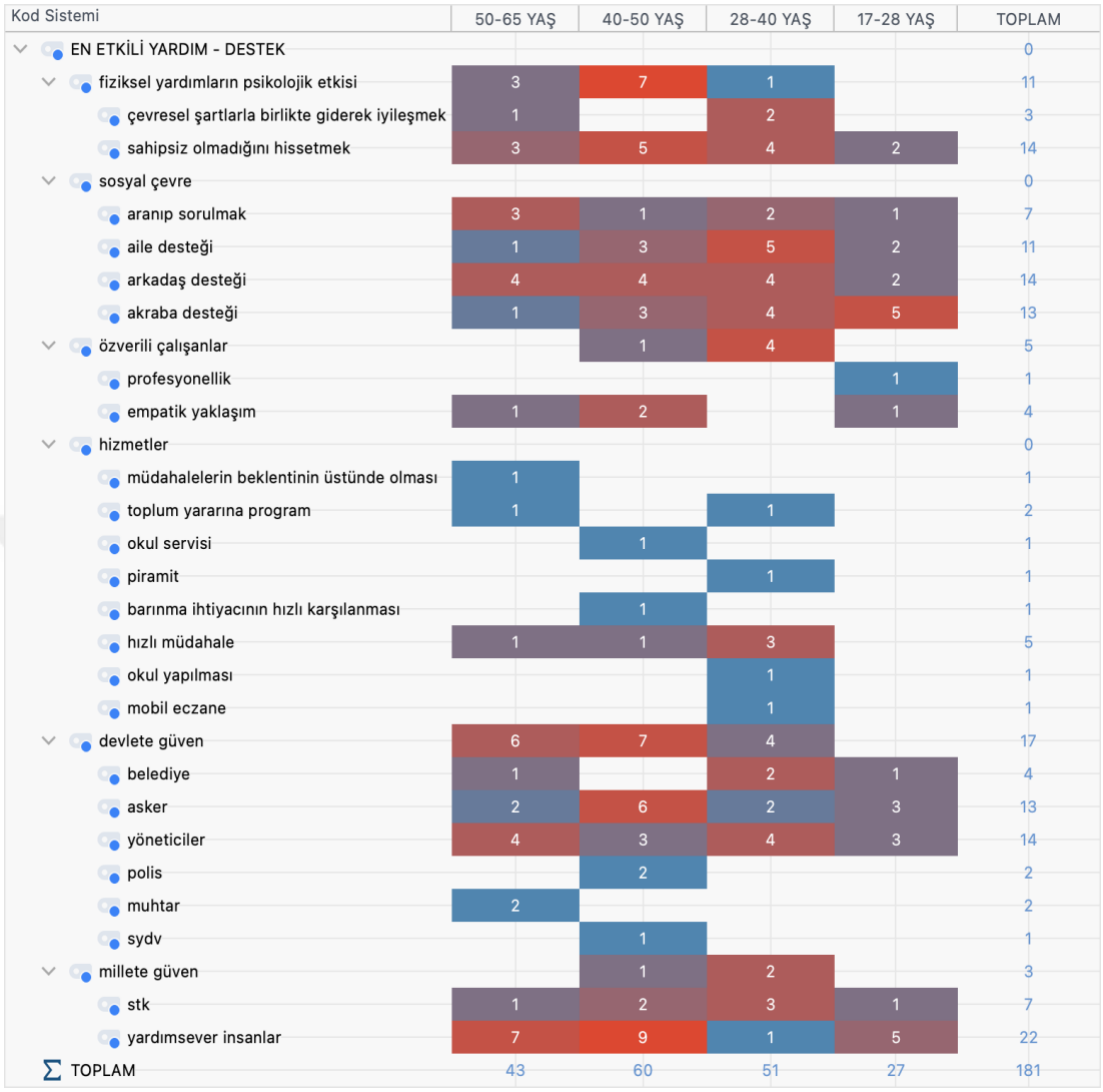
"Yani hakikaten devlet büyükmüş, yani görünce o gelen gideni malzemeyi, yemekleri, içecekleri onu anladık. Bir de ben sürekli koordinasyon toplantılarındaydım orada konuşulan rakamları, yapılan işleri… Hakikaten yani öyle hafife alınacak yabana atılacak şeyler değildi. İşte adama (ev) taşıma yardımı yapıyor, ölüm yardımı yapıyor, cenaze yardımı yapıyor, işte her şeyiyle (…) Gecenin yarısı mesela gece 12'de İçişleri Bakanı buradaydı. Saatler sonra diğer bakanlar, vali işte herkes buraya geldi. Yani vatandaşın yanında olmaya çalıştılar. Yani devletimiz büyükmüş ben onu anladım."

Diğer yandan afetten etkilenenler, kendi sosyal destek mekanizmalarından yoğun olarak faydalanmaktadır. Sosyal çevre desteği, en yoğun bahsedilen ikinci en etkili yardım-destek mekanizmasıdır. Bu mekanizma özellikle yüksek sosyoekonomik düzeyden katılımcılarda (20) ön plana çıkmaktadır.

Düşük sosyoekonomik düzeyde devlete güven ön plana çıkarken, yüksek sosyoekonomik düzeyde sosyal çevre desteğinin ön plana çıkması ayni ve nakdi yardımlara ne kadar ihtiyaç duyulduğu ile ilişkilidir. Ek olarak bu farklılaşmada, yukarıda da bahsedildiği gibi, devlet müdahalesinin yüksek sosyoekonomik düzeyden katılımcılar arasında hak temelli bir müdahale olarak algılanması en etkili yardım ve hizmet paylaşımında kamusal müdahalenin hariç tutularak ele alınmasından kaynaklanıyor olabilir.

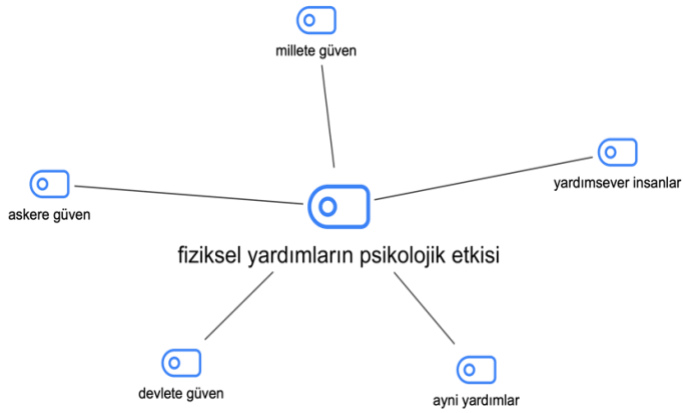
Çizelge 3.20, en etkili yardım- destek mekanizmalarının yaş gruplarıyla ilişkisini göstermektedir. Çizelge incelendiğinde 17-28 yaş grubu kod yoğunlukları (27) diğer yaş grupları ile kıyaslandığında (sırasıyla 43, 60, 51) oldukça seyrektir.

Çizelge 3.20. Yaş gruplarına göre en etkili yardım- destek kod frekans matris tarayıcısı

Kod Sistemi	50-65 YAŞ	40-50 YAŞ	28-40 YAŞ	17-28 YAŞ	TOPLAM
EN ETKİLİ YARDIM - DESTEK					0
fiziksel yardımların psikolojik etkisi	3	7	1		11
çevresel şartlarla birlikte giderek iyileşmek	1		2		3
sahipsiz olmadığını hissetmek	3	5	4	2	14
sosyal çevre					0
aranıp sorulmak	3	1	2	1	7
aile desteği	1	3	5	2	11
arkadaş desteği	4	4	4	2	14
akraba desteği	1	3	4	5	13
özverili çalışanlar		1	4		5
profesyonellik				1	1
empatik yaklaşım	1	2		1	4
hizmetler					0
müdahalelerin beklentinin üstünde olması	1				1
toplum yararına program	1		1		2
okul servisi		1			1
piramit			1		1
barınma ihtiyacının hızlı karşılanması		1			1
hızlı müdahale	1	1	3		5
okul yapılması			1		1
mobil eczane			1		1
devlete güven	6	7	4		17
belediye	1		2	1	4
asker	2	6	2	3	13
yöneticiler	4	3	4	3	14
polis		2			2
muhtar	2				2
sydv		1			1
millete güven		1	2		3
stk	1	2	3	1	7
yardımsever insanlar	7	9	1	5	22
TOPLAM	43	60	51	27	181

En etkili yardım destek mekanizmaları altında yer alan paylaşımlar, yaş grupları bazında incelendiğinde fiziksel yardımların psikolojik etkisi 40-50 yaş grubunda oldukça yoğun hissedilmektedir. Şekil 3.24'te bu kodun, kod birlikte oluşum modeli incelendiğinde; askere güven, millete güven, yardımsever insanlar, devlete güven, ayni yardımlar hakkındaki paylaşımlarla ilişkili olduğu görülmektedir.

Şekil 3. 22. Fiziksel yardımların psikolojik etkisi kod birlikte oluşum modeli

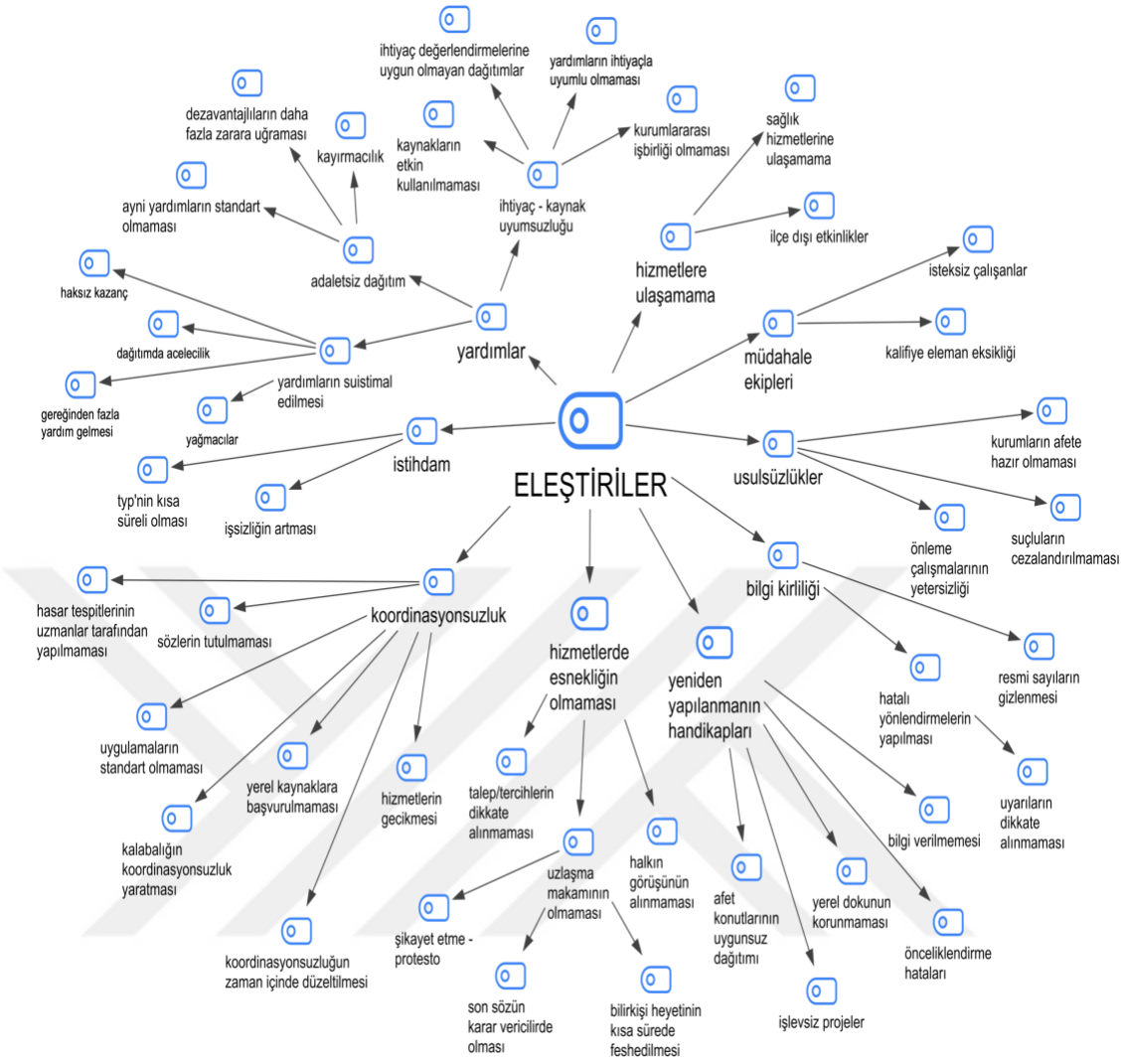
Şekil 3.22'den anlaşıldığı gibi fiziksel ihtiyaçlara yanıt veren mekanizmalar çeşitlilik göstermekte ancak onların faaliyetleri sadece fiziksel değil duygusal ihtiyaçları da karşılamaktadır.

Son olarak sosyal çevre desteği her yaş grubu için etkili bir destek mekanizması iken sosyal desteği oluşturan unsurların yaş grupları arasında çeşitlilik gösterdiği anlaşılmaktadır. Örneğin aile desteği 28-40 yaş grubunda daha etkiliyken akraba desteği 17-28 yaş grubunda, aranıp sorulma ise 50-65 yaş grubunda daha fazla ön plana çıkmaktadır. Bu bulgu içinde bulunulan yaşam döneminin alınan ve hissedilen sosyal desteği etkilediğini göstermektedir.

3.3. Tema 3: Eleştiriler: Her şey vardı ama koordinasyon yoktu

Selden etkilenen toplulukların ihtiyaç ve beklentilerine daha uygun yanıtlar verilebilmesi için psikososyal destek hizmetlerinin geliştirilmesi gereken yönleri incelendiğinde çalışmanın üçüncü ana teması olarak eleştiriler ortaya çıkmaktadır.

Bu tema, katılımcıların sürece ilişkin görüşlerini yansıtan "*her şey vardı ama koordinasyon yoktu"* söylemiyle desteklenmektedir. Çalışmanın bu bulgusu, afetten etkilenenlerin yaşadıkları değişimlerle baş etme süreçlerine daha etkin yanıtlar üretecek psikososyal destek hizmetlerinin nasıl olması gerektiğine ilişkin bilgileri içermektedir.

Şekil 3.23. Eleştiriler hiyerarşik kod-alt kod modeli

Eleştiriler 54 özgün kodla çalışmanın en fazla kod üretilen bölümdür. Şekil 3.23'de görüldüğü gibi katılımcıların eleştirileri; istihdam, koordinasyonsuzluk, hizmetlerde esnekliğin olmaması, yeniden yapılanmanın handikapları, bilgi kirliliği, usulsüzlükler, müdahale ekipleri, hizmetlere ulaşamama ve yardım konusundaki paylaşımları içermektedir. Her bir eleştiri konusu kendi altında alt konuları içermektedir.

Katılımcıların istihdam ile ilgili eleştirileri; Toplum Yararına Program'ın kısa süreli olması ve işsizliğin artması konularını kapsamaktadır. Koordinasyonsuzlukla ilgili eleştiriler ise; hasar tespitinin uzmanlar tarafından yapılmaması, sözlerin tutulmaması, uygulamaların standart olmaması, kalabalığın koordinasyonsuzluk yaratması, yerel kaynaklara başvurulmaması, hizmetlerin gecikmesi ile koordinasyonsuzluğun zaman içinde düzeltilmesini içermektedir.

Hizmetlerde esnekliğin olmaması; halkın tercih ve taleplerinin dikkate alınmaması, uzlaşma makamının olmaması ve halkın görüşüne başvurulmaması hakkında eleştileri işaret etmektedir. Yeniden yapılanmanın handikapları; afet konutlarının uygunsuz dağıtımı, işlevsiz projeler, yerel dokunun korunmaması, önceliklendirme hataları ve topluluğa bilgi verilmemesi ile ilgili eleştirileri kapsamaktadır.

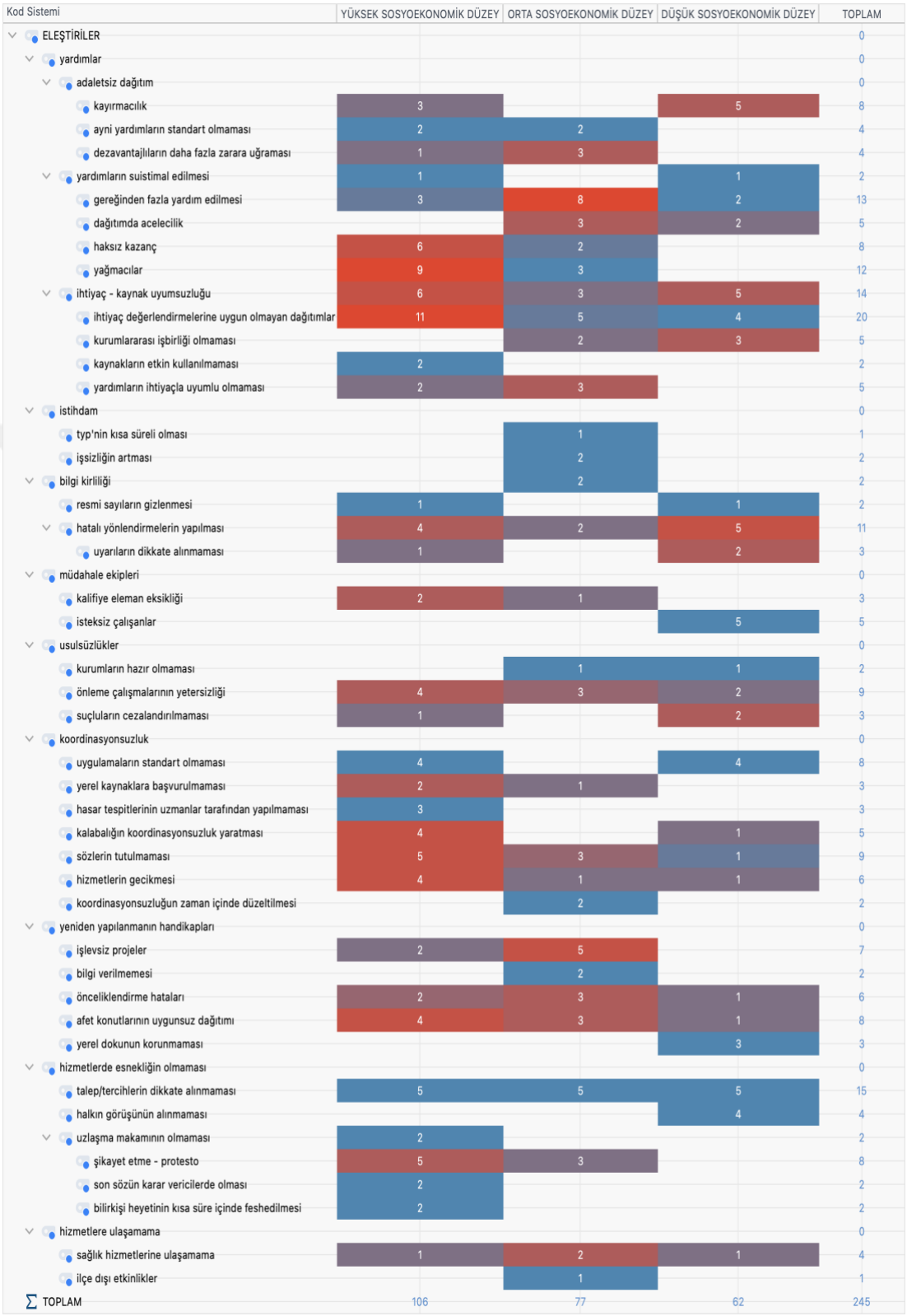
Katılımcıların bilgi kirliliği ile ilgili eleştirileri; hatalı yönlendirmelerin yapılması ile resmi sayıların gizlenmesi konularındadır. Bir diğer eleştiri konusu olan usulsüzlükler ise; önleme çalışmalarının yetersizliği, suçluların cezalandırılmaması ve kurumların afete hazır olmaması konularındaki paylaşımları içermektedir.

Katılımcıların müdahale ekipleriyle ilgili eleştirileri; çalışanların isteksiz olmasını ve kalifiye eleman eksikliği hakkındaki görüşleri kapsamaktadır. Katılımcıların hizmetlere ulaşamama konusundaki eleştirileri; daha çok ilçe dışında var olan hizmet ve etkinliklere ulaşamama ile ilgilidir. Sağlık hizmetlerine ulaşamama ve ilçe dışına etkinliklerin organize edilmemesi bu konudaki görüşleri oluşturmaktadır. Yardımlar konusundaki eleştiriler ise; yardımların suistimal edilmesi, adaletsiz dağıtım ve yardımların ihtiyaçlarla uyumlu olmaması hakkındadır.

Eleştiriler teması altında en fazla alt koda ayrılan konular; yardımlar (15) ve koordinasyonsuzluktur (8). Bu iki kategori altında yer alan kodlar, katılımcıların önemli bir kısmı için hizmetlerin geliştirilmesi gereken noktaları ortaya koyması açısından önemlidir.

Çizelge 3.21'de katılımcıların sosyoekonomik düzeyleri ile eleştirileri arasındaki ilişki görülmektedir. Görüldüğü gibi eleştirilerin yoğunluğu sosyoekonomik düzeyle birlikte azalmaktadır. Bu durum sosyoekonomik düzeyi yüksek katılımcıların var olan hizmetleri daha eleştirel bir tutumla değerlendirirken düşük sosyoekonomik düzeyden katılımcıların memnuniyet düzeylerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bir başka ifade ile katılımcıların afete müdahale sürecinden beklentilerileri sosyoekonomik düzeyle doğru orantılı şekilde artmaktadır.

Çizelge 3.21. Sosyoekonomik düzeylere göre eleştiriler kod frekans matris tarayıcısı

Kod Sistemi	YÜKSEK SOSYOEKONOMİK DÜZEY	ORTA SOSYOEKONOMİK DÜZEY	DÜŞÜK SOSYOEKONOMİK DÜZEY	TOPLAM
ELEŞTİRİLER				0
yardımlar				0
adaletsiz dağıtım				0
kayırmacılık	3		5	8
ayni yardımların standart olmaması	2	2		4
dezavantajlıların daha fazla zarara uğraması	1	3		4
yardımların suistimal edilmesi	1		1	2
gereğinden fazla yardım edilmesi	3	8	2	13
dağıtımda acelecilik		3	2	5
haksız kazanç	6	2		8
yağmacılar	9	3		12
ihtiyaç - kaynak uyumsuzluğu	6	3	5	14
ihtiyaç değerlendirmelerine uygun olmayan dağıtımlar	11	5	4	20
kurumlararası işbirliği olmaması		2	3	5
kaynakların etkin kullanılmaması	2			2
yardımların ihtiyaçla uyumlu olmaması	2	3		5
istihdam				0
typ'nin kısa süreli olması		1		1
işsizliğin artması		2		2
bilgi kirliliği		2		2
resmi sayıların gizlenmesi	1		1	2
hatalı yönlendirmelerin yapılması	4	2	5	11
uyarıların dikkate alınmaması	1		2	3
müdahale ekipleri				0
kalifiye eleman eksikliği	2	1		3
isteksiz çalışanlar			5	5
usulsüzlükler				0
kurumların hazır olmaması		1	1	2
önleme çalışmalarının yetersizliği	4	3	2	9
suçluların cezalandırılmaması	1		2	3
koordinasyonsuzluk				0
uygulamaların standart olmaması	4		4	8
yerel kaynaklara başvurulmaması	2	1		3
hasar tespitlerinin uzmanlar tarafından yapılmaması	3			3
kalabalığın koordinasyonsuzluk yaratması	4		1	5
sözlerin tutulmaması	5	3	1	9
hizmetlerin gecikmesi	4	1	1	6
koordinasyonsuzluğun zaman içinde düzeltilmesi		2		2
yeniden yapılanmanın handikapları				0
işlevsiz projeler	2	5		7
bilgi verilmemesi		2		2
önceliklendirme hataları	2	3	1	6
afet konutlarının uygunsuz dağıtımı	4	3	1	8
yerel dokunun korunmaması			3	3
hizmetlerde esnekliğin olmaması				0
talep/tercihlerin dikkate alınmaması	5	5	5	15
halkın görüşünün alınmaması			4	4
uzlaşma makamının olmaması	2			2
şikayet etme - protesto	5	3		8
son sözün karar vericilerde olması	2			2
bilirkişi heyetinin kısa süre içinde feshedilmesi	2			2
hizmetlere ulaşamama				0
sağlık hizmetlerine ulaşamama	1	2	1	4
ilçe dışı etkinlikler		1		1
TOPLAM	106	77	62	245

Çizelge 3.21 incelendiğinde yardımlar hakkındaki eleştirilerden biri olarak yardımların suiistimal edilmesi; sosyoekonomik düzeylere göre önemli bir çeşitlilik sergilemektedir. Yardımların suiistimal edilmesi konusundaki eleştiriler, yüksek sosyoekonomik düzeyden katılımcılarda 19 ve orta düzeyden katılımcılarda 16 sıklığa sahiptir. Ancak düşük sosyoekonomik düzeyden katılımcıların bu konudaki paylaşım yoğunluğu 5'tir. Bu bulgu, katılımcıların sosyoekonomik düzeylerinin bölgedeki yardımların suiistimal edilmesi ile ilgili hassasiyetlerini etkilediğini göstermektedir.

12- Katılımcı:

"İlk zamanlar çok fazla yardım vardı. Gerçekten ilk bir hafta sadece yardım geldiği için hani bir yağma meydana geldi ve herkes sadece kendisini düşünerek. Hani tamam benim bundan bir taneye ihtiyacım var, iki tane alıyorum ama bu ikincisi başka birinin ihtiyacı olur mu diye düşünmeden… Zaten bize bakmak zorundalar gibi bir düşünceye kapılarak. Çok fazla olaya maalesef tanık olduk."

Öte yandan bazı katılımcılar yardımların çoğunlukla ilçe sakinleri tarafından değil ilçe dışından gelen yağmacılar tarafından suiistimal edildiğinden bahsetmektedir. Bu durum hem kaynakların israf edilmesine hem de yağmacılar nedeniyle topluluk kimliğinin kötü bir imajla ilişkilendirilmesine neden olmaktadır. Yağmacılar nedeniyle kötü bir repütasyonla ilişkilendirilmekten rahatsız olan 14- Katılımcının ifadesi şöyledir:

14- Katılımcı:

"Şimdi Bozkurt'ta merkez sel afetine uğradı, mahalleler de dışarıdan alışveriş yapamadıkları için gelen yardımı almakta haklı. Mahalleler, yakın mahalleler haklı. Ama Abana'nın köylerinden İnebolu'nun köylerinden Çatalzetin'in köylerinden buralara yardım almaya geldi vatandaşlar. (…) Yardımları koli koli, çuval çuval dışarıdan gelenler götürdü (…) Hiç felaketle ilgisi olmayan vatandaşlar geldiler buradan yardım aldılar. Bu da Bozkurt'ta yağmacılar var, Bozkurt haddinden fazla yardım alıyor diye millet Bozkurt'un insanını yağmacı zannetti. Aslında bu insanlar Bozkurt'un insanı değil."

Başka bir katılımcı ise yağmacıların ilçeye gelmesinin nedeni olarak; gereğinden fazla yardımın bölgede bulunmasını göstermektedir. Bu durum bölgeye ihtiyaçtan daha fazla yardımın ulaştırılmasının topluluk tarafından bir avantaj değil dezavantaj olarak değerlendirildiğini ve eleştiri konusu olduğunu göstermektedir. Konu ile ilgili 20- Katılımcı eleştirilerini şöyle dile getirmektedir:

20-Katılımcı:

"Yardımların hepsi birden geldi ve çok hızlı geldi. Bu kadar gelmemesi gerekiyordu. Ya da geldiği dönemlerde bir sınır konulması gerekiyordu. Mesela Abana'nın halkının buraya gelmemesi gerekiyordu. İnebolu, Çatalzeytin buraya gelmemesi gerekiyordu. Kastamonu merkezden birçok vatandaş ya da İstanbul'dan birçok vatandaş buraya geldi. Aslına bakarsanız hiçbirine gerek yoktu. Hepsi yardımları alıp gittiler. Böyle bir durum söz konusu oldu."

Yardımlarla ilgili bir diğer eleştiri ihtiyaç değerlendirmeleri sonucunda kaynak dağıtımının gerçekleşmemesi ile ilgilidir. Bu konuyla ilgili eleştiriler yine katılımcıların sosyoekonomik düzeyleri ile ilişkili görülmektedir. Yüksek sosyoekonomik düzeyden katılımcılar için ilgili kod, alt kodlarıyla birlikte 21 sıklığa sahipken orta sosyoekonomik düzey için 13 ve alt sosyoekonomik düzey için 12 sıklığa sahiptir. Katılımcılar, ihtiyaç değerlendirmelerine uygun olmayan yardımları işlevsiz olması ve kaynak israfına yol açması nedenleriyle eleştirmektedir. Konuyla ilgili iki katılımcı duyduğu rahatsızlığı ve deneyimi şöyle ifade etmektedir:

4- Katılımcı:

"Mesela bizim en çok eleştirdiğimiz şeydi eşimle Bozkurt çok büyük bir yer değil, avuç kadar bir yer yani herkesin zararı tespit edilebilecek durumda, zararı olanlar da olmayanlar da tespit edilebilirdi. Hani bu noktada yardımlar olabilirdi."

1- Katılımcı:

"Ya bizim ihtiyacımız yok… Hani illa vereceğiz diyorlar, dedim o zaman tamam dedim. Buzdolabım arızalıydı ve çamaşır makinem eskiydi. Dedim ki bana çamaşır makinesi ve buzdolabı lazım. Dediler ki elimizde beyaz eşya yok, mobilya vereceğiz. Tamam dedim ama ben gene ısrarla söylüyorum, benim ihtiyacım yok diye. (…) Hani çocuklarıma

çocuk masası… çalışma masası istemiştim. Çalışma masası gelmedi. Farklı şeyler geldi."

Yardımlarla ilgili bir diğer eleştiri adaletsiz dağıtımlarla ilgilidir. Katılımcılar, kayırmacılık, ayni yardımların standart özelliklere sahip olmaması ve dezavantajlıların daha fazla zarara uğratılması konularında adaletsiz yardım süreçlerini eleştirmektedir. Ayni yardımların standart olmaması; işlevsel açıdan aynı özelliklere sahip ancak ekonomik değerleri arasında farklılık bulunan mallarla ilgilidir. Örneğin dağıtılan beyaz eşya ya da mobilyaların farklı marka ve modellerde olması kimi afetten etkilenenlerin diğerlerinden daha az memnun olmasını beraberinde getirmektedir. Benzer durumda olan tüm afetten etkilenenlere yetecek miktarda olmayan ve standart özellikler sergilemeyen ayni yardımlarla ilgili gözlem ve eleştirilerini 18- Katılımcı şöyle aktarmaktadır:

18- Katılımcı:

"Yardım bittikten sonra alamayanlar da oldu. Mesela beyaz eşya konusunda eksik alan veya alamayan oldu. Hani bütün yardımlar dağıtıldı ama eşyalar farklıydı. Mesela atıyorum biri spor takım aldı birisi çekyat. O kalmış, onu almış mesela. Hani yerim yok diye alamayanlar (evleri hasar görenler) sonraya kaldı, onlar da kalan eşyalar nasılsa onları aldılar mesela."

Katılımcı söyleminde görüldüğü üzere afette evini kaybedenler, aldıkları yardımları yerleştirebilecekleri bir evden yoksun oldukları için ihtiyaç duydukları ayni yardımlardan yararlanamamışlardır. Ancak gelen yardımların depolanması da bir sorun teşkil ettiğinden dağıtımların dağıtımı gerçekleştirilmiş ve bu nedenle en çok ihtiyacı olanlar yardımlardan faydalanamazken daha az ihtiyacı olanlar hizmetlerde öncelik kazanmıştır. Bu durum afetin yarattığı olumsuz etkileri şiddetlendirmesi açısından önemli bir bulgudur.

Başka bir katılımcı ise uygulamaların herkes için standart olmaması nedeniyle yaşadığı mağduriyeti ve geliştirdiği çözüm stratejisini şu şekilde aktarmaktadır:

2- Katılımcı:

"Hani anlaştık para onbeş gün içinde yatacak dediler martta yatırdılar bana parayı mesela (…) Benimle aynı anda imza atan birisine on gün sonra yattı para. Bunun

sebebini de biliyorum. Hani açıkça sana kanıtlayabilirim o kişi, müdürün yanına gidip imzayı attığı için onunkine tolerans sağlayıp erken yatırdılar parasını biraz samimiyeti olduğu için, bizimkini martta yatırdılar. Ben Cimer'e aşağı yukarı 60 kere yazdım Devlet Su İşlerini, en sonunda hatta Ankara'dan aradılar sen ne istiyorsun kardeşim diye. Parayı istiyorum dedim, hani para eriyor her geçen gün hani altına veya başka bir şeye yatıracağım. Mart'ta en sonunda yatırdılar. Mesela oradan da mağdur ettiler."

Eleştiriler teması altında en fazla tekrarlayan ikinci konu ise bölgede yaşanan koordinasyon eksikliği ile ilgilidir. Koordinasyonsuzlukla ilgili eleştiriler; uygulamaların standart olmaması, yerel kaynaklara başvurulmaması, hasar tespitinin uzmanlar tarafından yapılmaması, kalabalığın koordinasyonsuzluk yaratması, sözlerin tutulmaması, hizmetlerin gecikmesi ve koordinasyonsuzluğun zaman içinde düzeltilmesi konularındaki paylaşımları içermekte ve özellikle yüksek sosyoekonomik düzeyden katılımcılar tarafından dile getirilmektedir. Bu konudaki paylaşım yoğunlukları incelendiğinde yüksek sosyoekonomik düzeyden katılımcılar arasında 22, orta sosyoekonomik düzeyden katılımcılar arasında 13 ve düşük sosyoekonomik düzeyden katılımcılar arasında 5 sıklığa sahiptir. Bu bulgu koordinasyonsuzluğun yüksek sosyoekonomik düzeyden katılımcılar için daha önemli bir problem olduğunu göstermektedir.

Oldukça küçük bir yüzölçümüne ve düşük popülasyona sahip olan ilçenin bu özelliklerinden yola çıkan katılımcılar; hizmetlerin planlanma aşamasında bölgeyi bilen akil kişilerin fikirlerinin sorulabileceğine ilişkin bir görüşe sahiptir. Bu nedenle yerel kaynaklara başvurulmadan çalışmaların yapılmasını eleştirmektedirler. Yerel kaynaklardan yeterince faydalanılmaması nedeniyle yaşanan koordinasyon problemini, 8- Katılımcı şu şekilde ifade etmektedir:

8- Katılımcı:

"İlçeye bir heyet kurulmuş olsa yapılan işlerle alakalı... Heyet, eski belediye başkanlarını, belli başlı duruma gelmiş akil insanları işte ne bileyim bizim burada ciddi bir emekli kesim var onları içerse… Bu ilçenin 1950'deki halini de biliyor, 2000'deki halini de biliyor. Onların arasından üç- beş kişilik bir heyet oluşturulsaydı. (…) Bunlarla alakalı hani bir istişare kurumu oluşmuş olsaydı ben daha güzel bir çalışmanın ortaya çıkacağına inanıyorum. Buralarda eksiklik olduğunu düşünüyorum. Maddi olarak burada harcanan parayla daha güzelinin yapılabileceğine inanıyorum."

Koordinasyonsuzluk olarak ifade edilen bir diğer eleştiri ise; dışarıdan gelen insanların yarattığı kalabalık ve araçların oluşturduğu trafik sorunudur. Oldukça sıkışık bir yerleşim planına sahip ilçenin daha da kalabalık hale gelmesinden ve bu kalabalığın bölge ulaşımı ve kaynakları üzerinde yarattığı baskıdan rahatsız olan bir katılımcı eleştirilerini şu şekilde ifade etmektedir:

5- Katılımcı:

"Hem kaynakları tükettiler hem gereksiz yere kalabalık yaptılar. Zaten belli bir alan kaldı konuçlanabilecek hem iş makinesi anlamında hem yardım çadırları anlamında zaten çok büyük yüz ölçümü olan bir memleket değiliz. Küçük bir alanımız kaldı. Sen de orayı gereksiz arabayla gereksiz insanla doldurunca yardımı önlüyorsun. Yapılacak her türlü yardımı önlüyorsun. (...) İş makinelerinin buraya altı günde gelemediğini biliyorum ben. Yardım tırları yukarıdan buraya gelemediler suyu yukarıda 18 km ötede Isırganlık mevki dediğimiz yerlere bırakıp bırakıp gittiler. Orada o malzemelere ne olduğunu bilen de yok. Alıp alıp gittiler. (...) Siz şimdi ambulansı önlüyorsunuz. Gereksiz. Bir bakan geliyor arkasında 200 kişi var. Bir bakan geliyor arkasında 50 tane araba var, gelmesin kardeşim. Bakan gelsin, ya bakan buraya bir iki arabayla gelebilir, yanında korumalarıyla."

Katılımcıların afete müdahale için bölgeye gelen personellerle ilgili eleştirileri incelendiğinde yine sosyoekonomik düzeylere göre anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir. Düşük sosyoekonomik düzeyden katılımcıların konuyla ilgili rahatsızlıkları (9) yüksek ve orta sosyoekonomik düzeyden katılımcılarla karşılaştırıldığında (sırasıyla 2 ve 1) oldukça yoğundur. Müdahale ekipleriyle ilgili eleştirilerden biri olarak; ekiplerin empatik olmayan tutumlarından ve duruma uygun olmayan görünüm ve eylemlerinden rahatsız olduğunu bir katılımcı şu şekilde ifade etmektedir:

12- Katılımcı:

"Sanki buraya mecburiyetten gelmişler gibi sanki bizim ihtiyacımız yok da biz keyfimizden bu şekildeymişiz gibi davranan insanlar oldu. (...) Böyle ufak tefek görüyoruz, sadece fotoğraf çekilmek için gelmişler. Bunlara da şahit oldum maalesef. Topuklu ayakkabıyla çamur temizlemeye gelinmez ki topuklu ayakkabıyla… Saçlar röfleli, makyajlar tam (...) Yardım etmeye mi geldin gezmeye mi geldin? Topuklu

ayakkabıyla çamur temizlemeye mi geldin? İnandırıcılığı azalıyorlar, memnuniyeti azaltıyor."

Başka bir katılımcı ise müdahale ekiplerinin tam olarak ne yapacağını bilmemesinden, konu hakkında yeterince bilgi ve donanıma sahip olmamasından duyduğu rahatsızlığı şu eleştirileriyle ifade etmektedir:

8- Katılımcı:

"Yani biz bir şeyler yapmaya çalışıyoruz ama o konuyla alakalı bilgi birikimimiz tecrübemiz yok, yetişmemişiz o konuda. Ne yapacağımızı bilememe durumu var. Ama biz bu işi düzeltmek istiyoruz. İstiyoruz bak ondan yana bir şüphem yok (...) Benim gördüğüm bilgi, birikim, tecrübe, kalifiye eleman eksikliği var. Aynı işi yapan on kişi var ama yapılacak iş bir tane iş ve onu yapacak kimse yok. Benim gördüğüm bu."

Sosyoekonomik düzeyle ilişkili bulunan bir diğer eleştiri ise hizmetlerde esnekliğin olmamasıdır. Bu konuda eleştiriler; yüksek sosyoekonomik düzeyde 16, orta ve alt sosyoekonomik düzey katılımcılarda ise sırasıyla 8 ve 9 yoğunluğa sahiptir. Ancak alt kodlar içinde yer alan talep ve tercihlerin dikkate alınmaması tüm sosyoekonomik düzeylerde benzer yoğunlukta bir rahatsızlık yaratmaktadır. Yerel halkın arzu ve isteklerinin dikkate alınmadan müdahalelerin gerçekleştirilmesi katılımcıları rahatsız etmektedir. Yaşadıkları fiziki ve sosyal çevrenin tahrip olması katılımcıları fazlasıyla rahatsız etmişken gerçekleştirilen müdahalelerde söz sahibi olamadığını hissetmek kayıp duygusunu daha fazla artırmaktadır. Topluluğun inisiyatif alma yetkisini tanımayan müdahalelere yönelik eleştirilerini 12-Katılımcı şu şekilde dile getirmektedir:

12- Katılımcı:

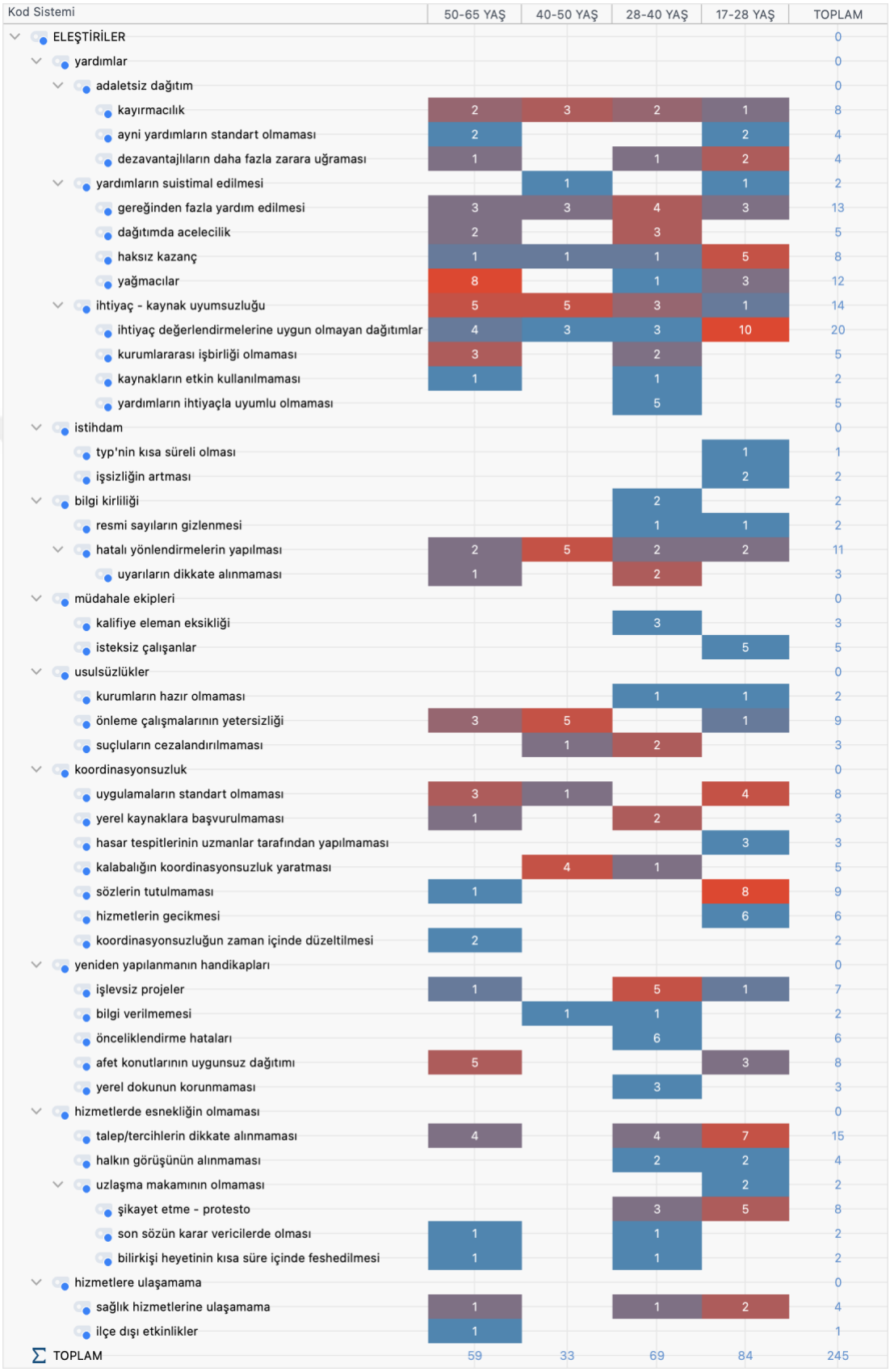
"Fikirlerin önemsenmesi gerektiğini düşünüyorum. Bir de o zamanki psikolojimiz gerçekten iyi değildi ve bu şekilde fikirlerimizin önemsenmediğini hissettiğimizde... Hani tamam ama burası benim memleketim gibi bir şey düşünüyorsun. Hani biz daha iyisini biliriz... Siz yabancılar gelip de burayı nasıl daha iyi bilebilirsiniz gibi bir hisse kapılıyorsunuz ister istemez."

Hizmetlere ulaşamama konusundaki eleştiriler değerlendirildiğinde orta sosyoekonomik düzeyden katılımcılar tarafından daha yoğun hissedilen bir memnuniyetsizliğin olduğu görülmektedir. Sel felaketi sırasında sağlığı ile ilgili kayba uğrayan üç katılımcı, yaşadığı sağlık sorunu için hizmetlerden yararlanmaya çalışmış ancak üçü de randevu bulamama ve ulaşım güçlüğü nedenleriyle sağlık hizmetlerine ulaşamamıştır.

Hizmetlere ulaşamama ile ilgili bir diğer eleştiri ise; halkın afet bölgesinden çok kısa süreli de olsa uzaklaşmasını sağlayacak hizmetlere ihtiyaç duymaları ile ilgilidir. İlçe dışına yerel halkın gitmesine vesile olacak herhangi bir etkinlik ya da organizasyonun gerçekleştirilmemiş olması konuyla ilgili bir hizmet eleştirisidir.

Çizelge 3.22'da katılımcı eleştirilerinin yaş gruplarıyla ilişki matrisi yer almaktadır. Bu kapsamda ilk olarak kod yoğunlukları incelendiğinde 17-28 yaş grubu katılımcıların (84) afete müdahale sürecini diğer yaş gruplarından (sırasıyla 59, 33, 69) çok daha yoğun eleştirdikleri anlaşılmaktadır. Çizelgede ayrıca eleştirilen konuların yaş gruplarına göre önemli çeşitlililer gösterdiği fark edilmektedir.

Çizelge 3. 22. Yaş gruplarına göre eleştiriler kod frekans matris tarayıcısı

Kod Sistemi	50-65 YAŞ	40-50 YAŞ	28-40 YAŞ	17-28 YAŞ	TOPLAM
ELEŞTİRİLER					0
yardımlar					0
adaletsiz dağıtım					0
kayırmacılık	2	3	2	1	8
ayni yardımların standart olmaması	2			2	4
dezavantajlıların daha fazla zarara uğraması	1		1	2	4
yardımların suistimal edilmesi		1		1	2
gereğinden fazla yardım edilmesi	3	3	4	3	13
dağıtımda acelecilik	2		3		5
haksız kazanç	1	1	1	5	8
yağmacılar	8		1	3	12
ihtiyaç - kaynak uyumsuzluğu	5	5	3	1	14
ihtiyaç değerlendirmelerine uygun olmayan dağıtımlar	4	3	3	10	20
kurumlararası işbirliği olmaması	3		2		5
kaynakların etkin kullanılmaması	1		1		2
yardımların ihtiyaçla uyumlu olmaması			5		5
istihdam					0
typ'nin kısa süreli olması				1	1
işsizliğin artması				2	2
bilgi kirliliği			2		2
resmi sayıların gizlenmesi			1	1	2
hatalı yönlendirmelerin yapılması	2	5	2	2	11
uyarıların dikkate alınmaması	1		2		3
müdahale ekipleri					0
kalifiye eleman eksikliği			3		3
isteksiz çalışanlar				5	5
usulsüzlükler					0
kurumların hazır olmaması			1	1	2
önleme çalışmalarının yetersizliği	3	5		1	9
suçluların cezalandırılmaması		1	2		3
koordinasyonsuzluk					0
uygulamaların standart olmaması	3	1		4	8
yerel kaynaklara başvurulmaması	1		2		3
hasar tespitlerinin uzmanlar tarafından yapılmaması				3	3
kalabalığın koordinasyonsuzluk yaratması		4	1		5
sözlerin tutulmaması	1			8	9
hizmetlerin gecikmesi				6	6
koordinasyonsuzluğun zaman içinde düzeltilmesi	2				2
yeniden yapılanmanın handikapları					0
işlevsiz projeler	1		5	1	7
bilgi verilmemesi		1	1		2
önceliklendirme hataları			6		6
afet konutlarının uygunsuz dağıtımı	5			3	8
yerel dokunun korunmaması			3		3
hizmetlerde esnekliğin olmaması					0
talep/tercihlerin dikkate alınmaması	4		4	7	15
halkın görüşünün alınmaması			2	2	4
uzlaşma makamının olmaması				2	2
şikayet etme - protesto			3	5	8
son sözün karar vericilerde olması	1		1		2
bilirkişi heyetinin kısa süre içinde feshedilmesi	1		1		2
hizmetlere ulaşamama					0
sağlık hizmetlerine ulaşamama	1		1	2	4
ilçe dışı etkinlikler	1				1
TOPLAM	59	33	69	84	245

Kategori ve kodlar incelendiğinde ilk olarak istihdamla ilgili hassasiyetlerin 17-28 yaş grubunda yaşanırken diğer yaş gruplarında hissedilmemesi dikkat çekmektedir. Bu durumda 17-28 yaş grubunda yer alan ilk yetişkinlik yapısına giriş ve geçiş dönemindeki katılımcıların gelişimsel süreçleri ile ilgili kaygılarının ağır basması etkili görünmektedir.

Uzlaşma makamının olmaması ve hizmetlerde esnekliğin olmaması ile ilgili eleştiriler, daha genç yaş grupları olan 17-28 ve 28-40 yaş aralıklarında yoğunlaşmaktadır. Hizmetlerde esnekliğin olmaması; talep / tercihlerin dikkate alınmaması ve halkın görüşünün alınmaması konularıyla birlikte 17-28 yaş grubunda 9, 28-40 yaş grubunda 6 ve 50-65 yaş grubunda 4 yoğunluğa sahiptir. Bu iki bulgu genç katılımcıların karar verici eylemlerinde daha fazla halk odaklı olmaları konusunda beklentilerini göstermektedir.

Şehir planlamasında yerel dokunun korunmaması, halkın isteklerinin dikkate alınmaması ve modern bir anlayışın takip edilmesi ile ilgili hoşnutsuzluğunu dile getiren bir katılımcının paylaşımı şöyledir:

> 9- Katılımcı:
>
> *"(...) Böyle şey istiyorsun bazen burayla hiçbir bağı yok ki o insanların içiniz gidiyor, siz de izliyorsunuz sadece mesela bazı dükkanların orada kalmasını isterdim yani dükkan olarak kalmasını isterdim, oraya ev yapılmasın isterdim yani... O ağaçların eski yerlerinde kalmasını isterdim. Aynı geçtiğim yoldan eğer sel almadıysa hala o yoldan geçmek isterdim mesela. Diyorlar ki, yepyeni bir Bozkurt. Yepyeni bir Bozkurt lafı bence çok yanlış. Neresi olursa olursun, insanlar yenisini istemeyebilir her zaman. Eskiyi de isteyebilir. Hele burada diyorum ya küçük bir yer herkes burada doğuyor, burada yaşıyor, keşke sorulsaydı biraz. Keşke böyle kağıt üstünde yapılmasaydı."*

Görüldüğü gibi katılımcılar yaşadıkları fiziki mekanın korunması konusunda beklentileri nedeniyle yeniden yapılanma sürecinde alınan kararları, mekânsal tasarımları eleştirmektedir. Şekil 3.24 ve 3.25 katılımcıların eleştirisine neden olan yeniden yapılanma sonrası kamusal mekanların görünümlerini örneklemektedir.

Şekil 3.24. Yeniden yapılanma sonrası Bozkurt Meydanı

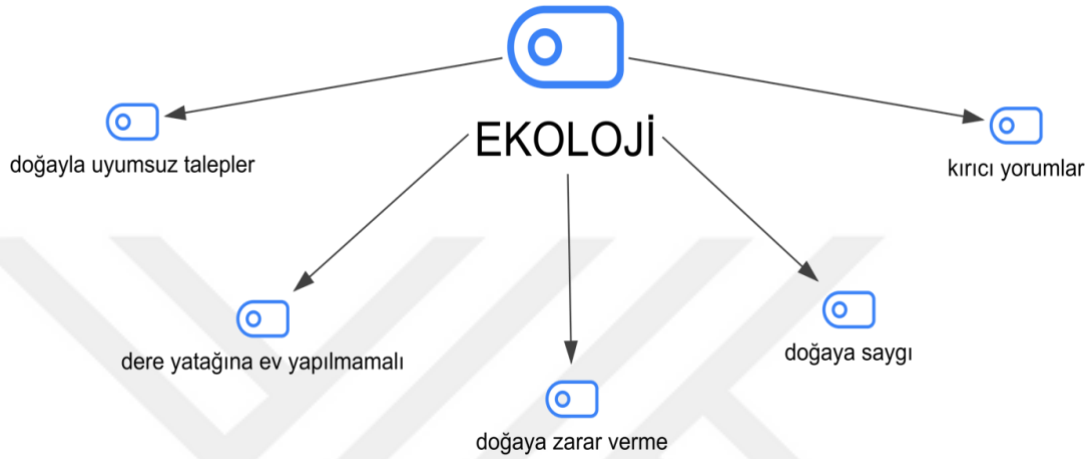
Şekil 3.25. Yeniden yapılanma sonrası yerleşim alanı

3.4. Tema 4: Kazanımlar

Selden etkilenen toplulukların yaşadıkları kriz durumu sonrasında sosyal işlevsellik kazanımları incelenirken çalışmanın dördüncü ve son ana teması olan kazanımlar hakkında bulgular elde edilmektedir. Bu ana tema altında üç alt tema olarak ekoloji, kapasite / kaynak gelişimi ve tavsiyeler yer almaktadır. Her bir alt tema; hiyerarşik kod alt kod modelleri, sosyoekonomik düzey ve yaşa bağlı karşılaştırmaları içeren kod ilişki matrisleri ve doğrudan alıntılarla desteklenerek afetin neden olduğu sosyal işlevsellik kazanımları ortaya konulmaktadır.

3.4.1. Tema 4.1. Ekoloji: Bu Afet Biz İstediğimiz İçin Yaşandı

Katılımcıların sel sonrası sosyal işlevsellik kazanımları incelendiğinde ekoloji ile ilgili hassasiyetlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Afetin insan eylem ve eylemsizliklerinin bir sonucu olarak meydana geldiği konusunda topluluk görüşünü ifade eden "*bu afet biz istediğimiz için yaşandı"* söylemi alt temayı belirginleştirmektedir.

Şekil 3.26. Ekoloji hiyerarşik kod-alt kod modeli

Şekil 3.26 katılımcıların ekoloji odaklı hassasiyetlerini göstermektedir. Görüldüğü üzere katılımcıların ekoloji ile ilgili kazanımları; doğayla uyumsuz talepler, dere yatağına ev yapılmama gerekliliği, doğaya zarar verme, doğaya saygı ve kırıcı yorumlar konuları altında toplanmaktadır.

Kırıcı yorumlar; afet sonrasında sosyal medya ve diğer platformlar üzerinden ilçe halkının ekolojik hassasiyetlerine yönelik eleştirilerden duyulan rahatsızlığı dile getirmek için üretilen bir koddur. Bir katılımcı yaşanan afetten bizzat halkın sorumlu tutulması karşısında duyduğu üzüntüyü şu şekilde aktarmaktadır:

> 7- Katılımcı:
>
> *"Ben üç ay boyunca bütün videoları izledim. Bütün haberleri okudum, bütün yorumları okudum. Yorumlar çok canımı sıktı benim "doğa öcünü alır, intikamını alır, derenin kenarına ev yapmışlar" diye bir yorum okumuştum. Sonra oturdum düşündüm dedim ki, evet, bu yorum uzaktan bakınca doğru, kendince bir yorum yapmışsın ama biz buraya gecekondu kondurmadık ki (...) Hani doğayı katletmek derken? (...) Buranın halkı çok*

meyve yetiştirir. Çok bitki diker, bitkilere gözü gibi bakar. Hiçbir yerden bir şey kesip getirmez. Şu dağlara bakın yani başka bir yerde bu kadar derin dağları göremezsiniz. Yani çok çok nadir, çünkü kesiliyor her yer. Biz getirmezdik, kesemezdik bizim o bahçemizin kenarı boydan boya ağaçlıktı ve biz oradan bir tane yaş kesip getiremezdik. Neden? Çünkü büyüsün. Hani bizim öyle bir mantığımız vardı, yeşillik olsun, büyüsün."

Görüldüğü gibi katılımcı içinde yaşadığı topluluğun ekoloji ile ilgili hassasiyetinin afet öncesinde de olduğunu düşünerek kendilerine yöneltilen eleştiriler karşısında üzüntü duymaktadır.

Çizelge 3.23'te ekolojinin sosyoekonomik düzeylerle ilişkisi görülmektedir. Kod sıklıkları incelendiğinde ekoloji ile ilgili paylaşımların yüksek sosyoekonomik düzeyden katılımcılar ve düşük sosyoekonomik düzeyden katılımcılarda (sırasıyla 7 ve 7) orta sosyoekonomik düzey katılımcılardan (4) daha yoğun olduğu görülmektedir.

Çizelge 3.23. Sosyoekonomik düzeylere göre ekoloji kod frekans matris tarayıcısı

Kod Sistemi	YÜKSEK SOSYOEKONOMİK DÜZEY	ORTA SOSYOEKONOMİK DÜZEY	DÜŞÜK SOSYOEKONOMİK DÜZEY	TOPLAM
EKOLOJİ				0
doğaya saygı	1			1
dere yatağına ev yapılmamalı		1	3	4
doğayla uyumsuz talepler	3	3	3	9
doğaya zarar verme	2		1	3
kırıcı yorumlar	1			1
∑ TOPLAM	7	4	7	18

Görüldüğü gibi doğayla uyumsuz talepler, ekoloji teması altında en yoğun işlenen konudur. Doğayla uyumsuz talepler; uygun olmayan alanların yerleşime açılması, nehir yatağına müdahale edilmesi gibi insan eylemliliklerini işaret etmektedir. İlçenin ileri gelenlerinden biri olarak kabul edilen 14- Katılımcı nehir yatağının zaman içinde daraltılması ile ilgili bilgilerini ve bu konuda duyduğu endişe ve rahatsızlığı şöyle dile getirmektedir:

14-Katılımcı:

"1962 yılında yapılıyor köprü 62 metre. Altı ayaklı köprümüz var çarşının merkezinde. 1980 yılında bu köprü üç ayağa düşürüldü. Üç ayağa sığmadığı için köprü, çay çarşıya

patladı. Çarşıya patladığı için yerleşim bölgesindeki insanları aldı götürdü ve insanların mallarını aldı götürdü. Tamam mı? Yani buradaki 50 - 100 yıllık hikaye ve bu hikaye insanlara döndü…"

Görüldüğü gibi ilçenin geçmişini bilen katılımcı, yaşanan afetin nedenini ilçenin tarihinde aramakta ve bulmaktadır. Dere yatağının daraltılarak imara açılması şeklinde yaşanan doğayla uyumsuz insan eylemliliğinin fark edilmesi ekoloji ile ilgili hassasiyetin oluştuğunu göstermektedir.

Çizelge 3.24'te ekoloji ile yaş dönemleri ilişkisi incelendiğinde konuyla hassasiyetin daha çok ileri yaş gruplarında olduğu görülmektedir. 17-28 (1) ve 28-40 (1) yaş dönemlerinde olan katılımcılar, ekoloji ile ilgili neredeyse hiç paylaşımda bulunmamışlardır. Ancak 40-50 yaş grubu katılımcılar 11 sıklıkla en yoğun paylaşımları yaparken ve 50-65 yaş grubunda bulunan katılımcılar (5) bu grubu takip etmektedir.

Çizelge 3.24. Yaş gruplarına göre ekoloji kod frekans matris tarayıcısı

Kod Sistemi	50-65 YAŞ	40-50 YAŞ	28-40 YAŞ	17-28 YAŞ	TOPLAM
EKOLOJİ					0
doğaya saygı		1			1
dere yatağına ev yapılmamalı		4			4
doğayla uyumsuz talepler	3	4	1	1	9
doğaya zarar verme	2	1			3
kırıcı yorumlar		1			1
TOPLAM	5	11	1	1	18

Bu durumda, daha yaşlı nüfusun ilçenin önceki yerleşim planını bilmeleri ve ilçenin dere yatağına doğru genişlemesinin muhtemel sonuçları hakkında fikir üretebilmelerinin etkili olduğu düşünülmektedir.

14- Katılımcı:

"Çayın yatağı olan yere kooperatifler, yerleşimler yapıldı. Orada binalar var 500 tane, orayı yıkmadılar. Çarşının içine girdiler. Çayı, çarşıya soktular. Yıksalar 500 tane daire yapılması lazım. Külfete girmemek için çarşı tarafında 150 tane daireyi yıktılar. Çayı ters tarafa aldılar. Bizim burada sınırı aldılar. Şimdi olmayan işleri yapıyorlar, inşallah

ileride… O çayı aldıkları yerlerde, çay set duvarlarının altını oyuyor. Üçüncü selde bile göçtü, çatlattı, böldü. İnşallah bir daha onlar olmaz ama çayı yanlış yere oturttular..."

Görüldüğü gibi ekoloji çalışmada en az kod üretilen ve katılımcıların en az gündeminde olan konudur. Bu durum afetin kazanımları arasında yer alan ekoloji ile ilgili hasssasiyetlerin henüz istenen seviyede olmadığını göstermektedir. Dahası doğayla uyumsuz talepler yaşanan afete rağmen devam etmektedir. Evi nehir yatağında bulunan ancak selde zarar görmeyen iki katılımcının bu konudaki paylaşımları önemlidir. Nehir yatağının genişletilme çalışmaları kapsamında, dere yatağında bulunan evleri için yıkım kararı alınan katılımcılar, bu tedbir karşısında duydukları öfkeyi şu şekilde aktarmaktadırlar:

17- Katılımcı:

"Hani biz yıkılmadan önce çok mücadele verdik. Dedik ki bizim evimiz çok yeni, yıkmayın, hiç yıkılmamalıydı. Yıkılmamalıydı derken ilk anda öyle düşündük. Hani evimizin yıkılma kararı çıktığında yıkmayın, bizim evimiz sağlam dedik. Böyle bir afetten sonra bu dere yatağını bu şekilde bırakamayacağız, mecbur genişletmek zorundayız dediler. Genişlettiğiniz zaman kayıplar olmak zorunda, oradaki binalar yıkılmak zorunda dediler. Düşündük taşındık yani yapacak bir şey yok. Tamam çok üzülüyoruz ama yapacak da bir şey yok yani. Bir daha böyle su gelse dediler. Yok dedik yüz yılda bir böyle su gelir, artık böyle bir su gelmez yıkmayın evlerimizi dedik. Ama senesi gelmeden aynı su tekrar geldi, ikinci seli yaşadık biz."

Katılımcı söyleminde görüldüğü üzere; ekolojik dengenin korunmasına yönelik kamusal tedbirler, halk itirazı ve öfkeyle karşılanmıştır. Ancak bölgede afetin hemen bir yıl sonrasında ikinci bir sel vakasının meydana gelmesi bu itirazı söndürmüş ve tedbirlerin gerekliliği halk tarafından kabul edilmeye başlanmıştır.

Ancak başka bir katılımcı yaşanan tüm olumsuz deneyim ve tekrarlayan doğa olaylarına rağmen evlerinin yıkılmasını hatalı bir uygulama olarak değerlendirmeye devam etmektedir. Nehir yatağı genişletme çalışmalarını müdahale etmeye güçlerinin yetmediği hatalı bir uygulama olarak değerlendiren katılımcının konuyla ilgili paylaşımı bu durumu örneklemektedir:

24- Katılımcı:

"Evimizi dere yatağına yakın diye düşündüler. Apartman olarak çok alternatifler sunduk, kendilerine sunduk. Arka taraftaki balkonları yıkın, binamız dursun dedik. Ama gücümüz yetmedi yani."

Ekoloji ile ilgili bu bulgular, yeniden yapılanma sürecinde mağdur olanların önlem alma konusunda isteksizliğini ve alınan önlemlerin gerekliliğine şüphe ile yaklaşımını göstermektedir. Bu durum katılımcıların afete müdahale süreci hakkında eleştirilerinin önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Ancak bu noktada yıkım kararı alınan binaların nehir yatağında olması nedeniyle aynı zamanda ilçenin en prestijli binaları olması, yerine yapılan konutların ise böyle bir prestijden yoksun olması etkili görünmektedir. Ayrıca afet konutlarının dağıtımında kat ve cephe konularında tabakalandırma yapılmaksızın topluca basit kuraya tabi tutulması katılımcıların hak kaybı yaşamalarına ve nehir yatağı genişletme çalışmaları karşısında hoşnutsuzluklarının artmasına neden olmaktadır. Ön cephe ve yüksek katta bulunan evinin yıkılması sonrasında çekilen kurayla arka cephe ve giriş kattan bir daireye yerleşmek zorunda kalan ve ailesinde engelli üye bulunan bir katılımcının konu ile ilgili paylaşımı şöyledir:

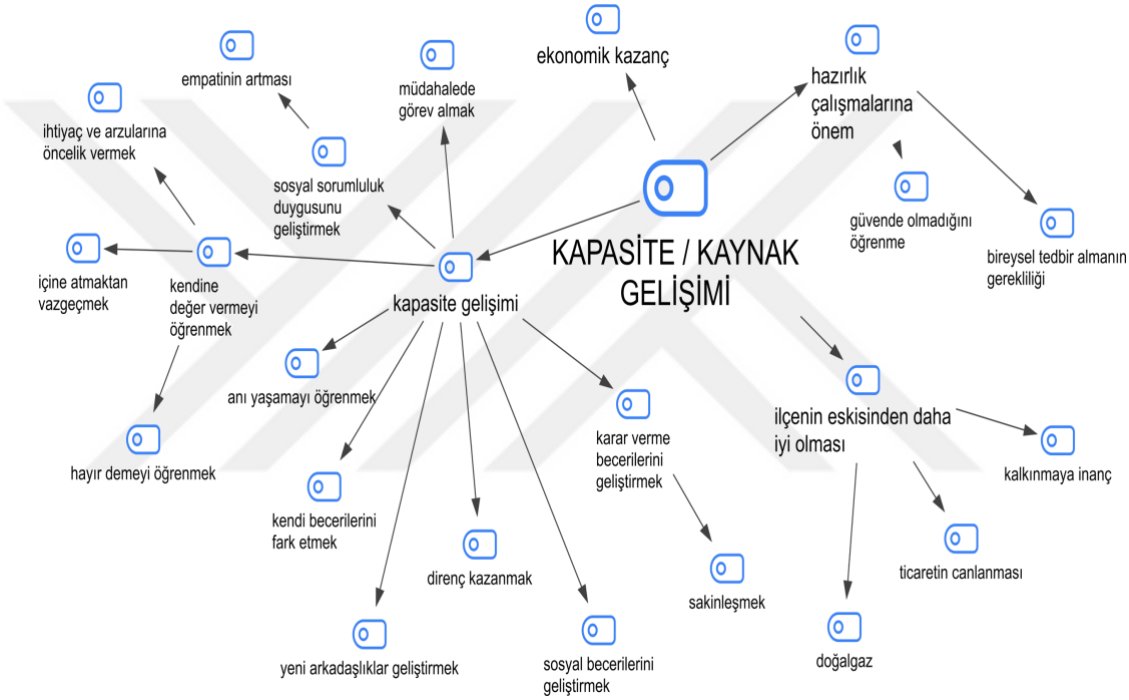
17- Katılımcı:

"Evlerin kurası çekildiğinde saçma sapan bir kura yüzünden çok kırılanlar oldu ve (...) ben de kırılanlardanım. Çünkü benim ev en üst kattaydı. Eşim sırf rahat hissetsin diyerekten. O evden dışarı çıkamıyor balkona çıktığında bir etrafa baksın işte birazcık böyle gözü gönlü açılsın dediğimiz için özellikle yıllarca sırf ona uygun bir yer olsun diye beklediğim, aldığım bir evdi. Sonrasında işte kurada da zemin kat çıktı. Mezarlık tarafından. Yani şu an zemin kata düştük. Eşim şu an o kadar çok üzülüyor ki bizim evimiz üst kattaydı. Bizi niye zemin kata attılar? Bana dediği ne oldu biliyor musun? Ben ölmeden mezara girmişim zaten hepten mi mezara gireceğiz?"

Görüldüğü gibi hak kaybı yaşayan katılımcı kendi bireysel mağduriyeti nedeniyle alınan ekolojik önlemlerin gerekliliğini göz ardı etmekte ve konuyla ilgili çalışmaları eleştirmektedir.

3.4.2. Tema 4.2. Kapasite / Kaynak Gelişimi: Madem Afeti Yaşayacaktım Keşke Daha Önce Yaşasaymışım

Afetin sosyal işlevsellik kazanımları altında yer alan ikinci alt tema kapasite / kaynak gelişimleridir. Çalışmanın bu bulgusu afetten etkilenenlerin deneyimledikleri sosyal işlevsellik kazanımlarını ortaya çıkarmaktadır. Tema katılımcıların kazanımlarına ilişkin görüşlerini yansıtan "*madem afeti yaşayacaktım keşke daha önce yaşasaymışım*" söylemiyle desteklenmektedir.

Şekil 3.27. Kapasite/ kaynak gelişimi hiyerarşik kod-alt kod modeli

Şekil 3.27'de afetin kazanımları görülmektedir. Bu ifade krizle mücadele sürecinde kişi ve topluluk düzeyinde kapasite ve dirençliliğin artmasını işaret etmek için kullanılmaktadır. Krizlerin sadece güçsüzlük ve kayıplarla ilişkili olmadığı aynı zamanda yeni güç ve kaynakların oluşması için tetikleyici bir yaşam durumu olduğu kabulüne dayanmaktadır. Model incelendiğinde afetten etkilenenlerin yaşanan sel felaketi sonrasında çeşitli kazanımları olduğu görülmektedir.

Kapasite / kaynak gelişimi; ekonomik kazanç, hazırlık çalışmalarına önem verme, ilçenin eskisinden daha güzel olması ve bireysel kapasite gelişimleri hakkında paylaşımları kapsamaktadır. Kapasite gelişimi incelendiğinde; afetten etkilenenlerin afete müdahale

sürecinde görev aldıkları, sosyal sorumluluk duygularının geliştirdikleri, kendine değer vermeyi ve anı yaşamayı öğrendikleri, kendi becerilerini fark ettikleri, yeni arkadaşlık ilişkileri geliştirdikleri, direnç kazandıkları, sosyal becerilerini ve karar verme becerilerini geliştirdikleri görünmektedir. İlçenin yeniden yapılanma süreciyle eskisinden daha iyi hale gelmesi katılımcı söylemlerinde ortaya çıkan bir diğer kazanç olarak ortaya çıkmaktadır. Afet sonrasında bölgeye doğalgaz hattının çekilmesi, ticaretin canlanması ve kalkınmaya inanç bu kapsamdadır.

Bir vatandaşın Cumhurbaşkanı'ndan talep etmesi ve bu talebin olumlu karşılanmasıyla birlikte bölgeye doğalgazın gelmesi konusunda bir katılımcının paylaşımları şu şekildedir:

17- Katılımcı:

"Vatandaşın bir tanesi Sayın Cumhurbaşkanımız doğalgazımız yok, doğalgaz istiyoruz dedi. Ben de şöyle döndüm baktım, bir tek doğalgazımız eksikti dedim. Bozkurt gitmiş, canlar gitmiş, toprakların altında insanlar yatıyor, hala çıkmamış sen dedim doğalgaz istiyorsun. O zaman o kadar eleştirip kızdım ki, içimden tabii ki… Şimdi o adam iyi ki söylemiş diyorum, yani gerçekten. (…) Ya belki 500'ün üstünde bugün bir tüp ama 5 TL para geliyor. Yani düşün bunun şofbeni sıcak suyu her şeyi içinde. Ben 700 - 800 lira elektrik faturaları ödüyordum termosifondan dolayı. Şu an 200 TL elektrik faturam geliyor. Her yönden faydalı ve biz rüyamızda görürdük doğalgazı. Buraya doğalgaz gelmesini biz göremezdik. Belki çocuklarımızın çocukları falan görürdü, ama şu an biz bunu gördük. Dedi ki burada doğalgaz yok mu? dedi. Hemen Enerji Bakanı'na döndü hemen buraya dedi doğalgaz getiriyorsun."

Hazırlık çalışmalarına önem verme; afet henüz meydana gelmeden katılımcıların tedbir alarak tehlike ve riskleri azaltmaya yönelik hareket etme hassasiyetlerinin arttığını göstermek için kullanılmaktadır. Bu konudaki paylaşımlar; yaşanan afetle birlikte güvende olmadığını öğrenme ve bireysel tedbir almanın gerekliliğini fark etme olmak üzere iki gelişimi kapsamaktadır.

Son olarak ekonomik kazanç konusu daha çok afetten etkilenenlerin üçüncü kişileri suçladıkları bir eleştiri konusudur. Ancak katılımcılardan biri yaşadığı kayıpların telafisi için kendisine iletilen maddi ve manevi desteklerle birlikte afet öncesinden çok daha büyük bir refaha kavuştuğunu ifade etmektedir.

Kapasite / kaynak gelişimlerinin sosyoekonomik düzeylerle ilişkisi çizelge 3.25'de incelenmektedir. Kazanımların orta ve düşük sosyoekonomik düzeyden katılımcılarda yoğunlaştığı fark edilmektedir. Sosyoekonomik düzeylerin kod yoğunlukları incelendiğinde yüksek sosyoekonomik düzeyde 36 iken, orta sosyoekonomik düzeyde 56 ve düşük sosyoekonomik düzeyde 49 olduğu görülmektedir. Bu bulgu, yüksek sosyoekonomik düzeyden katılımcıların kayıp odaklı değerlendirmelerine karşılık, düşük ve orta sosyoekonomik düzey katılımcıların kazanım odaklı değerlendirmelerinin olduğunu göstermektedir. Bu çeşitlilikte; algılanan destek, afet öncesi sahip olunan kaynaklar ve afet sonrası hizmetlerden faydalanma gibi unsurların etkili olabileceği düşünülmektedir.

Çizelge 3.25. Sosyoekonomik düzeylere göre afetin kazanımları kod frekans matris tarayıcısı

Kod Sistemi	YÜKSEK SOSYOEKONOMİK DÜZEY	ORTA SOSYOEKONOMİK DÜZEY	DÜŞÜK SOSYOEKONOMİK DÜZEY	TOPLAM
KAPASİTE / KAYNAK GELİŞİMİ				0
ekonomik kazanç		2		2
hazırlık çalışmalarına önem	1	2		3
güvende olmadığını öğrenme	2	1	2	5
bireysel tedbir almanın gerekliliği	3	7	1	11
kapasite gelişimi				0
direnç kazanmak		2	3	5
kendi becerilerini fark etmek	1	3	6	10
sosyal sorumluluk duygusunu geliştirmek	2		3	5
empatinin artması	4	1	7	12
müdahalede görev almak	8	8	4	20
yeni arkadaşlıklar geliştirmek	1	5	3	9
anı yaşamayı öğrenmek	3	2	7	12
kendine değer vermeyi öğrenmek				0
ihtiyaç ve arzularına öncelik vermek	2	1	4	7
içine atmaktan vazgeçmek		1	4	5
hayır demeyi öğrenmek		1		1
karar verme becerilerini geliştirmek		1	1	2
sakinleşmek	2	2	2	6
sosyal becerilerini geliştirmek		2		2
ilçenin eskisinden daha iyi olması	1	9	2	12
kalkınmaya inanç	3	2		5
ticaretin canlanması	1			1
doğalgaz	2	4		6
∑ TOPLAM	36	56	49	141

Düşük sosyoekonomik düzeyden katılımcıların kapasite / kaynak gelişimleri incelendiğinde kapasite gelişimi kategorisi ön plana çıkmaktadır. Alt kodlarıyla birlikte kapasite gelişimi; düşük sosyoekonomik düzeyden katılımcılarda 44, orta ve üst sosyoekonomik düzeyden katılımcılarda sırasıyla 29 ve 23 yoğunluğa sahiptir. Bu durum yaşanan zorluğun üstesinden gelmek suretiyle önemli bir farkındalığın oluştuğunu ortaya koymaktadır.

Kapasite gelişimi kapsamında paylaşılan konuların sosyoekonomik düzeylerle ilişkisi incelendiğinde; anı yaşama ve kendi ihtiyaç ve arzularına öncelik vermek konusundaki kazançlar dikkat çekmektedir. Özellikle düşük sosyoekonomik düzeyden katılımcılar afetin ardından özsaygılarını yükselten bazı hassasiyetler geliştirdiklerini paylaşmaktadırlar. Bu kapsamda kendine öncelik vermeyi öğrendiğini, kontrol edemeyeceği şeyleri daha az dert edindiğini ve gelecekten ziyade bugünü ön plana alarak yaşamayı öğrendiğini paylaşan bir katılımcı kendisinde meydana gelen bu olumlu kapasite gelişiminden şöyle bahsetmektedir:

10- Katılımcı:

"Selden önce benim önceliğim çocuklarımdı. Yani şöyle anlatayım, bir şey alacaksam bu önce evin ihtiyacı olurdu veya çocukların ihtiyacı olurdu veya eşimin ihtiyacı olurdu. Ben hep kendimi böyle en sona… Olmasa da olur falan derdim yani. Ama selden sonra her şeyin anında kullanılması gerektiğini düşündüm. Yani mesela yemek takımı alıyorsunuz bunu niye misafirin gelince kullanırsın? Hayır, ben bunu alacağım kendim için kullanacağım, ne malum onu kullanabileceğim benim. (…) Ne alırsam, giysi alayım yıkayıp o gün giyiyorum onu, aldığım her şeyi o gün kullanıyorum. Çünkü arkadaşımın öyle oldu. Komidininde her şeyi o kadar doluydu ki çeyizlerinden. Sel vurdu vurdu, oturma odasından vurdu, her şeyi bitti, her şeyi gitti. (…) Mesela şöyle çok kafayı takardım, şey, çocuklar mesela sınavdan düşük almışlar ona çok üzüldüm. Çok kafayı takardım. Oğlum neden çalışmıyorsunuz? Neden böyle yapıyorsunuz? Veya onlar üniversitede bir yeri tutturamazlar diye çok üzülüyordum ama çözümü varmış, tutturmasın, seneye girer. İşte selden önce ben böyle düşünemiyordum. Veya çalışır. Herkes okuyarak ekmeğini kazanmıyor. Girer bir yerde alın teriyle çalışır helalinden. Yani alternatif olduğunu gördüm. Yani tek bir şeye takılıp yaşanmayacağını öğrendim. İşte ben selden sonra bunları düşünmeye başladım."

Düşük sosyoekonomik düzeyde yer alan 10- Katılımcının kapasite gelişimi ile ilgili bu paylaşımı oldukça önemlidir. Sel felaketi sonrasında anı yaşamayı öğrenen katılımcının, böyle bir tutumu sel öncesinde deneyimleyememesinin nedeni içinde bulunduğu sosyoekonomik koşullarla ilgili olabilir. Daha açık bir ifadeyle; ailenin sahip olduğu ekonomik kaynakların kıt olması, bu kaynakları kendisi için kullanma konusunda sel öncesinde bir endişe yaratmaktadır. Çocuklar, ev, eş ihtiyaçları ön plana alınırken ve kaynaklar mümkün mertebe gelecek için

saklanırken afetle birlikte geleceğin olmama ihtimalinin fark edilmesi bu tutumun değiştirilmesi noktasında tetikleyici bir güç oluşturmaktadır.

Hazırlık çalışmalarına önem verme konusunda yaşanan kapasite gelişimi incelendiğinde; orta sosyoekonomik düzeyden katılımcıların (10), yüksek sosyoekonomik düzeyden katılımcılar (6) ve düşük sosyoekonomik düzeyden katılımcılara (3) göre daha yoğun bir kazanıma sahip oldukları görülmektedir. Düşük sosyoekonomik düzeyden katılımcıların diğer düzeylerle karşılaştırıldığında hazırlık çalışmaları konusunda yeterli hassasiyete sahip olmamaları oldukça önemli bir bulgudur. Afetlerde dezavantajlı nüfus gruplarının daha büyük kayıplar verdikleri düşünüldüğünde bu eğilimi tersine çevirmek için ek tedbirlerin alınma gerekliliği görülmektedir. Afete hazırlıklı olmadıklarını fark eden ve bu durumu tersine çevirmek için eyleme geçmeye karar veren iki katılımcının paylaşımları şöyledir:

3- Katılımcı:

"Bu afetler insanlara, yani bizlere hiçbir zaman için güvende olmadığımızı aslında her şeye hazırlıklı olmamız gerektiğini söyledi. Bu mesaj verildi yani. Bugün sel değil belki deprem, buna da hazırlıklı olmamız gerekiyor."

7-Katılımcı:

"Daha önceden yapmadığımız düşünmediğimiz şeyleri şu anda eşime söylüyorum. Evimizin sigortası yok. Eşime doğal afet sigortası yaptırmamız gerektiğini söylüyorum. Tekrar olabilir, evet yine olabilir. Yaptırmamız gerektiğini düşünüyorum. Önlem almamızın ve tedbirli olmamızın gerektiğini düşünüyorum. İş yeri olsun, iş yerimizin de yok doğal afet sigortası, olması gerektiğini düşünüyorum. Bunu düşünüyorum. Daha önce böyle bir fikrim yoktu, düşüncem yoktu."

İlçenin eskisinden daha iyi olması konusundaki katılımcı paylaşımları, sosyoekonomik düzeylere göre incelendiğinde yaşanan çevredeki kaynak ve kapasite gelişimi daha çok yüksek (7) ve orta sosyoekonomik düzeylerde (15) fark edilmektedir. Düşük sosyoekonomik düzeyde (2) ise bu konuyla ilgili paylaşımlar oldukça azdır. Bu durum, yüksek ve orta sosyoekonomik düzeyden katılımcıların çoğunlukla esnaf olması ve ilçedeki gelişme potansiyelinin ekonomik faaliyetlerini artıracağı ile ilgili beklentilerinden ileri gelmektedir. Düşük sosyoekonomik

düzeyden katılımcıların memur, ücretli çalışan ve öğrenci gruplarından oluşması ise böyle bir kazançla kendi kişisel menfaatleri arasında ilişki kuramamalarından kaynaklanıyor olabilir. Yüksek sosyoekonomik düzeyde yer alan ve ticaretle uğraşan bir katılımcı sel sonrası yeniden yapılanmayla ilçedeki kaynakların arttığını ve gelecekte daha da artacağına ilişkin beklentilerinin bulunduğunu şu paylaşımıyla aktarmaktadır:

8- Katılımcı:

"Selden önce çok rutin bir ilçeydik. Ne göç veren ne göç alan sabit durumda işte yıllarca 5300 - 5500 nüfus bandına giden bir ilçeydik. Selden sonra evet göç verdik çünkü insanların hayatını bir şekilde devam ettirmesi gerekiyordu. (...) Her gün hengame, çamur, toz yani bir şekilde zor fiziki şartlar altındaydık hem yaşam devam ediyor hem yapım devam ediyordu. Yani yaşamak zordu. Bu yüzden gidenlerimiz oldu ama ben ilerleyen süreçte buranın nüfusunun hızlı bir şekilde artacağını düşünüyorum. Neden, aşağı yukarı ilçenin bütün altyapısı, elektrik, su, kanalizasyon, internet işte bunların tamamı yenilendi. Önümüzdeki 40 - 50 seneye cevap verecek şekilde tasarlandı, üst yapısı yenilendi ya ilçe tekrardan böyle sıfırdan kurulmuş bir ilçe haline geldi ve en önemli şey doğalgaz ilçemizde şu anda mevcut. Bizim burası daha çok emekli yurdu olduğu için kış döneminde eylül- ekim gibi yaşlılarımız İstanbul'a gider nisan - mayısta geri dönerdi. Ama gitmek istediklerinden değil, buradaki ısınma şartları işte soba yakma kaygılarından dolayı ikamet edemiyorlardı. Ama şu anda onların çok gideceğini düşünmüyorum. (...) Bir de burada yeni esnaf portföyleri açıldı, işte 650 tane TOKİ konutu yapıldı. Bunların hepsi eşya demek, elektrik demek, su demek, o demek, bu demek. Yani bunlarla alakalı bir dünya yeni işler oluşacağı için ben dışarıdan buraya ilerleyen süreçte geleceklerini düşünüyorum. İki - üç sene içinde nüfusumuzun 6000 - 7000 bandına çıkacağını düşünüyorum. Yani burada ticaret hacmi oluşacak. Onu ben kendimce onu öngörüyorum."

Görüldüğü gibi katılımcı ilçenin düşük nüfusunu, fiziki şartlara ve kaynak eksikliğine bağlamakta ve yeniden yapılanma sonrasında elde edilen yeni kaynaklarla bu durumun tersine çevrileceğine ilişkin bir umudu taşımaktadır.

Çizelge 3.26'da kod matris tarayıcısında afetin kazanımlarının yaş grupları ile ilişkisi görülmektedir. Tabloda toplam kod frekansları incelendiğinde yaş gruplarına göre önemli bir farklılaşmanın olmadığı anlaşılmaktadır.

Çizelge 3.26. Yaş gruplarına göre afetin kazanımları kod frekans matris tarayıcısı

Kod Sistemi	50-65 YAŞ	40-50 YAŞ	28-40 YAŞ	17-28 YAŞ	TOPLAM
KAPASİTE / KAYNAK GELİŞİMİ					0
ekonomik kazanç				2	2
hazırlık çalışmalarına önem	1	1	1		3
güvende olmadığını öğrenme	1	3	1		5
bireysel tedbir almanın gerekliliği	4	4	3		11
kapasite gelişimi					0
direnç kazanmak			3	2	5
kendi becerilerini fark etmek		2	6	2	10
sosyal sorumluluk duygusunu geliştirmek		1	2	2	5
empatinin artması	1	4	3	4	12
müdahalede görev almak	9	5	2	4	20
yeni arkadaşlıklar geliştirmek		1	1	7	9
anı yaşamayı öğrenmek	2	5		5	12
kendine değer vermeyi öğrenmek					0
ihtiyaç ve arzularına öncelik vermek	1	5		1	7
içine atmaktan vazgeçmek	1	3		1	5
hayır demeyi öğrenmek				1	1
karar verme becerilerini geliştirmek			2		2
sakinleşmek			3	3	6
sosyal becerilerini geliştirmek			2		2
ilçenin eskisinden daha iyi olması	9	1	2		12
kalkınmaya inanç	2	1	2		5
ticaretin canlanması		1			1
doğalgaz	3	2	1		6
TOPLAM	34	39	34	34	141

Kategori ve kodlar incelendiğinde ilk olarak hazırlık çalışmalarına önem konusu 17-28 yaş grubunda bir kazanım olarak ortaya çıkmamaktadır. Bu bulgu, yaşanan afet sonrasında dirençliliğin artırılması konusunda hassasiyet geliştirilmesinin özellikle genç nüfus gruplarında eksik kaldığını göstermekte ve bu noktada müdahaleye ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktadır.

Öte yandan, 17-28 yaş grubu kapasite gelişimi konusunda diğer yaş grupları ile kıyaslandığında daha yoğun bir kazanım içinde görülmektedir. Özellikle yeni arkadaşlar geliştirme durumu genç nüfus için önemli bir kazanımdır. Düşük nüfus popülasyonunun olduğu ilçede sosyal destek mekanizmalarının ilçe dışından gelen müdahale personelleri ile güçlenmiş olması personellerin sadece sağladıkları hizmetlerle değil aynı zamanda bölgede bulunmaları, bilgi paylaşımı yapmaları ve dostane ilişkiler kurmaları ile ilişkili görülmektedir.

Ancak yeni arkadaşlıklar geliştirmek sadece ilçe dışı ile sınırlı düşünülmemelidir. Yerel halk içinde deneyimlenen ortak acı ve kaygılar daha önce birbirleri için yabancı olan insanları bir araya getirmekte ve yeni bir dayanışma mekanizması oluşturarak sosyal yaşamı güçlendirmektedir.

17-28 yaş grubunda bulunan ve sel felaketinde köken aile üyelerini kaybeden bir katılımcının hiç tanımadığı insanlar tarafından desteklendiği ve bu vesileyle mevcut sosyal destek mekanizmalarını ilçe dışından bağ kurduğu insanlar aracılığıyla güçlendirdiği şu paylaşımından anlaşılmaktadır:

22- Katılımcı:

"Tanıdığım insanlar oldu. Onlarla ne bileyim, aile gibi olduk. Gerçekten hani sel sırasında sel esnasında bana her türlü destek çıkan insanlar oldu burada. İstanbul'dan geldi hiç tanımadığım insanlar. İşte dediler böyle böyle biz sana yardım etmek istiyoruz falan. Böyle hiç tanımadığım, kan bağım olmayan insanlar geldi, destekledi yani. Ya hiç tanımadığım insanlar. Mesela gidiyorum İstanbul'a işte teyzeme, teyzemden hariç o sel esnasında bana yardım eden insanlar da var. Her zaman diyorlar kapımız sana açık. Sen bizim bir evladımızsın diyorlar."

Başka bir katılımcı ise zorlukların insanları hiç olmadığı kadar birbirine yakınlaştırdığını, ortak eyleme geçmeye zorladığını ve bu sayede ilçe içinde yeni sosyal ilişkilerin kurulmasına neden olduğuna ilişkin gözlemlerini şu şekilde aktarmaktadır:

21- Katılımcı:

"İnsanlarla ilişkilerde mesela hiç konuşmadığım, tanımadığın bir adamla selden sonra böyle bir kanka oldum. Çünkü bir yardımlaşma… Hani öyle sadece kendim için de değil, çevremdeki insanlarda da oldu aynısı. Mesela o gece saat 02.00- 03.00 gibi iş makinaları buradan insanları götürüyor, kurtarıyor binalardan güvenli olan yere orada herkes, mesela normal zamanda yan yana gelmeyecek insanlar kucaklaşıyor. Birbirlerine sevgi gösterisinde bulunuyor."

Görüldüğü gibi katılımcılar hem ilçe içinde yeni sosyal destek mekanizmaları oluşturarak hem de kendilerine yardım etmek isteyen farklı insanlarla tanışarak kapasite / kaynak gelişimini deneyimlemektedirler.

Yaş dönemlerine göre farklılık gösteren bir diğer kazanım, dirençliliğin gelişmesi ile ilgilidir. 17-28 ve 28-40 yaş gruplarında gözlenen bu kazanım; atlatılan yaşam zorluğu sayesinde bundan sonraki zorluklarla mücadele konusunda kendine güven duygusunun ortaya çıktığını göstermektedir. Sel sonrasında dirençliliğinin yükseldiğini düşünen bir katılımcının paylaşımı şu şekildedir:

9- Katılımcı:

"Nasıl olacak şimdi, nasıl gidecek? O günlerde okul da yok, gitsek mi acaba buradan, taşınsak mı acaba, başka bir yere mi yerlessek acaba hep böyle düşündük (...) Çünkü benim olayım düzen. Hep aynı şeyler olacak hayatımda. O sel benim için korkunç bir şeydi. Onu da atlattığıma göre daha da bilmiyorum. Herhalde kolay kolay bir şey olmaz bana inşallah."

Müdahale çalışmalarında görev almak ise; her yaş grubundan katılımcıları etkileyen ama daha çok daha yaşlı nüfus gruplarında yoğunlaşan bir kazanım olarak görülmektedir. Ancak Çizelge 3.27'de siyasi kimliğe sahip olmak – müdahalede görev almak kod ilişkileri matrisi incelendiğinde, tüm müdahalede görev alanların aynı zamanda siyasi kimliğe sahip oldukları görülmektedir. Daha açık bir ifadeyle, katılımcılar gönüllülük esasına bağlı olarak ve kendiliğinden müdahalelerde görev almaktan ziyade sahip oldukları siyasi kimlik aracılığıyla çevresi için harekete geçmekte ve sahip oldukları statü ve rolün gerekliliklerini yerine getirmektedir.

Çizelge 3.27. Müdahalede görev alma – siyasi kimliğe sahip olma kod ilişkileri matrisi

Kod Sistemi	müdahalede görev almak
MANEVİ ETKİLER	
değerler	
faydalı olma arzusu	
siyasi kimliğe sahip olma	4
TOPLAM	4

Bu durum sahip olunan siyasi kimlikle böyle bir sorumluluğun kendilerine verilerek afetten etkilenen - müdahalede görev alan ayrımının yerel kaynaklardan yararlanılarak bütünleştirildiğini göstermektedir.

Yaşa bağlı bir diğer bir farklılaşma, ilçenin eskisinden daha iyi olması konusundaki paylaşımlarda gözlenmektedir. 50-65 yaş grubunda 14 sıklığa sahip bu kategori, 40-50 ve 28-40 yaş gruplarında 5 sıklığa sahipken 17-28 yaş grubunda ise hiç gözlenmemektedir. Bu farklılaşmaya; daha yaşlı katılımcıların ilçenin önceki koşullarını daha fazla deneyimlemeleri, gençlerin ise istihdam piyasasının dışında olmaları ya da ücretli işlerde çalışmaları nedeniyle kalkınma potansiyeline duyarsız kalmaları neden olmuş olabilir.

Yaşanan afetle birlikte sosyal sorumluluk duygusunun gelişmesi ve empati duygusunun artması yine önemli kazanımlardan biridir. Durumsal bir kriz anı olan afetler, beklenmedik şekilde gündelik hayatı kesintiye uğratarak kendisi gibi olmayanlarla empati kurabilmeyi önemli oranda teşvik etmektedir. Bu durum, bugün yardım alan noktasında olan katılımcıların, olası afetler ve yaşam zorlukları karşısında birer dışsal kaynağa dönüşmesini teşvik etmektedir. Daha önce yardımlaşma pratiklerine katılma noktasında duyarsız olduğunu belirten bir katılımcının sel deneyimi sonrasında bu tutumunu değiştirdiği şu ifadesinden anlaşılmaktadır:

20- Katılımcı:

"Mesela şu yardım kutuları her esnafa verilir. Bu yardım kutusuna ben çok bilmediğim için (para) atma taraftarı olmazdım eskiden. Bunu benim dükkanıma getirdiklerinde yeğenim, bu IHH bizim okula yardımda bulundu selden sonra dedi. Mesela ben o sözü duyduktan sonra hep buna para atmaya başladım. (...). Şimdi en küçük şeyde gönderiyorum yani bana geldiğine göre başkasına da gider yani onların da ihtiyacı oluyor."

Başka iki katılımcı ise deneyimlediği zorlukların sonrasında empati duygusunun geliştiğini ve bu duygunun onları dışsal birer kaynak olma noktasında harekete geçirdiğini şu ifadeleriyle aktarmaktadır:

12-Katılımcı:

"O depremzedelerin o an ne hissettiğini çok iyi anlayabildim. (...) Ben (deprem bölgesine) gitmek için elimden geleni yaptım, gittim de (...). Bir hafta çalıştım. Çok iyi hissettim. Ben gideceğim diye sadece ağladım. Hani annemler izin vermedi, sen yapamazsın, dayanamazsın diye ama gerçekten gitmem gerektiğini, nasıl insanlar biz burada selle mücadele ederken geldilerse bizim de oraya gitmemiz gerektiğini ve en iyi onları bizim anlayacağımızı biliyordum. (...) Onların ne hissettiğini bildiğim için ve onlara bir şekilde yardımcı olabildiğimi düşündüğüm için çok mutlu oldum."

10-Katılımcı:

"Artık ben de öyle yapmaya çalışıyorum. Bir yerde bir şey mi oldu hemen ilk önce eşime koli yapalım diyorum. Şunu yapalım bunu yapalım zaten o arada hazırlamış oluyorum ben. O da postanedeki işleri hallediyor. Çünkü ben yaşadım. Onları görünce mutlu oluyorsun. Onlar da görünce mutlu olsunlar ve yalnız olmadıklarını bilsinler. Hatta not da yazmıştım içine. "Ben de 11 Ağustos selini yaşadım sizden gelen yardımlarla hayata tutundum. Benim yardımımla da siz hayata tutunun ve moraliniz düzelsin yalnız olmadığınızı anlayın" diye battaniyenin üzerine not yazıp koymuştum."

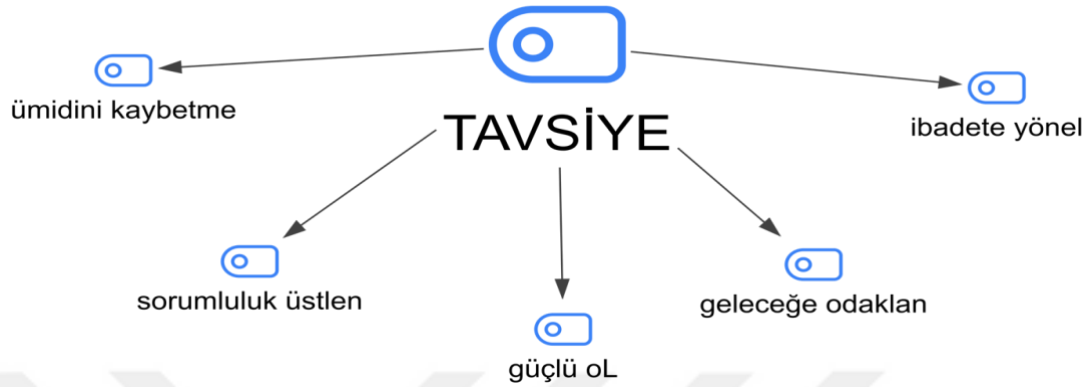
Afetin kazanımları teması bir bütün olarak değerlendirildiğinde katılımcıların pasif hizmet alıcıları olmadıkları görülmektedir. Afetten etkilenenler, yaşadıkları zorlu deneyimin üstesinden gelmeyi başarabilmiş, bu süreçte kendilerini geliştirebilmiş ve benzer zorluklarla mücadele eden diğerleri için yardım hazır hale gelmişlerdir.

3.4.3. Tema 4.3. Tavsiye: Ben Yapabildiysem Sen de Yapabilirsin

Kazanımlar teması altında son olarak katılımcıların tavsiyeleri yer almaktadır. Bu tema zor olmasına rağmen başarıyla atlatılan bir sürecin sonunda öğrenilen ve aktarılan bir gücü işaret eden *"ben yapabildiysem sen de yapabilirsin"* söylemiyle desteklenmektedir.

Derinlemesine görüşmelerde, katılımcılara benzer zorluklarla mücadele eden insanlara ne tavsiye etmek istedikleri sorularak kendi güçlerini fark etmeleri ve elde ettikleri kişisel

deneyimleri diğerleri için kullanılabilir hale getirmeleri istenmiştir. Bu yolla, kriz sonrası sosyal işlevselliği yükselen katılımcıların kendi güç, kapasite ve yeteneklerini fark etmeleri sağlanmıştır.

Şekil 3.28. Tavsiye hiyerarşik kod-alt kod modeli

Elde edilen yanıtlar değerlendirildiğinde katılımcıların beş kategoride pozitif içerikli tavsiyede bulundukları Şekil 3.28'de görülmektedir. Bu tavsiyeler; ümidini kaybetme, sorumluluk üstlen, güçlü ol, geleceğe odaklan ve ibadete yöneldir.

Tavsiyelerin sosyoekonomik düzeylerle ilişkisi Çizelge 3.28'de incelenmektedir. Görüldüğü gibi sosyoekonomik düzeylere göre tavsiye yoğunlukları önemli bir farklılaşma içermemektedir. Ancak tavsiyelerin içeriği sosyoekonomik düzeylere göre değerlendirildiğinde bazı çeşitliliklerin olduğu görülmektedir.

Çizelge 3.28. Sosyoekonomik düzeylere göre afetin kazanımları kod frekans matris tarayıcısı

Kod Sistemi	YÜKSEK SOSYOEKONOMİK DÜZEY	ORTA SOSYOEKONOMİK DÜZEY	DÜŞÜK SOSYOEKONOMİK DÜZEY	TOPLAM
TAVSİYE				0
güçlü oL		4	1	5
geleceğe odaklan		1	1	2
ibadete yönel			2	2
ümidini kaybetme	2	4	1	7
sorumluluk üstlen	5	1	3	9
TOPLAM	7	10	8	25

Yüksek sosyoekonomik düzeyden katılımcıların tavsiyeleri; ümidini kaybetme ve sorumluluk üstlen konularındadır. Çevresi için sorumluluk üstlenme tavsiyesi yüksek sosyoekonomik düzeyden katılımcılarda diğer katılımcılardan daha yoğun görünmektedir. Bu durumda kişisel

kapasite ve kaynakların bu grupta daha fazla olması etkili olabilir. İbadete yönel tavsiyesinin ise sadece düşük sosyoekonomik düzeyde takip edilmesi dikkat çekicidir. Bu farklılaşma yüksek sosyoekonomik düzeyden katılımcıların süreci atlatmada fiziksel ve ekonomik kaynaklarından daha fazla destek aldığını, buna karşın düşük sosyoekonomik düzeyden katılımcılarda manevi destek mekanizmalarının daha etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Orta ve düşük sosyoekonomik düzeyden katılımcılarda paylaşılan güçlü olmakla ilgili tavsiyelerin halihazırda daha fazla kaynağa sahip olduğu düşünülen yüksek sosyoekonomik düzeyden katılımcılar tarafından takip edilmemesi dikkat çekicidir. Daha güçlü olmaya duyulan ihtiyaç; düşük ve orta sosyoekonomik düzeyden katılımcılarda böyle bir tavsiyeyi beraberinde getirmiş olabilir.

Tavsiyelerin yaş ile ilişkisi Çizelge 3.29 üzerinden değerlendirildiğinde sorumluluk üstlen tavsiyesinin daha genç yaş grupları olan 17-28 ve 28-40 yaş gruplarında yoğunlaştığı görülmektedir.

Çizelge 3.29. Yaş gruplarına göre tavsiye kod frekans matris tarayıcısı

Kod Sistemi	50-65 YAŞ	40-50 YAŞ	28-40 YAŞ	17-28 YAŞ	TOPLAM
TAVSİYE					0
güçlü oL	2	2		1	5
geleceğe odaklan		1		1	2
ibadete yönel		1	1		2
ümidini kaybetme	3	1	2	1	7
sorumluluk üstlen	1	1	4	3	9
TOPLAM	6	6	7	6	25

Daha genç nüfus gruplarının; harekete geçmek, diğerleri için faydalı olmak ve kendi refahı için çalışmak konularında daha yoğun bir motivasyona sahip olduğu söylenebilir. Yerel kaynakların ve hali hazırda var olan potansiyellerin kullanılması konusunda daha genç nüfus gruplarındaki bu motivasyon oldukça umut vaat etmektedir.

Son olarak başetme becerileri ile tavsiyeler arasındaki ilişki Çizelge 3.30'da kod ilişkileri matrisi aracılığıyla değerlendirilmektedir.

Çizelge 3.30. Başetme becerileri – tavsiye kod ilişkileri matrisi

Kod Sistemi	güçlü oL	geleceğe odaklan	ibadete yönel	ümidini kaybetme	sorumluluk üstlen
MANEVİ ETKİLER					
başetme becerileri					
akışına bırakmak	8	3	4	8	7
mücade etmek	5	4	2	3	6
güçlü olmak	10	4	1	10	17
TOPLAM	23	11	7	21	30

Görüldüğü gibi sorunlarının üstesinden gelmek için güçlü olma ve mücadele etme stratejilerini benimseyen katılımcılar; kendileri ile benzer sorunları yaşayan diğerlerine sorumluluk üstlenmeleri konusunda tavsiyede bulunmaktadırlar. Bu ilişki, kendi güçlerini fark eden ve işlevsel faydalarını deneyimleyen katılımcıların yoğunlukta olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak sel afetinin sosyal işlevsellik kazanımları incelendiğinde, afetten etkilenenlerin yaşadıkları kriz sonrasında; ekoloji konusunda hassasiyet geliştirme, kapasite / kaynak gelişimi ve diğerleri için yol gösterici deneyimler elde etme noktalarında kazanımlarının olduğu görülmektedir. Ayrıca elde edilen bu kazanımlar sonucunda katılımcılar, diğerleri için bir sosyal destek mekanizması haline gelmektedir.

4. TARTIŞMA

Çalışmanın bu bölümünde araştırma soruları ile ilgili bulgular literatürde yer alan bilgiler doğrultusunda değerlendirilmektedir. Nitel desenle afet sonrası psikososyal destek hizmetlerinin bir örnek olay etrafında incelenmesi sonucunda elde edilen araştırma bulguları araştırma soruları ve çalışmanın temaları göz önünde bulundurularak bilimsel bir yorumlamaya tabi tutulmakta ve literatürle karşılaştırılmaktadır.

Araştırma soruları ve buna bağlı elde edilen araştırma tema ve alt temaları aşağıda özetlenmektedir. Bölümün devamında her bir araştırma sorusunu yanıtlayan tema ve bağlı olduğu alt temalar sırasıyla tartışılmaktadır.

1. Sel felaketinin, selden etkilenen topluluk üzerindeki fiziksel, sosyal, duygusal, bilişsel, manevi boyutlarda etkileri nelerdir?

   Tema 1: Yaşantılar

   - Tema 1.1: Fiziksel Etkiler: En çok kırılgan gruplar zarara uğrar
   - Tema 1.2: Sosyal Etkiler: Yardımlaşmanın bencillikle yarışması ve bencilleşmenin kazanması
   - Tema 1.3. Duygusal Etkiler: Bugün dünden daha iyiyim
   - Tema 1.4. Bilişsel Etkiler: Kötü şeyleri unuttum
   - Tema 1.5. Manevi Etkiler: İnşallah bu sınavı geçmişizdir

2. Sel felaketi sonrasında gerçekleştirilen psikososyal destek hizmetlerinin selden etkilenen toplulukların deneyimlediği fiziksel, sosyal, duygusal, bilişsel, manevi boyutlardaki mücadelesine katkıları nelerdir?

   Tema 2: Psikososyal Destek Hizmetleri

   - Tema 2.1. Müdahaleler: Devletin şefkatli elinin bu kadar uzanacağını bilseydik bu kadar dert etmezdik
   - Tema 2.2. Psikososyal Destek Hizmetleri Hakkında Görüşler: Şimdi olsa yararlanırım, herkes yararlanır
   - Tema 2.3. En Etkili Yardım ve Destek: Sahipsiz olmadığımızı hissettik

3. Selden etkilenen toplulukların ihtiyaç ve beklentilerine daha uygun yanıtlar verilebilmesi için psikososyal destek hizmetlerinin geliştirilmesi gereken yönleri nelerdir?

   Tema 3. Eleştiriler: Her şey vardı ama koordinasyon yoktu

4. Selden etkilenen toplulukların yaşadıkları kriz durumu sonrasında sosyal işlevsellik kazanımları nelerdir?

   Tema 4. Kazanımlar
   - Tema 4.1. Ekoloji: Bu afet biz istediğimiz için yaşandı
   - Tema 4.2. Kapasite / Kaynak Gelişimi: Madem afeti yaşayacaktım keşke daha önce yaşasaymışım
   - Tema 4.3. Tavsiye: Ben yapabildiysem sen de yapabilirsin

Tema 1: Yaşantılar

Yaşantılar teması, afetin beş gelişim boyutunda meydana getirdiği etki ve değişimleri tanımlamaktadır. Bu doğrultuda sırasıyla afetin; fiziksel, sosyal, duygusal, bilişsel ve manevi boyutta etkilerine ilişkin tartışmalar bu tema altında yer almaktadır.

Tema 1.1. Fiziksel Etkiler: En çok kırılgan gruplar zarara uğrar

Afetin fiziksel etkileri; afet nedeniyle ortaya çıkan kişi ya da nesne ile ilgili fiziksel sonuçlarının tamamıdır. Bu nedenle fiziksel etkiler çok farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Bozkurt sel afetinin fiziksel etkileri; aile üyesi, arkadaş, akraba gibi sevilen bir yakının kaybı; kalp krizi, psikosomatik rahatsızlıklar, yaralanma, iştah, kilo kaybı, uyku problemleri gibi sağlık kaybı; kişisel bakımından taviz verme, her şeye ihtiyaç duyar hale gelme, para ile satın alınabilecek mal ve hizmetlere ulaşamama gibi imkan kaybı; ev, işyeri, arazinin zarara uğraması, istihdam kaybı gibi ekonomik kayıplar altında birleşmektedir.

İlgili literatürle birlikte değerlendirildiğinde bir afet sonrasında yaşanan kayıplarla çalışmanın bulguları örtüşmektedir. Literatürde afetin fiziksel etkileri arasında; aile üyesi ya da sevilen

bir kişinin kaybı (Huang ve Wong, 2013: 333), organ/uzuv kaybı/hasarı, baş ağrısı, kalp çarpıntısı (Chae, Won Kim, Rhee ve Henderson, 2005: 638) cinsel isteksizlik, bağışıklık sistemi bozuklukları (AFAD İstanbul İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü, 2009), ev/ işyeri /tarla gibi maddi değeri olan alanların ve yerleşim alanı altyapı sistemlerinin hasara uğraması (Drolet ve ark, 2018) sayılmaktadır. Görüldüğü gibi Bozkurt sel felaketinin topluluk ve birey üzerindeki fiziksel etkileri literatürle uyumluluk göstermektedir.

Yaşanan kayıplar sosyoekonomik düzeye göre incelendiğinde, afetin fiziksel etkilerinin düşük sosyoekonomik düzeyden katılımcılarda çok daha yoğun deneyimlendiği görülmektedir. Yüksek sosyoekonomik düzeyden katılımcılarda ise afetin fiziksel etkileri diğer sosyoekonomik düzeylerle kıyaslandığında en düşük seviyededir. Araştırmanın bu bulgusu yoksulluğun afetler karşısındaki kırılganlık düzeyini artıran unsurlardan biri olduğunu göstermektedir.

Çalışmanın bu bulgusu yeşil sosyal hizmetin en temel argümanlarından birini destekler niteliktedir. Dominelli (2012: 56), yeşil sosyal hizmet tartışmalarında afetlerle yoksulluk arasında oldukça yakın bir ilişkinin varlığına dikkat çeker. Yoksulluğun kendisi bir sosyal felaket olarak afetin olumsuz etkilerini artırmakta ve baş etmeyi daha da zorlaştırmaktadır. Sosyoekonomik anlamda daha güvencesiz olan gruplar, afetin kişi ve grup üzerindeki olumsuz etkilerine karşı daha savunmasızdırlar. Bunun yanı sıra afetler toplumdaki eşitsizlikleri daha da şiddetlendirme potansiyeline sahiptir (Dominelli 2014: 344). Yani yoksullar afette daha fazla zarara uğrar ve bu zararla kırılganlıkları artarak afetin etkilerine karşı daha da savunmasız hale gelirler. Afetlere yanıt verirken sosyal kırılganlığı artıran faktörlere karşı duyarlı olunmalıdır. Yoksul ve marjinalleştirilmiş nüfus gruplarının yaşam standartları ekolojik dengeye zarar vermeden yükseltilmeldir (Dominelli, 2012: 50). Bu gerçekleştiği takdirde afetin birey ve topluluk düzeyinde etkileri hafifleyecek ve daha kolay baş edilebilir duruma gelecektir.

Fiziksel etkiler yaş gruplarına göre değerlendirildiğinde yine kırılganlığın fiziksel kayıpları artırdığı görülmektedir. Daha ileri yaş dönemlerinde olan 50-65 yaş katılımcı grubunda yaşanan sağlık kayıpları bu kapsamdadır. Sağlıklı olmak açısından daha kırılgan yaş grubunu oluşturan katılımcılar, aynı konuda daha fazla mağduriyet yaşayan grubu oluşturmaktadır. Ek olarak henüz gelir getiren bir işe sahip olmayan ve evlilik yoluyla kendi çekirdek ailesini kuramamış daha genç yaş gruplarının aileye daha bağımlı bir hayat sürdükleri düşünüldüğünde genç olmanın bu konuda bir kırılganlık yarattığı söyenebilir. 17-28 yaş grubunda bulunan ve

afet öncesinde köken ailesiyle yaşayan katılımcılarda ebeveyn kaybının daha yoğun olması yine afetin fiziksel etkilerinin kırılgan gruplarda daha fazla deneyimlendiğini göstermektedir.

Tema 1.2. Sosyal Etkiler: Yardımlaşmanın bencillikle yarışması ve bencilleşmenin kazanması

Bu temanın oluşmasında katılımcıların kişiler arası ilişki değişimlerinde ağırlıklı olarak bencilleşme ve yardımlaşma hususlarına değinmeleri ve çoğunlukla bu iki değişimi birbiri ardına kullanmaları etkili olmuştur. Katılımcı söylemlerinden afetin sonrasındaki ilk birkaç günde insanların birbirleri için harekete geçtikleri, yardımlaşma pratiklerini yoğun olarak uyguladıkları ancak ilerleyen günlerde bu sosyal değişimin tam tersi bir dinamiğe dönüşerek birbirlerini hizmetlerden yararlanma konusunda birer rakip olarak değerlendirerek bencilleştikleri anlaşılmaktadır. Bir diğer ifade ile afetin sosyal etkileri öncesinde biz odaklı eylemlerde sonrasında ise ben odaklı eylemlerde gözlenmektedir.

Araştırmanın bu bulgusu literatürde afetlerin topluluk düzeyindeki etkileriyle örtüşmektedir. "Afetlerde psikolojik ilkyardım" eğitim materyaline göre; bir afet yaşandığında ilk olarak afetten kurtulanlar koordinasyonsuz ve doğrudan şekilde müdahaleler gerçekleştirerek topluluktaki diğer üyeler için harekete geçmektedir. Kahramanlık evresi olarak tanımlanan bu dönemde afetten etkilenenler yardımlaşma pratiklerini kendiliğinden gerçekleştirmektedir. Ancak genellikle afetin ilk üç günü boyunca devam eden bu süreç; bölgeye dışarıdan gelen yardım, destek ve müdahale ekipleriyle birlikte değer kaybetmektedir. Görevliler, gönüllüler ve yetkili otoritelerce gerçekleştirilen müdahalelerin görünürlüğü afetten etkilenenlerin rahatlamasını ve hoşnutluğunu beraberinde getirdiği için balayı evresi olarak tanımlanmaktadır. Bu dönemdeki yoğun hizmet ve desteğin süreç içinde azalmasıyla birlikte hayal kırıklığı dönemi başlar. İhtiyaçlarının henüz tam olarak karşılanmadığını deneyimleyen afetten etkilenenler, müdahalelerin azalmasıyla birlikte korku ve endişeyi deneyimlerler. Bu endişe ve korku daha fazlasına ihtiyaç duymaktan ancak ihtiyaçların karşılanamayacağını hissetmekten kaynaklanmaktadır (AFAD İstanbul İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü, 2009: 7-8).

Saha bulguları böyle bir endişenin varlığını kişiler arası süreçlerde bencilleşme dinamiğindeki artışla kendisini göstermektedir. Katılımcılar, yardımların daha ne kadar ve nasıl geleceği hakkında bilgi sahibi olunmadığı için insanların var olan yardım ve hizmetlerden mümkün olduğunca fazla stoklamaya çalıştığını paylaşmışlardır. Ancak bu pay kapma yarışı sadece kaynakların etkin olmayan kullanımını beraberinde getirmekle kalmamış aynı zamanda

diğerlerinin hakkını gözetmeyenlere karşı yerel halk arasında kişiler arası öfkeyi de doğurmuştur. Bencil ve aç gözlü olarak etiketlenen diğerlerinden uzaklaşma diğer bir ifadeyle sosyal yaşamdan geri çekilme yaşanmıştır. Dahası, öfke duyulanlardan olmamak için ihtiyacını karşılayacak hizmetlerden yararlanma konusunda endişeler hissedilmiş ve bu nedenle hak kayıpları yaşanmıştır. Araştırmanın bu bulgusu literatürle örtüşmektedir. Allipour ve ark. (2015: 693) afete müdahale sürecinde yerel insan sermayesinin ihmal edildiği tepeden gerçekleştirilen hizmetlerle sosyal ağların tahrip edilerek bencilleşmeye neden olduğundan bahsetmektedir. Tek yönlü gerçekleşen ve süreci ve akibeti belirsiz müdahaleler sosyal bölünmeyi tetiklemektedir. Bu olumsuz etkinin yaşanmaması için bölge içinde var olan kaynakların daha etkin kullanılması ve afetten etkilenenlerle daha etkin bilgi paylaşımının yapılması gerekmektedir. İhtiyaç duyulan her şeyin bölgeye dışardan getirilmesi yerel insan sermayesinin ihmal edilmesine neden olarak sosyal dinamiği olumsuz yönde etkilemektedir.

Araştırma bulguları sosyal etkiler arasında, insanların yalnızlaştığını göstermektedir. Özellikle düşük sosyoekonomik düzeyden katılımcılar arasında yalnızlaşma daha yoğun yaşanmaktadır. Benzer şekilde depremden sonra sosyal yaşamdaki değişimleri inceledikleri çalışmalarında Kasapoğlu ve Ecevit (2001: 42) yaşanan olumsuz deneyimlerin sonucunda insanların hiçbir şey düşünemeyecek ve yapamayacak hale gelmesiyle sosyal ilişkilerin zayıfladığını bulmuşlardır.

Öte yandan aynı çalışmalarında Kasapoğlu ve Ecevit (2001: 42) insanların kolektif ilişkilere daha fazla ihtiyaç duyarak kamusal ve özel alanda kararlara katılımlarının arttığını ve sivil toplum konusunda daha bilinçli hale geldiklerini de bulmuşlardır. Literatürde yer alan bu bulgu da çalışmanın bulgularıyla uyumluluk göstermektedir. Afet öncesiyle kıyaslandığında kollektif faaliyetlere ilgi ve katılımın artması, demografik değişimlere yönelik hassasiyet ve beklentiler, çevresi için sorumluluk alma bulguları literatürle aynı çizgide sosyal etkilerin yaşandığını göstermektedir.

Afet sonrasında akut dönem müdahalelerden uzun dönemli iyileştirme çalışmalarına kadar her aşamada sosyokültürel yapı ve dinamiğin dikkate alınması ve desteklenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda Alipour ve ark.'nın belirttiği gibi (2015: 693-696) afetin sosyal yapıda; sosyal kırılganlıkları artırma, sosyal belirsizliklere bağlı karmaşa doğurma ve yerel insan sermayesini ihmal etme noktalarında olumsuz sonuçlar doğurduğu dikkate alınmalıdır. Afet bölgesine gelen yardımların afet öncesi sorun ve dezavantajlı nüfus grupları gözetilerek planlanması sosyal kırılganlığı azaltacak faktörler arasındadır. Sosyal belirsizlik ve karmaşanın yaşanmaması için sosyal statü ve rollerdeki değişimlerin, istihdamla ilgili problemlerin, göç

ve yer değiştirmeye bağlı sosyal destek kayıplarının engellenmemesi için hassasiyet gösterilmelidir. Böylece yalnızlaşma ve sosyal izolasyonla mücadele mümkün olabilir. Yerel insan sermayesinin ihmal edilmemesi için bölge ihtiyaçlarının öncelikle bölge kaynaklarından destek alınarak karşılanması ve yerel katılımın sağlanması gözetilmelidir.

Tema 1.3. Duygusal Etkiler: Bugün dünden daha iyiyim

Bu temanın belirlenmesinde katılımcıların afetle birlikte üzüntü, endişe, öfke, korku, yas gibi olumsuz duyguları yoğun olarak deneyimlemeleri ile bu olumsuz duyguların süreç içinde hafiflemesi -günden güne iyileşmek- etkili olmuştur.

Afetin duygu, öz farkındalık ve öz kabul süreçlerine etkisi afetin duygusal etkileri olarak ifade edilmektedir. Bu etkiler incelendiğinde depresyon, anksiyete (Chae, Won Kim, Rhee ve Henderson, 2005: 6641-642), stres (Huang ve Wong, 2013: 333), suçlayıcı olma, kontrolcü olma, ilgi kaybı (Tomanbay, 2000: 132), endişeli olma, hüzün ve keder (Doostgharin, 2009: 101-102) yaygın duygusal etkiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra daha önce ihtiyaç duyulmayan temel madde ve hizmetler konusunda yardım almak zorunda kalmak utanç duygusununun geliştirilmesine neden olabilmekte ve travmatik deneyimler nedeniyle korku ve fobi geliştirilebilmektedir (Rock, Joseph ve Harper (2018: 149).

Araştırma bulguları literatürü destekler niteliktedir. Karamsarlık, duygusallık, mekânsal aidiyetini kaybetmek, çaresizlik, yardım istemekten utanma, yardım almanın üzücü olması, kırgınlık, ilgi kaybı, duygu kaybı alt kodlarıyla birlikte üzüntü kodu çalışmada en fazla işlenen kodlardan bir tanesidir. Derezotes'in (1999: 209) belirttiği gibi üzüntü ve neşeyi hissedebilmeyi içeren duygusal derinliğin sağlanması insan gelişimi için hayati bir durumdur. Ancak kalıcı kederle birlikte neşeyi hissedememe ve mutluluk getiren aktivitelerden kaçınma bazı katılımcılar için hala devam etmektedir. Benzer şekilde Akgül Gök (2023A: 189), 6 Şubat depremlerinden sonra gerçekleştirdiği çalışmasında afetin birey üzerinde olumsuz duygusal etkilere neden olduğu ve çaresizlik öfke, inkar, belirsizlik, umutsuzluk gibi olumsuz duyguları ortaya çıkardığından bahsetmektedir.

Yaşanan sel felaketi sonrasında gözlenen yaygın duygusal etkilerden bir diğeri ise endişe, korku ve fobilerle ilgilidir. Katılımcılar; kendilerinde, yakın sosyal çevrelerinde ve topluluklarında korku ve endişenin hakim olduğunu belirtmişlerdir. Bununla birlikte topluluğun oldukça önemli bir kısmında su, yağmur, deniz, köprü, akarsu travmatik anıları

canlandırmakta ve bu varlıklara ilişkin fobiler gözlenmektedir. Öte yandan araştırmanın bulguları kısmında değinildiği üzere Bozkurt İlçe merkezinin tam ortasından Ezine Çayı geçmektedir. Yerleşim ve yaşam alanları bu çayın doğu ve batı yakasında konumlanmakta (Kastamonu Valiliği, 2024) ve sıradan bir günde sıradan bir kişi için bu çayı birkaç kez geçmek gerekebilmektedir. Ek olarak karadeniz ikliminin hakim olduğu bölgede yılın önemli bir kısmı bol yağışlı geçmektedir. İlçe merkezinin denize uzaklığı ise 2-3 km civarındadır. Yani fobi geliştirilen varlıklardan uzaklaşabilmek topluluk için pek mümkün görünmemektedir. Bu nedenle, afetin iki yıl sonrasında hala etkisi gözlenen fobiler konusunda özel olarak planlanan çalışmalara muhakkak ihtiyaç vardır.

Yaşamın bir daha eskisi kadar iyi olamayacağını düşünerek, motivasyonunu kaybederek ve hayal kırıklığına uğramaktan korkarak düşünsel ya da eylemsel boyutta harekete geçememe durumunu işaret eden karamsarlık, afetin önemli psikolojik etkilerinden bir diğeridir. Bu etki, düşük sosyoekonomik düzeyden katılımcılarda diğerleriyle kıyaslandığında çok daha yoğun gözlenmektedir. Diğer bir ifadeyle düşük sosyoekonomik düzeyden katılımcılar gelecekleri hakkında daha karamsar bir izlenime sahiplerdir. Aynı etki yaşa göre incelendiğinde daha genç katılımcılardan oluşan 17-28 yaş grubunda bu duygunun yoğunlaştığı görülmektedir. Var olan kaynak ve potansiyellerin kullanımını engelleyen, fırsatlar karşısında harekete geçebilme ile tehlike ve riskler karşısında önlem alabilme becerisini etkileyen bir duygu olarak karamsarlık duygusunun yaşanan afetle birlikte artması oldukça önemli bir müdahale alanını işaret etmektedir. Geleceğe umutla bakabilme konusunda özellikle daha genç yaş gruplarına ve düşük sosyoekonomik düzeyden bireylere yönelik çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Afetin duygusal etkileri kuşkusuz afet sürecindeki tanıklık ve deneyimlere, yaşanan kayıplara göre değişmektedir. Araştırma bulguları afetin duygusal etkilerinin ekonomik kayıplarla ilişkili olduğunu göstermektedir. Ev, işyeri, mal kaybı gibi büyük bir ekonomik kayıp yaşayan katılımcılar afetin duygusal etkilerini daha yoğun olarak deneyimlemektedirler. Ancak karşı karşıya kalınan yaşam zorluklarından ne oranda etkileneceği hususu sadece kayıplarla ilgili değildir. Akgül Gök'ün (2023A: 289) belirttiği gibi aynı zamanda bireyin kişilik özellikleri, sosyal destek sistemleri, kültürel öğeler, sosyoekonomik düzey, olayları anlamlandırma ve algılama biçimi, öz farkındalık düzeyi, ölümle sonuçlanan bir yakın kaybının olup olmadığı bu yaşam zorluğu karşısında geliştirilen duygu ve tepkileri biçimlendirmektedir.

Tanık olunan travmatik olaylar ve kayıpların hüznüyle yas duygusu yaşanmaktadır. Yas tepkisi, afetin ardından normal olmakla birlikte başarılı şekilde tamamlanması gereken bir süreçtir. Ancak afetin iki yıl sonrasında gerçekleştirilen saha araştırma bulguları bazı

katılımcıları inkar sürecini atlatamadıklarını göstermektedir. Oysa, Türkiye Psikiyatri Derneği (2024) ani ve beklenmedik ölümlerde bu sürecin daha karmaşık bir hal alabileceğinin altını çizerek, kaybın birkaç hafta sonrasında inkar sürecinin tamamlanması ve birkaç ay sonrasında özlem, üzüntü duygularının yoğunluğunun azalmasını normal yas süreci olarak bildirmekedir. Saha bulguları ise; aile üyelerinden yakın kaybı yaşayanların hala inkar, yoğun üzüntü, hüzün ve sürekli ağlama gibi tepkileri devam ettirdiklerini göstermektedir.

Buna ek olarak araştırma davetini reddeden katılımcıların da yakın kaybı yaşadığı eklenmelidir. Bu da araştırma için önemli bir bulgudur.

Afetin duygusal gelişim boyutunda etkileri bütüncül şekilde değerlendirildiğinde yoğun kayıpların yaşandığı, travmatik durumlara tanık olunduğu ve deneyimlenen kriz sürecinde krize müdahalenin etkin şekilde gerçekleştirilemediğini anlaşılmaktadır. Derezotes'in (1999: 146) belirttiği gibi krize müdahale; müracaatçıların kriz öncesi işlevsellik düzeyine dönmesine ve kimi durumlarda daha üst bir sosyal işlevsellik düzeyine ulaşabilmesi için yürütülen bir müdahaledir. Her ne kadar topluluk düzeyinde değerlendirildiğinde katılımcılar afet ile saha araştırması arasında geçen iki yıllık süreçte daha iyi hale gelmiş olsalar da bazıları için önceki sosyal işlevsellik düzeyine geri dönememe söz konusudur. Bu bulgular birlikte düşünüldüğünde yas sürecinin atlatılması ve normal yaşama geri dönüş sürecinin hızlandırılması için daha fazla müdahaleye ihtiyaç olduğu ve bu ihtiyacın hala devam ettiği görülmektedir.

Tema 1.4. Bilişsel Etkiler: Kötü şeyleri unuttum

Araştırmanın saha bulguları doğrultusunda afetin duygusal boyutta etkileri değerlendirildiğinde çalışmanın dördüncü alt teması olarak "kötü şeyleri unuttum" elde edilmiştir. Bu temanın seçilmesinde katılımcıların unutkanlık ve iyi olmak için kasten maruz kalmaktan kaçınma konularında yoğun paylaşımları etkili olmuştur.

Araştırma saha bulguları bilişsel etkiler arasında unutkanlık, odaklanamama, derealizasyon, maruz kalmaktan kaçınma, algı kaybı, tepkisizlik, zihinsel gerileme ve inkar tepkileri yaşandığını göstermektedir. Bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde afetten etkilenenlerin yaşadıkları süreç ve durumlara karşı yani kendi yaşamlarına karşı bilişsel olarak uzaklaştığı görülmektedir. Benzer şekilde Kasapoğlu ve Ecevit (2001: 10) afet sonrasında insanların etrafındaki olayları yorumlama ve bu olaylara anlam yükleme becerilerinde gerilemeyle

seyreden bir yabancılaşmanın yaşandığından bahsederler. Bu yabancılaşmaya benzer bir sürecin 11 Ağustos sel felaketinden sonra yaşandığı görülmektedir. Katılımcılar etrafında olup bitenlere karşı ilgi, algı kaybı yaşadıklarını bildirmektedir.

Maruz kalmaktan kaçınma afetten etkilenenler arasında iyilik halini korumak ve yükseltmek için kasten uygulanan bir stratejiyi ifade etmektedir. Bu kapsamda katılımcılar evlerinde cam ve perdeleri kapatıp dış dünyadan olabildiğince kendilerini uzakta tutarak, sosyal medya ve kendi kişisel galerindeki afet görsellerinden kaçınarak, mümkün mertebe diğer afetten etkilenenlerle iletişimlerini kopararak bilişsel etkileri düşük düzeyde tutmaya çalışmışlardır. Bu stratejiler her ne kadar ilk etapta kulağa makul gibi görünse de içinde yaşanılan gerçeklikle bağın koparılması ve afet gerçeğinin inkar edilmesi gibi olumsuz etkilere sahiptir.

Uluslararası literatür incelendiğinde, maruz kalmaktan kaçınmadan ziyade "maruz bırakma" bir dirençlilik geliştirme stratejisi olarak uygulanmaktadır. Örneğin afetlere en hazırlıklı ülke olarak bilinen Japonya'da 2011 yılında meydana gelen 9.0 büyüklüğünde deprem, bu depremin tetiklediği tsunami ve tsunami dalgalarının nükleer enerji santralini tahrip etmesiyle yaşanan üçlü felaketin ardından maruz bırakma stratejisi uygulanmıştır. Yaşanan olumsuz deneyimlerden ders alınması, afetlerle yaşamanın öğrenilmesi ve kent belleğinin sürekliliği için hasarlı binalar bilinçli olarak yeniden yapılanma sürecinde korunmuş, afeti hatırlatan çeşitli anıt ve semboller inşa edilmiş, afet fotoğrafları ve afetten çıkarılan cisimlerin sergilendiği müzeler açılmış, tsunami dalgalarıyla su seviyesinin nereye kadar yükseldiğini gösteren işaretlemeler yapılmıştır. Bu yolla, halk ve yöneticiler düzeyinde afetin yaşam gerçekliği olarak kabul edilmesi sağlanmaya çalışılmıştır (Güler, Sözdinler, Arikawa ve Yalçıner, 2018: 8620). Araştırma bulgusu bu bağlamda değerlendirildiğinde afetin bilişsel etkileriyle mücadele stratejilerinin afete hazırlıklı olmak konusunda önemli bir handikapı beraberinde getirdiği fark edilmektedir. Öte yandan her ne sebeple olursa olsun sosyal yaşamdan geri çekilmenin ek riskleri taşıdığı açıktır.

Araştırma bulguları ayrıca afetin psikolojik etkileriyle bilişsel etkilerinin ilişkili olduğunu göstermektedir. Üzüntü, karamsarlık, endişe, öfke gibi psikolojik etkileri daha yoğun deneyimleyen katılımcıların daha yüksek düzeyde unutkanlık yaşadığı görülmektedir. Bir önceki tema altında tartışıldığı üzere, afetin fiziksel etkilerinin olumsuz psikolojik etkilerle ilişkili olduğu hatırlandığında beş gelişim boyutunun birbirini etkilediği ve tam bir iyilik hali için kapsamlı ve çok boyutlu müdahalelerin gerekliliği görülmektedir. Bu durum uluslararası literatürde karşılığını bulmakta ve afete müdahale sürecinin salt bir sürece indirgenemeyeceğini desteklemektedir. İlgili literatüre göre afet sonrası iyileşme için sağlık,

ekonomi, fiziksel, sosyal, kültürel ve çevresel bileşenlerin birarada onarılması ve geliştirilmesi gerekmektedir. Yani tam bir iyileşmenin sağlanması için yeniden yapılanma, maddi kayıpların yerine konması ya da rehabilitasyon hizmetlerinden çok daha fazlasının eş zamanlı gerçekleştirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır (Australian Institue for Disaster Resilience, 2018: 4).

Tema 1.5. Manevi Etkiler: İnşallah bu sınavı geçmişizdir

Temenni ve kabullenmeyi içeren bu temanın elde edilmesinde; katılımcıların yaşadıkları afeti tanrının takdir ettiği bir sınav olarak algılamaları ve bu sınavla mücadelede inançlarından yoğun olarak destek almaları etkili olmuştur. İsyan etmeden kabullenmek ve neden böyle bir sınava tabii tutuldukları konusunda dönüp kendini ve topluluğunu eleştirmek afetin ardından gözlenen en temel manevi etkidir. Bu nedenle çalışmanın beşinci teması inşallah bu sınavı geçmişizdir dileği yaşanan manevi etkileri özetler niteliktedir.

Maneviyat gizli kalmış yönlerin, sosyal olarak daha az kabul edilebilir yanların farkedilmesi ile ilişkilidir. Bu açıdan bakıldığında maneviyat din ve inançtan farklı bir olgu olsa da içinde din ve inançla ilgili mekanizmaları da barındırmaktadır (Derezotes, 1999: 215). Maneviyat kişinin zorlukla mücadele sürecinde destek aldığı içsel gücün merkezi olarak insanı ileriye taşıyan ve mücadele kapasitesini artıran şeydir (Mathews, 2009: 5). Bu bağlamda manevi etkiler başetme becerilerini şekillendirmektedir.

Maneviyat her ne kadar din ve inançtan farklı bir anlam taşısa da inançlı bir insanın pratiğinde bu ikisini birbirinden ayırmak zaman zaman güçtür. Bu güçlük, afetin manevi etkileri kod ağacında da görülmektedir. Afetin manevi etkileri ölüm, yaşam, kendi haline şükretmek, kadercilik, inanç, değerler ve baş etme becerileri kategorileri altında toplanmış ancak her bir kategorinin altında din ve inançla ilgili kod ve paylaşımlar yer almıştır. Daha kısaca ifade etmek gerekirse, araştırma bulguları maneviyat içinde din ve inanç mekanizmalarının oldukça baskın olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgu ilgili literatürle uyumlu bir içeriğe sahiptir. Her ne kadar inancın gerektirdiği ritüellerin yerine getirilmesi ve inancı anlamlandırma biçimi kişiler arasında farklılık gösterse de afet sonrasında inanç temel bir başetme mekanizması olarak yaşanmaktadır (Akgül Gök, 2023A: 180).

İsyan etmeme- kabullenme, ilahi adaletin tecelli edeceği konusunda içsel huzur, yaşanan afetin ilahi bir ceza olarak görülmesi ve ölümlerin yazgı olduğu alt kodlarıyla birlikte kadercilik

anlayışı katılımcılar arasında yoğun olarak gözlenmektedir. Bu durum yaşanan afetin nasıl algılandığı ve değerlendirildiği ile ilgili önemli bir bilgi içermektedir. Bu algılama biçimi karşılaşılan yaşam zorluğunun üstesinden gelebilmek için kullanılan bir başetme stratejisi olarak ön plana çıkmaktadır. Bu bulgu literatürle uyumludur. Aten, O'Grady, Milstein, Boan ve Schruba (2014: 20) afeti yaşayan ve sağ kurtulanların afetin bir tanrı eylemi olduğunu kabul etmenin yaşanan zorluklarla mücadelede sıklıkla başvurulan bir başetme stratejisi olduğundan bahsederler. Böyle bir algılama karşılaşılan olağanüstü durum karşısında anomi halinin gelişmesini engeller. Haliyle toplumsal kopma ve anlamsızlaşma riski taşıyan afetler karşısında din ve inanç sistemleri; insanları birlik ve beraberlik içinde tutan işlevsel mekanizmalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Benzer şekilde Durkheim yoğun toplumsal karmaşa ve dönüşüm dönemlerinde normların yokluğu veya toplumsal değerler üzerinde önemli bir çatışmanın olması şeklinde tanımladığı anomi riskinin arttığını bildirmektedir. Ancak Durkheim'a göre din; ahlaki otoritesi ve yaptımları sayesinde uyum ve birlikteliği sağlayarak bu anomi halinin ortaya çıkmasını engellemektedir (akt; Slattery, 2008: 35).

Öte yandan kadercilik anlayışı, birey ve topluluk düzeyinde afetlere karşı dirençliliğin artırılması noktasında bazı riskler taşımaktadır. Doğa olayları kaderin bir parçası olsa da bu olayların birer afete dönüşüp dönüşmeyeceği konusunda belirleyici olan insan eylem ve eylemsizlikleridir. Buz'un (2002: 56) ifade ettiği gibi doğa, teknoloji ya da insan kaynaklı olması fark etmeksizin olayların yetersiz tedbir ve hazırlıklar ya da standartlara uygun olmayan yapılar nedeniyle afet teşkil etmesi söz konusu olmaktadır. Ancak yaşanan her şeyin tanrı kaynaklı olduğunu düşünmek bireysel ve topluluk düzeyinde sorumluluk reddini işaret etmektedir. Dahası halkın bu sorumluluktan yetkili kişi ve kurumları da azade görmesini beraberinde getirebilmektedir. Oysa doğa olaylarının insanlar için birer afet haline gelmesi birey, topluluk ve kurumlarca süreç içinde inşa edilmektedir.

Manevi etkiler altında tartışılması gereken bir diğer husus yaşam ve ölümle ilgili anlamlandırmalardır. Araştırma bulguları çok fazla ölüme tanıklık etmek ve ölümle burun buruna gelmekten dolayı katılımcıların anlamlandırmalarının değiştiğini göstermektedir. Gündelik rutinlerin devam ettirilmesinde bir motivasyon kaynağı olan sahip olma ve daha iyi yaşama arzusunun afetle birlikte sorgulandığı ve çoğunlukla terk edildiği görülmektedir. Dünyevi hırsların yerini sevdikleriyle daha uzun süre birlikte zaman geçirme arzusuna ve değişen koşullarda yüklenilen yeni sorumlulukların yerine getirilmesine bırakması bu kapsamda sayılabilir. Ölüm konusunda ise hayatta kalmanın ikinci bir şans olarak değerlendirilmesi ve kendi ölümü ile ilgili sorgulamaların yükselmesi yoğun paylaşılan manevi

etkilerdir. Tüm bu anlamlandırma ve sorgulamalar bireyin kendi maneviyat alanını keşfetmesi ve kendi benliğini tanıması açısından önemlidir.

Topluluğun baş etme süreçleri değerlendirildiğinde katılımcıların güçlü olmak ve başına geleni isyan etmeden / kendi haline şükrederek kabullenmekle ilgili yoğun paylaşımları dikkat çekmektedir. Bir diğer ifadeyle sahip olunan gücün değişimi sağlamak ya da mücadele etmek için değil sabretmek ve başına gelene katlanmak için kullanılması söz konusudur.

Yaşanan afet katılımcıların gündelik yaşamını sekteye uğratan bir stres kaynağı olarak değerlendirilirse; bu stresin üstesinden gelmek için verilen tepkiler baş etme becerileri olarak tanımlanabilir. Bir stres kaynağı ile karşılaşıldığında bireyin anlamlandırma ve kişiliğine bağlı tepki geliştireceğini iddia eden Lazarus ve Folkman (1984: 122) başetme stratejilerini ikiye ayırmaktadır. Bunlar aktif baş etme becerileri ve pasif baş etme becerileridir. Aktif baş etme becerileri sorunun kaynağını dikkate almayı ve bununla mücadele etmeyi işaret eder. Diğer bir ifadeyle sorunu kabul edip çözüme yönelik eyleme geçmekle ilgilidir. Pasif baş etme becerileri ise; bu stres karşısındaki duyguya odaklanarak kaçınmaya yönelik geliştirilen stratejilerdir. Bu kapsamda sorunun ortadan kalkmayacağı düşünülerek kabullenme davranışı geliştirilir. Görüldüğü gibi katılımcıların güçlü olmakla ilgili yoğun paylaşımlarına rağmen sorunu kabullenme konusundaki tutumları arasında uyumsuzluk bulunmaktadır.

Öte yandan bulgular kısmında değinildiği üzere; katılımcıların güçlü olmakla ilgili anlamlandırmaları incelenmiş ve bu kodun dirençlilik sahibi olma, afet sonrasında dirençlilik kazanma, çevresi için sorumluluk alma ve kendine güvenmeyle birlikte oluştuğu bulunmuştur. Bu bulgu iki önemli iddiayı ortaya koyar. İlk olarak ilgili kodlar içinde mücadeleci olmanın bulunmaması Lazarus ve Folkman'ın (1984) modeline göre sel felaketini yaşayanların pasif baş etme stratejilerini izlediğini göstermektedir. İkinci olarak krizlerin başarıyla atlatılması dirençliliği artırmaktadır. İkinci iddia krize müdahale teorisini destekler niteliktedir.

Krize müdahale, bir kriz sonrasında elde edilen deneyimlerin benzer yaşam deneyimlerinde kullanılabilecek yeni ve daha etkili davranışlara dönüşerek olumlu büyümeye neden olmasına yöneliktir (Barker, 1995: 75). Bu doğrultuda daha önce bir krizi başarıyla atlatmış katılımcıların sahip oldukları dirençlilik sayesinde (dirençli olmak kodu) sel felaketiyle baş edebildikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca sel felaketinin dirençliliği artırması sayesinde (dirençlilik kazanmak kodu) bundan sonra karşılaşılması muhtemel krizler karşısında daha güçlü hissedildiği yani olumlu büyümenin gerçekleştiği görülmektedir.

Literatür üzerinden stresle başa çıkma stratejileri incelendiğinde; bedensel egzersiz yapma, nefes egzersizi, meditasyon, gevşeme egzersizleri, beslenme, toplumsal destek, sosyokültürel faaliyetlere katılma, masaj, dua ve ibadet ve zaman yönetimi olarak karşımıza çıkmaktadır (Pehlivan, 2019: 805-811). Katılımcıların baş etme becerileri incelendiğinde ise; girişkenlik, kendine güven, ümidini kaybetmeme, sakin kalma, kararlı olma, hobilerden destek alma, iş ve çalışmayla meşguliyet, mizah, stres unsurunu terk etmek, sosyal çevre desteği, terapi, antidepresan kullanımı, duygularını içinde yaşama, tartışmadan kaçınma, isyan etmeme, maneviyata sığınma, dış dünyayla bağını koparma ve ağlama tepkileri görülmektedir.

Görüldüğü gibi sel felaketini deneyimleyen katılımcılar başetme becerilerini genellikle kendi kişisel özellikleriyle ilişkili geliştirmekte ve meditasyon, beden ve nefes egzersizi gibi bilimsel başetme tekniklerinden yeterince destek almamaktadır. Bu durum afeti yaşayan topluluğun kendi başetme stratejilerini geliştirdiğini ancak bilimsel yöntem ve tekniklerle müdahale edildiğinde bu stratejilerin daha da geliştirilebileceğini göstermektedir. Özetle, etkin baş etme becerilerinin geliştirilebilmesi için daha fazla müdahaleye ihtiyaç duyulmaktadır.

Sonuç olarak araştırmanın ilk sorusu etrafında literatür ve araştırma bulguları tartışıldığında sel felaketinin, selden etkilenen topluluk üzerindeki fiziksel, sosyal, duygusal, bilişsel, manevi boyutlarda önemli etkileri bulunmaktadır. Beş gelişim boyutundaki etkiler beş alt tema altında tartışılmaktadır. Ancak bu etkileri net şekilde birbirinden ayırmak aslında tam olarak mümkün değildir. Çünkü afetin bir gelişim boyutundaki etkisi diğer boyutlarda da farklılık yaratmaktadır. Bu nedenle afete müdahale fiziksel kayıpların yerine konması ya da yeniden yapılanma çalışmalarının ötesinde yaşanan değişimlere kulak verilmesini gerektirmektedir.

Fiziksel etkiler kırılgan nüfus gruplarında daha yoğun hissedilse de topluluğun tamamında yoğun kayıplara neden olan afetin gelişim boyutları üzerindeki etkileri tüm yaş ve sosyoekonomik düzeyden katılımcılarda gözlenmektedir. Afetle birlikte özellikle düşük sosyoekonomik düzeyden katılımcılar arasında sosyal yaşamdan geri çekilme ve toplumsal kutuplaşmalar meydana gelmektedir. Duygusal dengenin sarsılmasıyla katılımcıların bugünü ve yarınını etkilenmektedir. Kötü olan her şeyi unutmaya çalışarak kendi yaşamına yabancılaşmayı ortaya çıkarmakta ve bu durum yine en çok düşük sosyoekonomik düzeyden katılımcılarda gözlenmektedir. Manevi etkilerde ise katılımcıların başlarına gelen bu afeti kendi haline şükrederek kabul ettikleri fark edilmektedir. Ancak bu kabul; kendisini ve içinde yaşadığı dünyayı sorumluluktan azade bırakmaktadır.

Tema 2: Psikososyal Destek Hizmetleri

Bozkurt sel felaketinin beş gelişim boyutunda etkileri bir önceki tema altında yer almaktadır. Çalışmanın bu kısmında ise sel felaketi sonrasında gerçekleştirilen psikososyal destek hizmetlerinin bu etkilerle mücadele süreçlerine katkısı literatürden destek alarak üç alt tema altında yorumlanmaktadır.

Bu temalardan ilki müdahalelerle ilgili katılımcı görüşlerini yansıtan "devletin şefkatli elinin bu kadar uzanacağını bilseydik bu kadar dert etmezdik"tir. İkincisi katılımcıların ASHB'ye bağlı personellerce yürütülen psikososyal destek çalışmalarına ilişkin görüşlerini temel alan "şimdi olsa yararlanırım, herkes yararlanır" ve üçüncüsü formal ve informal müdahale/desteklerin birlikte değerlendirilmesi sonucunda katılımcıların kendileri için en etkili gördükleri yardım ve destekleri tanımlayan "sahipsiz olmadığımız hissettik"dir.

Tema 2.1. Müdahaleler: Devletin şefkatli elinin bu kadar uzanacağını bilseydik bu kadar dert etmezdik

Bu temanın belirlenmesinde; katılımcıların beklentilerin üstünde bir müdahaleyle karşılaşmaları karşısında duydukları hoşnutluk, düşündüklerinden daha hızlı şekilde normal yaşama geri dönebilmeleri ve kayıplarının karşılanmasıyla devlet otoritesinin gücünü hissetmeleri etkili olmuştur.

Genel olarak katılımcılar ayni yardım ve nakit transferleri yoluyla kayıplarının tazmin edilmesi ve ihtiyaçlarının karşılanması konusunda hoşnutluğa sahiptir. Beklentinin ve hatta ihtiyacın üstünde bir yardım kampanyasının yürütüldüğü ve bu kampanyalardan yararlanma konusunda hiç kimsenin hak kaybına uğramadığını iddia etmektedirler. Afetin hemen ardından başlatılan hızlı müdahale çoğu katılımcıyı şaşırtmış ve etkilemiştir. Arama kurtarma çalışmalarının yanı sıra güvenli alan sağlama, gıda, giyim, barınma, bilgi gibi konularda müdahalelerin etkin ve hızlı yürütülmesi katılımcıların kaygı düzeyini azaltmış ve hafızalarında olumlu iz bırakmıştır. Bu nedenle katılımcıların müdahale süreçlerine ilişkin değerlendirmelerinde akut müdahale dönemine ilişkin paylaşımları yoğunlaşmaktadır. Benzer şekilde Harper, Nitza ve Vermeulen (2019: 1) afetin ardından hayat kurtarma, barınma yeri sağlama, gıda ve giyinme malzemeleri temin etme işlerinin hem yöneticiler hem de afetten etkilenenler için öncelikli görüldüğünü ama zaten bu fiziksel ve pratik yararların etkin şekilde karşılandığı takdirde bireylerin psikososyal iyiliğini de artırdığını söylemektedir.

Acil temel ihtiyaçlara etkin müdahale edilemediği takdirde psikososyal iyilik halinin de sağlanamayacağı kesindir. Bunun için etkili psikososyal destek hizmetleri bir piramide benzetilerek tabanına temel hizmetler ve güvenliğin sağlanmasına yönelik müdahaleler yerleştirilmektedir (IASC, 2007: 12-13). IASC'nin bu iddia ve talimatıyla, çalışmanın bulguları birebir uyum içindedir. Topluluğun genelinde deneyimlenen ihtiyaç ve kayıplara yönelik hizmetlerin katılımcıların müdahalelerle ilgili paylaşımlarında daha fazla anılması bu öncelik sıralamasını destekler niteliktedir. Ayrıca fiziksel yardımların psikolojik etkisi kodu tam da fiziksel ve pratik ihtiyaçların karşılanması yoluyla afetten etkilenenlerin psikososyal iyilik halinin artırıldığını göstermek için üretilmiştir.

Bu noktada değinilmesi gereken bir diğer husus müdahalelerin kim tarafından gerçekleştiği ile ilgilidir. Katılımcı paylaşımlarında, temada da işlendiği üzere, tüm müdahale süreci bütün olarak devlet otoritesiyle ilişkilendirilmektedir. Oysa söylemler biraz irdelendiğinde sivil toplum örgütleri, yurdun dört bir yanındaki hayırseverler ve özel kuruluşların da müdahale sürecinin birer parçası olduğu katılımcılar tarafından da farkedilmektedir. Farkındalığa rağmen bir üst kavram olarak devletin şefkatli eli kavramsallaştırılması katılımcılar arasında takip edilmektedir.

Buna Türkiye Afet Müdahale Planı'nın (TAMP) kamu, STK ve özel kuruluşların faaliyetlerini örgütlü ve koordine şekilde yürütülmesi için AFAD bünyesinde faaliyet göstermesi (AFAD, 2018: 34-36) diğer bir ifadeyle kamu otoritesi altında birleşmesi neden olmuş olabilir. Bir diğer etkenin ise; Türkiye'de 2000'li yıllardan bu yana etkisi hissedilen yeni kamu yönetimi anlayışı olduğu düşünülmektedir. Yeni kamu yönetimi anlayışı; hizmetlerin merkezi yönetimin yanı sıra yerel yönetim, STK, özel sektör arasında paylaşılmasını ancak yetki, denetim ve koordinasyonun merkezi yönetimin elinde toplanmasını işaret etmektedir. Merkezi yönetimin görev ve sorumlulukları dağıtıp yetkileri elinde tutması söz konusudur (Kesgin, 2016: 333). Bu anlayışın bir tezahürü, afetten etkilenen bireylerin ve topluluğun tüm müdahaleleri devletle ilişkilendirmesinde görülmektedir.

Tema 2.2. Psikososyal Destek Hizmetleri Hakkında Görüşler: Şimdi olsa yararlanırım, herkes yararlanır

Bu alt temanın belirlenmesinde saha araştırması sürecinde psikososyal destek hizmetlerinden yararlanma konusunda katılımcıların, afet sırasındakinden, daha fazla istekli olduklarını paylaşmaları etkili olmuştur.

Türkiye Afet Yönetimi başlığı altında değinildiği üzere TAMP'da psikososyal destek hizmet grubu ana çözüm ortağı olarak ASHB afetten etkilenenlerin psikososyal destek hizmetlerine yönelik koordinasyonundan sorumludur (AFAD, 2013: 20). Afet bölgesinde yürütülen psikososyal destek hizmetleri, hemen afetin ardından başlamış ve iki aya yakın bir süre aktif olarak devam etmiştir. İki ayın sonunda yoğunluğu azalarak izleme çalışmalarıyla dört ay daha sürmüştür. Bu süreçte AFAD'ın 26 Ağustos 2021 tarihli resmi açıklamasına göre ilk iki hafta içinde ilçe nüfusunun yarısından fazlasına psikososyal destek hizmeti verilmiştir. Bu açıklama, psikososyal destek hizmetlerin oldukça yaygın olduğunu göstermektedir. Ancak araştırma sahası sırasında katılımcıların aldıkları bu hizmetin yeterince farkında olmadıkları görülmüştür.

Psikososyal destek ekiplerinin bölgede bulunduğunu fark etmeyen katılımcılar bu durumu evden çıkmamalarına, afeti takip eden dönemde ilçeden bir süreliğine uzaklaşmalarına ya da sosyal yaşamla bağlarını sadece iş, alışveriş gibi mecbur oldukları kamusal katılımlarla sınırlandırmalarına bağlamaktadırlar. Bazı katılımcılar ise destek ekiplerini fark ettiklerini, bu hizmetlerden yararlananları gördüklerini ve hizmetlere katılım için davet edildiklerini ama kendileri tercih etmediklerini bildirmişlerdir. Bu durum hizmetlerin afetten etkilenenler tarafından yeterince görünür olmadığını veya kazanımları hakkında yeterince bilgilendirmenin yapılmadığını düşündürtmesi açısından önemlidir. Her iki durumda da psikososyal destek hizmetlerinin etkililiğinin artırılması için ek önlem ve çalışmaların yapılma gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Bu bulgu Van-Erciş depremleri sonrasında yürütülen psikososyal destek hizmetlerinin etkililiğinin incelendiği çalışma ile uyum içindedir. İlgili çalışmada barınma, gıda, ısınma gibi temel ihtiyaçların karşılanma oranları %66'lara kadar yükselirken psikososyal destek ihtiyacının karşılanma oranı %10'da kalmıştır (UNICEF, 2015: 59). Görüldüğü gibi afete müdahale sürecinde psikososyal destek ihtiyacının karşılanma oranı fiziksel ve akut ihtiyaçlarla karşılaştırıldığında oldukça düşük seviyede kalmaktadır.

Araştırma örnekleminde psikososyal destek hizmetlerinden yararlandığını beyan eden yedi katılımcı bulunmaktadır. Bu katılımcıların dördü; afeti izleyen günlerde afet süreciyle ilişkili duygu, düşünce ve deneyimlerini destek müdahale ekipleriyle paylaşarak danışmanlık hizmetlerinden yararlanmıştır. Ancak katılımcılar, hizmetin etkililiği ile ilgili olumlu bir izlenime sahip değildir. Aslında bu ekiplerin varlığı ve onlarla birebir iletişime geçmenin kendilerine iyi geldiğini ama bu pozitif etkinin yeni insanlarla sohbet etmekten ileri gidemediğini düşünmektedirler. Bu bulgu literatürle paralellik göstermektedir. Psikososyal

destek hizmetlerini değerlendirdikleri çalışmalarında Arslankoç, Salduz Doruk ve Koçak (2024: 118) afetten etkilenenlerin birbirleriyle paylaşımda bulunmaktan daha çok dışardan gelenlerle konuşmak ve afet anında yaşadıklarının yanı sıra ve afet öncesindeki güzel anılarını da paylaşmak istediklerini bulmuşlardır. Bu paylaşımlar, afetten etkilenenlerin kendilerini yalnız hissetmesini engellemesi açısından önemlidir.

Özü itibariyle psikososyal destek hizmetleri psikolojik ya da psikiyatrik bir tedavi hizmeti değil psikolojik bozukluk ve uyumsuzlukların önlenmesi, aile ve toplum düzeyinde ilişkilerin kurulması ve geliştirilmesi için güçlendirme çalışmalarını işaret etmektedir (APHB: 2020). Görüşme esnasında katılımcılarla psikososyal destek hizmetlerinin tedavi odaklı bir hizmet olmadığı paylaşıldığında konu hakkında ekiplerce bilgilendirildiklerini ifade etmişlerdir. Bu durum psikososyal destek hizmetlerinin işlev ve amaçları hakkında fikir sahibi olmalarına rağmen hizmetlerin etkililiğinin beklentilerinin altında kaldığını göstermektedir. Daha açık bir ifadeyle katılımcılar yaşam zorluklarıyla mücadelede daha somut sonuçlar alabilecekleri hizmet modellerini talep etmektedir.

Psikososyal destek hizmetleri afetin hemen ardından akut dönem müdahalelerle başlayan zaman ilerledikçe işlev ve kapsamı genişleyerek devam ettirilen bir müdahale türüdür. Psikososyal destek hizmetleri başlığı altında paylaşıldığı gibi akut dönemi; iyileşme dönemi, geliştirme dönemi ve zarar azaltma ve hazırlık dönemleri takip eder (Kızılay, 2008: 9-18). Ancak katılımcı söylemlerinden psikososyal destek hizmetlerinin akut dönemle sınırlı kaldığı anlaşılmaktadır. Katılımcılar, afetin sonrasındaki ilk gün ve haftalarda büyük bir kaosun yaşandığı ve bu süreçte iyi olmak/hissetmek için hizmetlerden yararlanmaya öncelik veremediklerini paylaşmışlardır. Fiziksel ihtiyaçların karşılandığı ve afet sonrası yeni normale alışıldığı süreçte ise psikososyal destek hizmetlerine duyulan ihtiyaç gün yüzüne çıkmıştır. Çalışmadaki "psikososyal destek ihtiyacının sonradan çıkması" ve "uzun vadeli psikososyal destek ihtiyacı" kodları bu durumu ifade etmek için üretilmiştir.

Katılımcıların afetin iki yıl sonrasında hizmetlerden yararlanma konusunda bireysel olarak istekli olduklarını beyan etmeleri ve içinde yaşadıkları topluluğa ilişkin gözlemlerinden yola çıkarak diğerlerinin de istekli olacağını bildirmeleri iyileştirme, geliştirme, zarar azaltma ve hazırlık süreçlerine daha fazla ağırlık verilmesi gerektiğini göstermektedir.

Tema 2.3. En Etkili Yardım ve Destek: Sahipsiz olmadığımızı hissettik

Sel felaketi sonrasında gerçekleştirilen psikososyal destek hizmetlerinin selden etkilenen toplulukların deneyimlediği fiziksel, sosyal, duygusal, bilişsel, manevi boyutlardaki mücadelelerine katkıları incelenirken elde edilen üçüncü ve son tema sahipsiz olmadığımızı hissettiktir. Bu tema katılımcılar için en etkili yardım ya da desteğin ne olduğu incelenerek elde edilmiştir.

Literatür afetin insanların birbirine ya da devlete karşı güven duygusunu tahrip etme potansiyelinden bahseder. Müdahalelerde aksamalar nedeniyle kamu kurumları ve hükümet yetkililerine yönelik öfke ve düşmanların ortaya çıkabileceğini iddia eder (Rock, Joseph ve Harper, 2018: 150). Ancak örnek olay bu durumun tam tersini işaret etmektedir. Beklentinin üzerinde kişi, kurum ve kaynakla ihtiyacın ötesinde bir müdahalenin gerçekleşmiş olması katılımcılar arasında güven duygusunu fazlaca tahsis etmiştir. Bu durum çalışmanın kodlarında devlete güven, millete güven tamlananlarıyla belirginleşmektedir. Drolet ve ark'nın (2018:70) belirttiği gibi aile bağları, hizmetler ya da hizmetleri sunanlara yönelik geliştirilen güven duygusu, afetten etkilenenlerin normal yaşamlarına dönüş sürecinde olumlu bir etkiye sahiptir.

Sahada geçirilen süre içinde en sık duyulan isim Süleyman Soylu'dur. Araştırma bulgularında değinildiği üzere katılımcılar, dönemin İçişleri Bakanı Süleyman Soylu'nun devlet otoritesini temsilen sahada bulunmasını ve değerlendirme, karar verme, çözüm üretme konularında aktif olarak süreci yönetmesini memnuniyetle hatırlamaktadır. Gözardı edilmedikleri ve kendi hallerine bırakılmadıkları için deyim yerindeyse minnettar bir havanın varlığı hissedilmektedir. Ancak katılımcıların sahipsiz olmadıklarını hissetmelerine neden olan tek husus siyasi liderlerin ilgisi değildir. Bunun yanı sıra kaymakamlığın, askerin, belediyenin ve diğer devlet otoritesini temsil edenlerin süreçteki gayreti güven duygusunu oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra afete müdahalede görev alan personelin empatik yaklaşımları, her ihtiyaca yanıt verecek hizmetlerin bölgede bulunması, sosyal çevre desteği ve Türk milletinin yardımseverliği bu güven duygusunun oluşmasında etkilidir. Haliyle katılımcılar için en etkili yardım ve desteğin aslında güven duygusunun yeniden inşa edilmesi olduğu söylenebilir.

Afetler gündelik rutinleri bozarak birey ve topluluklar için güven duygusunu sarsarlar. Bu güvenin yeniden oluşturulması ise psikolojik ilk yardımın temel amaçlarından ve ilkelerinden biridir (Pak Güre, 2023: 18 Şubat). Afete müdahale sürecinde merkezi yönetim, yerel yönetim, sivil toplum örgütleri, özel sektör, gönüllüler ve sosyal destek mekanizmalarıyla güven duygusunun yeniden tahsis edilmiş olduğu görülmektedir.

“Acil Durumlarda Psikososyal Programlamanın Değerlendirilmesi Rehberi”ne göre psikososyal destek programları birbiriyle ilişkili üç etkililik alanına odaklanmalıdır. Bunlar bilgi ve beceri, duygusal esenlik ve sosyal refah alanlarıdır. Bilgi ve beceri alanı kültürel baş etme mekanizmalarının artırılması, çatışma yönetimi gibi konulara odaklanmayı gerektirirken sosyal refah alanı sosyokültürel faaliyetlerin ve toplumsal rollerin sürdürülmesine yönelik müdahaleleri içermektedir. Duygusal esenlik alanı ise; güven duygusunun yeniden tahsis edilmesi ve toplumsal desteğin hissedilmesine yönelik eylemleri içermektedir (UNICEF, 2009: 10). Görüldüğü gibi Bozkurt sel felaketi sonrasında yürütülen psikososyal destek hizmetleri duygusal esenliğin sağlanması konusunda oldukça başarılıdır. Müdahaleler güvensiz bir ortamda güven duygusunun yeniden inşa edilmesi için fayda sağlamıştır. Ancak bilgi ve beceri ve sosyal refah alanlarında geliştirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

Tema 3. Eleştiriler: Her şey vardı ama koordinasyon yoktu

Bu tema altında topluluğun ihtiyaç ve beklentilerine daha uygun yanıtlar üreten bir psikososyal destek programının daha başka ne gibi özelliklere sahip olması gerektiğini anlamak için katılımcıların müdahale sürecine ilişkin eleştirileri literatür destekli tartışılmaktadır. Katılımcıların en fazla dile getirdiği eksikliklik koordinasyonun olmaması ya da sonradan sağlanmasıdır. Bununla birlikte tüm ihtiyaçların düşünüldüğü ve yanıt üretildiği yaygın kanıdır. Bu nedenle bu tema “her şey vardı ama koordinasyon yoktu” söylemiyle ilişkilendirilmiştir.

Çalışma kapsamında en fazla kod üretilen bölüm eleştiriler ve eleştiriler içinde en fazla dile getirilen problem koordinasyonsuzluktur. Ancak koordinasyonsuzluk ile tam olarak neyin anlatılmak istendiği irdelendiğinde; eleştiriler başlığı altında birçok kod ve kategori elde edilmiştir. Bunların önemli bir kısmı ayni ve nakdi yardımlarla ilgilidir. Bunun yanı sıra istihdam, hizmetlerde esnekliğin olmaması, yeniden yapılanmanın getirdiği problemler, afet öncesi ve sonrasında meydana gelen usulsüzlükler, isteksiz ya da bilgi ve beceri anlamında yetersiz görevliler, hizmetlere ulaşamama ve koordinasyonun sağlanamaması eleştirilen konulardır. Görüldüğü gibi genel olarak güven duygusunun tahsis edilmesine yeten ve memnuniyet yaratan tüm müdahalelerle ilgili katılımcıların aynı zamanda eleştirileri de bulunmaktadır. Bu durum psikososyal destek hizmetlerinin genel olarak etkili olduğunu ancak daha da geliştirilebileceğini işaret etmektedir.

Psikososyal destek hizmetlerinin ilk basamağı durum, ihtiyaç ve kaynak değerlendirmeleridir (Kızılay, 2018: 10). Ancak katılımcıların yardımlarla ilgili eleştirileri bu değerlendirmelerin etkin şekilde yapılmadığı yönündedir. Yardımların ihtiyaçlarla uyumluluğu, adaletli dağıtımı ve gerçek ihtiyaç sahipleri tarafından kullanılması konularında katılımcılar rahatsızlıklarını dile getirmişlerdir. Aslında bu eleştirilerin tamamı ihtiyaç değerlendirmelerine göre yardımların koordine edilememesi ile ilgilidir. Bölgeye, bölge ihtiyacından çok daha fazla yardımın gelmiş olması kaynakların gelişigüzel dağıtılmasına neden olmuş bu ise katılımcılarda memnuniyetten daha fazla memnuniyetsizlik yaratmıştır. Yardımlardan pay almak için ilçe dışından afet bölgesine gelenler ve ihtiyacının çok üstünde alıp stok yapan afetten etkilenenler yağmacı olarak etiketlenmektedir. Bu durumun üstesinden gelebilmek için ihtiyaç değerlendirmelerinin yanı sıra afet bölgesine giriş ve çıkışların kontrol altında tutulması ve suç fırsatının doğmasını engellemeye yönelik önlemlerin artırılması gerekmektedir. Avaner ve Ayas (2021) Elazığ ve Malatya Depremleri örnekleri üzerinden evden hırsızlık ve yağma suçlarını inceledikleri çalışmalarında kolluk birimlerince asayişin sağlandığı ve afet sonrası suçlarda önemli bir artışın yaşanmadığını bulmuşlardır. Ancak yine de afetlerin genel itibariyle suç fırsatı yarattığı "suç fırsatı (crime opportunity)" teorisi üzerinden tartışılmaktadır.

Psikososyal destek hizmetlerinin sadece sağlanmasının yeterli olmadığı aynı zamanda değerlendirilmesi ve bu değerlendirmeler ışığında geliştirilmesi üzerinde uzlaşılan bir konudur. Bu nedenle afetten etkilenenlerin eleştirilerini anlamak toplulukların ihtiyaç ve beklentilerine daha uygun yanıtlar veren psikososyal destek programının hazırlanmasında bilgi sağlamaktadır. Tam da bu amaç doğrultusunda Arslankoç, Salduz Doruk ve Koçak (2024: 119-122) 6 Şubat 2023 depremi sonrasında psikososyal destek görevlileri ile yaptıkları derinlemesine görüşmelerle hizmetleri değerlendirmişlerdir. Çalışma bulguları; kurumlar arası koordinasyonun bulunmadığını ve hizmetlerin yeterli, nitelikli ve ihtiyaca yönelik tasarlanmadığını göstermektedir. Hizmetlerin yetersizlik nedenleri; afet öncesinde psikososyal destek görevlilerinin yas ve kayıpla ilgili nitelikli bir eğitime tabi tutulmamaları, sahaya gittiklerinde tam olarak ne yapmaları gerektiğini bilmemeleri, koordinasyonun bulunmaması ile yöneticilerin isteksiz ve bilgisiz kişilerden oluşmasıdır. Aynı çalışmada, müdahale sürecinin akut ihtiyaçlara odaklanılarak ruh sağlığının ikinci plana atılması, psikososyal destek hizmetlerinin uygun olmayan ortamlarda birkaç görüşmeyle sınırlı kalması, psikososyal destek ekiplerinde ruh sağlığı çalışanı olmayanların bulunması, hizmetlerin gecikmesi, ihtiyaç belirlemeleri yapılmadan gelişi güzel yardım toplama ve dağıtımın gerçekleştirilmesi, bu durumun bazı afetzeler için çoklu hizmet alımını bazıları içinse hizmetlere ulaşamamayı getirmesi, yeterli bilgilendirmenin yapılmaması nedeniyle bilgi kirliliğinin yaşanması ve yerel

yönetim-STK arasında sağlanan işbirliği ve koordinasyonun merkezi yönetim unsurlarınca desteklenmemesi eleştirilmiştir. Görüldüğü gibi ilgili eleştirilerin önemli bir kısmı bu çalışmanın bulgularıyla örtüşmektedir.

Ancak bu çalışmada ilk günlerde yaşanan koordinasyonsuzluğun ilerleyen günlerde merkezi yönetim unsurlarınca sağlandığı, yöneticilerin afete müdahale sürecinde istekli ve başarılı görüldüğü, hizmetlerin beklenenin de üzerinde bir hızla ulaştırıldığı görülmektedir. İki çalışma arasında gözlenen farklılığın temel nedeni; sel felaketini yaşayan Bozkurt'un alan ve nüfusça çok daha küçük olmasına karşın 6 Şubat Depreminin çok büyük bir alanda sayıca fazla insanı etkilemesi temel neden olabilir. Ayrıca bu çalışmada afetten etkilenenlerin eleştirilerine yer verilirken literatürdeki ilgili çalışma psikososyal destek ekip çalışanlarının eleştirilerini yansıtmaktadır. Bu alanda aynı öznelerle karşılaştırmaya olanak tanıyan çalışmaların yapılmasına ihtiyaç vardır.

Son olarak eleştirilerin sosyoekonomik düzeylere göre farklılık gösterdiği hatırlanmalıdır. Yüksek sosyoekonomik düzeyden katılımcılar hizmetleri daha yoğun eleştirirken sosyoekonomik düzeyle birlikte sürece yönelik hoşnutsuzluk ve eleştirilerin de azaldığı çalışmanın önemli bulguları arasındadır. Ayrıca eleştirilen konular, katılımcıların yaşlarına göre değişkenlik göstermektedir. Afetten etkilenenlerin ihtiyaç ve beklentileri; kim olduklarına, içinde bulundukları duruma, yaşam dönemine, önceki yaşam koşullarına, bilinçlilik düzeylerine ve kaynaklarına göre değişmektedir. IASC (207: 11-13) etkili bir psikososyal destek hizmet modelinin; topluluğun yaygın kayıplarının yanı sıra mevcut destek ve hizmetlerle çözülemeyen müracaatçıya has problemlere de odaklanması gerektiğini bildirir. Yaş ve sosyoekonomik düzeye göre eleştirilerin farklılaşması bu katmanlı hizmet modelinin tam olarak işletilemediğini ve yaygın ihtiyaçlara yönelik organize edildiğini düşündürmektedir.

Eleştirilerin yoğunlaştığı bir diğer önemli nokta yeniden yapılanmanın handikapları kategorisi altında paylaşılmaktadır. 11 Ağustos 2021 sel felaketi hakkında bulgular kısmında değinildiği üzere Bozkurt ilçe merkezinin yaklaşık %80'i kullanılamaz hale gelmiş (Yeşilyurt, 2023: 70) ve konut, işyeri, kamu binaları, cadde ve sokaklar, köprü, alt yapı ve kentsel mekanlar yeniden yapılanmaya tabii tutulmak zorunda kalınmıştır. Bu durum şehir planlaması ve imar konusunda çeşitli memnuniyetsizlikleri doğurmuştur. Katılımcılar ilçe merkezi yeniden inşa edilirken "yepyeni bir Bozkurt" yaklaşımının izlenmesi ve yerel dokunun korunamamasından şikayetçilerdir.

Yaşanılan fiziksel mekanın kaybedilmesi (Huang ve Wong, 2013), taşınma ve yer değiştirmeye bağlı çevresel bağın kopması (Kreuger ve Stretch 2003, Bell, 2008) afetin önemli fiziksel etkileri arasındadır. Bu olumsuz etkiler karşısında yeni yaşam alanlarıyla ilgili memnuniyetin sağlanması ise yerel halkın failliğini dikkate alan planlamaları gerektirmektedir. Bu kapsamda Duyan (2002: 40) afete müdahale sürecinde sosyal hizmet uzmanları tarafından planlama ve arabuluculuk faaliyetlerinin yürütmesi gerekliliğinden bahsetmektedir. Ancak katılımcılar yeniden yapılanma sürecinde halkın görüş ve önerileri alınmadan yöneticiler düzeyinde planlamaların yapıldığını dile getirmişlerdir. İşyerlerinde, işyeri faaliyet alanının gerekliliğine uygun olmayan tasarımların yapılması; kalıcı afet konutlarının bir kısmının ulaşım açısından elverişsiz noktalara inşa edilmesi; konut dağıtımlarının basit kura sistemine dayalı yapılarak cephe, kat, prestij gibi konularda önceki yaşam alanı özelliklerinin gözetilmemesi; cadde, sokak, meydan ve sosyal etkinlik alanlarının afet öncesinden farklı yerlerde ve özelliklerde planlanması yoğun eleştirileri doğurmaktadır.

Bu gibi konularda tüm topluluğun ihtiyaçlarına yanıt verecek modeli uygulamak pek mümkün görünmemektedir. Çünkü bahsedilen eleştirilerin bir kısmı, farklı katılımcılar için eleştirilmesi değil eskisinden daha yeni ve güzel bir yaşam alanına kavuştukları için şükredilmesi gereken noktalar arasındadır. Bu nedenle farklı bir yaklaşımın izlenmesi; eleştirileri engellemeyecek sadece yönünü değiştirecektir. Ancak hizmetler planlanırken topluluğun görüş ve önerilerinin alınarak çoğunluğun talebi doğrultusunda uygulamalar harekete geçilmiş olsa bu eleştirilerin şiddeti hafifleyecektir. Çalışmada, hizmetlerde esnekliğin olmaması, talep/tercihlerin dikkate alınmaması, uzlaşma makamının bulunmaması ve halkın görüşünün alınmaması kodları bu durumu ifade eden katılımcıların söylemlerinden yola çıkarak oluşturulmuştur.

Yeşil sosyal hizmet alanındaki literatür, bütüncül ve uzun vadeli müdahale planlarında sosyal uzmanlarının yöneticilerle afetten etkilenenler arasında köprüyü kurması gerekliliğinden bahseder (Drolet ve ark. 2018: 71). Bu köprünün kurulabilmesi ise yerel halkın etkin katılımını sağlanmakla mümkün olur (Dominelli, 2014: 339). Ancak eleştiriler yerel katılımın gözetilmeden üsttenci bir yaklaşımla planlamaların yapıldığını ortaya koymaktadır. Oysa katılımcıların önemli bir kısmı topluluğun fikrinin alınması ve çoğunluğun talebi doğrultusunda planlamaların yapılması konusunda istekli ve duyarlıdır. Benzer şekilde Büyüköztürk ve Oral'ın (2024: 77) 6 Şubat 2023 depremleri kalıcı afet konutlarında kullanıcı memnuniyeti üzerine araştırması; konutların projelendirilme sürecinde fikirlerini beyan etmek isteyen katılımcıların %63-%65 aralığında değiştiğini göstermektedir.

Bu bulgular birlikte düşünüldüğünde yerel halkın hassasiyet ve faiilliğini daha fazla dikkate alan müdahalelerin sürece ilişkin eleştirileri azaltacağı ve daha iyi bir hizmet modelini mümkün kılacağı görülmektedir.

Tema 4. Kazanımlar

Selden etkilenen toplulukların kriz sonrası sosyal işlevsellik kazanımları üç alt tema altında tartışılmaktadır. Bu temalardan ilki katılımcıların ekoloji ile ilgili hassasiyetlerini içermekte ve "bu afet biz istediğimiz için yaşandı" söylemiyle desteklenmektedir. İkincisi kapasite / kaynak gelişimleridir. Bu alt tema "madem afeti yaşayacaktım keşke daha önce yaşasaymışım" söylemiyle ilişkilendirilmektedir. Üçüncüsü ise "ben yapabildiysem sen de yapabilirsin" ifadesiyle somutlaşan katılımcıların kendileriyle benzer zorluklar deneyimleyen diğerlerine yönelik tavsiyelerini içermektedir.

Tema 4.1.1. Ekoloji: Bu afet biz istediğimiz için yaşandı

Katılımcıların ekoloji ile ilgili hassasiyetleri değerlendirilerek elde edilen bu alt temanın belirlenmesinde, katılımcıların doğayla uyumsuz taleplerinin olduğunu, bu uyumsuz taleplerin otoritelerce karşılandığını ve sonucunda afetin yaşandığını düşünmeleri etkilidir. Görüldüğü gibi tema, bir doğa olayının topluluk ve yönetici işbirliğiyle afete dönüşmesini simgeleyen bir söylem içermektedir. Katılımcıların gözünde yağmur gibi sıradan bir doğa olayı insan eliyle sel gibi bir afet haline gelmektedir.

Toplum (insan yapımı/kültür) - doğa ayrımı sosyolojideki temel dikotomilerden biridir. Bu dikotomide doğa kavramı, insanın doğaya müdahale etmeden önceki durumunu tanımlar. Toplum ya da kültür ise; bir sosyal grubun üyesi olarak yaşanılan sembolik dünyayı işaret eder. Doğada kendiliğinden bulunan bir yaprak, doğa durumunu gösterirken insanın onu alıp pişirerek yemek yapmasıyla kültürel bir nesne haline gelmektedir. İnsanlar doğaya müdahale ederek onu kültüre dönüştürmektedir (Thomas, 2014: 176). Bu ayrım bir doğal afet olarak tanımlanan sellerin ne kadar doğal olduğunu tartışmaya açan başlangıç noktası olması açısından önemlidir.

Dominelli (2012: 212) afetlerin köken olay bağlamında sınıflandırılmasının geçerliliğini yitirdiğinden bahseder. Ona göre doğal afet – insan kaynaklı afet ayrımını yapmak sorunludur.

Çünkü doğal afetler insan eylem ve eylemsizliklerinin bir sonucu olarak yaşanmaktadır. Ekolojiye uygun olmayan beşeri faaliyetler nedeniyle doğa olayları afet halini almaktadır. Oysa ekolojiye saygı duyan eylemler ve gerekli tedbirlerle doğa olaylarının afet haline gelmesi önlenebilir yani doğa olaylarının doğal kalması sağlanabilir. Benzer şekilde Buz (2002: 56) doğa ya da insan kaynaklı bir olayın kendisinin değil topluluk üzerinde bozucu etki yaratmasının afet olarak kabul edildiğinden bahseder. Bu nedenle yeterli tedbir ve hazırlık çalışmalarıyla olayın afete dönüşmesi engellenebilir.

Katılımcıların ekoloji ile ilgili hassasiyetleri, yaşanılan doğal afetin çok da doğal yollarla oluşmadığını fark ettiklerini göstermektedir. Bunun için doğaya zarar verecek uygulamalardan sakınılması, doğa durumuna saygı duyulması, doğayla uyumsuz taleplerden vazgeçilmesi ve nehir yatağına yerleşim kurulmaması konularında görüşlerini paylaşmışlardır. Ancak bu noktada sel afetini yaşayan Bozkurt ilçe merkezinin çok önemli bir kısmının nehir yatağında olduğu eklenmelidir. Ezine Nehri'nin iki yanındaki vadide kurulu ilçede, yeniden yapılanma kapsamında dere yatağı genişletilmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır. Buna rağmen ilçenin önemli bir kısmı hala dere yatağındadır. Buna istinaden henüz afetin bir yıl sonrasında tekrar sel yaşanmış; işyeri, konut ve yaşam alanları bir kez daha zarar görmüştür. Bu durum doğayla uyumlu olmayan talep ve insan eylemliliğinin devam ettiğini göstermektedir.

Katılımcılar yaşanan felakette insan eylemliliğinin etkisini kabul ederken asli sorumluluğun ise yönetici ve denetleyicilerde olduğunu düşünmektedirler. Nehir yatağı haricinde önemli bir düzlüğün bulunmadığı ilçede, insanlar konfor arzuları nedeniyle nehir yatağında yaşamayı tercih etmektedirler. Aynı zamanda nehir boyunda konumlanan evlerin katılımcılar tarafından daha prestijli görüldüğü ve bir statü göstergesi olarak yorumlandığı anlaşılmaktadır. Bu nedenlerle ilçe yıllar boyu dağ yamaçlarına değil nehir yatağına doğru genişlemeye devam etmiştir. Ancak katılımcılar, halkın bu isteklerine yöneticilerin kulak verdiğinin altını çizmektedirler. Halkın değil, nehir yatağının imara açılmasına izin verenleri ekolojiye uygun hareket etmemekle suçlamaktadırlar.

Tüm bunların yanı sıra bazı katılımcıların nehir yatağı genişletme çalışmalarından memnun olmadıkları anlaşılmaktadır. Sel felaketini yaşayan ve sonuçları hakkında somut deneyimlere sahip olan katılımcıların bu çalışmaları desteklememeleri çalışma açısından oldukça önemli bir konudur. Yaşadığı konut sel felaketi sırasında zarar görmeyen ancak dere yatağı genişletme çalışmaları kapsamında evleri yıkılan katılımcılar böyle bir müdahalenin aslında gerekli olmadığını düşünmektedirler. Yer değiştirmeye bağlı bilinen çevrenin bozulması, afet kalıcı konutlarının dağıtımındaki problemler, afet konutlarının yıkılan evlerin ekonomik değer ve

prestijinin altında kalması gibi nedenlerle çalışmaları desteklememektedirler. Bu durum bireysel düzeyde hak kaybı yaşadığını düşünen katılımcıların, topluluğun tamamını ilgilendiren meselelere karşı daha duyarsız kaldığını göstermektedir. Ayrıca ekolojik hassasiyetlerin ve doğal dengenin kişisel kayıplar karşısında ikincil bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Bu nedenle hizmetlerin planlanmasında hak kayıplarının yaşanmaması için ek tedbirler alınmalıdır. Bu tedbirler sadece bireysel düzeyde değil topluluk düzeyinde de refahı artıracak ve bilinçililiği yükseltecek bir strateji olarak düşünülmelidir.

Görüldüğü gibi katılımcıların ekoloji ile ilgili hassasiyetleri kendi kişisel menfaatleri etrafında şekillenmektedir. Doğa menfaatleri ile kişisel menfaatler arasında bir çatışma ya da uyumsuzluk çıktığında düşünce ve tutumlarda kişisel menfaatler baskın gelmektedir. Ancak doğayla kurulan ilişkinin daha eşitlikçi bir yapıya kavuşturulması esastır. Bu ise insanmerkezci değil ekomerkezci bir anlayışın takip edilmesiyle mümkün olabilir. Bu bulgu ekoloji alanındaki tartışmalarla uyum içindedir. Çalışmanın ekolojik sosyal hizmet ve ekolojik düşünce başlığı altında ifade edildiği gibi, Bookchin (1996: 76) insan ve doğa arasındaki karşılıklı ilişkiye toplumsal ekoloji kavramsallaştırmasıyla dikkat çeker. Bu kavramsallaştırma; toplumsal ilişkilerinin anlaşılması için öncelikle insanın sosyal alanının ekoloji bilimi dahilinde incelenmesi gerektiğini iddia eder. Böylece insanın doğadaki konumu ve insanlararası ilişkiler incelenebilir ve çevresel adalet sağlanabilir (Ungar, 2002: 484).

İnsanın doğa ile eşitlikçi bir ilişki kurabilmesi için öncelikle toplumsal ilişkilerin eşitlikçi bir hal alması gerekmektedir. Ekonomi, cinsiyet, yaş, ırk, etnisite gibi çeşitlilikler üzerinden insanların yine insanlar üzerinde kurduğu hegemonya ortadan kalkmadığı sürece, insanın doğa üzerindeki tahakkümü de sona ermeyecektir (Bookchin, 1996: 76). Diğer bir ifade ile doğanın özgürleşmesi için öncelikle insanın özgürleşmesi gerekmektedir (Kurt, 2020: 16). Aksi halde insan ve doğa arasındaki ilişkide, doğaya araçsal bir değer atfedilerek insan eylemliliğinin sınırlı şekilde düzenlenmesinden ileri gidilemez. Bu bakış açısı somut pratik fayda sağlamak için doğanın korunmasıyla ilgilidir. Oysa doğa insana fayda sağladığı ölçüde değil başlı başına ve kendinden kıymetlidir (Bookchin, 1996: 105).

Öte yandan araştırma bulguları doğanın kaynak, konfor ve prestij gibi konularla araçsallaştırıldığını göstermektedir. Alınan tedbir ve müdahaleler de buna paralel olarak sınırlı ve yetersiz kalmaktadır. Bu sınırlılığı, bölgeninin yaşadığı ikinci sel açıkça ortaya koymaktadır. Doğaya insan yaşamını tehdit edecek tehlikeler barındırdığı için saygı duyulmaktadır. Hatta bu saygı kişisel menfaatleri tehdit ettiği noktada kolayca vazgeçilebilen bir saygıdır.

Tema 4.1.2. Kapasite / Kaynak Gelişimi: Madem afeti yaşayacaktım keşke daha önce yaşasaymışım

Selden etkilenen toplulukların kriz sonrası sosyal işlevsellik kazanımları kapsamında oluşan ikinci alt tema sel öncesiyle karşılaştırıldığında daha iyi hale gelen şeyleri yansıtmaktadır. Kapasite / kaynak gelişimleri ve bu gelişimleri tasvir eden "madem afeti yaşayacaktım keşke daha önce yaşasaymışım" söyleminin belirlenmesinde katılımcıların kriz sonrası olgunlaşmaları ve afet sonrası kazanımları karşısında duydukları hoşnutluk etkili olmuştur.

Alt tema, sel felaketini yaşayan topluluğun travmalar yoluyla geliştiği, değiştiği ve yeni kaynaklar elde ettiğini göstermektedir. Bunu kapasite / kaynak gelişimi altında toplanan; kapasite gelişimi, afet karşısında hazırlık çalışmalarına önem verme, ilçenin eskisinden daha iyi olması kategorileri ortaya koymaktadır. Kod ve alt kodlar incelendiğinde kendine daha fazla değer vermeyi öğrenmek karar verme becerilerini geliştirmek, dirençlilik kazanmak, sosyal sorumluluk becerilerini geliştirmek gibi birçok kişisel kazanım görülmektedir. Bunun yanı sıra yeniden yapılanma sonrasında fiziksel çevrenin ve ekonominin önemli kazanımları olduğunu gösteren kodlar bulunmaktadır.

Bilindiği gibi afetler insan ve topluluklar üzerinde birçok olumsuz etkiye sahiptir. Ancak afetlerin bütün etkisi olumsuz olmayabilir. Duyan ve Karataş'ın (2005: 609) belirttiği gibi afetler; sevilen yakınların kaybedilmesi, hayatın anlam ve istikrarının bozulması gibi olumsuz sonuçların yanı sıra daha nadir de olsa olumlu sonuçları doğurabilmektedir. Bu durum güçler yaklaşımının ilkeleri ile uyum içindedir. Güçler yaklaşımı travmatik yaşam deneyimlerinin, tüm zarar verici etkilerine rağmen, değişimin sağlanması ve yeni fırsatların elde edilmesi için bir kaynak olabileceğini iddia eder. Travmalar yoluyla beceri öğrenen ve gelecekteki güçlüklerle baş etmelerine yardım edecek katılımlar gerçekleştiren bireyler gelişmeye ve olgunlaşmaya devam etmektedir (Zastrow, 2013: 21).

Koşullar ne kadar umutsuz görünse de her çevre gelişmenin devam etmesi için kaynaklarla doludur (Zastrow, 2013: 22). Temadan anlaşıldığı üzere katılımcılar tüm zorluklara rağmen bu kaynaklardan yararlanarak gelişimlerini devam ettirebilmişlerdir. Kişisel ve topluluk düzeyinde işlevsel kazanımlar gerçekleştirilmiştir.

Bu kazanımlardan biri ve hatta belki de en önemlisi afetler karşısında hazır olma gerekliliğinin öğrenilmesidir. Çalışmada hazırlık çalışmalarına önem şeklinde kodlanan bu kategori, güvende olmadığını öğrenme ve bireysel tedbir almanın gerekliliğini farketme kodlarını içermektedir.

Kuşkusuz afetlerin önlenmesi, önlenemediği takdirde etkisinin aza indirilebilmesi sadece bireysel düzeyde farkındalık ve tedbirlerle mümkün değildir. Ancak kurumsal önlemlerle birleştiği takdirde afet dirençliliğini oluşturabilir. Ayrıca topluluk düzeyinde bilinçliliğin oluşması/yükselmesi de tabandan tavana doğru bir etkiyle kurumsal düzenlemeleri hızlandırabilir. Çünkü yerel halkın doğayla uyumsuz talepleri, afete hazırlıklı olma konusunda farkındalığın yükselmesiyle birlikte azalacaktır. Bir önceki temada işlendiği gibi yöneticiler doğayla uyumsuz halk taleplerine kulak veriyorlarsa, topluluk taleplerinin doğaya saygılı ve uyumlu hale gelmesi yönetici eylemliliğini de doğrudan etkileyecektir. Bu nedenle afete hazırlıklı olmaya önem verme; daha dirençli topluluğun oluşturulması için sosyal değişimi tetikleyici bir işlevsel kazanım olarak düşünülmektedir.

Bu kazanım, Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi'nin dört öncelik alanından biridir. Çerçevede; yasal ve kurumsal düzenlemeler başlığı altında paylaşıldığı gibi, afet risklerinin azaltılması konusunda küresel hedefler belirlemektedir. Ayrıca bu hedeflerin 2030'a kadar başarılabilmesi için dört öncelik alanı gösterilmektedir. Öncelik alanlarından ilki afet risklerinin anlaşılmasıdır. Bunun yanı sıra afet risk yönetiminin güçlendirilmesi, dirençliliğin artırılması ile kurtarma, rehabilitasyon ve yeniden yapılanmada etkin müdahale için hazırlığın geliştirilmesi öncelikler arasındadır (UN, 2015, 23 Haziran). Görüldüğü gibi afet risklerinin varlığı ve ne olduğunun anlaşılması; afet riskinin azaltılması için ilk öncelik alanıdır ve Bozkurt sel afetinden sonra topluluk düzeyinde yaşanan kazanımlardan biridir. Bu kazanımların daha fazla ve yaygın olması için bilinçlendirme çalışmalarıyla desteklenmesi gereklidir.

Sendai Çerçevesi'nde belirtildiği üzere afet sonrası uzun vadeli iyileştirme, yeniden yapılanma, risk ve zarar azaltma faaliyetleri gerçekleştirildiğinde afetler; daha iyi bir yapılanma ve daha dirençli bir toplum oluşturmada kritik bir değişim ajanı rolünü üstlenmektedir (UN, 2015, 26 Haziran). Bu nedenle iyileştirme çalışmaları; yok olanın tekrar yerine konmasından ziyade fiziki ve sosyal çevreyi, ekonomiyi geliştirerek önceki koşulların ötesine geçmeyi hedefleyen faaliyetleri içermektedir (Australian Institue for Disaster Resilience, 2018: 4). Katılımcı paylaşımları da psikososyal destek hizmetlerinin yardımıyla kriz sürecinin önemli ölçüde atlatıldığını ve bazı katılımcıların diğerlerinden daha çok olmakla birlikte kazanımları bulunduğunu göstermektedir. Bu durum afetin daha dirençli bir toplum oluşturma konusunda rol üstlendiği rolü Bozkurt özelinde ortaya koymaktadır. Barbera'nın (2018: 100) belirttiği gibi afet sonrası tüm insanlar güçsüz ya da çaresiz değildir, mevcut kapasite ve kaynakların görülmesi ve desteklenmesi sosyal değişimi sağlayabilir.

Tema 4.1.3. Tavsiye: Ben yapabildiysem sen de yapabilirsin

Selden etkilenen toplulukların kriz sonrası sosyal işlevsellik kazanımlarının üçüncü ve son alt teması katılımcıların kendileriyle benzer zorluklar deneyimleyen diğerlerine yönelik tavsiyelerini yansıtan "ben yapabildiysem sen de yapabilirsin"dir. Bu tema katılımcıların elde ettikleri tüm deneyimlerin ışığında bir tavsiyede bulunmaları istendiğinde elde edilen yanıtlar doğrultusunda elde edilmiştir. Böyle bir sorunun katılımcıların kazanımlarını daha iyi fark etmelerini sağlayacağı ve psikososyal destek hizmetlerinin geliştirilmesine yönelik katkı sağlayacağı düşünülerek yöneltilmiştir. Bir diğer ifadeyle katılımcıların birer afetten etkilenen olarak psikososyal destek hizmetlerinin geliştirilmesine bilgi ve deneyimleri yoluyla katılımlarını artırmak amaçlanmıştır. Soru, görüşmenin oldukça olumlu duygularla sona ermesine ve görüşme anında hatırlanan olumsuz deneyimlerin etkisinden çıkmalarına yardım etmiştir. Ayrıca katılımcıların önemli bir kısmı soru karşısında şaşkınlık hissettiklerini ve memnuniyet duyduklarını ifade etmiştir.

Bu alt tema altında toplanan tüm paylaşımların olumlu içeriğe sahip olması çalışma açısından ayrıca önemlidir. Ümidini kaybetme, sorumluluk üstlen, güçlü ol, geleceğe odaklan ve ibadete yönel kodları altında yer alan paylaşımlarıyla katılımcılar; kendileriyle benzer zorluklar yaşaması muhtemel katılımcılara mücadele etmeleri gerektiği ve her şeyin düzeleceği konusunda telkinde bulunmuşlardır. Bu durum katılımcıların geleceğe umutla baktıklarını ve bugün bulundukları nokta dolayısıyla kendilerini çaresiz hissetmediklerini göstermesi açısından kıymetlidir.

Sorumluluk üstlenmenin gerekliliği konusundaki tavsiye özellikle 28-40 yaş grubunda bulunan yüksek sosyoekonomik düzeyden katılımcılarda ön plana çıkmaktadır. Bu durum ilk yetişkinlik döneminde ve sosyoekonomik kaynakları bulunan katılımcıların daha aktif bir mücadeleyi izlediğini ve öğütlediğini göstermektedir. Diğer bir ifadeyle kendisi, çevresi ve topluluğu için harekete geçen ve geçilmesi gerektiğini öğütleyen katılımcılar kendi kaynaklarının farkında olan noktadadır. Barbera'nın (2018: 106) belirttiği gibi afetlere müdahale sadece sosyal hizmet uzmanlarının ya da diğer müdahale çalışanlarının topluluk için bir şey yapması gibi algılanmamalıdır. Çünkü sosyal destek mekanizmaları sayesinde topluluğun kendi kendine yardım etme kapasitesi, çoğu zaman profesyonel müdahalelerden daha fazla fayda sağlamaktadır. Bu nedenle Polat'ın (2023: 135) ifade ettiği gibi sosyal bağlamın dikkate alındığı bir psikososyal destek müdahalesi risk ve zorlukların yanı sıra toplumun güçlü yönlerini mutlaka dikkate almalı ve desteklemelidir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmanın bu kısmında 11 Ağustos 2021 Bozkurt sel afeti örnek olayı üzerinden afet sonrasında yürütülen psikososyal destek hizmetlerine ilişkin sonuç ve öneriler yer almaktadır. Bu kapsamda bölümde afetin, insan gelişiminin fiziksel, sosyal, duygusal, bilişsel, manevi boyutlar üzerindeki etkilerinin nasıl olduğu, mevcut psikososyal destek hizmetlerinin bu etkilere nasıl yanıtlar ürettiği, hangi noktalarda güçlü olduğu hangi noktalarda ise geliştirilmesi gerektiği aktarılmakta ve tüm bu kapsamlı ve çok boyutlu değerlendirmelerin ışığında psikososyal destek hizmetlerinin daha iyi bir deneyim olarak yaşanmasının daha başka ne gibi özelliklere sahip olması gerektiğine ilişkin öneriler sunulmaktadır.

Doğa, insan ya da teknoloji kaynaklı olmasına bakılmaksızın afetler günümüzde giderek insan yaşamı üzerinde daha fazla etkiye sahip olmaktadır. Bu nedenle tüm bilimlerin kendi çalışma alanları dahilinde dirençli bir toplum yaratılması için bilgi üretmeye devam etmesi gereken güncel ve hassas bir meseledir. Meteoroloji kaynaklı afetlerden biri olan seller ise; insan eylem ve eylemsizliklerininden daha fazla etkilenen bir afet türü olması sebebiyle üzerinde ayrıca durulması gereken bir konudur. İlkece, doğa olaylarının afet niteliği kazanmasının önüne geçilmesi hedeflense de konuyla ilgili istatistiklerin gösterdiği üzere tüm dünya ve Türkiye giderek daha fazla afetlerden etkilenmeye devam etmektedir. Bu durum bütüncül bir perspektifle afetin öncesi, sırası ve sonrasına odaklanan bir afete müdahale planını gerektirir.

Hem uluslararası hem de ulusal düzeyde yasal ve kurumsal düzenlemeler, böyle bir afet müdahale planını sağlamak için sürekli olarak gelişmekte ve kuşkusuz bu gelişmeyi geçmiş deneyimler, araştırmalar ve gelecek projeksiyonları aracılığıyla faaliyete geçirmektedir. Bu noktada bilinçlendirme çalışmalarıyla afete hazırlıklı olmak, afet sırasında etkin psikososyal destek hizmetleriyle birey ve topluluklar üzerindeki olumsuz etkileri azaltmak ve yeniden yapılanma sürecinde dirençliliği artırmak üzere çalışan sosyal hizmet bilim ve disiplininin kayıtsız kalamayacağı aşikardır. Bu hassasiyet doğrultusunda bu çalışma kapsamında afetten etkilenen bir topluluğun afeti nasıl bir deneyim olarak yaşadıkları derinlemesine anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda çalışmada; sel felaketinin selden etkilenen topluluklar üzerindeki fiziksel, sosyal, duygusal, bilişsel, manevi etkilerinin neler olduğu; gerçekleştirilen psikososyal destek hizmetlerinin selden etkilenen toplulukların deneyimlediği bu değişimlerle baş etmeye katkısının nasıl olduğu; psikososyal destek hizmetleriyle karşılanamayan ihtiyaç ve sorunların neler olduğu, karşılanamayan ihtiyaç ve sorunların ortadan kaldırılmasına

yönelik beklentilerin neleri içerdiği; psikososyal destek hizmetlerinin daha iyi bir deneyim olarak yaşanması için neler yapılabileceği ve son olarak selden etkilenen toplulukların yaşadıkları kriz durumu sonrasında sosyal işlevsellik kazanımlarının neler olduğu araştırılmıştır.

Çalışmanın amaçları doğrultusunda elde edilen sorularla araştırma yöntemi tasarlanmış ve bu sorular doğrudan örnek olay üzerinden yanıtlanmaya çalışılmıştır. Sel felaketinin kendi gerçekliği içinde anlaşılma çabası niteliksel bir araştırma yöntemi olan örnek olay incelemesinin tercih edilme nedenidir. Örnek olayın seçiminde 11 Ağustos 2021 Batı Karadeniz sel felaketinden en çok Kastamonu'ya bağlı Bozkurt ilçesinin etkilenmesi belirleyicidir. 72 kişinin yaşamını yitirmesine ve ilçe merkezinin %80'inin kullanılamaz hale gelmesine neden olan sel afeti sonrasında topluluğun neredeyse tamamı psikososyal destek hizmetlerinin alıcısı konumuna gelmiştir.

Afet sonrasında farklı zaman aralıklarında gerçekleştirilen saha ziyaretleri, ziyaretler sırasındaki sistematik gözlem ve görüşmeler, belge ve doküman incelemeleri, ulusal ve uluslararası literatür, saha gerçekliğini yansıtan görsel öğeler ve yerel bilgi kaynaklarının araştırma sürecine dahil edildiği çalışmada, en temel veri üretme aracı ise 24 yetişkin katılımcıyla yapılan derinlemesine görüşmeler olmuştur. Sosyoekonomik düzey, yaş ve cinsiyet konularında kota sisteminin izlendiği derinlemesine görüşmeler; araştırmacı tarafından hazırlanan ve işlerliği pilot çalışmalar doğrultusunda test edilen yarı yapılandırılmış görüşme yönergesi aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Örneklem seçiminde, saha ziyaretleri sırasında ilişki kurulan anahtar kişilerden destek alınmış ve örnekleme tekniklerinden aşırı/aykırı durum örneklemesi, kartopu örneklemesi ve kolay ulaşılabilir durum örneklemesi tekniklerinden yararlanılmıştır. Görüşmeler işbirlikçi/empatik tutum izlenerek ve katılımcı söylemlerine çok gerekli haller dışında müdahalede bulunulmayarak gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler belirlenen ana temalar altında Maxqda-2024 paket programı aracılığıyla tematik analize tabi tutularak çalışmanın kod ve kategorileri elde edilmiş ve her bir araştırma sorusunu yanıtlayan alt temaların oluşturulmasında kullanılmıştır. Bu süreçte; ilçenin özellikleri, gözlemler, saha araştırma sırası ve öncesindeki temaslarda edinilen bilgiler ve ilgili literatür sürece dahil edilmiştir. Analizler sonucunda araştırma sorularını yanıtlayan dört ana tema altında toplanan 12 alt temaya ulaşılmıştır. Çalışmada 1781 kodlamanın sonucunda 355 farklı ve özgün kod elde edilmiştir. Birbiriyle ilişkili görülen kodlar biraraya getirilerek kategorilere ulaşılmıştır.

Bölümünün bu kısmında her bir tema ve alt tema altında çalışmada elde edilen sonuçlara ve konuyla ilgili araştırmacı önerilerine yer verilmektedir.

Afetin fiziksel etkileri incelendiğinde büyük bir kaybın yaşandığı görülmektedir. 72 vatandaşın yaşamını kaybettiği ve buna bağlı birçok insanın yakın kaybı yaşadığı, afet sırası ve sonrasında topluluğun sağlıkla ilgili kayıp ve gerilemelerle mücadele etmek zorunda kaldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca ilçe merkezinin sular altında kalması nedeniyle ekonomik ve çevresel birçok problem ortaya çıkmıştır. Bireylerin ev ve çalışma alanlarını kaybettiğini, gündelik yaşamlarını devam ettirmek için ihtiyaç duydukları fiziksel çevrenin zarar gördüğünü ve birçok kamusal mekanın kullanılamaz hale geldiğini söylemek mümkündür. Bu durum yaşanan doğa olayının yerel imkanlarla baş edilebilecek seviyenin üzerinde bir hasarı meydana getirerek afet teşkil ettiğini göstermektedir.

Fiziksel etkilerin bu derece yoğun yaşanmasında belirleyici olan bazı faktörlerin varlığı dikkat çekmektedir. Öncelikle ilçe merkezi coğrafi olarak bir dağ önü taşkın alanında kuruludur. Ezine nehrinin doğu ve batı yakasında konumlanan ve Küre Dağlarından toplanan suların denize döküldüğü havzanın bulunduğu noktada kurulu merkez, topografik açıdan riskli bir konumdadır. Bölgenin ormanla kaplı ve bol yağışlı iklimsel koşulları, karşı karşıya olunan tehlikelerin artmasına neden olmaktadır. Öte yandan yerel bilgi kaynakları ve ilgili literatür, yıllar içinde nehir yatağının kendi doğal alanına müdahale edilerek ilçenin batısına kaydırıldığını ve daraltıldığını göstermektedir. Ayrıca dere yatağında su akışını engelleyecek birikintilerin olduğu, önleme çalışmalarının usulüne uygun gerçekleştirilmediği ve denetlemelerin kağıt üzerinde kaldığı belirtilmektedir. Tüm bunlara ek olarak nehir yatağına en yakın konumda bulunmanın topluluk için bir prestij meselesi olduğu ve bu nedenle yaşam alanı olarak bu bölgenin tercih edildiği anlaşılmaktadır. Tüm bu yapısal, kurumsal ve bireysel hazır olunmayışların sonucunda afet meydana gelmiş ve önemli kayıplar doğurmuştur.

Bu kayıplar tüm topluluğu derinden etkilese de en fazla zarar görenler topluluğun en dezavantajlı kesimleri olmuştur. Kod frekanslarının belge grupları arasındaki dağılımları incelendiğinde, düşük sosyoekonomik düzeyden katılımcıların afetin fiziksel etkileri konusunda daha büyük bir mağduriyet yaşadığı, daha genç katılımcıların daha fazla aile üyesi kaybı yaşadığı ve daha yaşlı katılımcıların daha fazla sağlık kaybı yaşadığı görülmektedir. Bu bulgu yoksulların daha fazla yoksullaştığını, yaşamlarını idame ettirmek için yakın desteğine daha fazla ihtiyaç duyan gençlerin ise bu destekten daha fazla yoksun hale geldiğini ve içinde bulunduğu yaşam dönemi itibari ile sağlıkla ilgili daha fazla riskle karşı karşıya kalan yaşlıların daha fazla mağduriyet yaşadığını göstermektedir. Tüm bunlar birlikte

düşünüldüğünde; kırılgan nüfusların afetler karşısında daha savunmasız olduğu dikkate alınarak önleme, müdahale ve iyileştirme çalışmaları planlanmalıdır. Bu doğrultuda afetin fiziksel etkilerinin azaltılması için öneriler şu şekilde sıralanabilir.

Öncelikle doğa olaylarının afet durumuna gelmemesi için önleme çalışmalarına daha fazla odaklanılmalıdır. Bir afetin sonuçlarıyla ilgilenme maliyeti, önleme çalışmalarının maliyetleriyle karşılaştırıldığında çok daha yüksektir. Buna ek olarak yakın ve sağlık kayıplarında olduğu gibi müdahale çalışmaları her zaman kayıpların karşılanmasında çözüm getirememektedir. Bu nedenle önleme çalışmalarını artırmak hem daha işlevsel hem de daha ekonomik bir modeldir. Bu kapsamda sosyal hizmet alanında yapılacak çalışmalar öncelikle afet farkındalığı ve afetler karşısında önlem almanın gerekliliği konusunda bilinçlendirme çalışmalarını kapsamalıdır. Daha dirençli bir toplum yaratılması için yeşil sosyal hizmet alanında çalışan akademisyenler bilgi üretimini artırmalıdır. Uygulamada ise bireysel ve topluluk düzeyinde psikoeğitim ve seminerler yoluyla tehlike ve riskler, bu tehlikeler karşısında alınabilecek önlemler paylaşılmalıdır. Ek olarak medya ve iletişim araçlarıyla makro düzeyde çalışmaların yapılması ve tüm bunların doğrultusunda sosyal politikaların düzenlenmesine yönelik faaliyetler artırılmalıdır.

Önleme çalışmaları kapsamında, sosyal hizmet uzmanları ayrıca bireylerin kendi yaşamları üzerinde kontrol sahibi oldukları duygusunu perçinlemek için faaliyetler yürütmelidir. Rüstem ve Kalaycı'nın (1999: 100-101) ifade ettiği gibi kendi yaşamı üzerinde kontrol sahibi olma hissi bireysel tedbir alma mekanizmalarını teşvik etmektedir. Yani vatandaşların afete hazırlık noktasında kendini güçsüz, çaresiz hissetmesinin önüne geçecek ve eyleme yönelik tabandan tavana doğru bir sosyal değişimi teşvik edecektir. Tuncay'ın (2022, 01 Mart) belirttiği gibi özellikle kamu otoritesinin güçlü olduğu ülkemizde bireysel ve topluluk düzeyinde sorumlulukların görmezden gelinerek tüm tedbir ve müdahale çalışmalarının devlet mekanizmasından beklenmesi söz konusudur. Bu sorunun önüne geçilebilmesi ise failliği ve yerel katılımı artıracak uygulamaların etkililiğine bağlıdır.

Öte yandan afetin fiziksel sonuçlarıyla ilgilenmek sosyal hizmet açısından sadece afet öncesi çalışmalarla sınırlı değildir. Afetin sırasındaki müdahaleleri ve sonrasındaki iyileşme dönemini de kapsar. Bu kapsamda sosyal hizmet uzmanları afet sırasında barınma, gıda, giyim gibi temel ihtiyaçların karşılanmasında önemli faaliyetler yürütürler. Bu çalışmalar esnasında afet öncesi kırılganlıkların dikkate alınması ve yoksul, yaşlı, engelli gibi dezavantajlı nüfus gruplarının özel ihtiyaçlarına yanıt üretilmesi gereklidir. Afetlerin sosyal eşitsizlikleri artırdığı düşüncesinden hareketle, müdahalelerde eşitlikten ziyade adaletin sağlanması gözetilmelidir.

Ekonomik kayıpların tazmin edilmesi, ayni ve nakdi yardımların sağlanması süreçlerinde sosyal ve çevresel adaletsizlikle mücadele edilebilmelidir. Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanları ihtiyaç ve kaynak değerlendirmeleriyle ve kaynakların ihtiyaç sahipleriyle buluşturulmasında görev almaktadırlar. Ancak afetin fiziksel etkilerine daha iyi bir müdahale için bu çalışmaların etkililiğinin artırılma gerekliliği araştırma sonuçlarında açıkça görülmektedir. Bu konuda sosyal hizmet uzmanları otoriteler ve halk arasında üstlendikleri köprü görevini hizmetlerin planlanma ve organize edilmesi aşamalarında daha etkin yürütmelidir.

Travmatize olmuş birey ve toplulukla çalışırken öncelik zarar vermemedir. Bu kapsamda yakın kaybı yaşayan, yakınlarının cenazesine ulaşamayan, şok ve inkar tepkilerini yaşayan bir toplulukla çalışıldığı gerçeği ihmal edilmemeli ve afetin fiziksel sonuçlarına müdahale ederken topluluk hassasiyetleri gözetilmelidir. Bu nedenle akut dönem çalışmalarında sosyal hizmet uzmanlarının hem afetten etkilenenlerin ihtiyaç duyduğu güvenli ortamın sağlandığından hem de afete müdahale çalışanlarının desteklenerek konu hakkında hassasiyetlerinin geliştiğinden emin olmalıdır. Arama kurtarma, enkaz kaldırma gibi acil müdahalelerin gerçekleştiği süreçte işbirliği ve koordinasyonun sağlanması, psikososyal sağlığa uyumsuz durumların engellenmesi için sosyal hizmet uzmanlarınca azami dikkat gösterilmelidir.

Afetin sosyal sonuçları değerlendirildiğinde; topluluğun sosyal ilişki ve ağlarının, kültürünün ve sosyal aktivitelerinin etkilendiği ve bu etkilerin önemli bir kısmının olumsuz olduğu görülmektedir. Afetlerin sosyal etkileri fiziksel etkileriyle karşılaştırıldığında çok da zor fark edilen ve aynı şekilde zor düzenlenebilen bir alandır. Bu durum konuyla ilgili çalışmaların ikinci plana atılmasını beraberinde getirse de aslında daha hassasiyetle ele alınma gerekliliğini gösteririr.

Çalışmada en fazla tekrar eden kodlardan birisinin bencilleşme olması; bu noktada önemli bir müdahale ihtiyacını göstermektedir. Afetle birlikte katılımcıların önemli bir kısmı topluluk üyelerinin bencilleşmesinden duydukları rahatsızlığı dile getirmişlerdir. Bilindiği gibi afetler güvenlik duygusunu tehdit ederek, yaşam istikrarını bozarak ve yarının akibeti hakkında gerçeğe dayalı endişeleri doğurarak sosyal ilişkileri zedeler. Böyle bir ortamda bireyler benmerkezli davranışlar izleyerek kendi kişisel refahlarını yeniden tahsis etmeye odaklanabilirler. Ancak afet bölgesine gelecek kaynakların süre ve içeriği hakkında yeterli bilgi afetten etkilenenlerle paylaşılsa, yardım ve hizmetlerin sosyal adalet ilkesine uygun dağıtımı gerçekleşse, hak kayıplarının engellenmesi organizasyonel tedbirlerle giderilse ve

tekrar normal yaşantıya dönüleceği inancı yeşertilse bencilleşme eğiliminin engellenebileceği düşünülmektedir. Bunun için sosyal yardım ve hizmetlerin dağıtım sürecinde yaşanan aksaklıkların giderilmesi ve gelişigüzel dağıtım sisteminin tamamen ortadan kaldırılması gereklidir. Bu sadece kaynakların etkin kullanımıyla değil aynı zamanda sosyal dinamiğin zarar görmemesi ile ilgili bir gerekliliktir.

Sosyal etkiler altında en çok tekrar eden ve bencilleşme ile taban tabana zıt olması ile dikkat çeken bir diğer bulgu ise afetin sonrasında yardımlaşma pratiklerinin artmasıdır. Tüm toplululuğun afetten zarar görmesi imkanlar doğrultusunda afetten etkilenenlerin birbiriyle yardımlaşmasını beraberinde getirmiştir. Ancak tartışma kısmında açıkça ifade edildiği üzere bu iki zıt sosyal değişim birbirini izleyen dönemlerde sırasıyla sosyal yapıya hakim olmuştur. Afetin hemen ardından gelişen yardımlaşma trendi süreç içinde kendisini bencilleşme trendine bırakmıştır. Bu durum topluluğun geliştirdiği olumlu sosyal değişimin süreç içinde korunup desteklenemediğini göstermektedir. Afete müdahale çalışmalarının yoğunlaşmasıyla insanlar daha fazla pasifleşmiş, birbirinin ihtiyacını karşılama noktasında hassasiyetini kaybetmiş ve kendi mağduriyetlerinin telafisine odaklanmıştır. Oysa topluluğun kendi kendine destek becerisi, söndürülmemesi aksine teşvik edilmesi gereken bir etkidir. Bu durumda psikososyal destek hizmetlerinin çoğunlukla birey ve grup düzeyinde yürütülmesi etkili olmuş olabilir. Toplumla çalışma konusundaki boşluk giderilmelidir. Polat'ın (2023: 137) ifade ettiği gibi afet sonrasında kaynakların planlanması, hizmetlerin duyurulması ve erişiminde farklılıkların giderilmesi toplumla çalışma faaliyetlerinin daha etkin yürütülmesine bağlıdır.

Alan incelemeleri, yardımlardan pay kapma yarışının birey ve aile odaklılığın yanı sıra küçük gruplaşmalar aracılığıyla gerçekleştiğini göstermektedir. Komşuluk örgütlenmesine benzer şekilde iletişim araçlarıyla yerel halk; ağlar kurmuş ve ilçenin hangi bölgesine ne zaman nasıl bir yardım geldiği bilgisini bu gruplarda paylaşarak mümkün olan en fazla payı sahiplenmeye çalışmıştır. Böyle bir sistem grup içi etkileşimi kuvvetlendirmekle birlikte bu ağların içinde bulunamayanların hak kaybı yaşamasına neden olmuştur. Oysa komşuluk örgütlenmeleri içinde paylaşılan bu bilgiler; halkın tamamına anonslar, broşürler, müdahale ekipleri gibi daha organizasyonel mekanizmalar aracılığıyla duyurulabilse kaynakların gerçek ihtiyaç sahipleriyle daha fazla buluşması mümkün olabilir. Böylece bencilleşme nedeniyle halkın duyduğu memnuniyetsizlik, düşmanlık engellenebilir ve bencil olarak etiketlenmemek için ihtiyaç duyduğu yardımlardan feragat edenlerin mağduriyeti ve yalnızlaşmaları engellenebilir.

Bunun yanı sıra yetişkinler için sosyal bağın kuvvetlendirilmesine yönelik çalışmalar bölgede oldukça sınırlı kalmıştır. Çocuklara yönelik organize edilen bu hizmetler yetişkinler için ortak

mekanların paylaşımı ve özel günlerin kutlanmasından ileri gidememiştir. Bu nedenle katılımcılar kendi kültürel değerlerini yaşama noktasında "iki yıllık uyuyup uyanma" sürecinden geçtiklerini ifade etmektedirler. Afetin fiziksel etkileriyle mücadelenin önemli ölçüde tamamlandığı iki yıllık sürenin sonunda; toplantı, düğün, şenlik gibi kültürel katılımların tekrar gündeme geldiği katılımcılar tarafından paylaşılmaktadırlar. Hatta daha küçük ölçekli cafe buluşmaları, ev oturmaları, kadınlar arasında altın günü aktiviteleri ve semt pazarı gezmelerinin yeniden başlaması bile fiziksel etkilerin izinin silinmeye başladığı döneme denk gelmektedir. Bu durum sosyal destek mekanizmalarının ilk iki yıllık süreçte önemli ölçüde zarar gördüğünü düşündürmekte ve yalnızlaşma koduyla özellikle düşük sosyoekonomik düzeyden katılımcılarda gözlenmektedir. Oysa sosyal destek mekanizmalarının teşvik edilmesi hem normal yaşantıya dönüş sürecini hızlandıracak hem de yerel halkın birbirine destek olma düzeyini artıracak bir stratejidir. İlişkisel süreçlere daha fazla odaklanan uzun vadeli psikososyal destek hizmetleriyle bu eksikliğin giderilebileceği düşünülmektedir. İlçe dışına yönelik gezi organizasyonları, yeni hobilerin oluşturulması ve desteklenmesi için kampanyaların oluşturulması, afetten etkilenenlerin birlikte fikir üretmesini ve çalışmasını teşvik eden gönüllülük hizmetlerine daha fazla ağırlık verilmesi bu konuda gerekli görülmekte ve önerilmektedir. Özellikle gönüllü katılımların yaygınlaştırılması bu konuda önemlidir. Böylece kendi kabuğuna çekilme, pasif hizmet alıcılığı engellenebilir. Ayrıca bir amaç uğruna çalışmanın iyileştirici etkisinden ve yerel kaynaklardan daha etkin yararlanmak mümkün olabilir.

Afetin duygusal etkileri değerlendirildiğinde; afetten etkilenenlerin yaşadıkları kayıplarla ilişkili olarak birçok olumsuz duyguyla mücadele etmek zorunda kaldıkları görülmektedir. Kayıpların yas tepkisini, fobileri, öfke ve endişeyi doğurduğu görülmektedir. Buna ek olarak katılımcıları duygusal boyutta en fazla etkileyen ise üzüntü duygusunun hakimiyetidir. Üzüntü çalışmada en fazla tekrarlayan kodlardan biridir.

Afetin neden olduğu duygusal etkiler zamanında ve etkin şekilde ele alınmadığı takdirde tüm yaşamın seyrini değiştirebilecek niteliktedir. Bu nedenle afet sırasında ve uzun vadeli iyileşme safhasında psikolojik etkilerle mücadele noktasında afetten etkilenenler desteklenmelidir. Yaşanan kaybın büyüklüğü, yakın kaybının olup olmaması, önceki deneyimler, baş etme becerileri, sosyal destek mekanizmaları, dirençlilik, kültürel değerler, maneviyat ve dini inançlar psikolojik etkilerin etki ve şiddetini değiştireceğinden tüm müdahalelerin birey bağlamında bir incelemeyle planlanması önemlidir. Ancak bunun yanı sıra yaygın psikolojik etkilerin bilinmesi konuyla ilgili mezzo ve makro düzeyde çalışmaların yapılabilmesi için

gereklidir. Yani duygusal etkiler konusunda hem bireysel çeşitliliğin hem de ortaklıkların gözetilmesi gereklidir. Aksi halde bireylerin sosyal işlevselliği zedelenebilir.

Araştırma bulguları afetin üzerinden geçen iki yıllık süreçte katılımcıların önemli düzeyde iyileştiğini göstermektedir. Ancak hala mutluluğu getirecek aktivitelerden uzak durma, sürekli ağlama hali, fobiler, üzüntü, karamsarlık, kontrolcülük, endişe ve öfke gibi duygu ve davranışsal tepkiler devam etmektedir. Bu bulgu duygusal derinliğin sağlanması için; bölgede ruh sağlığını destekleyecek profesyonel müdahalelere duyulan ihtiyacı ortaya koymaktadır. Bu noktada, afet bölgesinde ve çevre ilçelerde, afetin öncesi ve sonrasında psikolog, psikiyatr, sosyal hizmet uzmanı gibi herhangi bir ruh sağlığı çalışanının daimi hizmetinin olmadığını eklemek gerekir. Öte yandan, il merkezine uzaklık profesyonel destek konusunda kendi ihtiyacını fark edenler için büyük bir engel oluşturmaktadır. Herhangi bir ruh sağlığı çalışanına ulaşmak için en az iki saat süren bir yolun katedilmesi gerekmektedir. Hizmetlere ulaşamama konusundaki bu yöreye özgü handikap, halkın kendi kendine zaman içinde iyileşmeyi beklemesini ve duygusal derinliğini kazanamamasını beraberinde getirmektedir.

Ancak tartışma kısmında değinildiği gibi, topluluğun tamamını etkileyen yaygın fobiler sürekli endişe ve tetikte olma halini beraberinde getirmekte öte yandan coğrafi unsurlar nedeniyle endişe kaynaklarından uzaklaşabilme mümkün görünmemektedir. Sosyal imkanların zaten kısıtlı olduğu bölgede önceden keyif alınan nehir boyu gezintilerinin, sahil oturmalarının, denizde yüzme aktivitelerinin fobiler nedeniyle artık keyif değil endişe verici hal alması ve bu aktivitelerin yerine yenilerinin konulamaması oldukça önemli bir problemdir. Öte yandan bazı katılımcılar psikososyal sağlıklarını iyileştirmek için psikiyatri servisine gitme, terapi alma gibi bazı teşebbüslerde bulunduklarını ancak bunu bahsedilen zorluklar nedeniyle sürdüremediklerini paylaşmışlardır. Bu durum önemli bir müdahale alanını ortaya koymaktadır.

Afetin psikolojik etkileriyle mücadelenin etkin yürütülebilmesi için ulaşılabilir hizmetlere ihtiyaç vardır. Psikososyal değerlendirmeler sonucunda böyle bir müdahaleye ihtiyaç duyan afetten etkilenenlerin belirlenmesi ve hizmetlere sevk edilmesi gereklidir. Bu doğrultuda bölgede uzun vadeli hizmet birimlerinin oluşturulması ya da en yakın hizmetlerde öncelik tanınması ve bu hizmetlere ulaşımda kurumsal planlamaların yapılarak kolaylığın sağlanması gereklidir. Bu kapsamda afet bölgesinin kendine has zorluklarının dikkate alınmadığı söylenebilir. İl merkezine ulaşım süre ve ücretleri, hizmetlerde afet bölgesinden gelenlere öncelik tanınmaması, afet bölgesinde ise böyle bir hizmet modelinin planlanmaması duygusal boyuttaki etkilerle afetten etkilenenlerin baş başa bırakıldığını göstermektedir.

Bu alandaki eksikliklere rağmen afetten etkilenenlerin süreç içinde kendilerini daha iyi hissetmeye başlamaları ise sahip oldukları güçleri ve toparlanma becerilerini göstermektedir. Ancak bu toparlanma gücünün oluşmasında etkili faktörlerin olduğunun altı çizilmelidir. İlçenin beklenenin üzerinde bir hızla yeniden yapılanması bu faktörlerden belki de en önemlisidir. Yaşanılan fiziki çevre normale döndükçe katılımcıların duygusal refahlarında da yükselme yaşanmıştır. Bu nedenle tüm gelişim boyutlarında olduğu gibi psikolojik etkilerle mücadelede de fiziksel, sosyal, duygusal, bilişsel ve manevi süreçlerin bir bütün olarak değelendirilmesi gerekmektedir. Ancak yine de ruh sağlığı alanındaki ihtiyaç görünür şekilde devam etmektedir. Bu eksiklik, katılımcıların daha iyi hissetmek adına gelişi güzel ilaç kullanımını, sosyal izolasyonu ve hayal kurmaktan vazgeçmesini beraberinde getirmektedir. Tüm bu hususlar birlikte düşünüldüğünde, uzun vadeli iyileştirme çalışmalarının bir parçası olarak, afet bölgesinde ruh sağlığı çalışmalarını yürütecek personellerin görevlendirilmesi önerilmektedir.

Afetin bilişsel sonuçları değerlendirildiğinde unutkanlık, maruz kalmaktan kaçınma, algı ve tepki kaybı, inkar ve içinde bulunduğu koşullara ve sosyal ortama yabancılaşma görülmektedir. Maruz kalmaktan kaçınma psikososyal sağlığı korumak adına geliştirilen bir strateji olsa da bunun uzun vadeli sonuçlarının daha olumsuz olacağı düşünülmektedir. Bilindiği gibi afet tehlikesi açısından riskli bir bölgede bulunmak onunla yaşama konusunda kapasite geliştirilmesini gerektirir. Ancak afetin neden ve sonuçlarına karşı duyarsızlığı beraberinde getiren bu strateji, böyle bir kapasitenin gelişimi için bir engeldir. Bu nedenle uluslararası literatürde görüldüğü üzere hatırlatıcı unsurlardan yararlanmak ve bu yolla afetle yaşamayı bireysel ve kurumsal düzeyde gerçekleştirmek tercih edilen bir uygulamadır. Ancak örnek olay incelemesinde böyle bir çalışmanın varlığına rastlanmamıştır. İkili dialoglar, yaşanılan afetle ilgili bir müzenin ilçe merkezinde kurulması yönünde planlamaların olduğunu işaret etse de konuyla ilgili somut herhangi bir adıma rastlanmamıştır. Oysa afet sonrasında hasar gören yapı örneklerinin korunması, çok katlı yapıların dış cephelerinde afetle birlikte oluşan renk farklılıklarının korunması gibi stratejilerle sistematik maruz bırakma ilkeleri gerçekleştirilebilir ve afetleri yok sayan değil tehlike ve risklerin farkında olan bir topluluk yaratılabilirdi. Bu noktada afet sonrası psikososyal destek hizmetlerinde afetin hasarının ortadan kaldırılması ya da etkisinin silinmesinin her zaman istenilen dirençli topluluğun oluşması için en iyi yol olamayabileceği düşünülmektedir. Bu kapsamda afet sonrası yapılanma çalışmalarına afet bilincini oluşturmaya yönelik daha fazla unsur eklenmesi önerilmektedir.

Afetin manevi sonuçları değerlendirildiğinde; kendi haline şükrederek isyan etmeden kabullenmek en yaygın görülen etkilerden biridir. Zorluklarla mücadele noktasında bireyin ihtiyaç duyduğu motivasyonu kendi içinde bulması onun manevi gücünü temsil eder. Bu noktada çalışmanın sonuçları başat manevi gücün kabullenmek olduğunu göstermektedir. Bu durum afetle birlikte kadercilik anlayışının arttığını gösterir. Afetin tanrı eylemi olduğunu düşünmek afetler sonrasında gözlenen yaygın bir etki olsa da afet dirençliliğinin artırılması noktasında bazı olumsuz etkilere sahiptir. Bu durum görüşmelerde net şekilde fark edilmiştir. Örneğin, nehir yatağına çok yakın konumdaki evlerinden sağ kurtulan katılımcılar, kaderlerinde ne varsa onu yaşayacağını düşünerek daha güvenli bir bölgeye taşınmayı reddetmektedirler. Bununla birlikte bulundukları konumun barındırdığı riskleri fark ettiklerinden ibadet gibi dini ritüellerinden destek alarak rahatlamaya ve kendilerini güvende hissetmeye çalışmaktadırlar. Oysa, güvenliği sağlamak güvende hissetmekten daha önemli ve öncelikli görülmelidir.

Diğer yandan topluluğun manevi değerleri uygulamalarla bütünlük içinde olmalı ve işleyen sistemler bozulmamalıdır. Duyan'ın (2022: 27) belirttiği gibi çözüm odaklı terapinin temel ilkelerinden biri olan işlevsel ve işleyen mekanizmaların bozulmaması aksine devam ettirilmesi oldukça önemli bir meseledir. Ancak bu noktada içinde bulunulan fiziki ve doğal dünyanın gerçekleriyle manevi değer ve ilkelerin uyumlulaştırılması gereklidir. Görüşmelerde, yöre halkının dini inanç ve değerlerinin kuvvetli olduğu ve afetle birlikte daha da perçinlendiği fark edilmiştir. Çalışmanın bulgularında bu durum maneviyatın güçlenmesi, inancın kuvvetlenmesi, ibadete yönelme, hayatın bir sınav olduğunu hatırlama gibi kodlar üzerinden görülür. Takip edilen inanç ve değerlerin işlevsel faydaları oldukça yüksektir. Bu nedenle teşvik edilmelidir. Bu inanç ve değerlerin tahrip edilmeden fiziki dünyanın gerçeğiyle bütünleştirilmesi için din görevlilerinin çalışmaları etkili olabilir. Bu kapsamda din görevlileri güvenli bir geleceğin oluşturulması yönünde halkı bilinçlendirme çalışmalarına ağırlık vermelidir.

Ölümün kaçınılmaz olduğu duygusu ve halk arasında normalleştiği düşünüldüğünde yaşamın devam ettirilmesi noktasında değer kaybının ortaya çıkmaması için ek tedbirler alınmalıdır. Bunun yanı sıra dini inanç ve ritüellerin dışında kalan ancak maneviyatın diğer yönlerini oluşturan içsel destek mekanizmalarının teşvik edilmesi için günlük tutma, meditasyon yapma, bağışlama, kitap okuma gibi bireysel faaliyetlerin teşvik edilmesi gereklidir. Bu gibi aktivitelerin psikososyal destek hizmetlerinin bir parçası haline getirilmesi ve zorluklarla mücadele konusunda strateji çeşitliliğinin teşvik edilmesi önerilmektedir.

Selden etkilenen toplulukların baş etme süreçleri incelendiğinde; güçlü olmaya büyük bir önem atfedildiği görülür. Kendi gücünün farkında olmak ve zorluklarla baş etme noktasında bu güçlerden destek almak çok önemlidir. Ancak bu güçlerin aynı zamanda mücadele sürecini desteklemesi beklenendir. Öte yandan tartışma kısmında açıkça belirtildiği üzere katılımcıların güçlü olmakla kastettikleri baş etme stratejilerinin bir kısmı sabretmek ve başına gelene katlanmakla ilgilidir.

Bu noktada psikososyal destek hizmetlerinde, psikoeğitime daha fazla ağırlık verilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Olağanüstü bir durum karşısında insanların bilindik baş etme mekanizmalarıyla süreci yönetemeyecebileceği, bu gibi durumlarda yardım istemenin normal olduğu konusunda farkındalık çalışmaları yoğunlaştırılmalıdır. Böylece güçlü olmaya odaklanılarak bastırılan duyguların psikososyal sağlığa zarar vermesi engellenebilir. Afet esnasında kendisi ve yakın sosyal çevresi için güçlü durmaya çalışan katılımcıların sonradan psikosomatik rahatsızlıklar geliştirdiği ve yoğun strese bağlı sağlık kayıpları yaşadığı düşünüldüğünde psikoeğitim çalışmalarına duyulan ihtiyaç net şekilde ortaya çıkmaktadır.

Ek olarak, bireylerin ve topluluğun baş etme mekanizmalarının çeşitlendirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda bölge kaynaklarından yararlanan ve kültürel değerlerle uyumlu yeni baş etme stratejilerin kazandırılmasına yönelik faaliyetlerin düzenlenmesi önerilmektedir. Bu kapsamda bölgeni fiziki koşullarıyla uyumlu doğa yürüyüşleri organize edilebilir, bedensel aktivitelerin teşvik edilmesi için düzenli ve ücretsiz spor olanakları sağlanabilir. Ayrıca el sanatlarına yönelik atölyeler, gönüllülük çalışmaları, tiyatro, sinema gibi kültür sanat aktiviteleri bölge kaynakları arasına katılabilir. Son olarak konuyla ilgili uzmanlar eşliğinde halkın meditasyon, nefes ve gevşeme egzersizleri gibi bilimsel baş etme stratejileri kazanımı sağlanabilir.

Psikososyal destek hizmetlerinin selden etkilenen toplulukların baş etme süreçlerine katkısı incelendiğinde öncelikle beklenenin üstünde bir müdahalenin yine beklenenin üzerinde bir hızla bölgeye ulaştırıldığı görülmektedir. Akut dönem müdahalelerinin hızlı ve etkili olması katılımcıları memnun etmektedir. Afetin hemen ardından; arama kurtarma çalışmalarının başlaması, hayatta kalanlar için güvenli alan sağlama, barınma ihtiyacının karşılanması, gıda ve giyim gibi konularda ihtiyaçların karşılanması güven duygusunu ortaya çıkarmıştır.

Afet öncesinde de ulaşımla ilgili problemlerin yaygın olduğu ilçede; yoğun yağışlarla birlikte yolların kullanılamaz duruma geldiği katılımcılar tarafından öngörülmüş bir problemdir. Hatta bazı katılımcılar ilçeyi kendi imkanlarıyla araba ve iş makinalarıyla terk etmeye çalışmış ancak yolların sel nedeniyle kullanılamaz hale gelmesinden dolayı başarılı olamamışlardır. Bu

durum kısa bir süreliğine çaresizlik hissi yaratmış ancak kendi ifadeleriyle "tepede uçuşan helikopterleri" görmeleriyle birlikte olağanüstü rahatlamışlardır. Henüz ne olup bittiğini anlamadan müdahale çalışanlarının ellerine sıcak çay ya da çorba uzatması, sırtlarına battaniye örtmesi hatta kendi üzerindeki ceketlerini çıkarıp afetten etkilenenlere giydirmesi karşısında tüm kurumlarıyla devletin yanlarında olduğunu hissetmiş ve zorlukların üstesinden gelebileceklerini düşünmüşlerdir. Bu bağlamda akut dönem müdahalelerin empatik bir tavırla ve hızla gerçekleştirilmesi katılımcılarda güven duygusunu perçinlemiş ve pratik yarar sağlamanın ötesinde psikososyal iyiliği artırmıştır. Attepe Özden, Pak ve İçağasıoğlu Çoban'ın (2017: 96) ifade ettiği gibi sosyal hizmet uygulamalarında iyilik halinin sağlanması; uygulamalarda çok odaklı bir yaklaşımı gerektirmektedir. Fiziksel bir ihtiyacın karşılanma sürecinde; psikolojik, manevi ve gelişimsel ihtiyaçların dikkate alınarak bütüncül bir müdahaleyle yanıt üretildiği durumlarda tam iyilik hali elde edilebilir. Tam da bu noktada akut dönem müdahalelerinin hız, kapsam ve nitelik açısından iyilik halini desteklediği görülmektedir.

Bölgede kapsamlı bir psikososyal destek ağı hemen afetin ikinci günü kurulmaya başlanmış ve bölge halkının neredeyse tamamına ulaştırılmıştır. Ancak katılımcıların bu hizmetleri ve hizmetlerde görev alan personelleri yeterince fark etmedikleri görülmektedir. Bu durum hizmetlerin duyurulması, amacı ve işlevi hakkında bilgi verilmesi konusunda eksikliklerin olduğunu göstermektedir. Afetten etkilenenlerin bu hizmetlerden etkin yararlanımı ancak konuyla ilgili farkındalık sahibi olduklarında mümkün olabilir. Oysa sahada afetten etkilenenler tarafından psikososyal destek ekipleri diğer müdahale çalışanlarından ayırt edilememiştir. Ek olarak psikososyal destek görüşmelerinden yararlanan katılımcılar; bu hizmetlerin etkililiği hakkında olumlu izlenimlere sahip değillerdir. Bir katılımcı, afet süreci ve kurtuluş hikayesini dinlemek isteyen ekip çalışanı tarafından travmatize edildiğinden dert yanmaktadır. Oysa psikososyal destek ve psikolojik ilk yardım kapsamında, konuşmaya zorlamadan dinlemek esastır. Başka bir katılımcı psikososyal destek ekip üyesinin; kendisine fazlaca iyi ve güçlü olduğu için görüşmeye ihtiyacı olmadığını söylediğini paylaşmıştır. Aynı katılımcı ilerleyen süreçte strese bağlı sağlık kayıpları yaşamış ve ihtiyacının sanıldığından daha fazla olduğunu anlamıştır. Bu gibi örnekler psikososyal destek görüşmelerinin etkinliliğini artırmaya yönelik hizmet içi eğitimlere ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

Bunun yanı sıra görüşmelerde herhangi bir sorunla karşılaşmayan ancak önemli bir faydasını da göremeyen katılımcılar bulunmaktadır. Bu gibi durumlar sahada aktif rol alan personelin yeterince hazırlıklı olmadığını düşündürtmektedir. Psikososyal desteğin temel ilkelerinin özümsenmesi, afet bölgesine gidildiğinde tam olarak neler yapılması gerektiğinin bilinmesi,

profesyonel destek ihtiyacı tespit edildiğinde sevk işlemlerinin gerçekleştirilmesi gibi konularda eksiklikler giderilmelidir.

Ek olarak afet sırasındaki gözlem ve ekip çalışanlarıyla temaslar sonucunda; tüm destek personellerinin gönüllülük esasına dayalı olarak bölgeye gelmedikleri anlaşılmıştır. Daha önce afete müdahale sürecinde görev alan personeller ne yapacağını daha iyi bilirken ilk kez afete müdahaleyi deneyimleyen personellerin travmatize olarak işlevsizleştikleri öğrenilmiştir. Bunun yanı sıra ekipler içinde konuyla ilgili herhangi bir donanımı olmadığını beyan eden meslek gruplarına rastlanmıştır. Ekiplerin görev sürelerinin bir ya da iki haftalık periyotlarla sınırlı olması ise sahadaki personelin sürekli olarak değişmesini beraberinde getirmekte ve hizmetlerin devamlılığını engellemektedir. Tüm bu hususlar birlikte düşünüldüğünde psikososyal destek hizmetleri üzerine uzmanlaşan bir kadronun ASHB bünyesinde oluşturulma gerekliliği gündeme gelmektedir. Tercihen gönüllülük esasına bağlı ve uzmanlaşmış personelle hizmetlerin kesintisiz ve etkili şekilde yürütülmesi mümkün olabilir. Ancak travmatize olmuş birey ve topluluklarla çalışırken nelerin yapılması ve nelerin yapılmaması gerektiği konusunda yeterince donanımı olmayan ve sürekli değişen personeller hizmetlerin istenen seviyeye çıkamamasına neden olmaktadır.

Katılımcılar için en etkili yardım ve destekler incelendiğinde araştırma sonuçları güven duygusunun yeniden tahsis edildiğini göstermektedir. İlk günlerde yaşanan koordinasyonsuzluğun eleştirilmesine rağmen katılımcılar afet zarar ve etkilerinin ortadan kaldırılacağına inanmış ve kendilerini güvende hissetmişlerdir. Çalışmanın tartışma kısmında bahsedildiği gibi güvenin oluşmasında kamu ve yerel otoriteler, hayırsever vatandaşlar, sivil toplum örgütleri, özverili çalışanlar tarafından yürütülen bütüncül ve çok özneli hizmet modeli etkilidir.

Bunun yanı sıra aile, arkadaş, akrabalardan destek almak ve uzak tanıdıklar tarafından aranılıp sorulmak katılımcılar için önemli bir destek mekanizması olarak bulunmuştur. Bu durum afete müdahalenin sadece profesyonel desteklerle sınırlı tutulamayacağını göstermektedir. Sosyal destek mekanizmalarını güçlendirmek profesyonel desteğe duyulan ihtiyacı azaltacaktır. Örnek olay üzerinde de bu şekilde yaşanmıştır. Örneğin, sel nedeniyle bina girişlerinin kullanılamaz hale gelmesi, evini kaybetmediği halde birçok kişinin hafriyat temizleme çalışmaları süresince evini kullanamamasını beraberinde getirmiştir. Bu gibi durumlarda köken aile, arkadaş, akraba ve tanıdık destekleri; kurumsal barınma hizmetleri üzerindeki baskıyı azaltmıştır. Evlerin paylaşımlı kullanılması aynı zamanda kalabalık bir ortamda yaşamayı beraberinde getirmiş ve sosyal destek mekanizmalarının daha iyi işlemesine

yardımcı olmuştur. Kendisiyle benzer zorlukları yaşayanlarla birlikte olmakla yalnızlaşmanın önüne geçilmiştir. Bu durum, kuşkusuz afet öncesi sahip olunan sosyal destek mekanizmalarının gücüne bağlıdır. Benzer bir destekten yoksun olanlar kurumsal hizmetlerden yararlanmıştır. Bu noktada afet sonrası uzun vadeli çalışmalarda bu mekanizmaların varlık ve etkisi fark edilmeli ve daha iyi işlemesi için teşvik edilmelidir.

Görüldüğü gibi afetin fiziksel, sosyal, duygusal, bilişsel ve manevi etkileriyle mücadelede; tüm ihtiyaçların dikkate alındığı bir yardım/destek modelinin varlığı, yeniden yapılanma çalışmalarındaki hız, psikososyal destek ekiplerinin sahada bulunması, güven duygusunu sağlayan müdahale tarzı ve tüm bunların sonucunda rahatlama yaşanmaktadır. Ancak katılımcıların kendileri için faydalı olduğunu beyan ettiği tüm çalışmalar bir noktada eleştiriye tabi tutulmaktadır. Bu eleştiriler ihtiyaç ve beklentilere daha iyi yanıt üreten psikososyal destek hizmetlerinin nasıl olması gerektiği hakkında bilgi taşıdığı için oldukça önemlidir.

İhtiyaç ve beklentilere daha iyi yanıt veren psikososyal destek hizmetinin nasıl olması gerektiği incelendiğinde; daha koordine bir çalışmanın talep ve tercih edildiği görülmektedir. Kurumlar arasında işbirliği ve koordinasyonun sağlanamaması en fazla eleştirilen konulardan biridir. Özellikle yardımların dağıtılma sürecinde birbirinden bağımsız hareket eden unsurların olması, bazı afetten etkilenenlerin stokçuluk yapmasına bazılarının ise kaynaklardan aynı oranda yararlanamamasına neden olmuştur. Bu nedenle bölgede var olduğu ve çoğunlukla zaman içinde giderildiği ifade edilen koordinasyonsuzluk; menfaatçi ve bencil insanların ortaya çıkmasına neden olduğu için eleştirilmektedir.

Yardımların dağıtım sürecinde koordinasyon görevi TAMP'ta ASHB'ye verilmiş bir görevdir. Bölgede, doğrudan Bakanlığa bağlı bir birim bulunmamaktadır. İl merkezinden ve diğer illerden görevlendirilen personeller Ayni Bağış ve Depo Yönetiminde sorumluluk almıştır. Koordinasyonun sağlanmasında en etkin çalıştığı fark edilen birim ise Kaymakamlık binasında hizmet veren Bozkurt Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'dır. Bu noktada afet sırasında Kaymakamlık binasının selde zarar gördüğü ve vakfın tüm bilgisayar donanım ve diğer çalışma araçlarını kaybettiği belirtilmelidir. Bu nedenle kendileri de afetten etkilenen konumuna gelen personeller, afete müdahale noktasında ihtiyaç duydukları olanaklardan yoksun kalmışlardır. Ancak özverili çalışmalar sayesinde koordinasyon probleminin zaman içinde ortadan kalktığı söylenebilir.

Bu durum öncelikle olağanüstü bir duruma müdahale edebilmek için hükümet binası, okul, hastane gibi kamu binalarının afetler karşısında daha güvenli ve dirençli hale getirilme gerekliliğini göstermektedir. Bunun yanı sıra hizmetlerin devamlılığı için mobil çalışma

birimlerin hazırlanarak bir afet anında bölgeye kısa sürede ulaştırılması koordinasyon probleminin giderilmesi için gereklidir. Ek olarak müdahalede en fazla özveriyi gösteren yerel hizmet birimlerinin aslında kendilerinin de afetten etkilenen oldukları unutulmamalı ve ihtiyaç duydukları motivasyon merkezi teşkilat tarafından destek, teşvik ve teşekkürlerle sağlanmalıdır.

İhtiyaç ve beklentilere daha iyi yanıt üreten bir psikososyal destek modelinin daha işbirlikçi ve halk katılımını gözeten yapıya sahip olması beklenmektedir. Çalışma bulgu ve tartışma kısmında ifade edildiği gibi özellikle genç katılımcılar karar alma süreçlerine dahil edilmedikleri için memnuniyetsizlerdir. Özellikle yeniden yapılanma sürecinde bölgeyi tanımayan yöneticilerin aldığı kararlar, katılımcıların eleştirilerine neden olmuştur. Bu kapsamda şehir ve imar planlamalarında halkın ne istediğinin sorulması ve çoğunluk doğrultusunda kararların verilmesi aidiyet hissini artıracak ve kendi yaşamı üzerinde sahip olduğu kontrol hissini teşvik edecek önlemlerden biridir. Hizmetlerde esnekliğin sağlanması için uzlaşma makamlarına ihtiyaç vardır. Saha görüşmeleri esnasında katılımcıların taleplerini doğrudan iletebilecekleri bir makamın bulunmadığı anlaşılmıştır. Bu durum çeşitli tartışma ve protestoları doğurmuş ve sürecin sonunda halkın bazı talepleri dikkate alınmış bazıları ise hala çözülmeyi bekleyen problemler arasında kalmıştır. Uzlaşma makamları oluşturularak; taleplerin henüz hizmetlerin planlanma aşamasında duyulması ve dikkate alınması süreç yönetimini kolaylaştıracak ve halkın psikososyal sağlığını koruyacak bir önlem olarak önerilmektedir.

Eleştirilen bir diğer nokta; işletme zararlarının tespit ve tazmin edilmesinde farklı uygulamaların bulunması, uygulamalar hakkında net ve yeterli bilgi verilmemesi, bilirkişi heyetlerinin kısa süre içinde feshedilmesi nedeniyle yaşanılan eşitsizliklerdir. Kayıpların belirlenmesi ve ödenmesi esnasında işletme ölçeklerine göre farklılaşan üç ayrı bilirkişi heyeti kurulmuş ve bu heyetlerle işletme sahipleri zarar tazmini için anlaşmalar yapmıştır. Ancak işletmelerin zarar beyanlarını bildirmeleri sürecinde yeterli yönlendirmelerin yapılmaması, süreç içinde uygulama ilkelerinin değişmesi gibi nedenlerle alınan tüm tedbirlere rağmen hak kayıpları yaşanmıştır.

Uygulamalar arasında açıkça görülür farklılıkların olması, halk memnuniyetini azaltan faktörler arasındadır. Ekonomik kayıplarla birlikte ortaya çıkan hak ihlalleri; afetzelerin kendini daha fazla mağdur hissetmesine, sosyal aidiyetini yitirmesine ve öfke duymasına neden olmaktadır. Bu nedenle müdahalelerde eşitliğin sağlanması için ek tedbirlerin alınması ve geriye dönük kararların değerlendirilerek gerektiğinde mağduriyetlerin giderilmesi için

düzenlemelerin yapılması önerilmektedir. Benzer bir eleştiri ve hak ihlali, tartışma bölümünde değinildiği üzere, afet kalıcı konutlarının dağıtımı konusunda bulunmaktadır. Tüm bunlar birlikte düşünüldüğünde; halk hassasiyet ve taleplerinin daha fazla dikkate alındığı, geri bildirimlerden beslenen, geriye dönük değerlendirmelerle kendini geliştiren esnek karar alma mekanizmaları devreye sokulmalıdır. Bu gereklilik, yeşil alanda çalışan sosyal hizmet uzmanlarının alanda yapacağı çalışmalara ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Yöneticiler, uygulayıcılar ve yararlananlar arasında işbirliği çalışmalarının yürütülmesi, uzlaşmanın sağlanması ve hak kayıplarının yaşanmaması için afet bölgesinde sosyal hizmet uzmanlarının uzun vadeli istihdam edilmesi önerilmektedir. Yeniden yapılanma ve iyileşme süreçlerinde sosyal hizmet uzmanları sahada aktif görev aldığı takdirde hizmetler karşısında duyulan memnuniyet yükselecektir.

Çalışmada son olarak kriz durumu sonrasında sosyal işlevsellik kazanımları incelenmiştir. Sosyal işlevsellik kazanımlarından biri bölgedeki ekolojik hassasiyetlerin gelişmesiyle ilgilidir. Bu kapsamda katılımcıların yaşadıkları afet sonrasında doğa ve ekolojik sistemin gereklilikleri ile uyumlu olmayan insan eylemliliğini sorguladığı görülmektedir.

Sele neden olan aşırı yağışlar bir doğa olayı gibi görünse de küresel ısınma, iklim değişiklikleri gibi beşeri faktörlerle birlikte ele alınmalı ve değerlendirmelidir. Bu noktada küresel dünyada ekolojik hassasiyetlerin yeterince gözetilmediği meteorolojik afetlerin gün geçtikçe etkisini şiddetlendirmesinden anlaşılmaktadır. Ancak bunun yanı sıra bölgenin coğrafi, topografik ve iklim koşullarına uygun olmayan yerleşim yeri seçimleri, bölge özelinde afet riskini artıran faktörlerden biridir. Bu noktada yaşanan olumsuz deneyimlerden ders alınarak geleceğin daha güvenli olmasına yönelik bilişsel ve eylemsel faaliyetler çoğaltılmalıdır. Bu bağlamda düşünüldüğünde, birey ve grup düzeyinde ekolojik hassasiyetlerin gelişmesine ön ayak olduğu için yaşanan krizin işlevsel bir faydayı doğurduğu söylenebilir.

Bütünleşik afet yönteminin; ulusal ve uluslararası düzlemde yaşanan olumsuz deneyimler sonucunda öğrenilen ve sonraki tehlikler karşısında hazırlık çalışmalarına dönüşen gelişim serüveni düşünüldüğünde, bu hassasiyetin ne kadar önemli olduğu açıkça görülmektedir. Örnek olay üzerinde de benzer şekilde dersler alındığı; dere yatağı genişletme çalışmalarından, bazı katılımcıların dere yatağından uzaklaşma amacıyla evlerini taşımalarından, erken uyarı sistemlerinin kurulmasından, olası tüm tehlikelerin halka duyurulmasından ve denetleme mekanizmalarının kuvvetlendirilmesinden anlaşılmaktadır.

Öte yandan beşeri faaliyetlerin doğaya saygılı hale getirilmesinde doğanın kendinde bir değeri olması değil, aksi halde zarar görüleceği endişesi etkili görünmektedir. Oysa konum itibari ile

doğayla iç içe yaşamın sürdüğü ilçede, doğa ve insanın bütünleşmesi ve bir bütünün parçaları olarak algılanması gerekmektedir. Ancak böyle bir algılamanın sonucunda bireysel menfaatlerle ekolojik gerekliliklerin çatışmasının önüne geçilebilir. Bu nedenle bölgede simbiyotik ilişkiyi kabul eden ve destekleyen bir topluluğun oluşması için bilinçlendirme çalışmalarının sosyal hizmet uzmanlarınca yürütülmesi önerilmektedir. Ek olarak bu çalışmalar bölgeye özgü kalmamalı tüm ülkede ve dünyada simbiyotik etkileşimin gerekliliklerinin özümsendiği ve sağlandığı bir model takip edilmelidir. İnsan varlığının doğrudan yeryüzü varlığına bağlı olduğu dikkate alındığında doğa ve insan (kültür) arasındaki uyumsuzlukların giderilmesinde yeşil alanda çalışan sosyal hizmet uzmanlarının çalışmaları etkili olacaktır.

Kriz öncesiyle karşılaştırıldığında daha iyi hale gelen unsurlar değerlendirildiğinde bireysel ve fiziki çevreyle ilgili kazanımların yaşandığı ve daha da önemlisi bu kazanımların fark edildiği görülmektedir. Bu farkındalığın gelişmesi yaşam memnuniyetini artırmaktadır. Kazanımların önemli bir kısmı kişisel kapasite gelişimleriyle ilgilidir. Kriz yönetimi sürecini aile, sosyal ilişkiler ve iş yaşamında deneyimleyen katılımcılar, bu zorlu deneyimleri sonrasında sosyal işlevsellik düzeylerini yükseltmişlerdir. Ancak bu kazanımların 17-30 yaş grubunda diğer nüfus gruplarıyla karşılaştırıldığında daha düşük seviyede kaldığı eklenmelidir. Kendisi ve çevresi için sorumluluk alma yetişkin yaşamının daha ileri basamaklarında yoğunlaştığı için genç katılımcılar böyle bir kazanım elde etmemiş olabilirler. Çalışan nüfusun zorlu koşullar altında çalışmaya devam etmek zorunda olması ve ürettikleri mal ve hizmetlerin aynı zamanda afetle mücadele sürecine katkı sağlaması hissedilen yaşam memnuniyetini artırmaktadır. Bu noktada belki de odaklanılması gereken genç nüfusun istihdam ile ilgili ihtiyaçlarını karşılamak ve onların enerjisini olumlu yönde kullanabilecekleri mekanizmaları çoğaltmaktır. Böylece faydalı olma hissi ve sosyal işlevsellik düzeyi yükseltilebilir. Bunun için bölgede istihdamla ilgili ama daha çok genç nüfusun istihdamı ile ilgili geliştirme çalışmalarına ağırlık verilmelidir.

Bunun yanı sıra en yaygın gözlenen kazanımlardan biri maneviyatın gelişimiyle ilgili görülen kendi değerini fark etme, kendi ihtiyaç ve arzularına duyarlı olma, anı yaşamayı öğrenme ile ilgilidir. Böyle bir kazanım yaşam doyumunu artırmaktadır. Buna ek olarak sosyal sorumluluk duygusunun afetle birlikte geliştiği ve diğer insanlara yardım etme konusunda eskisinden daha fazla duyarlılık kazanıldığı görülmektedir. Yaşanılan kriz durumu karşısında bireylerin sosyal işlevsellik kazanımları, kendisi ve çevresi için daha fazla sorumluluk alması takdir edilmesi gereken gelişimsel süreçler arasındadır. Bu kazanımların desteklenmesi ve sürekli hale getirilmesi için farkındalık çalışmalarının yapılması ve takdir edilmesi gerektiği

düşünülmektedir. Çünkü derinlemesine görüşmeler esnasında kazanımlarının merak edildiğini ve övgüyle karşılandığını deneyimleyen katılımcılar, görüşmeye başladıkları andan daha büyük bir memnuniyet ile görüşmeden ayrılmışlardır. Ancak sürekliliğin ve ilerlemenin sağlanmasında ancak uzun vadeli çalışmalar etkili olabilir. Bu kazanımların paylaşılabileceği odak grup çalışmalarının planlanması bu konuda önerilmektedir. Böyle bir yöntemle bireysel kazanımlar diğerleri için örnek teşkil ederek daha büyük ölçekte etki yaratabilir. Ayrıca kendi deneyimlerini diğerleriyle paylaşmak sosyal işlevselliği daha da yükseltebilir.

Son olarak afetten etkilenenlerin elde ettikleri deneyimlerden yola çıkarak ürettikleri tavsiyeler değerlendirildiğinde; umutlu olmak, sorumlu olmak, geleceğe odaklanmak, ümitli olmak gibi pozitif değerlerin hakim olması dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra, bireysel ve toplumsal refahın sağlanması için sorumluluk alınması gerektiği diğer bir ifadeyle her şeyin uzak ve yakın diğerleri tarafından karşılanmasını beklemenin doğru olmadığı katılımcı tavsiyelerinde görülmektedir. Bu durum sorumluluk almak için hazır bir topluluğun varlığını ve ondan yararlanmanın daha organizasyonel süreçlerle artırılabileceğini göstermektedir. Bu nedenle afete müdahale çeşitli bilim ve disiplinlerce bölgeye sağlanan hizmet ve desteklerle sınırlı tutulmamalı, halkın sorumluluk alma bilincinden yararlanarak ve onu teşvik ederek yerel katılım unsurunu destekleyecek şekilde desteklenmelidir.

Bu kapsamda kriz deneyiminin bölge halkına öğrettiklerine daha fazla odaklanılmalıdır. Hizmetlerin geliştirilebilmesi için yerel halkın kayıp ve kazanımları, zaman periyotlu süreç değerlendirmeleriyle izlenmeli ve müdahale planlarının geliştirilmesinde kullanılmalıdır. Ek olarak kendi kazanımlarının farkında olan ve bunları işlevsel bir fayda için paylaşmaya hazır olan bireylerden oluşturulacak bir gönüllü grubunun oluşturulması ve olası afetlerde psikososyal destek hizmetlerine destek vermeleri için görevlendirilmeleri önerilmektedir. Kendi yaşam deneyimleri doğrultusunda elde ettikleri deneyimleri paylaşmak; hem önceki afetten etkilenenlerin sosyal işlevselliğini yükseltecek hem de yeni afet yaşanan bölgede kendisi ile benzer zorlukları deneyimleyenlerin artık yardım alan değil yardım eden pozisyonuna geçtiğini göstererek geleceğe güvenle bakmayı teşvik edecektir. Bu kapsamda afeti kişisel, sosyal ve kurumsal destek mekanizmalarıyla başarılı şekilde atlatanlardan oluşan bir ekibin oluşturulması ve ASHB bünyesinde yürütülen psikososyal destek hizmetlerine ek olarak sahada görevlendirilmesi önerilmektedir.

Sonuç olarak Bozkurt örnek olayı üzerinden elde edilen bu bilgiler her ne kadar sınırları belirli dar bir alanda ve tekil bir olay üzerinden üretilmiş olsalar da Türkiye'de afetlerde sosyal hizmet müdahaleleri ve psikososyal destek hizmetleri hakkında genel bilgiler sunmaktadır.

Psikososyal destek hizmetlerinin güçlü olan ve geliştirilmesi gereken yönleri hakkında önemli sonuçlar içermektedir. Araştırma sonuçları psikososyal destek hizmetlerinin daha etkili olması ve daha iyi bir imaj ile anılması için geliştirilmesi gereken unsurların olduğunu göstermektedir. Bu unsurlar araştırma bulgu ve sonuçlarından yola çıkılarak sosyal hizmet bağlamında aşağıda özetlenmektedir:

i) Öncelikle örnek olayın yaşandığı ilçe, coğrafi olarak afet konusunda tehlikeli bir bölgedir. Ancak bu tehlike ve riskler sadece incelenen örnek olay için değil Türkiye coğrafyasında birçok bölge için geçerlidir. Diğer bir ifadeyle, sel ya da diğer afetler karşısında önemli düzeyde tehlike ve risk içeren birçok alanda birçok topluluk yaşamlarını devam ettirmektedir. Bu nedenle tehlike ve risklerin afet yaşanmadan önce dikkate alınarak yapısal ve beşeri önlemlerin alınmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Bu konuda yeşil sosyal hizmet alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının çalışmalarına ihtiyaç bulunmaktadır. Yerel ve ulusal düzeyde bilinçlendirme çalışmaları bireysel tedbir alma mekanizmalarını teşvik edecektir. Ayrıca, daha güvenli bir yaşam alanının sağlanması konusunda halk talebinin oluşması, kurumsal ve yapısal düzenlemeleri hızlandırarak tabandan tavana doğru bir değişimi beraberinde getirecektir.

ii) Bir afet meydana geldikten sonra yapılacaklar, afet henüz yaşanmadan önce neler yapıldığı ile ilgili olduğundan toplumsal yapıda sosyal eşitsizliklerin giderilmesine yönelik her çalışma afetler karşısında kırılganlığın azaltılması için önemlidir. Dominelli'nin (2012: 50) belirttiği gibi yoksul ve marjinal nüfus gruplarının yaşam standartlarının ekolojik dengeye zarar vermeden yükseltilmesi gerekmektedir. Böyle bir yeşil sosyal hizmet müdahalesiyle sosyal ve çevresel adalet sağlanabilir ve afet dirençliliği artırılabilir. Bu kapsamda güvenli konut, istihdam, sağlık hizmetleri gibi alanlarda gözlenen yapısal ve sosyal eşitsizliklere müdahalelere ihtiyaç bulunmaktadır.

iii) Afet sonrasında akut dönem müdahalelerden uzun dönemli iyileştirme çalışmalarına kadar her aşamada sosyokültürel yapı ve dinamiğin dikkate alınması ve desteklenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda sosyal kırılganlığın azaltılması için yaşlı, engelli, yoksul, çocuk, genç, kadın gibi dezavantajlı nüfus gruplarına yönelik çalışmaların yoğunlaştırılması ancak aynı zamanda sosyal bütünleşmenin sağlanması gerekmektedir. Bu noktada birey ve grup düzeyinde gerçekleştirilen sosyal hizmet müdahalelerine ek olarak toplumla çalışma yöntemi benimsenmelidir. Topluluğun sahip olduğu kaynakların belirlenerek müdahale sürecinde daha fazla bu kaynaklardan destek alınması, süreç ve gelecek hakkında daha fazla bilginin afetten etkilenenlerle

paylaşılması, rehabilitasyon çalışmalarına daha fazla ağırlık verilmesi, bölgenin kendine has zorluklarının belirlenerek normal yaşantıya dönüş sürecini hızlandıracak hizmetlerin bölge kaynakları arasına dahil edilmesi bu kapsamda gerekmektedir.

iv) Sosyal alanda topluluğun geliştirdiği olumlu değişimler desteklenmeli ve topluluğun kendi kendine yardım kapasitesi teşvik edilmelidir. Ayrıca sosyal izolasyon riski dikkate alınarak sosyokültürel birlikteliği artıracak faaliyetlerin oluşturulması ve katılımı artıracak planlamaların yapılması gerekmektedir. Yerel insan sermayesinin ihmal edilmeden müdahalelerin gerçekleştirilmesi, kişiler arası ilişkileri tahrip edecek müdahalelerden sakınılması ve sosyal destek mekanizmalarının devreye sokulması gerekmektedir.

v) Rehabilitasyon çalışmaları kapsamında psikososyal sağlığı geliştirecek uzun dönemli çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Her ne kadar temel ihtiyaçların karşılanması ve yeniden yapılanmaya yönelik müdahaleler afetten etkilenenlerin psikososyal sağlıkları üzerinde olumlu bir etkiye sahip olsa da uzmanlaşmış hizmetlere ihtiyaç duyanlar için hizmetlerin oluşturulması ve ulaşılabilir kılınması gerekmektedir. Bu kapsamda yeniden yapılanma sürecinde sosyal hizmet uzmanlarının istihdam edilmesi, psikososyal destek ekiplerinin afet bölgesindeki çalışmalarının daha uzun dönemli hale getirilmesi, ruh sağlığı çalışanları tarafından yeterli ve etkin hizmetlerin bölgede oluşturulması, hizmetlerden yararlanma konusunda afet bölgelerinde ikamet edenlerin önceliklendirilmesi, ihtiyaç duyulan hizmetler için ulaşım problemlerinin kurumsal mekanizmalar aracılığıyla giderilmesi gerekmektedir. Daha kısa bir ifadeyle afet kayıplarına bağlı yaygın ve yaygın olmayan tüm duygusal etkilerin dikkate alındığı bir müdahale tavrı benimsenmelidir.

vi) Afet yaşamış ya da afet açısından tehlike ve risklerin yoğun olduğu bölgelerde afet farkındalığının oluşturulması için daha fazla çalışmaya ihtiyaç bulunmaktadır. Bu kapsamda kent belleğinde sürekliliğin sağlanması için kamusal alanlarda afeti hatırlatan unsurlardan yararlanılmalı ve yaşanan afetin boyutu, etkisi konusunda sistematik maruz bırakma tekniğinden yararlanarak afet dirençliliği teşvik edilmelidir.

vii) Topluluğun manevi değerlerinin baş etme süreçlerinde etkili olması bu değerlerin desteklenmesini gerektirmektedir. Ancak bununla yetinilmeden afet dirençliliğin oluşturulması ve baş etme süreçlerini kolaylaştırması açısından maneviyattan destek alınmalıdır. Bu noktada transdisipliner bir yaklaşımın takip edilerek afetten etkilenenler üzerinde tesiri olanların sürece katkı sunması sağlanmalıdır. Din görevlileri tarafından

afet dirençliliğinin artırılması ve baş etme becerilerinin desteklenmesi konularında yapılan çalışmalar artırılmalıdır. Ayrıca maneviyatın diğer yönlerini destekleyecek etkinlikler, atölyeler, eğitimler, seminerler bölge kaynakları arasına katılmalıdır.

viii) Bastırılan duyguların psikososyal sağlığa zarar vermesini engellemek için psikoeğitim çalışmalarıyla kriz durumlarında bilindik baş etme mekanizmalarının yeterli olamayacağı ve bu gibi durumlarda başvurulabilecek yardım kaynakları hakkında bilgilendirme çalışmaları psikososyal destek sürecinin bir parçası haline getirilmelidir.

ix) Bölgeye gelecek yardım ve hizmetlerin içeriği hakkında yeterli bilgi toplulukla paylaşılmalı ve tüm ihtiyaç duyanların yararlanabilmesi için anons, broşür gibi araçlardan yararlanılarak duyurulmalıdır. Müdahalelerin planlanma aşamasında topluluğun fikirlerine danışılmalı ve dikkate alınmalıdır. Bu süreçte sosyal hizmet uzmanlarının istihdamı; yerel failliğin desteklenmesi ve beklentilere uygun hizmetlerin üretilmesi için katkı sağlayacaktır.

x) Psikososyal destek hizmetlerinin etkiliğinin artırılması için hizmetlerin daha görünür hale getirilmesi gerekmektedir. Psikososyal destek çalışanlarının diğer afete müdahale ekiplerinden ayırt edilebilmesi hizmetin içeriği ve amacı hakkında topluluğa bilgi verilmelidir. Ayrıca psikososyal destek ekiplerinin afet konusunda uzmanlaşmış, afete müdahale hakkında yeterli donanıma sahip ve gönüllü personeller tarafından oluşturulması gerekmektedir. Hizmetlerin sürekliliğinin sağlanması için personellerin sahadaki görev süresi, müdahalelerin raporlanması, vaka yönetimi gibi konularda iyileştirmelerin yapılması gerekmektedir. Alan incelemeleri ve görüşmeler sırasında uzmanlaşmış hizmetlere ihtiyaç duyanların tespit edilerek ilgili hizmetlerle bağlantılandırılması konusunda çalışmalara ağırlık verilmesi gerekmektedir.

xi) Yardımların, ihtiyaç ve kaynak değerlendirmelerine uygun olarak dağıtılması konusunda eksikliklerin giderilmesi gerekmektedir. Bu noktada afet bölgesine ihtiyacın üzerinde kaynağın gönderilmesi yardımların depolanma ve dağıtılma sürecinde koordinasyon sorunu yaratmaktadır. Topluluğun nüfusu; yaş, cinsiyet, kültür gibi demografik özellikleri; bölge kaynakları ve ihtiyaçlar dikkate alınarak bağışların kabul edilmesi ve yardımların afet bölgesine getirilmesi yaşanan koordinasyon problemini azaltacaktır.

xii) Ayni yardımların dağıtımında benzer durumda olanlar arasında hizmet ve müdahalelerde eşitlilik sağlanmalıdır. Bu kapsamda bağışların standart özelliklere sahip olması sağlanmalı ve depolanma konusundaki sorunlar giderilmelidir.

xiii) Koordinasyon sorununun önüne geçilebilmesi için ayrıca afet bölgesine girişlerin kontrol altında tutulmasına daha fazla dikkat edilmesi gerekmektedir. Yardım ve hizmetlerden yararlanmak için ya da yardım etmek için bölgeye gelen insan gruplarının afet bölgesinde yarattığı karmaşanın önüne geçilebilmesi için daha fazla tedbir alınmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

xiv) Olağanüstü durumlara müdahale edecek yerel birimlerin kapasite ve dayanıklılığının geliştirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda kamu binalarının dayanıklılığının artırılması ve personellerin tehlikeler karşısında farkındalığının artırılarak olağanüstü durumlara müdahale konusunda hazırlanması sağlanmalıdır. Son olarak bir afet durumunda yerel hizmet birim çalışanları; bölgeyi, ihtiyaçları, nüfus gruplarını en iyi bilenler olarak afete müdahale sürecinde en büyük kaynaktır. Bu kaynakların da afetten etkilendiği ve psikososyal desteğe ihtiyaç duyduğu gözetilerek motivasyonlarının sağlanması için daha fazla çalışma yapılmalıdır.

xv) İyileştirme, geliştirme ve zarar azaltma faaliyetlerine yönelik çalışmalar artırılmalıdır. Bu kapsamda bölgenin ekonomik faaliyetlerini geliştirme ve istihdamla ilgili sorunlarını gidermeye ve sosyal katılımlarını artırmaya yönelik uygulamalar hayata geçirilmelidir.

xvi) Yeniden yapılanma süreci, kayıpların tazmini gibi konularda yeşil alanda çalışan sosyal hizmet uzmanlarından yararlanılmalıdır. Daha esnek karar alma mekanizmalarının oluşturulması için halk beklentilerinin anlaşılması ve bu doğrultuda planlamaların yapılması sosyal aidiyeti artıracak, hak kayıplarını azaltarak eleştirileri bertaraf edecektir.

xvii) Ekolojik denge ve insan eylemliliğinin doğaya saygılı hale getirilmesi konusunda çalışmalar artırılmalıdır. Beşeri menfaatlerle doğa gerekliliklerinin uyumluluğu noktasında yapısal ve kurumsal düzenlemeler, denetlemeler artırılmalıdır. Topluluğun geliştirdiği ekoloji ile ilgili kazanımların sürekli ve yaygın hale gelmesi için toplum çalışmaları yerel ve ulusal düzeyde bilinçlendirme çalışmaları artırılmalıdır.

xviii) Yeniden yapılanma sürecinde hak kayıplarının engellenmesi için; kalıcı konutların tahsisinde önceki yaşam alanı özellikleri, komşuluk ilişkileri, kültürel unsurlar ve diğer

topluluk beklentileri dikkate alınarak proje tasarımlarının geliştirilmesi ve uygulanması sağlanmalıdır.

xix) Afetin ardından bireysel ve topluluk düzeyinde elde edilen kazanımlar fark edilmeli ve desteklenmelidir. Kazanımların sürekliliği ve yaygınlığı için deneyim paylaşımlarını teşvik eden grup çalışmaları gerçekleştirilmelidir.

xx) Afet sonrası kazanımlarının farkında olan ve paylaşmaya hazır topluluk üyelerinden gönüllü bir ekip oluşturularak ASHB bünyesindeki psikososyal destek hizmetinin bir parçası haline getirilmelidir.

6. KAYNAKLAR

"2020 Global Natural Disaster Assessment Report" (2021). Erişim adresi: https://reliefweb.int/report/china/2020-global-natural-disaster-assessment-report.

"2022 Global Natural Disaster Assessment Report" (2023). Erişim adresi: https://www.preventionweb.net/publication/2022-global-natural-disaster-assessment-report.

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı [AFAD] (2013 Aralık). Türkiye afet müdahale planı (TAMP) Erişim adresi: https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/2419/files/afet_mud_pl_resmig_20122013.pdf

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı [AFAD] (2018). *Türkiye'de afet yönetimi ve doğa kaynaklı afet istatistikleri.* Erişim adresi: https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/35429/xfiles/turkiye_de_afetler.pdf.

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı [AFAD] (2020). *Afet yönetimi kapsamında 2019 yılına bakış ve doğa kaynaklı olay istatistikleri.* T.C. İçişleri Bakanlığı: Ankara.

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı [AFAD] (2021, 26 Ağustos). *Bartın, Kastamonu ve Sinop'ta meydana gelen yağışlar hakkında*. Erişim adresi: https://www.afad.gov.tr/bartin-kastamonu-ve-sinopta-meydana-gelen-yagislar-hakkinda---26-0030.

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı [AFAD] (2021, 29 Haziran). *2020 yılı doğa kaynaklı olay istatistikleri.* Erişim adresi: https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Istatistikler/2020yilidogakaynakliolayistatistikleri.pdf].

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı [AFAD] (2021, 7 Eylül). *Batı Karadeniz bölgesinde yaşanan sel afeti sonrasında bölgedeki çalışmalar devam ediyor.* Erişim adresi: https://www.afad.gov.tr/bati-karadeniz-bolgesinde-yasanan-sel-afeti-sonrasinda-bolgedeki-calismalar-devam-ediyor

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı [AFAD] (2022A). *Açıklamalı afet yönetimi terimleri sözlüğü.* Erişim adresi: https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu.

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı [AFAD] (2022B). Afad hakkında. Erişim adresi: https://www.afad.gov.tr/afad-hakkinda, Erişim tarihi: 6/6/2022.

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı [AFAD] Afet ve Acil Durum Eğitim Merkezi, (2024). *Sel.* Erişim adresi: https://www.afad.gov.tr/afadem/sel

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı [AFAD] İstanbul İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü (2009). *Afetlerde psikolojik ilk yardım*. İstanbul.

Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliği [APHB] (2011). *Psikososyal uygulamalar: Katılımcı el kitabı.* Erişim adresi: https://mavilotusdotorg.files.wordpress.com/2014/05/afetlerde-psikososyal-uygulamalar-ec49fitimi-kitabc4b1.pdf].

Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliği [APHB] (2020). *Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliği genel ilkeleri.* Erişim adresi: http://koutab.kocaeli.edu.tr/dosyalar/APHB.pdf.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı [ASHB]. (2021, 11 Eylül). *Selzedeler yeni eşyalarına kavuşuyor.* Erişim adresi: https://www.aile.gov.tr/haberler/selzedeler-yeni-esyalarina-kavusuyor/,

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı [ASHB]. (2021, 13 Ağustos). *Bakanımız Yanık: "Başta Kastamonu olmak üzere Batı Karadeniz'i etkileyen sel felaketi 3. Seviye afet ilan edilmiştir.* Erişim adresi: https://www.aile.gov.tr/haberler/bakanimiz-yanik-basta-kastamonu-olmak-uzere-bati-karadenizi-etkileyen-sel-felaketi-ucuncu-seviye-afet-ilan-edilmistir/,

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı [ASHB]. (2021, 18 Ağustos). *Bakanımız Yanık: "Bugün aktardığımız 10 milyon lira ile Kastamonu'ya toplamda 25 milyon liralık nakit desteği sağladık.* Erişim adresi: https://www.aile.gov.tr/haberler/bakanimiz-yanik-bugun-aktardigimiz-10-milyon-lira-ile-birlikte-kastamonuya-toplamda-25-milyon-liralik-nakit-destegi-sagladik/.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı [ASHB]. (2021). *2021 E-bülten: 2021 Eylül-Ekim*. Erişim adresi: https://www.aile.gov.tr/media/96243/bi-ri-mbultenleri-baski-1.pdf

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı [ASHB]. (2022). 2021 Faaliyet raporu. Erişim adresi: https://www.aile.gov.tr/media/100242/2021-yili-faaliyet-raporu.pdf.

Akgül Gök, F. (2020). Aile danışmanlığında tinselliğin önemi ve kullanımı. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care, 14*(4), 686-694

Akgül Gök, F. (2023A). Deprem sonrası olumsuz duygular ve yas üzerine mikro düzeyde çalışma. İçinde E. Özmete (Ed.), *Afet sonrası: Birey, grup ve toplum temelli psikososyal destek*. (ss.177-190). Akademisyen Kitabevi.

Akgül Gök, F. (2023B). Deprem sonrası akut süreçte mikro düzeyde görüşme: "Bir dakikada bir ömür yaşadım!". İçinde E. Özmete (Ed.), *Afet sonrası: Birey, grup ve toplum temelli psikososyal destek* (ss.37-50). Akademisyen Kitabevi.

Aktu, Y. (2016). Levinson'un kuramında ilk yetişkinlik döneminin yaş yapısı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 8*(2), 162-177.

Alakara Özcan, G. (2018). Afetlerde psikososyal destek hizmetlerinin AFAD'da çalışan sosyal çalışmacılar tarafından değerlendirilmesi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara

Alipour, F., ve ark. (2015). Social issues and post disaster recovery: A qualitative study in an Iranian context. *International Social Work*, *58*(5), 689-703.

Anadolu Ajansı [AA] (2021, 04 Aralık). *Sinop'ta sahile vuran cesedin Bozkurt'taki selde kaybolan kişiye ait olduğu belirlendi.* Erişim adresi: https://www.aa.com.tr/tr/gundem/sinopta-sahile-vuran-cesedin-bozkurttaki-selde-kaybolan-kisiye-ait-oldugu-belirlendi/2438827.

Anadolu Ajansı [AA] (2021, 11 Eylül). *Sel felaketinin üzerinden 1 ay geçen Bozkurt'ta yaralar sarılmaya devam ediyor.* Erişim adresi: https://www.aa.com.tr/tr/gundem/sel-felaketinin-uzerinden-1-ay-gecen-bozkurtta-yaralar-sarilmaya-devam-ediyor-/2361885.

Anadolu Ajansı [AA] (2022). *Kastamonu, Sinop ve Bartın'ı vuran selin üzerinden bir yıl geçti.* Erişim adresi: https://www.aa.com.tr/tr/gundem/kastamonu-sinop-ve-bartini-vuran-selin-uzerinden-bir-yil-gecti/2658789.

Arnold, M., D. (1975). Floods as man-made disasters. *Environmental Conservation, 2*(4), 257-263.

Arslankoç, S., Salduz Doruk, Ç. ve Koçak, O. (2024). Deprem bölgesindeki psiko-sosyal hizmetlerin değerlendirilmesi. *Afet ve Risk Dergisi, 7*(1), 108-127.

Artan, T. ve Özkan, A., O. (2020). Afetlerde sosyal hizmet. *Journal of ADEM, 1*(1), 1-8.

Aten J. D., O'Grady K. A., Milstein G., Boan D., Schruba A. (2014). Spiritually oriented disaster psychology. *Spirituality in Clinical Practice*, *1*(1), 20–28. https://doi.org/10.1037/scp0000008.

Attepe Özden, S., Pak, M., D. ve İçağasıoğlu Çoban, A. (2017). Sosyal hizmette iyilik hali kavramı. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, *2*(2), 87-104.

Australian Institue for Disaster Resilience (AIDR) (2018). Community recovery handbook. Erişim adresi: https://knowledge.aidr.org.au/media/5634/community-recovery-handbook.pdf.

Avaner, T. ve Ayas, Ö. (2021). Jandarma bölgesinde afet yönetimi ve malvarlığına karşı suç: Elazığ ve Malatya Depremleri Örnekleri. *Global Journal of Economics and Business Studies (GJEBS)*, *10*(20), 26-41.

Barbera, R., A. (2018). Solidarity in times of disaster. İçinde L. Dominelli (Ed.), *The Routledge Handbook of green social work* (pp.99-109). Routledge.

Barker, R., L. (1995). *The social work dictionary* (3rd ed.). USA: National Association of social workers.

Baş, T. ve Akturan, U. (2017). *Sosyal bilimlerde bilgisayar destekli nitel araştırma yöntemleri.* Seçkin.

Bell, H. (2008). Case management with displaced survivors of Hurricane Katrina. *Journal of Socail Service Research*, *34*(3), 15-27.

Berkay, F., Çelen, N., Kuşdil, M., E., Tekok-Kılıç, A., Kayaoğlu, A., Mermutlu, B., Demir, G., Y., Güngörmez, B., Yorulmaz, O., Tosun, P. (2003). 1999 Marmara depreminin Mudanya halkı üzerindeki psiko-sosyal etkileri. *U.Ü. Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *4*(4), 1-24.

Birleşmiş Milletler (2002). *İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi.* Erişim adresi: https://webdosya.csb.gov.tr/db/iklim/webmenu/webmenu12421_1.pdf.

Birleşmiş Milletler [BM] (1998). *İklim değişikliği çerçeve sözleşmesi: Kyoto Protokolü.* Erişim adresi: https://webdosya.csb.gov.tr/db/iklim/editordosya/kyoto_protokol.pdf.

Bisson, J., I. ve ark. (2010). TENTS guidelines: Development of post-disaster psychosocial care guidelines through a Delphi process. *The Bristish Journal of Psychiatry*. 196, 69-74. doi:10.1192/bjp.bp.109.066266.

Bookchin, M. (1996). *Ekolojik bir topluma doğru.* A. Yılmaz (Çev.). Ayrıntı.

Bozkurt Belediye Başkanlığı (2020). *Bozkurt Belediye Başkanlığı*. Erişim adresi: file:///Users/esrasoganci/Downloads/Tan%C4%B1t%C4%B1m%20Kitap%C3%A7%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20-%20Bozkurt%20Belediyesi.pdf.

Bozkurt Belediyesi (2010). *Bozkurt: Güzellik onun doğasında*. Asır Matbaa.

Bozkurt Belediyesi (2024A). *Coğrafi konum.* Erişim adresi: https://www.bozkurt.bel.tr/sayfa/cografi-konum/

Bozkurt Belediyesi (2024B). *Tarihçe.* Erişim adresi: https://www.bozkurt.bel.tr/sayfa/tarihce/.

Bozkurt Kaymakamlığı (2016). *İlçemizin tarihi.* Erişim adresi: http://www.bozkurt.gov.tr/ilcemizin-tarihi#

Bozkurt Kaymakamlığı (2021). *Bozkurt'taki Sel Felaketinin 20'nci Gününde Çalışmalar Aralıksız Sürüyor*. Erişim adresi: http://www.bozkurt.gov.tr/bozkurttaki-sel-felaketinin-20nci-gununde-calismalar-araliksiz-suruyor

Brewer, G., D. (1999). The challanges of interdisciplinarity. *Policy Sciences, 32*(0), 327-337.

Bronfenbrenner, U. (1981). *The ecology of human development: Experiments by nature and design.* Harvard University Press.

Bullard, R., D. (2001). *Environmental justice in the 21st century: Race still matters.* Phylon 49(3/4), 151-171.

Buz, S. (2002). Afet yönetimi ve sosyal hizmet. *Sosyal hizmet sempozyumu 2001: Deprem ve sosyal hizmetler* (5-7 Aralık 2001) içinde. 56-67.

Büyüköztürk, E. ve Oral, M. (2024). Kalıcı deprem konutlarında kullanıcı memnuniyeti analizi: Osmaniye örneği. *Artium, 12*(1), 71-84.

Centre for Research on the Epidemiology of Disasters ve United Nations Office For Disaster Risk Reduction [CRED VE UNDRR] (2020). *2000-2019 Human cost of disasters: An overview of the last 20 years.* Erişim adresi: https://www.undrr.org/publication/human-cost-disasters-overview-last-20-years-2000-2019.

Chae, E.-H., Won Kim, T., Rhee, S.-J., Henderson, T., D. (2005). The impact of flooding on the mental health of effected people in South Korea. *Community Mental Health Journal, 41*(6), 633-645.

Corbin, J. ve Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research*. Sage publication.

Cred Crunch (2022). Disasters year in review 2021. Issue No: 66, April 2022. Erişim adresi: https://www.cred.be/sites/default/files/CredCrunch66.pdf

Cronin, M. ve Jones, D. N. (2015). Social work and disasters. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, (2nd Ed.).* (Volume 22) doi: http://dx.doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.28026-4. (ss. 753-760).

Cutter, S., L., Boruff, B., J. ve Shirley, W., L. (2003). Social vulnerability to environmental hazards. *Social Science Quarterly, 84*(2), 242-261.

Çelik, H., Başer Baykal, N. ve Kılıç Memur, H. N. (2020). Nitel veri analizi ve temel ilkeleri. *Journal of Qualitative Research in Education,* 8(1), 379-406. doi:10.14689/

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2022). Türkiye meteorolojik afetler değerlendirmesi (2010-2021). Erişim adresi: https://mgm.gov.tr/FILES/genel/raporlar/meteorolojikafetler2010-2021.pdf

Çoban, A. (2002). Çevreciliğin ideolojik unsurlarının eklemlenmesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 57*(3),* 3-30.

Dauvergne, P. (2009). *Historical dictionary of environmentalism.* Scarecrow Press.

Demirbilek, M. (2016). Çevre, çevre mültecileri ve çevreci sosyal hizmet. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, *2*(3), 905- 914.

Demiröz, F. (2022). Psikososyal destek. İçinde F. Demiröz ve G. Polat (Eds.). *Pandemide sosyal hizmet* (ss. 21-30). Nobel.

Demirtepe Saygılı, D. (2021). Refleksivite ve etkileşim açılarından nitel araştırmacı olmanın fırsatları ve zorlukları. *Ayna Klinik Psikoloji Dergisi, 8*(1), 1-16.

Derezotes, D., S. (1999). *Advanced generalist social work practice*. Sage Publications.

Des Jardins, J., R. (2006). *Çevre etiği.* R. Keles (Çev.). İmge Kitapevi.

Dewane, C., J. (2011). Environmentalism and social work: The ultimate social justice issue. *Social Work Today*, *11*(5), 20

Dışişleri Bakanlığı (2022). *Sürdürülebilir kalkınma.* Erişim adresi: https://www.mfa.gov.tr/surdurulebilir-kalkinma.tr.mfa.

Dominelli, L. (2012). *Green social work: From envirronmental crises to environmental justice.* Politybooks.

Dominelli, L. (2013). Empowering disaster-affected communities for long-term reconstruction: Intervening in Sri Lanka after tsunami. *Journal of Social Work and Rehabilitation*, *12*(1-2), 48-66.

Dominelli, L. (2014). Promoting environmental justice through green social work practice: A key challenge for practitioners and educators. *International Social Work*, *57*(4), 338-345.

Dominelli, L. (2016). Greening social work: Linking social and environmental justice in social work theory and practice. DOİ: 10.1016/B978-0-08-097086-8.28037-9

Dominelli, L. (2018A). Foreword: Green social work: A new direction for social work. İçinde L. Dominelli (Ed.), *The Routledge Handbook of green social work* (ss. XXXIV-XXXV). Routledge.

Dominelli, L. (2018B). Green social work in theory and practice: A new environmental paradigm for the profession. İçinde L. Dominelli (Ed.), *The Routledge Handbook of green social work* (ss.9-20). Routledge.

Dominelli, L. (2024). *Social work practice during times of disaster: A transformative green social work model for theory, education and practice in disaster interventions*. Routledge.

Dominelli, L., Nikku, B., R. ve Ku, H., B. (2018). Introduction: Why green social work? İçinde L. Dominelli (Ed.), *The Routledge Handbook of green social work* (ss.1-8). Routledge.

Doostgharin, T. (2009). Children affected by earthquakes and their immediate emotional needes. *International Social Work*, *52*(1), 96-106.

Drolet, J. ve ark. (2018). Rebuilding lives post disaster: Innovative community practices for sustainable development. İçinde L. Dominelli (Ed.), *The Routledge Handbook of green social work* (ss.63-73). Routledge.

Duyan, V. (2002). Doğal afetler ve sosyal hizmet. İçinde G. Erkan, F. Demiröz ve S. Özkurt Çetin (Eds), *Sosyal Hizmet Sempozyumu 2001: Deprem ve sosyal hizmetler*. (ss. 35-41). Hacettepe Üniversitesi Yayınları

Duyan, V. (2010). *Sosyal hizmet: Temelleri, yaklaşımları, müdahale yöntemleri.* Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği

Duyan, V. (2022). *Çözüm odaklı terapi.* Vizyon Yayınevi

Duyan, V. (2023). *Sorun odaklı aile terapisi.* Vizyon Yayınevi

Duyan, V. ve Karataş, K. (2005). Effects of the 1999 earthquake on the completely blind living in and outside Marmara, Turkey. *International Social Work, 48*(5), 609-619.

Duyan, V. ve Özgür Bayır, Ö. (2016). *Sosyal hizmete giriş: Öğrenciler ve uygulayıcılar için bir rehber.* Sosyal Çalışma Yayınları.

Elzinga, A. (2008). *Participation*. İçinde H., Hadorn ve ark. (Eds.), *Handbook of transdisciplinary research*. (ss.345-360). Springer.

Emergency- Database [EM-DAT] (2023). 2022 Disasters in numbers. Erişim adresi: https://cred.be/downloadFile.php?file=sites/default/files/2022_EMDAT_report.pdf.

Enginöz, E., B. ve Ünlü A. (2006). Afet konutlarında tasarım değerlendirmesi: Afyon-Dinar örneği. *İtü dergisi/a mimarlık, planlama, tasarım*, 5(2), 37-50.

Ergünay, O. (2007). *Türkiye'nin afet profili*. İçinde, TMMOB Afet Sempozyumu (ss. 1-15). TMMOB Afet Sempozyumu Bildirileri Kitabı.

Fontana, A. ve Frey, J., H. (2005). The Interview: From neutral stance to political involvement. İçinde N., K. Denzin ve Y., S. Lincoln (Ed.) *Handbook of qualitative research (3rd ed.)* (ss. 695-727). SAGE Publications.

Giddens, A. (2002). *Runaway World. Great Britain*. Profile Books.

Glago, F., J. (2021). Flood disaster hazards; causes, impacts and management: A state-of-the art review. İçinde E. N. Farsangi (Ed.), *Natural Hazards: Impact, adjustments and resilience* (ss. 1-18). Erişim adresi: https://www.intechopen.com/chapters/74444.

Glesne, C. (2020). *Nitel araştırmaya giriş*. A. Ersoy ve P. Yalçınoğlu (Çev. Ed.). Anı Yayıncılık.

Godschalk, D., R ve Brower, D., J. (1985). Mitigation Strategies and Integrated Emergency Management. *Public Administration Review (Special Issue: Emergency Management: A Challenge for public administration, 45*(1), 64-71.

Grand Challenges for Social Work, (2022). Erişim adresi: https://grandchallengesforsocialwork.org/publications/social-work-and-environmental-justice/.

Güler, A., Halıcıoğlu, M., B. ve Taşğın, S. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma*. Seçkin yayıncılık.

Güler, H., G., Özer Sözdinler, C., Arikawa, T. ve Yalçıner, A., C. (2018). Tsunami afeti sonrası yapısal ve yapısal olmayan önlemler ve farkındalık çalışmaları: Japonya Örneği. *Teknik Dergi,* 514. 8605-8629.

Hackbarth M., Pavkov T., Wetchler J. ve Flannery M. (2012). Natural disasters: An assessment of family resiliency following Hurricane Katrina. *Journal of Marital and Family Therapy*. *38*(2), 1-12.

Halpern, J., Nitza, A. ve Vermeulen, K. (2019). Introduction. İçinde J. Halpern, A. Nitza, A. ve K. Vermeulen (Eds.), *Disaster mental health case studies: Lessons learned from counseling in chaos* (ss. 1-11). Routledge.

Harms, L. ve ark. (2020). Post-disaster social work research: A scoping review of the evidence for practice. *International Social Work, 0*(00), 1-23.

Haynes, K. (2012). Reflexivity in qualitative research. İçinde G. Symon ve C. Cassel (Eds), *Qualitative Organizational Research* (ss. 72-89). Sage Publications

Hoffman-Riem, H. ve ark. (2008). Idea of the handbook. İçinde H., Hadorn ve ark. (Eds.), *Handbook of transdisciplinary research* (ss. 3-18). Springer.

Huang, Y. ve Wong, H. (2013). Effects of social group work with survivors of the Wenchuan earthquake in a transitional community. *Health and Social Care*, *21*(3), 327-337.

Huang, Y., Y. ve ark. (2018). A post-Morakot environmentally friendly reconstruction solution: Reflections from a green social work perspective. İçinde L. Dominelli (Ed.). *The Routledge Handbook of green social work* (ss. 132- 143). Routledge.

Index for Risk Management [INFORM] (2022A). *Inform report 2022: Shared evidence for managing crises and disasters.* doi:10.2760/08333

Index for Risk Management [INFORM] (2022B). *Results and data*. Erişim adresi: https://drmkc.jrc.ec.europa.eu/inform-index/INFORM-Risk/Results-and-data/moduleId/1782/id/433/controller/Admin/action/Results.

Inter-Agency Standing Comittee [IASC] (2007). *Mental health and psychosocial support in emergency settings.* Erişim adresi: https://interagencystandingcommittee.org/system/files/2020-11/IASC%20Guidelines%20on%20Mental%20Health%20and%20Psychosocial%20Support%20in%20Emergency%20Settings%20%28English%29.pdf.

International Federation of Social Workers [IFSW] (2020, 1 Agust). Global standarts for social work education and training. Erişim adresi: https://www.ifsw.org/global-standards-for-social-work-education-and-training/.

İçişleri Bakanlığı (2024A). *Alfabetik Mahalle Listesi.* Erişim adresi: https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx.

İçişleri Bakanlığı (2024B). *Bozkurt ilçesi alfabetik köy listesi.* Erişim adresi: https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx.

Jamison, A. (2006). Environment. İçinde. B. S. Turner (Ed.), The Cambridge Dictionary of Sociology. (ss. 167-170). Cambridge University Press.

Jenkins R. ve Meltzer H. (2012). *The Mental Health Impacts of Disasters.* Government Office of Science. Erişim adresi: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a7baaf7e5274a7318b9024a/12-1297-mental-health-impacts-of-disasters.pdf.

Kapısız, S., G. (2023). 6 Şubat Kahramanmaraş depremlerinde ergen olmak: "Karacasu Konteyner Kent grup çalışması örneği. İçinde E. Özmete (Ed.). *Afet Sonrası Birey, Grup Ve Toplum Temelli Psikososyal Destek* (ss. 205-228). Akademisyen Kitabevi.

Karagüzel ve ark. (2021). Kastamonu-Bozkurt 11 Ağustos 2021 taşkını ve düşündürdükleri. *Yer Mühendisliği, 16*(Eylül), 14-25.

Karancı, N., A. (1997). Erzincanlıların afet yönetimi ile ilgili değerlendirmeleri ve beklentileri. *Dördüncü ulusal deprem mühendisliği konferansı bildirileri kitabı* (ss.691-698).

Karataş, K. (1999). Depremin düşündürdükleri. *Ufkun Ötesi Aylık Dergi*, 3 Eylül- Ekim. 4-6.

Karataş, K. (2023, 24 Mart). Afet yaşamış toplumlarla çalışma. Hacettepe Sosyal Hizmet Youtube Hesabı. Erişim adresi: https://www.youtube.com/watch?v=cNQSHhPnldc.

Karataş, K., Şeker, A. ve Erdoğan, N. (2001). Marmara depreminden sonra Kocaeli'nde geçici yerleşim alanında yaşayan aileler üzerine bir araştırma. İçinde G. Erkan, F. Demiröz ve S. Özkurt Çetin (Eds), *Sosyal hizmet sempozyumu 2001: Deprem ve sosyal hizmetler* (5-7 Aralık 2001) (ss.150-163). Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Kasapoğlu, E. ve Ecevit, M. (2001). *Depremin sosyolojik araştırması.* Sosyoloji Derneği Yazıları No: 8.

Kastabil (2024). *İlçelere göre nüfus verileri.* Erişim adresi: https://www.kastabil.gov.tr/veritablolari/kastamonu/nufus/ilcelere-gore-nufus-verileri-adnks-2018.

Kastamonu Valiliği (2024). *Bozkurt.* Erişim adresi: http://www.kastamonu.gov.tr/bozkurt

Kesgin, B. (2016). Sosyal hizmetin yerelleşmesi ve sosyal hizmette yerel yönetimlerin artan rolü. *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, *14*(4), 319-340.

Kızılay (2008). *Afetlerde psikososyal destek uygulama rehberi: Acıları dindirmeye doğru*. Erişim adresi: https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/20725363_afetlerde-psikososyal-destek-uygulama-rehberi.pdf.

Kızılay (2022). *Kızılay Bozkurtlu ailelere desteğini sürdürüyor.* Erişim adresi: https://www.kizilay.org.tr/Haber/HaberArsiviDetay/6593

Kızılay Akademi (2022). *Meteorolojik afetler ve Türkiye geneli meteorolojik afet değerlendirmesi 2022.* Erişim adresi: https://yillik.kizilayakademi.org.tr/meteorolojik-afetler-ve-turkiye-geneli-meteorolojik-afet-degerlendirmesi/

Kreuger, L. ve Stretch, J. (2003). Identifying and helping long term child and adolescent disaster victims: Model and method. *Journal of Social Service Research, 30*(2), 93-108.

Kurt, M. (2020). Ekolojik bir toplumun imkanı üzerine düşünmek: Derin ekoloji ve toplumsal ekoloji. Yayımlanmamış yükseklisans tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Kümbetoğlu, B. (2020). *Niteliksel araştırmalarda analiz*. Bağlam yayınları.

Langer, C., L. ve Lietz, C., A. (2021). *Genelci sosyal çalışma: Kuram ve uygulama*. A. Karatay (Çev. Ed.). Nika Yayınevi.

Lazard, L., ve McAvoy, J. (2017). Doing reflexivity in psychological research: What's the point? What's the practice? *Qualitative Research in Psychology*, *17*(2), 159–177. https://doi.org/10.1080/14780887.2017.1400144

Lazarus, R., S. ve Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping.* Springer

Macit, İ. (2019). Bütünleşik afet yönetiminde Sendai Çerçeve Eylem Planının beklenen etkisi. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, *5*(1), 175-186.

Mason J. (2002). *Qualitative researching* (2nd Ed.). Sage Publications.

Mathews, I. (2009). *Social work and spirituality.* Learning Matters Ltd.

Mavili Aktaş, A. (2003). Kriz durumlarında sosyal hizmet müdahalesi. *Kriz Dergisi*, *11*(3), 37-44.

Mayring, P. (2000). *Nitel araştırmaya giriş*. A. Gümüş ve M., S. Durgun (Çev.). İstanbul: Baki.

Messner, F. ve Meyer, V. (2004). Flood damage, vulnerability and risk perception – Challenges for flood damage research. İçinde J. Schanze, E. Zeman ve J. Marsalek (Ed.), *Flood Risk Management*. (ss. 149-168). Springer.

Murray, V., Clarke, L. ve Maini R. (2018). Disasters, health impacts and the value of implementing the Sendai Framework for disaster risk reduction 2015-2030. İçinde L. Dominelli (Ed.), *The Routledge Handbook of green social work.* (ss. 35- 47). Routledge.

Naess, A. (1973). The shallow and the deep, long-range ecology movement. A summary. *An Interdisciplinary Journal of Philosophy*, *16*(1-4), 95-100.

Neuman, W., L. (2010). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve nicel yaklaşımlar*. S. Özge (Çev.) (Cilt I ve Cilt II). Yayın Odası.

Newburn, T. (1993) *Disaster and after – Social work in the aftermath of disaster*. Jessica Kingley Publishers.

Olağandışı Durumlarda Sağlık Hizmetleri (2021). *Kastamonu – Sinop sel afeti 1. Ay raporu.* Erişim adresi: https://www.ttb.org.tr/kollar/odsh/haber_goster.php?Guid=254ef58a-2cd8-11ec-ae41-4d00197c233c.

Özmete, E., Akgül Gök, F. ve Pak, M. (2022). Spirituality in social work practice with young college students: A validation study. *Research on Social Work Practice, 0*(0), 1-14.

Pak Güre, M., D. (2022). Yardım edenlere nasıl yardım edilecek? Afetlerde çalışan profesyonellerle bütünleyici grup terapisi uygulamaları. *Sosyal Çalışma Dergisi, 6*(1), 55-66.

Pak Güre, M., D. (2023, 18 Şubat). Afet ve acil durumlarda psikolojik ilk yardım. Shuder afet ve acil durumlarda psikososyal destek müdahale eğitimi, 18-19 Şubat 2023. Erişim adresi: https://www.youtube.com/watch?v=aqodP5KvvVA,

Pak, M. (2023). *Afetlerde psikososyal destek hizmetlerinin afetzedelerin travma sonrası stres bozukluğu ve dayanık düzeylerine etkisinin değerlendirilmesi: Sinop örneği*, yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Patton, M., Q. (1987). *How to use qualitative methods in evaluation*. Sage publication.

Payne, M. (1991). *Modern social work theory: A critical introduction.* Macmillan.

Pehlivan, İ. (2019). Stresle başa çıkmada bireysel ve örgütsel stratejiler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 27*(2), 803-815.

Polat, G. (2023). Psikososyal destek sürecinde toplumla çalışma. E. Özmete (Ed.). *Afet sonrası: Birey, grup ve toplum temelli psikososyal destek* (içinde), (ss. 131-140). Akademisyen Kitabevi.

Powers, M., C., F. ve ark. (2018). Green social work for environmental justice. İçinde L. Dominelli (Ed.). *The Routledge Handbook of green social work* (ss. 74-84). Routlrdge

Resmi Gazete (1968, 21 Eylül). Afetlerin genel hayata etkililiğine ilişkin temel kurallar hakkında yönetmelik. Sayı: 13007. Erişim adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/13007.pdf.

Roberts, A., R. (2005). Bridging the past and present to the future of crisis intervention and crisis management. İçinde A.,R. Roberts (Ed.), *Crisis Intervention Handbook: Assessment, treatment abd research (3. Ed.)* (ss: 3-34).OXFORD University Press.

Rock, L., F. ve Corbin, C., A. (2007). Social work students'and practitioners' views on the need for training Caribbean social workers in disaster management. *International Social Work, 50*(3), 383-394.

Rock, L., F., Joseph, D., D. ve Harper, A., O.(2018). Dominica-Tropical storm Erika and its impacts. İçinde L. Dominelli (Ed.). *The Routledge Handbook of green social work.* (ss. 144-155). Routledge.

Rüstemli, A. ve Karancı, A., K. (1999). Correlates of earthquake cognitions and preparedness behavior in a victimized population. *The journal of social psychology, 139*(1), 91-101.

Saikumar, G., Pandey, M. ve Dikshit, P., K. S. (2023). Natural river hazards: Their impacts and mitigation techniques. İçinde M. Pandey, H. Azamathulla ve J., H. Pu (Eds.), *River Dynamics and flood hazards: Studies on risk and mitigation.* (ss.3-17). Springer.

Schmitz, C., L., Matyok, T., Sloan, L., M. ve James, C. (2012). The relationship between social work and environmental sustainability: Implications for interdisciplinary practice. *International Journal of Social Welfare,* 21(00), s. 1-9.

Sim, T. ve Dominelli, L. (2016). When the mountains move: A Chinese post-disaster psychosocial social work model. *Qualitative Social Work, 0*(00), 1-18.

Skate, R., E. (2005). Qualitative case studies. (3rd ed.). İçinde N., K. Denzin ve Y., S. Lincoln (Ed.), *The Sage Handbook of qualitative research.* (ss. 443-467). Sage Publications.

Slattery, M. (2008). *Sosyolojide temel fikirler* (Çev. Ed.). Ü. Tatlıcan ve G. Demiriz. Sentez Yayıncılık.

Stuhmiller, C., M, (2001). Narrative methods in qualitative research: potential for therapeutic transformation. İçinde C., R. Figley (Ed.), *Emotional natüre of qualitative research*. (ss. 63-80). CRC Pres.

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2022A). Kyoto protokolü. Erişim adresi: https://iklim.csb.gov.tr/kyoto-protokolu-i-4363.

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2022B). Paris anlaşması. Erişim adresi: https://iklim.csb.gov.tr/paris-anlasmasi-i-98587.

Teater, B. (2015). *Sosyal hizmet kuram ve yöntemleri: Uygulama için bir giriş*. Nika.

Thomas, H. (2014). Kültür / doğa. İçinde C. Jenks (Ed.). *Temel sosyolojik dikotomiler* İ. Çapcıoğlu (Çev.)(ss. 159-177). Atıf Matbaa

Thompson, N. (2013). *Kuram ve uygulamada: Sosyal hizmeti anlamak.* Ö. Cankurtaran Öntaş ve B. Hatiboğlu Eren (Çev. Ed.). Dipnot Yayınları.

Tomanbay, İ. (2000). Deprem, insan ve sosyal hizmetler. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 1*(10), 123-137.

Tuncay, T. (2004). *Afetlerde sosyal hizmet: 1999 yılı Marmara ve Bolu-Düzce depremleri sonrasında gerçekleştirilen sosyal hizmet uygulamaları.* Ofset.

Tuncay, T. (2020, 10 Mart). Deprem sonrası psikososyal destek çalışmaları. Afet Info. Erişim adresi: https://www.youtube.com/watch?v=Q1DE7-0Mu9U&list=TLPQMTIwNjIwMjPZEZ_xhYgVdw&index=2.

Tuncay, T. (2022, 1 Mart). *Afet farkındalık ve incinebilirlik Ankara Örneklemi.* Afet Riskleri ve Yönetimi Paneli. Erişim adresi: https://zoom.us/rec/play/DE7BAPp36JwzFuf5M0ZJeqITlaxk9z4cp3c7P_ZraU_RaB8LeiS-Rzt5W1BTsflmRLb0RA-U8eT8xyZ4.BVoAdY5AfBl2_we4?continueMode=true&_x_zm_rtaid=VmiV2LP8QKSX4Xhktvs_ZQ.1654523408723.58f7b7e5ab40aa90a75b3f1080477c5c&_x_zm_rhtaid=991.

Turan, N. (2009). *Sosyal kişisel çalışma: Birey ve aile için sosyal hizmet*. Aydınlar Matbaası.

Türk Kızılay (2021, 21 Nisan). *Psikososyal destek eğitimi.* Erişim adresi: https://www.youtube.com/watch?v=lhILIjXqGLw.

Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği [PDR] (2014). Psikolojik İlk Yardım: Saha Çalışanları için Rehber. Ö. Erdur-Baker (Çev. Ed). ISBN: 978-975-92254-4-5.

Türkiye İstatistik Kurumu [TUİK] (2023A). *2021 Bozkurt şehir nüfusu*. Erişim adresi: https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr

Türkiye İstatistik Kurumu [TUİK] (2023B). *Yaşa göre Bozkurt merkez mahalle nüfusu.* Erişim adresi: https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr

Türkiye İş Kurumu [İŞKUR] (2023). *Toplum yararına programlar.* Erişim adresi: https://www.iskur.gov.tr/is-arayan/aktif-isgucu-programlari/toplum-yararina-programlar-typ/.

Türkiye Psikiyatri Derneği (2024). *Yas süreci*. Erişim adresi: https://psikiyatri.org.tr/halka-yonelik/19/yas-sureci,

Ungar, M. (2002). A deeper, more social ecological social work practice. *Social Service Review*, *76*(3), 480-497.

UNICEF (2009). *Guide to the evaluation of psychosocial programming in emergencies*. Erişim tarihi: 20 Aralık 2021.http://www.cpcnetwork.org/wp-content/uploads/2014/04/UNICEF-Evaluation-of-Psychosocial-Programs-2009.pdf.

UNICEF (2015). *VAN-ERCİŞ depremleri sonrası yürütülen psikososyal destek programlarının değerlendirilmesi.* Erişim adresi: https://www.unicef.org/turkey/raporlar/van-erciş-depremleri-sonrası-yürütülen-psikososyal-destek-programlarının-değerlendirilmesi,

UNICEF Türkiye Temsilciliği (2019). *Afet ve acil durumlarda psikososyal destek hizmetleri saha çalışanları için el rehberi.* Ankara.

United Nations [UN] (2015, 23 Haziran). *General Assembly: Resolution adopted by the Genral Asembly on 3 June 2015.* Erişim adresi: https://www.preventionweb.net/files/resolutions/N1516716.pdf.

United Nations [UN] (2015). *Sendai framework for disaster risk reduction 2015-2030.* Erişim adresi: https://www.unisdr.org/files/43291_sendaiframeworkfordrren.pdf.

United Nations [UN], (1994). *Report of the World conference on natural disaster reduction* (Yokohama, 23-27 May 1994).

United Nations [UN]. (1987). *Our common future: Report of the World commission on environment and development.* Norveç: UN Documents.

United Nations International Strategy for Disaster Reduction [UNISDR] (2007). *Words into action: A guide for implenting the Hyogo Framework. Hyogo framework for action 2005-2015: Building he resilience of nations and communities to disaster*. Erişim adresi: https://www.preventionweb.net/files/594_10382.pdf.

United Nations Office For Disaster Risk Reduction [UNDRR] (2022A). *Disaster*. Erişim adresi: https://www.undrr.org/terminology/disaster.

United Nations Office For Disaster Risk Reduction [UNDRR] (2022B). *Our work.* Erişim adresi: https://www.undrr.org/about-undrr/our-work.

United Nations Office For Disaster Risk Reduction [UNDRR] (2022C). *About UNDRR*. Erişim adresi: https://www.undrr.org/about-undrr.

Walker-Springett, K., Butler, C. ve Adger, W., N. (2017). Wellbeing in the aftermath of floods. *Health & Place, 43*(1), 66-74.

Walsh, F. (2003). Opening family therapy to spirituality. İçinde F. Walsh (Ed.), *Spiritual Resources in Family Therapy* (ss. 28–58). Guilford Press.

World Meteorological Organization [WMO], (2023A). Erişim adresi: https://wmo.int/about-us/world-meteorological-day/wmd-2020/floods.

Worl Meteorological Organization [WMO], (2023B). Erişim adresi: https://wmo.int/activities/associated-programme-flood-management-apfm.

World Risk Report (2021). Erişim adresi: https://weltrisikobericht.de/weltrisikobericht-2021-e/#iLightbox[0f6b24778cdca41005d]/0.

Wu, H. (2018). Promoting public interest design: Green social work interventions during the post Ya'an earthquake reconstruction and recovery in Sinchuan, China. İçinde L. Dominelli (Ed.). *The Routledge Handbook of green social work.* (ss. 87-98). Routledge

Yaman, Ö., M. ve Erten, R. (2015). *Türkiye sosyal hizmet birikiminde doğal afetler: Bibliyografik bir değerlendirme (1950-2013).* Açılım Kitap.

Yanay, U. ve Benjamin, S. (2015). The role of social workers in disasters: The Jerusalem experiences. *International Social Work*. *48*(3), 263-276.

Yeşilyurt, M. (2023). *Genel kolluk kuvveti olan Jandarmanın doğal afetlerdeki önemi: Bozkurt sel felaketi örneği.* Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayınları.

Yoldaş, B. (2014). *Involvement of local associations as asymmetric functional equivalents to centralized disaster management agency in Düzce: A Luhmannian perspective,* yayınlanmamış doktora tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Zastrow, C. (2013). *Sosyal hizmete giriş*. Nika.

7. EKLER

7.1. Etik Kurul Kararı

Evrak Tarih ve Sayısı: 28.07.2023-327094

T.C.
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve
Yayın Etiği Kurulu KARARLAR

Toplantı Tarihi-Saati: 2023-07-27 -16.00
Toplantı Sayısı: T2023-1577
Toplantı Yeri: Telekonferans

KARAR -4:

"Üniversitemiz Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu öğretim elemanlarından Öğr. Gör. Esra SOĞANCI BAYAR'ın "Selden Etkilenen Topluluklara Yönelik Psikososyal Destek Hizmetlerinin İncelenmesi: Bozkurt İlçesi Örneği" başlıklı doktora tezi çalışması" konulu gündem maddesi görüşüldü. İlgili mevzuatlara uygunluğu incelenerek mevcudun oybirliği ile uygun bulunarak onaylanmasına karar verilmiştir.

Mevcut Elektronik İmzalar

Bu belge, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununa göre Güvenli Elektronik İmza ile imzalanmıştır.
Evrak sorgulaması https://turkiye.gov.tr/ebd?eK=5767&eD=BSDLRR17K7&eS=327094 adresinden yapılal

7.2. Bilgilendirilmiş Onam Formu

T.C.
TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL ve BEŞERİ BİLİMLER
BİLİMSEL ARAŞTIRMA ve YAYIN ETİĞİ KURULU

BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

LÜTFEN BU DÖKÜMANI DİKKATLİCE OKUMAK İÇİN ZAMAN AYIRINIZ

Sizi Esra SOĞANCI BAYAR tarafından yürütülen "Selden etkilenen topluluklara yönelik psikososyal destek hizmetlerinin incelenmesi: Bozkurt İlçesi Örneği" başlıklı **araştırmaya** davet ediyoruz. Bu araştırmaya katılıp katılmama kararını vermeden önce, araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını bilmeniz gerekmektedir. Bu nedenle bu formun okunup anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Eğer anlayamadığınız ve sizin için açık olmayan şeyler varsa, ya da daha fazla bilgi isterseniz bize sorunuz.

Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmaya **katılmama** veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan **çıkma** hakkında sahipsiniz. **Çalışmayı yanıtlamanız, araştırmaya katılım için onam verdiğiniz** biçiminde yorumlanacaktır. Size verilen **formlardaki** soruları yanıtlarken kimsenin baskısı veya telkini altında olmayın. Bu formlardan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacaktır.

1. **Araştırmayla İlgili Bilgiler:**
   a. Araştırmanın Amacı: 11 Ağustos 2021 tarihinde yaşanan sel felaketinin ve bu felaketin ardından geçekleştirilen psikososyal destek hizmetlerinin nasıl bir etkiye sahip olduğunu çok boyutlu şekilde anlamaktır.
   b. Araştırmanın İçeriği: Farklı cinsiyet ve yaş gruplarında selin fiziksel, sosyal, duygusal, bilişsel ve tinsel etkilerini; psikososyal destek hizmetlerinin bu etkilerle baş etmeye nasıl katkı sağladığını ve daha iyi bir müdahale için halkın daha başka nelere ihtiyaç duyduğunu anlamaya yönelik konu odaklı derinlemesine görüşmeler yapılacaktır.
   c. Araştırmanın Nedeni: □ Bilimsel araştırma □ Tez çalışması
   d. Araştırmanın Öngörülen Süresi:1 Ağustos 2023 – 31 Aralık 2023
   e. Araştırmaya Katılması Beklenen Katılımcı/Gönüllü Sayısı: 24
   f. Araştırmanın Yapılacağı Yer(ler): Kastamonu İli Bozkurt İlçesi

2. **Çalışmaya Katılım Onayı:**

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya/gönüllüye verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları tamamen anladım. **Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı tarafından yapıldı, soru sorma ve tartışma imkanı buldum ve tatmin edici yanıtlar aldım. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı.** Bu çalışmayı istediğim zaman ve herhangi bir neden belirtmek zorunda kalmadan bırakabileceğimi ve bıraktığım takdirde herhangi bir olumsuzluk ile karşılaşmayacağımı anladım.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının (Kendi el yazısı ile)
Adı-Soyadı:..... .....
İmzası:

Araştırmacının
Adı-Soyadı:.....
İmzası:

7.3. Araştırma İzni

T.C.
BOZKURT KAYMAKAMLIĞI
Yazı İşleri Müdürlüğü

Sayı :E-86254062-051.99-3251 09.05.2022
Konu :Tez Çalışması (Esra SOĞANCI BAYAR)

Sayın Esra SOĞANCI BAYAR

İlgi : 09.05.2022 tarihli ve sayılı yazı.

Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Doktora Programı tez çalışması kapsamında, 11.08.2021 tarihinde İlçemizde meydana gelen sel felaketi nedeniyle, "Selden etkilenen topluluklara yönelik psikososyal destek hizmetlerinin incelenmesi Bozkurt İlçesi Örneği" konulu tez çalışmasının yapılmasında, İlçemiz genelinde sel afetinden sonra yürütülen psikososyal destek uygulamalarının akademik açıdan ele alınmasının yararlı olacağı düşünüldüğünden Kaymakamlığımızca bir sakınca bulunmamaktadır.

Bilgilerinize rica ederim.

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Doğrulama Kodu: Pn0qwF-Ql1LAF-FhqbAt-XBI1pr-v4DlsHDf Doğrulama Linki: *https://www.turkiye.gov.tr/icisleri-ebys*

Hükümet Konağı
Telefon No: (366)575 10 01 Faks No: (366)575 13 65
e-Posta: bozkurt@icisleri.gov.tr İnternet Adresi: http://www.bozkurt.gov.tr/
Kep Adresi: icisleribakanligi@hs01.kep.tr

7.4. Görüşme Yönergesi

SELDEN ETKİLENEN TOPLULUKLARA YÖNELİK PSİKOSOSYAL DESTEK HİZMETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: BOZKURT İLÇESİ ÖRNEĞİ GÖRÜŞME YÖNERGESİ

	SORULAR
GİRİŞ SORULARI	*Öncelikle sizin hakkınızda bilgi sahibi olmak isterim.* **1. Bana kim olduğunuzdan bahseder misiniz?** *Yaşınız, evlilik durumunuz, mesleğiniz, eğitim durumunuz, gelir durumunuz, kimlerle yaşıyorsunuz, kardeş sayısı, çocuk sayısı* **2. Sel felaketi yaşanmadan önce bir gününüzü genellikle neler yaparak geçirirdiniz?**
GELİŞİM BOYUTLARINDA ETKİ SORULARI	*Sel felaketinin yaşamınızda neleri değiştirdiğini anlamak için bazı sorular soracağım.* *FİZİKSEL ETKİLER:* **3. Sel felaketi nedeniyle sizin için önemli bir kayıp yaşadınız mı?** *4.1. Sevilen bir yakının kaybı, organ kaybı, evcil hayvan kaybı?* *4.2. Ev, işyeri, araba, tarla, eşya, para gibi (ekonomik) bir kayıp?* **4. Afetten sonra beden sağlığınızda bir değişim fark ettiniz mi?** *(Kalp çarpıntısı, uyku bozuklukları, baş ağrısı, sindirim bozuklukları, bağımlılık)* **5. Afetten sonra beden bakımı, ağız ve diş bakımı, giyim, kuşam gibi konularda kendinize gösterdiğiniz özende bir farklılık yaşadınız mı?**
	Şimdi afetin çevrenizle kurduğunuz ilişkileri nasıl değiştirdiğini anlamak için bazı sorumlarım olacak *SOSYAL ETKİLER:* **6. Bir günü yaşamanızda afetten sonra neler değişti?** **7. Etrafınızdaki insanlarla ilişkilerinizde afetin nasıl bir etkisi oldu? (***Aile, arkadaşlar, iş ya da okul arkadaşları, komşular vs***.)** **8. İnsanların birbirine yardım etmesi, destek olması gibi konularda afetin nasıl bir etkisi oldu?** *Sosyal ağlar, bencillik, sosyal bölünme, sosyal birleşme/bütünleşme* **9. Sizce, geleneksel ve kültürel değerler afetten nasıl etkilendi?**

	Şimdi afetin duygularınız üzerinde nasıl bir etkisi olduğunu anlamak için bazı sorumlarım olacak *PSİKOLOJİK ETKİLER:* **10. Afet sonrasında kendinize ilişkin düşüncelerinizde bir değişim fark ettiniz mi?** **11. Afetten sonra duygularınız hakkında nasıl bir değişim gözlemlediniz? (Daha önce hissetmediğiniz şekilde hissetmeye başladığınız mı?** *Mesela? Derin üzüntü-keder, karamsarlık, stres, travma, depresyon…)* **12. Geleceğe ilişkin düşünce ve beklentilerinizde afet nedeniyle nasıl bir değişim yaşandı?** **13. Üzüntü ve kederlerinizle nasıl başa çıkarsınız? Hep böyle miydi?** *(Mücadele ederek, görmezden gelerek)*
	Şimdi, afetin zihniniz ve düşünceleriniz üzerinde nasıl bir etkisi olduğunu anlamak için bazı sorumlarım olacak *BİLİŞSEL ETKİLER* **14. Sel felaketi nedeniyle zihinsel sağlığınızda bir değişim fark ettiniz mi?** *Tepkisizleşme, donuklaşma, ilgi kaybı, kural tanımama, mücadeleden vazgeçme, anlamsızlık vs.* **15. Afet sonrasında düşünce, tepki ya da davranışlarınızda bir değişim fark ettiniz mi?** *Fobi, suçlayıcı olma, kontrolcü olma, umursamama, güvenmeme, reddedilmiş hissetme vs.* **16. *Problemlere karşılaştığınızda nasıl davranırsınız? yaklaşımınız nasıldır? Bu hep böyle miydi?*** Şimdi, afetin maneviyatınız üzerinde nasıl bir etkisi olduğunu anlamak için bazı sorumlarım olacak *MANEVİ ETKİLER* **17. *Sizi siz yapan inanç ve değerleriniz nelerdir?*** ***17.1. Afetin bu inanç ve değerleriniz üzerinde nasıl bir etkisi oldu?*** **18. *Yaşamak sizin için ne anlama geliyor?*** ***18.1. Afetten sonra yaşam ve ölümle ilgili düşüncelerinizde nasıl bir değişim oldu?***
TAMAMLAMA SORULARI	**Şimdi, afetten sonra yaşadığınız değişimlerle nasıl başa çıktığınızı anlamak için bazı sorular soracağım** **19. Afetten sonra yaşadığınız sorunlar karşısında en çok kimlerden yardım / destek aldınız?** *Devlet, stk, özel sektör, aile, arkadaşlar, gönüllüler, kimse…*

	20. Bu yardım ve desteklerin; **20.1. Fiziksel kayıplarınıza etkisi nasıldır?** *20.2.* **Diğer insanlarla ilişkilerinize etkisi nasıldır?** *Aldığınız yardım ve hizmetler, çevrenizle ilişkilerinizde nasıl bir değişim yarattı?* **20.3. Duygusal yaşantınıza etkisi nasıldır?** Aldığınız yardım ve hizmetlerin duygularınız üzerinde nasıl bir etkisi oldu? **20.4. Maneviyatınıza etkisi nasıldır?** **20.5. Zihinsel sağlığınıza etkisi nasıldır?** **21. *Sizin için en çok hangi yardım ve destekler faydalıydı?*** **22. Daha başka neler olmalıydı?** *Ne olsa zorluklarla daha kolay baş ederdiniz?* **23. *Yardım ve destekler planlanırken sizin ihtiyaç ve isteklerinizin dikkate alınması hakkında ne düşünüyorsunuz?***
GÜÇ LENDİRME SORUSU	**24. Afette kendinizle ilgili neler öğrendiniz?** **24.1. Bu zorlukların üstesinden gelebileceğinizi daha önceden tahmin eder miydiniz?** **25. Sizinle benzer şeyleri yaşayan diğer insanlara ne gibi önerilerde bulunursunuz?**
BİTİŞ	**26. Eklemek istediğiniz başka bir şey var mı?**
ÖRNEKLEM SORUSU	**27. Bu araştırmayı yaparken deneyimlerini öğrenmem gerektiğini düşündüğünüz başka bir katılımcı önerir misiniz?**

ÖZGEÇMİŞ